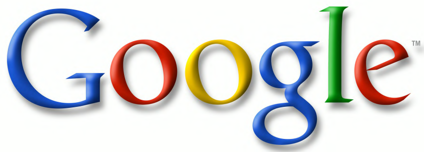
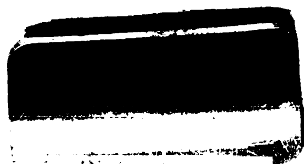

Lappisk Mythologi,

Eventyr og Folkesagn

ved

J. A. Friis,
Professor ved Universitetet i Christiania.

Med 18 Træsnit.

CHRISTIANIA.
FORLAGT AF ALB. CAMMERMEYER.
1871.

Trykfeil.

Side 33. Linie 17 f. n. 46 skal være 45.
— 33. Mellem No. 45 og 47 tilføies: 46. Rotas Kirke.
— 33. Linie 9 f. n. No. 3 og 4 skal være No. 1 og 2.

Trykt hos Brøgger & Christie.

Indhold.

I lappiske Ord udtales š = shj, (tysk sch, engelsk sh); ʒ = ds; ǯ = dshj; c = ts; č = tsch, (eng. ch, fr. tch); đ blødt som dh; ŧ læspende som eng. th; g blødt som gh; ŋ nasalt som ng.

Forord.

Lapperne ere, som bekjendt, et lidet talrigt Folk af den turanske Folkeklasse. De findes nu for Tiden boende adspredte i de nordligste Dele af Norge, Sverig, Finland og Rusland paa en Landevidde af ca. 10,000 □ Mile. I Norge bo de længst mod Syd, nemlig lige til Røros. Om de i dette Land engang i ældre Tider have boet i nogen større Mængde meget sydligere, er usikkert. I Sverig gaa de sydover til Jemtelands Grænse. I Finland bo de nu ikke sydligere end ved Enare-Søen; men her har de ganske vist i en ikke meget fjern Fortid været udbredte langt sydligere. I russisk Lapland findes de Sydvestligstboende nu ved Imandra-Søens sydlige Bredder. Deres Antal beløber sig i Norge til 17,178 af ublandet og 1900 af blandet Race, i Sverige til 7,248, i Finland til ca. 1200, i russisk Lapland til ca. 2000, altsaa i det Hele til ikke fuldt 30,000 Individer. Lidet talrige og spredte ad paa store Landstrækninger, hvor de i Aarhundreder ikke have staaet i nogen indbyrdes Forbindelse, er Lappernes Sprog, Kulturtrin og Sæder høist ulige, ikke blot i de forskjellige Lande, men ogsaa inden samme Lands Grænser. En Lap fra Vadsø forstaar ingenlunde en Lap fra Røros eller Åsele Lapmark, ligesaalidt som en Lap fra Enare forstaar

en Lap fra Ponoi. Folkenavnet, hvormed de benævne sig selv, er dog det samme overalt, nemlig Sabme eller Same (Plur. Samek) eller Sabmelaš (Plur. — laʒak). Benævnelsen Lapper har de faaet fra sine nærmeste Slægtninge, Finnerne, der kalde dem Lappalainen (Plur. — laiset), en Benævnelse, der ogsaa bruges i Sverige og det sydlige Norge, medens man i den nordlige Del af Landet kalder dem Finner. Deres Sprog kan deles i mindst 4 Hoveddialekter: 1. Nordlandsdialekten, i norsk og svensk Nordland, 2. Finmarks- og Torneå-Dialekten, 3. Enare-Dialekten, vest for Imandra og 4. Ponoi-Dialekten, øst for Imandra.

I Norge leve 1577 Individer som Nomader af sine Rensdyrshjorde. I Sverig er det overveiende Flertal af Befolkningen Nomader, i Finland ca. 500, i russisk Lapland er derimod kun ganske faa Familier Nomader. Langt tilbage i Tiden synes Lapperne efter de ældste Forfatteres Vidnesbyrd ikke at have levet som Nomader, men som Jægere og Fiskere, der i længere Tid kan have havt fast Tilhold paa de samme Steder, omtrent saaledes som Tilfældet endnu er i russisk Lapland. Samlede i smaa Landsbyer, bo de her paa samme Sted ca. 15—20 Aar, eller saalænge der i Nærheden findes Overflod af Mose og Ved til Brændsel. Men begynder der at blive Mangel paa disse Dele, medens derimod Møddingerne ved henkastet Affald af alle Slags ere voxede op i Høide med Husene, flytter Kolonien til et bekvemmere Sted. At tæmme Renen og leve af tamme Rensdyrhjorder som Nomader har Lapperne maaske først lært, da de traf sammen med germanniske Folkefærd, eller da de maatte dele Jagtterræn med disse, og Vildtet begyndte at aftage. Deraf kan man forklare sig at Ordet „tæmme“ eller gjøre „tam“ er optaget i Lappisk under Formen dabmat (Rod. dam eller tam, sv.

Lap. tabmet, tæmme, tames, tam). Den fastboende Del af den lappiske Befolkning bor dels i Jordhytter, dels i tømrede Huse og ernærer sig af Fiskeri og Fædrift, tildels ogsaa af Jordbrug. Enkelte af de mest velstaaende Lapper have ligesaa velbyggede og velindrettede Huse som de bedre norske og svenske Bønder. Det er den almindelige Mening, at Lapperne i legemlig Kraft og Udholdenhed i tungt Arbeide staa tilbage for Nordmænd, Svensker og Finner; men hvad intellectuelle Evner angaar, da har det vist sig, at lappiske Børn i Skolerne ingenlunde staa tilbage for eller vise mindre Fatteevne end Børn af de andre Nationer, ligesom de enkelte Forsøg, man har gjort paa at bibringe nogle Individer af denne Nation høiere Dannelse, heller ikke kunne siges at være mislykkede. Ægteskab mellem Lapper og Finner er paa Grund af Stamme- og Sprogslægtskab langt hyppigere end mellem Lapper og Nordmænd, Svenske eller Russer. Efterhvert som Oplysningen iblandt Lapperne i Norge og Sverige har tiltaget og Racefordommen derved aftaget, er Ægteskaber ogsaa blevne hyppigere mellem disse. I det Hele taget er det nu sjelden at træffe paa Lapper af aldeles ublandet Race, med udprægede mongolske Ansigtstræk. De findes maaske hyppigst sydligst i Norge og østligst i russisk Lapland.

I russisk Lapland, Finland og Sverig har Lappernes Antal i ældre Tider formodentlig været større end nu, ligesaa i de sydligere Dele af de Trakter, hvor de endnu findes i Norge. Derimod kan det med Sikkerhed paavises, at deres Antal i Provinsen Finmarken i Norge har tiltaget i de sidste 300 Aar. Trængte fra Syden og Østen eller, rettere sagt, jagede som Vildtet fra Fjeld til Fjeld, har Ishavets uoverstigelige Mur her hindret dem fra at flygte videre.

De russiske Lapper staa, hvad Oplysning og Civilisation angaar, paa et langt lavere Trin end sine Brødre i Finland og Skandinavien. Ingen Skoler ere oprettede iblandt dem, ligesom heller ingen Undervisning foregaar. Ingen af russisk Laplands Præster forstaar deres Sprog, og ingen Bog er trykt paa dette. De kunne derfor hverken læse eller skrive. Istedetfor Navne-Underskrift eller for at betegne Eiendomsret bruge de særegne Familiemærker eller Figurer, der have nogen Lighed med de Tegn, som i ældre Tider maledes paa deres Runebomme. Som Exempel kunne anføres nogle fra Imandratrakten:

Gregori Titoff,

Seder Arkipoff,

Nikofor Gavrilow

etc. De russiske Lappers Kristendomskundskab indskrænker sig næsten udelukkende til at kunne fremsige paa Russisk Bønnen: „Gospodi Jesuse Kriste, süine boghii, pomilui nas!“ (ɔ: Herre Jes. Kr. Guds Søn, forbarm dig over os!) og deres Gudstjeneste bestaar i at korse og bukke sig i Timevis foran Helgenbilleder i Kirken og i deres egen Hytte. De russiske Lapper ere af den græsk-katholske Bekjendelse. I de øvrige Lande ere Lapperne Protestanter. I Finland, Sverig og Norge findes der nu neppe nogen voxen Lap, som ikke kan læse, og mange kunne ogsaa skrive. Flere Bøger ere trykte paa deres Sprog, og i det Hele taget sørges der, især i Sverig og Norge, for deres Undervisning paa eget Sprog, hvor dette behøves, saavel i Kirke som Skole, gjennem Lærere, der ere Sproget mægtige. Den bekjendte Sprogforsker Castrén har givet følgende træffende Skildring af det lappiske Folks Karakter:

„Lappens Sind er stille, fredeligt og eftergivende.

Fred er hans Valgsprog, om Fred er hans første Spørgsmaal, Fred er hans Afskedshilsen. En skjønnere Skat kan knapt eies end den fredfulde Ro, som Lappen besidder. Blottet for de fleste af Livets Nydelser, omgiven af en ubetvingelig Natur og nedsunken i Armod, er ham beskaaret den misundelsesværdige Lod at kunne udholde alle Møier med urokkelig Ro. Den ugunstige Natur driver ham ofte til Arbeide og Rørelse, men undertiden overlader han sig gjerne til et mageligt, eller, som han kalder det, fredeligt Liv. Han elsker ikke vidtflyvende Planer, kloge Beregninger eller noget Slags udad rettet Virksomhed, men lever helst hensunken i en stille Betragtning af religiøse Emner eller andre Sager, som findes i hans lille Verden. Stundom kan dog Lappen egges op til en yderst envis Anstrængelse, men taber da undertiden den rolige Sans, som sjelden forlader hans mandigere Broder, Finnen. I Dybet af det indesluttede Sind dølger sig hos Begge en vis Grad af Sluhed og Agtpaagivenhed eller Mistænkelighed, dog mere hos Lappen end hos Finnen. Blandt de russiske Lapper, som bo paa Veien mellem Kola og Kandalax, har den indre Fornøielighed veget for en udvortes tankeløs Glæde, den stille Betragtning for en praktisk Klogskab. Man søger hos dem forgjæves den Sindets Blødhed, som karakteriserer de andre Lapper. Handelsaanden og den nære Berøring med Russer og Kareler har bragt dem fra deres naturlige Uskyldighedstilstand. I en Kreds af Russer gjenkjender man vel altid den tyste, sagtmodige Lap, men i Forhold til andre Lapper er han allerede Rus."

I de forskjellige Lande have Lapperne optaget mere eller mindre af sine mægtigere Naboers Sæder og Skikke. Kun faa Eiendommeligheder finder man fremdeles bevarede hos dem. Iblandt de russiske Lapper, som bo nærmest

den norske Grænse, iagttages endnu nogle særegne Frier- eller Bryllupsskikke.

Flere Træk i disse Ceremonier, t. Ex. at der holdes Vagt foran Dørene, naar Frierfølget kommer, at dette maa anvende List for at slippe ind og faa Husly, at der anstilles Kamptummel, at Bruden gjør Modstand — og endelig, at Følget tager Flugten med den bundne Brud bag Brudgommens Slæde, synes tydeligt at henpege paa, at det ogsaa blandt Lapperne i ældre Tider har været Skik, at man, for ikke at gifte sig inden sin egen Stamme, burde røve sin Brud fra en Nabo- eller fiendtlig Stamme.

Den Kundskab, man har om Lappernes gamle Gudelære, skyldes fornemmelig nogle af de Præster, der i Sverige i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede og i Norge i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede virkede som Missionærer blandt dette Folk. Som det synes, har baade Antikvitets-Kollegiet i Stockholm og Missions-Kollegiet i Kjøbenhavn i sin Tid udstedt en almindelig Opfordring til Præsterne i svensk Lapmarken og norsk Finmarken om at samle og optegne Alt, hvad der kunde være af Interesse at vide om det lappiske Folks Sæder, Skikke og Overtro. Ikke Faa synes at have efterkommet Opfordringen, og de fleste af de indsendte Indberetninger ere ogsaa blevne benyttede i ældre Forfatteres trykte Arbeider. Nogle ere gaaede tabte, og enkelte, hidtil ubenyttede norske Manuskripter har Forfatteren af dette Arbeide havt det Held at opspore og kunne benytte.

De vigtigste af de svenske og finske Forfattere, der have skrevet om Lappernes gamle Gudelære, og hvis Arbeider her ere benyttede, ere følgende:

Johan Scheffer. „Lapponia“, trykt paa Latin 1673, paa Engelsk 1774 i Oxford, paa Tysk samme Aar, paa Fransk 1778 i Paris.

Gabriel Tuderus. „Berättelse om Sodankylä, Sombio, Kuolajärvi og Maanselkä Lapparnes Afgudsdyrkan m. m. 1773.“

Pehr Fjellström. „Berättelse om Lapparnes Bjørnfänge. Stockholm 1755.“

Pehr Högström. „Beskrifning öfver de til Sveriges Krona lydande Lapmarker. Stockholm 1747.“

Lindahl & Øhrling. Lexicon lapponicum. 1750.

Peter Læstadius. Journal, Stockholm 1831—33.

Lars Levi Læstadius. Defekt Manuskript, indeholdende nogle „Fragmenter i lapska Mythologien“, nedskrevet 1840 og i sin Tid af Pastor Stockfleth overladt Forfatteren til Afbenyttelse.

Ganander. Mythologia fennica. Åbo 1789.

Alex. Castrén. Forlesungen über die finnische Mythologie. 1853.

De paalideligste Notiser om Lappernes Gudelære finder man dog hos norske Forfattere — maaske fordi Kristendommen senere fik Indgang hos Lapperne i Norge end i Sverige — og det vigtigste Arbeide i saa Henseende er

Erik Johan Jessens Afhandling om Finnernes og Lappernes hedenske Religion, indtagen i Slutningen af K. Leems Beskrivelse over Finmarken. Kjøbenhavn 1767. Hans Afhandling er et Sammendrag af de Berettelser, som Tid efter anden af Missionærerne i Finmarken bleve indsendte til Missionskollegiet i Kjøbenhavn.

Af følgende, hidtil ubenyttede Manuskripter har Forfatteren af dette Arbeide erholdt mange vigtige Oplysninger:

„Relation anlangende Find-Lappernis saavel i Norrlandene og Finmarken som udi Nummedalen, Snaasen og Selbye deres Afguderie og Satans Dyrkelse, som Tid efter anden ere blevne udforskede og decouvrerede.“ Manuskriptet, hvormed fulgte en ypperlig Tegning af Runebommen tilligemed Forklaring over dens Figurer, blev skjænket Forfatteren af Sognepræst Kvale til Skjervø. Manuskriptet er nedskrevet paa Nærö omkring 1723.

„Underretning om Runebommens rette Brug blandt Finnerne i Nordlandene og Findmarken, saaledes som det har været af fordum Tid“, med 2 Tegninger af Runebommen. Manuskriptet tilhører Trondhjems Videnskabsselskab.

Det hele Udbytte, som man faar ved at samle sammen af de forud nævnte, dels trykte, dels utrykte Kilder, er dog saa ufuldstændigt, at det maaske ikke fortjener andet Navn end Fragmenter af lappisk Mythologi. Desværre kjender man heller ikke meget nøie til Lappernes mægtigere Brødres, Finnernes, gamle Gudelære; thi den vigtigste Kilde, hvoraf man øser Kundskab om samme, det bekjendte, men først i det 19de Aarhundrede fra Folkets Læber optegnede Epos, Kalevala, er ingen egentlig Gudelære, men et Heltedigt, der hovedsagelig handler om Heroerne, Väinemöinens, Ilmarinens og Lemminkäinens Bedrifter. Maaske disse Hovedpersoner i Kalevala-Digtet ikke engang kunne kaldes Heroer i almindelig Forstand, men rettere bør betegnes som „Noitat eller Tietäjät“, Schamaner eller berømte Troldmænd; thi næsten aldrig udfører nogen af dem sine Bedrifter med Sværdet, men saagodtsom altid ved sin Visdom, sin Troldsang og sine

Troldformularer. Schrenck fortæller ogsaa, at det er Tilfældet iblandt de hedenske Samojeder, at afdøde, berømte „Tadiber", Troldmænd, efter 100 Aars Forløb ophøies til Guder og paakaldes af gjenlevende Tadiber. Maaske have Lapperne ogsaa engang havt lignende Sange om sine „Noaider" eller Schamaner. At Sangen ikke har været ganske ukjendt iblandt Lapperne i ældre Tider, fremgaar af Lemminkäinens Ord, da han paa sin Reise til Lapmarken kom til Pohjola Gaard:

Stuen var af Troldmænd opfyldt,
Sangere paa Bænke sadde,
Kloge Mænd ved Dørens Stolper,
Spaamænd paa fornemste Bænken,
Og Besværgere ved Ovnen;
Lapske Sange sang de Alle,
Hiisi Kvæder frem de gnelte.

Kalevala. 12te Sang V. 395—402.

Men om end saadanne have existeret iblandt Lapperne, saa ere de ialfald nu efter Kristendommens Indførelse aldeles forsvundne. Kun en enkelt Sang om Bjørnefangsten og en om Heroerne „Bæive Barnek", Solens Sønner, er opbevaret. Den Underretning, man saaledes har om Lappernes Gudelære, hidrører derfor, som allerede bemærket, alene fra mundtlige Meddelelser til de første Missionærer. Disse vilde vistnok kunne have faaet langt nøiagtigere Besked, dersom de havde gaaet varsommere og mildere frem mod de hedenske Lappers Noaider eller Præster. Men sandsynligvis var det kun yderst sjelden — om nogensinde — Tilfældet, at Kristi Discipel eller den kristne Præst kom til at staa i et saadant Forhold til Lappernes Noaider, at nogen fortrolig og uforbeholden Meddelelse fandt Sted fra de sidstes Side. Tvertimod var

vel Forholdet i Regelen fiendtligt. Den kristne Missionær ansaa sig forpligtet til at forfølge Noaiderne eller netop de Individer, som vare indviede i alle Hemmeligheder, og som kunde meddele de vigtigste Oplysninger, fordi disse Personer lagde ham eller den nye Lære de største Hindringer i Veien. Ligesom man i Almindelighed paa hin Tid gik ud fra den Forudsætning, at alt Hedenskab fra først til sidst var Djævelens Værk, saaledes var da ogsaa de lappiske Noaider i Missionærernes Øine den skinbarlige Djævels udvalgte Redskaber. Med Magt eller List søgte de at berøve Noaiderne deres störste Helligdom, Runebommen eller Spaatrommen, og hvor de kunde komme til, opbrændte de deres Afgudsbilleder. Derfor var det vel, at Noaiderne sidst af Alle gik over til Kristendommen.

Det egentlige Folk kjendte kun lidet til Gudelæren. Det var Noaiderne forbeholdt at indvies i alle dens Dele samt alle de magiske Hemmeligheder, hvorfor Lapperne altid have staaet i saa stort Ry hos nærboende Nationer. Men Lappen viser i Regelen stor Forsigtighed og Forbeholdenhed i sine Meddelelser til Fremmede. Saa meget mere var vel dette Tilfældet med Noaiderne i Forhold til den kristne Præst.

Det gik derfor med en stor Del af hine magiske Kundskaber, som det undertiden endnu gaar med Lappernes nedgravede Skatte. De gjemme disse saalænge, at Døden overrasker dem, førend de kunne bekvemme sig til at aabenbare Gjemmestedet for Andre. Følgen er, at mangen nedgravet Skat aldrig mere kommer for Dagens Lys.

Man kan neppe regne, at der er mere end 200 Aar, siden Kristendommen almindelig antoges af Lapperne

i Sverige og noget over 100 Aar siden den indførtes blandt Lapperne i Norge. Førend nemlig de i det 18de Aarhundrede af Missionskollegiet i Kjøbenhavn udsendte Missionærer lærte Lappernes Sprog at kjende, og førend Bøger paa dette Sprog udbredtes, var vel den kristelige Kundskab iblandt Befolkningen saare uhetydelig. Saavidt vides, bleve de første lappiske Bøger trykte i Sverige i første Halvdel af det 17de og i Norge ikke førend i første Halvdel af det 18de Aarhundrede. Paa den Tid, da de første Missionærer begyndte at gjøre sine Optegnelser om Lappernes Gudelære, var altsaa Befolkningen i Norge i Almindelighed endnu Hedninger og Afgudsdyrkelsen i fuldt Flor. Men skjønt Lapperne paa den Tid endnu holdt fast ved sine gamle Guder, viser det sig dog tydeligt nok af Læren om disse, at Folket eller idetmindste Enkelte, sandsynligvis Noaiderne, allerede langt tidligere eller langt tilbage i den katholske Tid maa have faaet nogen Kundskab om den kristelige Lære. Deres egen Gudelære, saaledes som den fremstilles i Missionærenes Skrifter, viser sig nemlig at være stærkt paavirket af katholsk-kristelige Ideer. Lappernes Forestillinger paa den Tid om flere af deres egne Guder ere ikke blot blevne noget modificerede efter de Kristnes Lære; men Noaiderne eller Folkets Vismænd have derhos Tid efter anden, dels omdøbt nogle af deres gamle Guder, dels optaget enkelte nye iblandt deres gamle, ægte lappiske Gudefamilier, saaledes at det nu er en meget vanskelig Sag at skjelne det Gamle fra det Nye eller det Ægte fra det Uægte. Det gik naturligvis iblandt Lapperne, som det gaar overalt, hvor Kristendommen indføres iblandt et hedensk Folk. Hedningen giver ikke med engang Slip paa det Gamle, men optager efterhaanden mer og mer af det Nye, indtil omsider dette — i det Store taget — bliver det eneraadende. Lappen har altid vist sig frygtsom og forsig-

tig, bange for at fornærme Nogen og tilbøielig til at holde gode Minner med alle Parter saalænge som muligt. Han optog derfor paa sin Runebom den nye Gud, der forkyndtes af den kristne Missionær, ja, indrømmede ham endog Hæderspladsen og søgte saavidt muligt og saalænge som muligt at holde sig til Vens baade med „Rist-Ibmel", de Kristnes Gud, og med „Hora-gales" eller andre af sine Forfædres fornemste Guder.

Til Trykning af dette Arbeide har Forfatteren erholdt Bidrag af Videnskabsselskabet i Trondhjem.

Lappisk Mythologi.

§ 1.

Lappernes „Noaide" eller Præst, Spaamand og Læge.

I Lappernes hedenske Gudsdyrkelse spiller deres Noaider eller Schamaner en saa vigtig Rolle, at det er nødvendigt at give en foreløbig Beskrivelse af disse og deres fornemste Redskab, „Runebommen", førend jeg gaar over til at give en Fremstilling af den egentlige Gudelære.

„Noaide" eller „Noide" betyder nu i Lappisk, ligesom „Noita" i Finsk, En, der forstaar sig paa Trolddom, En, der kjender til overnaturlige Hjælpemidler, en Hexemester. Nogen oprindeligere Betydning af Roden „noid" eller „noit" kan ikke længer paavises. Noaiderne vare ikke blot Folkets Præster, Vismænd, Spaamænd og Raadgivere, men ogsaa deres Læger. De vare i det Hele taget Mellemmænd mellem Guderne eller Aandeverdenen og Menneskene. Usynlige Væsener og magiske Midler stode til deres Raadighed, de kunde gavne og skade Mennesker og Dyr og bleve derfor tagne med paa Raad saavel i Godt som i Ondt. Derimod findes ingen bestemt Antydning til, at de vare Folkets Dommere eller Voldgiftsmænd i Trætter.

Skjønt Noaidernes Tal var meget stort, kunde dog ikke En og Hver uden videre blive en Noaid, endnu mindre opnaa nogen Anseelse som saadan. Kun meget faa vare i Virkeligheden de, som havde erhvervet sig Ry i en videre Kreds. Men jo større Ry, des større var ogsaa Fortjenesten; thi de bleve betalte for sin Bistand og sine Raad. Noaiderne havde ikke nogen bestemt Kreds eller Menighed, inden hvilken de virkede. Det beroede alene paa deres Dygtighed, om de bleve søgte af Mange eller Faa, fjernt eller nær. Enkelte maa især have opnaaet stor Berømmelse; thi deres Navne mindes endnu, og deres Bedrifter omtales endnu den Dag i Dag i forskjellige Sagn og Eventyr, f. Ex. „Bæive Barnek“, Solens Sønner, „Guttavuorok“ ɔ: den, der kan antage 6 Skikkelser, (se Pag. 7) og fl. Disse have engang været de navnkundigste Schamaner iblandt Lapperne, ligesom Väinemöinen og Ilmarinen m. fl. var det iblandt Finnerne.

Enhver rigtig Noaide maatte ved forskjellige Legems- eller Sjæls-Anstrængelser kunne bringe det derhen, at han faldt i et Slags Dvale eller magnetisk Søvn. I denne Tilstand havde han da de foregivne eller virkelige Syner, som han, efter at være kommen til sig selv igjen, forkyndte for Forsamlingen som Aabenbarelser. Medens hans Legeme laa som dødt, troede man, at hans Sjæl ved Hjælp af en Saivvo-guolle eller Saivvo-lodde, en Fisk eller Fugl fra de Dødes Rige, som altid stod til hans Tjeneste, kunde fare til Himmels eller til de Dødes Rige eller til hvilketsomhelst Sted her paa Jorden og udrette, hvad der forlangtes, hvad enten nu dette bestod i at faa Svar fra Guderne eller de Afdøde eller i at skaffe Underretning om langt borte boende Personer. Noaiderne vare

naturligvis store Charlataner, og i de fleste Tilfælde var vel ogsaa en slig Besvimelse blot anstillet, men saa godt udført, at de ialfald skuffede de mest Lettroende og i Kunsten mindst Indviede. Enkelte Noaider synes dog dels ved at udmatte sit Legeme ved Fasten, dels ved at nyde forskjellige Ting, dels ved forskjellige Sandserne og Indbildningskraften stærkt paavirkende Optog virkelig at have bragt sig selv i en Slags Besvimelse eller fantaserende Tilstand. Det maa rimeligvis være langt lettere for Lapper og andre med dem beslægtede Polarfolk at komme i en saadan Tilstand end for andre, mere nervestærke Nationer. Det er nemlig en Kjendsgjerning, som ikke blot ældre Forfattere, f. Ex. Tornæus, Scheffer, Högström og Leem, men ogsaa nyere Reisende, f. Ex. Castrèn og Forfatteren selv paa sine Reiser i Finmarken og russisk Lapland, har bemærket, at Lapperne beherskes af en besynderlig Nervøsitet, eller hvad man skal kalde den særegne Svaghed hos dem, at de, og især ældre Fruentimmer, ved den ubetydeligste Anledning, blot ved et pludseligt Raab eller derved, at en Gnist med et Brag flyver ud af Ilden, kunne fare op i den heftigste Exstace eller Raseri. I en saadan ophidset og bevidstløs Tilstand slaa de om sig paa Ven eller Uven med hvad de have i Haanden eller nærmest kunne gribe, Øxe eller Kniv, tale uforstaaeligt eller opføre sig i det Hele taget som de, der pludselig have mistet Forstanden, indtil de til Slutning daane bort eller falde hen i en Døs og først efter nogen Hvile igjen begynde at tale fornuftigt, dog uden klar Erindring om det Passerede. Högström fortæller, at det undertiden ikke blot har hændt, „at man i Kirken har fundet hele Hoben besvimet, men at undertiden ogsaa en eller

anden af Forsamlingen har sprunget op i Vildelse og slaaet til dem, som sad i Nærheden". Castrèn beretter, at han selv fremkaldte en saadan Tilstand hos en Lappekvinde ved pludseligt at skræmme hænde, og at han nær var bleven udsat for at føle hendes Negle i sit Ansigt. Da denne eiendommelige Nervøsitet hos Lapperne er ganske almindelig, saa har da ogsaa den Tilstand, hvori de paa Grund heraf let kunne bringes, sit eget Udtryk i Sproget, nemlig „keuvot," et Verbum, der betyder at være afsindig, og den, der er udsat for saadan nervøs Ophidselse, kaldes "keuvolis. Rimeligvis er denne Nervøsitet ikke eiendommelig alene for Lapperne, men forekommer ganske vist ogsaa hos andre Polarnomadefolk, der ligesom Lapperne føre et ensomt Liv paa hine nordlige Egnes øde og triste Tundraer. Af Schrencks „Reise durch die Tundren der Samojeden" ser man, at ogsaa Bønderne i Nærheden af Archangel lide af lignende nervøse Anfald, en Sygdom, som der kaldes „ikota". En Del Lapper paastaa, at de have paadraget sig denne Svaghed derved, at de ere blevne skræmte i Barndommen, andre kunne ikke angive nogen bestemt Aarsag.

Undertiden viste denne Nervøsitet sig i en usædvanlig Grad hos enkelte Individer. Som Børn vare de ofte syge, fantaserede eller havde Febersyner og Drømme. Man troede da, at saadanne især vare skikkede for Noaide-embedet. De bestemtes da dertil og fik Undervisning af Ældre, i Kunsten Indviede. Men hvori denne Undervisning egentlig bestod, har ikke nogen Forfatter kunnet oplyse. Heller ikke Snorre Sturleson, som fortæller, at Guttorm Hvide sendte sin Datter Gunhild til Kong Motle i Finmarken for at blive oplært i lappisk Magi, giver nogen nærmere Oplysning derom. Naturligvis

beroede Noaidernes Anseelse for en Del paa, at deres Kunst blev holdt hemmelig, og allersidst betroede de sig vel til den kristne Præst. Imidlertid maa vel Undervisningen for en stor Del have bestaaet i Meddelelse af Troldomssange og Troldomsformler samt Forklaring af Betydningen af alle hieroglyfiske Figurer paa Runebommen, dennes Brug eller de Haandgreb og Taskenspillerkunster, som vare nødvendige til dens rette Benyttelse. Ligeledes maatte vel Lærlingen øve sig i den Kunst at besvime eller anstille sig besvimet. Jessen[1] har ladet sig fortælle, „at Noaidekandidaterne fik formelig Information af Guderne, dels igjennem „Noaide-gazze“, et Selskab af tjenende Aander, som enhver Noaide altid maatte have, dels i Søvne. „Noaide-gazze“ pleiede, dels umiddelbart selv at undervise saadanne Kandidater, dels at indføre dem i Saivvo, de Dødes Rige, for at de der kunde faa Undervisning af afdøde Noaider.“ „Naar Kandidaten nu“, siger Jessen fremdeles, „var behørigt undervist i alle de Ting, som hørte til Trolddomskunsten, saa blev han indviet i sit Embede ved følgende Ceremoni: Der blev holdt Møde af flere Noaider, og den ældste af disse satte sig tilligemed Kandidaten udenfor Telt- eller Gamme-Døren, saaledes at deres Fødder laa lige ved hverandre og spærrede Indgangen. Derpaa begyndte den unge Noaide at „joige“ (synge Troldsange) under Slag paa Troldtrommen. Naar nu Saivvo-gazze eller Aanderne fra den anden Verden indfandt sig i Selskab og gik over deres Fødder ind i Teltet, saaledes at den unge Noaide alene formærkede og kjendte, at Saivvo-gazze rørte ved hans Fødder og gik over dem, men den gamle

[1] K. Leems Beskrivelse over Finmarken.

Noaide ikke følte denne Berørelse, men mærkede andre Tegn til Saivvo-gazzes Nærværelse, da blev Kandidaten strax udnævnt til Noaide, og fra denne Stund vare Alle nødte til at erkjende ham som saadan. Fra samme Stund begyndte ogsaa Saivvo-gazze en fortrolig Omgang med den unge Noaide, og han kunde udvælge sig saamange af disse, han vilde, til „Noaide-gazze“ eller Skytsaander og Tjenere.“

Alle Forfattere fortælle, at Noaiderne vare Lappernes Læger. Dels ved en i Arv gaaende Undervisning af Forfædrene, dels ved egen lang Erfaring og Eftertanke har ganske vist nogle af disse Noaider erhvervet sig baade Naturkyndighed og Forstand paa at helbrede forskjellige udvortes Sygdomme eller legemlige Skader. Men for at kaste Mængden Blaar i Ønene foretog de tillige en hel Del Gjøglerier. Ligeledes førte Noaiderne sig imellem, naar de i Forening udførte en eller anden Forretning, et eget Sprog eller anvendte almindelige lappiske Ord i en Betydning, ganske forskjellig fra den, hvori de brugtes af Mængden i daglig Tale.

Noaidernes fornemste Lægeforretning bestod dog ikke i at helbrede tilfældige legemlige Skavanker ved forskjellige udvortes og rimelige Lægemidler, men en rigtig Noaid maatte kunne foretage en Tur ind i de Dødes Rige for der at hente Raad og Hjælp. Lapperne havde nemlig den Tro, at alle farlige Sygdomme, hvortil de ikke kjendte nogen bestemt ydre Anledning, og hvorimod de ingen bestemte Midler havde, hidrørte fra deres egne afdøde Slægtninge. Det var nemlig disse, som i slige Tilfælde enten vilde have den syge Slægtning til sig for Selskabs Skyld eller for at straffe ham for en eller anden Forseelse. Naar nu Sygdom-

men havde saadan Aarsag, saa kunde det naturligvis heller ikke nytte at søge Hjælp i naturlige Midler; men en Noaide maatte hentes for at gjøre en Tur til „Jabmi-aibmo“, de Dødes Rige, for at overtale de Afdøde til Afstaaelse fra sit Ønske eller forsone dem ved Løfte om Offer. En saadan Jabmi-aibmo-Reise udførtes ved Hjælp af en „Saivvo-guolle“ eller „Saivvo-lodde“, en angelus tutelaris, hvorom senere i § 30 vidtløftigere vil blive handlet.

En Noaide kunde udmærke sig i en enkelt Henseende fremfor andre Noaider. Paa Grund heraf karakteriseredes Noaiderne ogsaa med forskjellige Navne. Saaledes var der Bahast dakke Noaiddek (bahast dakkat, gjøre Ondt), Noaider, som kunde tilføie Mennesker og Dyr Skade. Galgge-Noaiddek (galggat, udrede, udrette), Noaider, som kunde udfinde Aarsagen til et Onde og afhjælpe det. Girdde-Noaiddek (girddet, flyve), Noaider, som kunde forvandle sig til allehaande Dyr. Saaledes skal der i Lule Lapmark i det 17de Aarhundrede have levet en Noaide, som havde Tilnavnet Guttavuorok ɔ: den, der kan antage 6 Skikkelser. Den samme Evne til at antage forskjellige Dyrs Skikkelser havde ogsaa Grønlændernes Angakut, Samojedernes Tadiber og Finnernes Schamaner. Saaledes fortælles om Väinemöinen, da man i Tuonela, Underverdenen, havde udstillet et Kobbernet for at fange ham, at han:

Skyndsomt sin Gestalt omskifter,
kræker undda som en Jern-Orm,
Slingrer sig som Edder-Ormen
Tværs igjennem Tuonielven
Gjennem Tuonis Net i Vandet.

Kalev. 16, 270.

Noaiderne maatte være uden nogensomhelst Legemsfeil. Naar de derfor vare blevne saa gamle, at de begyndte at miste Tænder, ansaaes de for uskikkede til sit Embede.

§ 2.

Grønlændernes Angakok.

Mellem Lappernes Noaider og Grønlændernes Angakut (Plur. af Angakok) er der saa stor Lighed, at man næsten kunde fristes til at antage, at de, der have skrevet om de sidste, havde laant sin Fremstilling fra de finmarkske Missionærers Beskrivelse af de lappiske Noaider.

Angakut vare nemlig, efter Stauning[1], Grønlændernes Præster, Spaamænd og Læger. Ikke Enhver kunde blive Angakok. Hertil udfordredes naturlig Begavelse, Undervisning og endelig den sidste Operation, for at man kunde erholde en altid hjælpende og ledsagende Tornak eller Aand, svarende til Lappernes Noaide-gazze.

Naar Vedkommende, der skulde blive Angakok, havde erholdt den behørige Undervisning, maatte han begive sig hen paa et øde Sted, aldeles afsondret fra Mennesker og tilbringe Tiden der med dybsindige Betragtninger, under stadig Bøn til Overguden Tornarsuk om at sende ham en Tornak eller Tornat; thi han havde i Almindelighed flere. Efter længere Tids Fasten og Tankernes uafbrudte Anstrængelse blev Legemet omsider udmattet, og Indbildningskraften kom i

[1] Jørgen Stauning: Grønlands Beskrivelse.

Uorden. Nu viste der sig for hans ophidsede Indbildningskraft Skikkelser af Mennesker eller Dyr, der alle af Vedkommende antoges for at være virkelige, ham besøgende Aander. Endelig kommer Tornarsuk selv, hvorover Lærlingen bliver saa forskrækket, at han dør hen og bliver liggende død i 3 Dage. Efter denne Tid kommer han igjen til Sands og Samling og har nu faaet sin Tornak eller sine Torn'at.

Enkelte af disse Torn'at eller Aander vare raadgivende, andre vare Hjælpere i Fare, og atter andre brugtes til Hævn og Ødelæggelse; men i det Hele taget bibragte de ham al den Visdom, Færdighed og Hjælp, som han behøvede, ligesom de i ganske kort Tid kunde bringe ham efter Behag op i Himmelen eller ned under Jorden.

Iblandt Angakokkerne var der forskjellige Slags. De mest anseede kaldtes Angakut poglit (pok, Pose eller Ham), da de især udmærkede sig derved, at de kunde paakalde forskjellige Dyr, som laante dem sine Hamme til at iføre sig.

En Angakoks fornemste Forretning bestod i at fare til Underverdenen for at løse de af et ondt Væsen, „den underjordiske Kvinde“, bundne Sødyr el er til Himmels for at hente en Sjæl ned til en Syg. Førend nogen af disse Reiser kunde foretages, vare følgende Forberedelser nødvendige. Ved lys Dag kunde ingen Fart foregaa. Efter at Angakokken har ladet sig binde med Hænderne paa Ryggen og Hovedet mellem Benene og hensætte midt paa Gulvet ved Siden af en Tromme og et ophængt tørret Skind, hvis Raslen skal ledsage Trommens Lyd, istemmer han en Sang, som alle Forsamlede synge med. Derpaa begynder han med stor Bevægelse og Raslen med Skindet at sukke, stønne

og fraade, fordrer sin Tornak eller Aand til sig og har ofte megen Møie med at faa den til at komme. Kommer den ikke frivilligt, maa hans Sjæl fare ud af Legemet for at hente den. Under dette bliver han da liggende nogle Øieblikke ganske stille, hvorpaa hans Sjæl med stor Susen kommer tilbage igjen, saa man vil forsikre, at det er aldeles, som hørte man en Fugl først flyve over Taget og dernæst hid og did inde i Huset. Ofte kommer imidlertid Tornak strax af sig selv uden at blive hentet og holder sig udenfor Døren. Med ham taler nu Angakokken om det, som Grønlænderne forlange at vide. Man hører tydeligt tvende Stemmer, en indenfor og en udenfor. Faar man ikke paa denne Maade tilstrækkelig Besked, saa maa en af de forud nævnte Reiser foretages. Den farligste af disse er

Farten til Underverdenen.

Tornak eller en Angakoks Spiritus familiaris fører ham først igjennem Jorden eller Søen. Derpaa maa de forbi alle de Dødes Sjæle, der se ud, som da de levede her, og synes at have det meget godt. Naar de nu vel ere komne dem forbi, komme de til et bredt, langt og dybt Svælg. Her maa de over; men der er intet Andet at gaa paa end et stort Hjul, der er ligesom Is, og som ideligt og hurtigt dreier sig rundt. Herover maa derfor Tornak lede Angakokken. Derefter komme de til en stor Kjedel, hvori der koger levende Sælhunde, og endelig til den underjordiske Kvindes, Arnagnaksaks (ɔ: gammel Kvinde) Bopæl. Her maa Tornak atter tage Angakokken ved Haanden og lede ham enten gjennem en stærk Vagt af Sælhunde eller forbi en stor Hund. Der maa passes nøie paa

et af de faa Øieblikke, da denne sover, og det kan alene en Angakok poglit gjøre, hvorfor de almindelige Angakokker ikke komme længer end hid og derfor maa vende tilbage med uforrettet Sag. Inde i Paladset sidder Underverdenens Kvinde. Hun ser bister og grim ud, sveder af lutter Vrede og river Haaret af sig af Forbitrelse over de fremmede Gjæsters Ankomst. Hun griber derfor strax til en vaad Fuglevinge, som hun stikker i Ilden og holder for Næsen. Af denne Røg og Stank vilde Angakokken og Tornak snart blive aldeles afmægtige og nødte til at overgive sig som hendes Fanger; men førend hun rigtig kan begynde at røge, gribe begge fat i hende ved hendes Haar og slæbe hende saalænge omkring, til hun til Slutning bliver ganske afmægtig. Om hendes Ansigt hænge Aglerutit, et Slags Amuletter, der oprindelig skulle have været „mishandlede eller i Dølgsmaal fødte menneskelige Fostre, altsaa Frugter af Menneskenes hemmelige Forbrydelser“[1]. Disse maa de rive af hende; thi ved dem bringer hun Dyrene til at forlade sine sædvanlige Opholdssteder og forblive fangne hos hende. Ligesaa hurtigt som Angakokken og hans Tornak rive disse af hende, ligesaa hurtigt fare strax Hvalfiske, Sælhunde og de andre Sødyr pladskende op igjennem Vandet og søge atter hen paa de sædvanlige Steder, hvor de blive fangede. Naar saa alt dette vel er udrettet, reiser Angakokken og hans Tornak tilbage og finder nu den forrige, saa vanskelige og farlige Vei ganske slet og jævn.

Man skulde tro, at en saadan Reise maatte medtage temmelig lang Tid. Men det er dog ikke Tilfældet.

---

[1] Rink: om Grønlændernes hedenske Tro.

Angakokken forkynder meget snart atter sin Tilbagekomst til det mørke Værelse (hvor Alle imidlertid have siddet ganske stille, ikke rørt et Lem eller saameget som kløet sig i Hovedet, for at ikke Foretagendet skal mislykkes) ved at skrige paa Grønlandsk samt tromme og fortælle, skjønt meget udmattet, Alt, hvad han har seet og hørt. Derpaa istemmer han en Sang og gaar derunder omkring og giver Enhver sin Nærværelse tilkjende ved at berøre ham[1].

Farten til Himmelen.

Naar Farten skulde gjøres til Himmels, lod Angakokken sig, efter først en Stund at have trommet og gjort allehaande forunderlige Fordreielser for derved at ophidse sin Indbildningskraft, til Slutning ligeledes binde lige ved Indgangen til Huset med Hovedet mellem Benene og Hænderne paa Ryggen. Derpaa slukkedes alle Lamper, Ingen maatte røre sig, og i det Hele taget foregik Alt som forud ved Farten til Underverdenen. Men istedetfor at fare did reiser nu Angakokken ved Hjælp af en lang Rem op til Sjælenes Rige i Himmelen, hvor han bivaaner en kort Raadslagning med Himmelens Angakut poglit og af dem erfarer den Syges Tilstand og Skjæbne, ja, Angakokken kan endog bringe en ny Sjæl ned til den Syge eller helbrede dennes Sjæl ved at flikke paa den med en Dyre-Sjæl; thi efter Grønlændernes Forestilling er Sjælen temmelig materiel, saaledes at den kan af og tiltage, tabe et Stykke og igjen flikkes paa eller istandsættes.

---

[1] Jørgen Stauning: Grønlands Beskrivelse, og H. Egede: Beretning om Grønland.

Ved Tilbagekomsten fra Himmelen opfører Angakokken sig paa samme Maade som ved Ankomsten fra Underverdenen. Naar Alt er forbi, tændes igjen Lamperne, og da ser man tydeligt nok, at Angakokken ser meget bleg ud, er udmattet og forstyrret og kan ikke tale sammenhængende[1].

Farten til Himmels foregaar lettest om Høsten. Nætterne ere da lange og Regnbuen, den første Himmel, nærmest Jorden, hvorfor da ogsaa Veien er kortest.

En Angakoks øvrige Forretninger og deraf følgende forskjellige Navne.

Foruden de anførte Forretninger var det i Almindelighed en Angakoks Sag at helbrede Syge ved at læse eller mumle over dem, tale med Tornarsuk eller faa Underretning af ham om, hvorledes man skulde forholde sig for at have Lykke i sin Haandtering, fremdeles af Tornarsuk at faa vide, om Nogen skal dø eller nogen anden Ulykke indtræffe, i det Hele taget være Folkets Læger og Raadgivere. Efter de forskjellige Forretningers Natur fik Angakokkerne forskjellige Tilnavne. Enkelte Forretninger, f. Ex. de to her først nævnte, vare af den Beskaffenhed, at ikke enhver Angakok befattede sig dermed, de øvrige derimod maatte Enhver kunne udføre, naar han vilde ansees for en dygtig Angakok.

1. Angmayok kunde aabne en Syg eller skjære de Syge op, tage Tarmene ud, samt vende og rense dem. Da dette ofte foregik ved høi lys Dag og i en stor Forsamling af Folk, saa viser det, at Angakokkerne maa have besiddet stor Færdighed i Taskenspiller-

---

[1] Stauning. Pag. 288.

kunsten, for at ikke Nogen skulde komme efter deres Kunstgreb; thi Enhver, endog den Syge selv, troede, at han blev skaaret op og hans Tarmer gjorte rene. Denne Forretning maatte betales godt.

2. Tarratorpok kunde vise i Vand, om en Kajakmand, der ikke kom hjem til bestemt Tid, endda var levende eller var død. Iligemaade, hvo der havde stjaalet dette eller hint.

3. Tarræjyok kunde skjøde et Stykke til en Sjæl; thi om end Sjælen var af en finere Materie end Legemet, havde den dog samme Skikkelse som dette, og et større eller mindre Stykke af samme kunde tage Skade eller mistes. For at bøde paa den brøstfældige Sjæl, flikkedes et Stykke paa den. Undertiden, naar den gamle Sjæl var altfor uduelig, kunde man faa en splinterny Sjæl af en Hare eller et andet Dyr. Denne Tarræjyok-Forretning var meget indbringende. 4. Sillagiksarpok gjorde godt Veir. 5. Angusorsapok skaffede Held til at fange Sæl, og saaledes en hel Del flere. (Stauning Pag. 288—291. Glahns Anm. til Cranz: „Historie von Grønland“, Pag. 353—356.)

Angakok-Sprog.

Ligesom de lappiske Noaider, saaledes havde ogsaa Grønlændernes Angakut et kun for dem og deres Fortrolige forstaaeligt, metaphorisk Sprog. Ordene vare naturligvis rent grønlandske, men Betydningen, hvori de anvendtes af en Angakok, aldeles forskjellig fra og ofte netop modsat den, hvori de forekom i daglig Tale, f. Ex.:

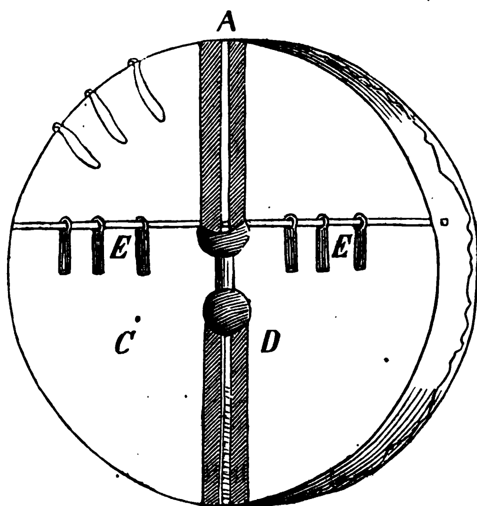
Almindelig Betydning.		I Angakok-Sproget.
Nukakpiak, en ung Karl	=	en ung Pige.
Niviarsiak, en ung Pige	=	en ung Karl.
Tarsoak, det store Mørke	=	Jorden.
Tarub tunga, denne Side Mørket	=	Nord.
Kaumatib tunga, denne Side Lyset	=	Syd.
Mangersoak, det store Haarde	=	en Sten.
Akiktok, det Bløde	=	Vandet.
Ingirksoit, de store Spidse	=	Fjeldene.
Negovia, hans Avler	=	hans Fader.
Poga, min Pose	=	min Moder o. s. v.

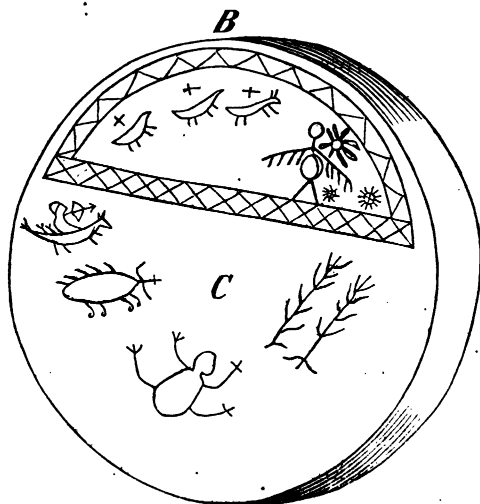
§ 3.

Lappernes Gobdas eller Kobdas, Runebom.

Det lader til, at alle de turanske Folkeslags Schamaner under Udøvelsen af sine Kunster have benyttet sig af et Instrument, der har havt større eller mindre Lighed med en Tromme. Den grønlandske Angakoks Tromme beskrives som ganske simpel, dannet af en Ring af Træ eller Fiskeben og temmelig liden. Over Ringen var spændt et Sælskind, og til Ringen var fæstet et Skaft. Den blev altid benyttet, naar en Angakok skulde udøve sin Kunst, men anvendtes ogsaa ofte til profant Brug, ved Leg og anden Lystighed. I begge Tilfælde slog man paa den med en Træpinde og sang dertil. De Samojediske Tadibers „Pjanser" beskrives af Schrenck som en flad Tromme, kun 4 Tommer høi og 1½ Fod i Diameter. Den var overtrukket med Skindet af en nyslagtet Ren, efterat Haarene først vare afskavede. Skindet spændtes paa, medens det endnu var raat og seigt, saaledes at det strammedes,

A
E
E
C
D

B
C

alt eftersom det tørredes. Paa den modsatte Side var som Haandtag anbragt tvende Tværtræer, som laa i Kors over hinanden og i Krydsningen vare fæstede sammen, dog saaledes, at de vare lidt bevægelige. Til at slaa paa Trommen benyttedes en liden Stav, Pegantschj, overtrukken med korthaaret Renskind. Tadiberne holde Trommen i venstre Haand og Kjeppen i høire. I Begyndelsen slaa de ganske svagt og i langsom Takt paa Trommen, medens de i en monoton, syngende Tone, hvori en Medhjælper ogsaa istemmer, udstøde: Goj, goj, goj! Ved disse Raab, der ogsaa bruges til at lokke Renen, hidkaldes „Tadebsier" eller Aander, som de Spørgsmaal forelægges, hvorpaa man ønsker Svar. Ph. Joh. v. Strahlenberg fortæller i sit Værk: „Das nordliche und östliche Theil von Europa und Asia", Stockholm 1730, p. 321, at „Die Barabintzer, ein heidnisches Volck zwischen der Stadt Tara und Tosmkoi, haben und brauchen solche Trummeln als die Lappen, wie zu sehen Figur A und B mit beiliegender holzerner Kelle oder Trummelstock. G ist das Trummel-Fell und D der Handgriff, der sich umdrehen lässt, welche der Schaman in die linche, der Trummel-Stock aber in die rechte Hand nimt. E. Klapperwerck von Eisen auf einen Kverstock."

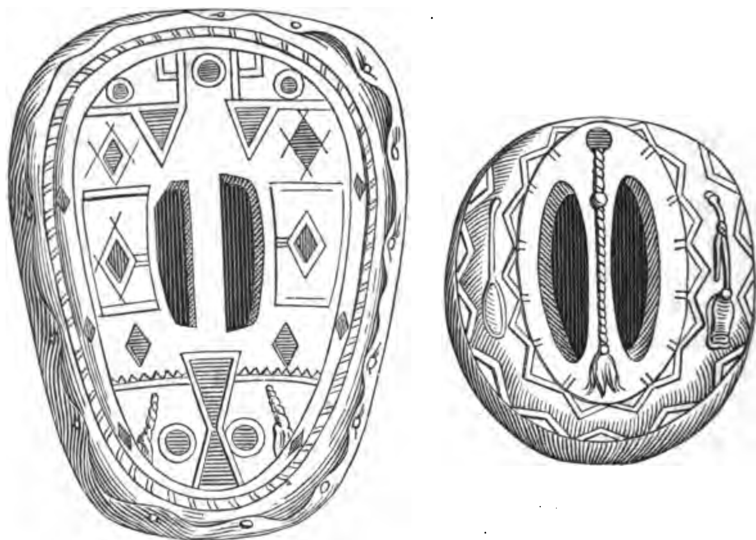
Saaledes fortæller ogsaa Georgi i sit Værk: Reise im Russich. Reich. St. Ptb. 1775, at Tungusernes Schamaner havde en Tromme, som var „eyförmig, 3 Fuss lang, halb so breit, der Rand weniger als eine Spanne hoch and nur an einer Seite mit Trommelfell überspannet. Dieses ist bisweilen einem Stern gleich, bisweilen mit Vögeln, Thieren und Schlangen bemahlen. Die andere Seite ist offen. In der Trommel befindet sich eine Handhabe und ausser der eine Paar eiserne

Stäbe, an welchen Blechgötzen hangen, die bei dem Trommeln an einander schlagen und also klingeln. Der Trommelstock ist mit Haasenfell überzogen, platt einen kleinen Waschholz gleich und am einen Ende mit zwei eisernen Spitzen versehen, die Schwäne vorstellen sollen."

Men ingen af disse Forfattere ved at fortælle Noget om Betydningen af de Figurer, som fandtes paa enkelte af de sibiriske Folkeslags Schamantrommer. Det synes derfor, som om Trommen hos samtlige disse Folkeslag især har været benyttet for dermed at forøge Indbildningskraften eller for gjennem Slag paa samme og den dertil hørende Sang at bringe Schamanen og Tilskuerne i den rette Stemning og Spænding. Maaske Trommen ogsaa kunde benyttes som Middel til bedre at skjule enkelte Taskenspiller-Kunstgreb. Den lappiske Runebom eller Tromme benyttedes maaske ogsaai samme Øiemed, men hvad der især udmærkede denne og gav den Værd og Anseelse i Folkets Øine, var den Omstændighed, at alle Lappernes Guder ved mere eller mindre hieroglyfisk udseende Figurer vare aftegnede paa samme, hver inden sin Kreds eller den Afdeling af Universet, hvor man troede, han havde sit Hjem. Sol, Maane, Stjerner, vilde Dyr, Fiskevand, Lappen selv, hans Rensdyr og hans Bopæl vare ligeledes aftegnede paa Runebommen. Ogsaa Nordmændene eller de Kristne med de for dem eiendommeligste Ting havde sin Plads der. I det Hele taget fandtes der Billeder af Alt, som kunde interessere Lappen, eller hvorom han kunde ønske Besked. Den lappiske Runebom var saaledes baade Folkets Bibel og deres Orakel, paa samme Tid som den ogsaa var et Slags Landkart over denne og hin Verden. Hos andre turan-

Folkeslag synes Schamantrommen ikke paa langt nær at have havt den Betydning som hos Lapperne. Den lappiske Runebom var da ogsaa større end Samojedernes og Grønlændernes og forarbeidet med langt større Omhu. I Beskrivelsen af dette berygtede Instrument afvige de forskjellige Forfattere noget fra hinanden, rimeligvis paa Grund af, at Runebommen har været noget forskjellig ikke blot i de forskjellige Trakter af Finmarken og Lapmarken, men sandsynligvis har enhver Noaide, alt efter sit større eller mindre Kjendskab til Gudeverdenen eller paa Grund af særegne Interesser, havt flere eller færre Figurer paa sit Orakel. Ogsaa den ydre Form har været forskjellig. Man er endnu i Besiddelse af enkelte Exemplarer, ligesom man har Tegning af andre. Men omtrent 70 Stykker, der af Th. v. Westen vare nedsendte fra Finmarken til Kjøbenhavn, gik tabt ved Vaisenhusets Brand sammesteds 1728. Det lappiske Navn paa Runebommen var Gobdas eller Kobdas, af Ukyndighed i Sproget ogsaa ofte skrevet Gobda, Gobdes eller Kobdes. Ordet udledes med størst Rimelighed af Govva eller Kovva, Billede, og Afledningsendelsen -das. Govvadas betyder saaledes Noget, hvorpaa en Del Billeder ere tegnede, en Samling af Billeder, og derved bliver det norske Udtryk „Runebom“ en Slags Oversættelse af det originale lappiske Navn. Træværket i Runebommen var gjort som en fladbundet Skaal eller Æske af oval eller rettere ægrund Form, undertiden ganske rund. Kun sjelden bestod samme blot af en Ring af Træ som et Tøndebaand, hvortil et Haandtag af Renhorn var fæstet, saaledes som den, der findes paa Bergens Musæum, se Tegn. No. 6. Træet, hvoraf Emnet til de mere kunstigt udarbeidede Runebomme var

taget, kunde være Birk, Gran eller Furu, kun maatte det ifølge Leem „være voxet paa et Sted, hvor Solen aldrig saaes, og afsides for sig selv, langt fra andre Træer“. Dernæst maatte Stammen „i Væxten ikke være vredet imod, men med Solens Gang“, rimeligvis for at gjøre Solguden eller Solen til Behag, da denne altid stod malet midt paa Runebommen. En saadan udhulet Træskaal var paa Bag- eller Ydersiden udsiret med Udskjæringer, der dannede Cirkler, Triangler, Kvadrater og forskjellige andre Figurer. Skaalens Bund var ikke hel, men i Midten af samme var gjort to aflange Huller, saaledes at det mellem samme tilbagestaaende Træ dannede et Haandtag, som følgende Tegninger efter Scheffer vise.

Paa flere Steder langs Ydersiden af Skaalen var Huller anbragte, hvori kunde fæstes Snore, der vare om-

viklede med Tindtraade og havde Messingringe eller andet Skrammel i Enden. Disse Ringe vare ofrede eller skjænkede til Runebommen som Taknemmelighedstegn, naar Nogen efter Raadførsel med denne havde været heldig i sit Foretagende. Ligeledes maledes Kors paa samme med Hjerteblodet af en skudt Bjørn, og smaa, inddrevne Messingnagler viste, hvormange vedkommende Eier havde skudt.

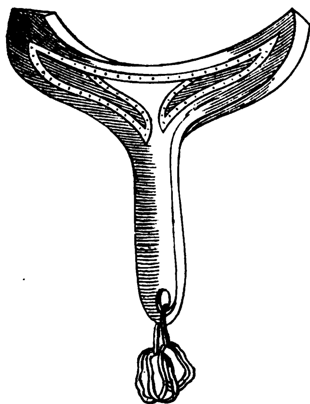
Skaalens Størrelse var i Almindelighed henimod 1 Alen i Diameter paa længste Kant. Efter Tornæus skal dog enkelte have været meget større. Han beretter nemlig, at Kemi Lapperne havde „afleveret Runebomme, saa store og brede, at man ikke kunde føre dem med sig, da de ikke kunde rummes i en Renslæde, men maatte brændes paa Stedet“. I den franske Udgave af Scheffers Lapponia findes Tegning af en Runebom, som har været omtrent 3 Alen i Diameter.

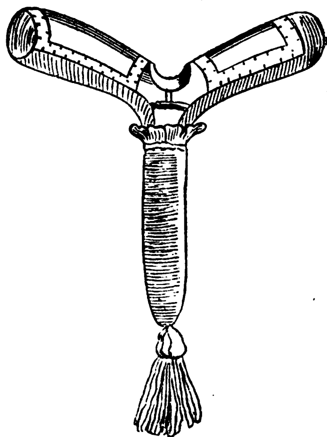
Over den konkave Del af den forud beskrevne Træskaal udspændtes et semsket Renskind. Dette fastnagledes paa Ydersiden, strax nedenfor Kanten, med Trænagler, eller det snøredes fast med Rensener, som bleve trukne igjennem smaa, dertil bestemte Huller. Skindet spændtes saa stramt som muligt, for at det kunde faa den rette Klang. Paa Oversiden var det semsket hvidt og glat; thi paa denne maledes nu med en Dekokt af Olderbark eller, efter Tuderus, af Renblod og Olderbark allehaande hieroglyfiske Figurer, der, som før bemærket, kunde være flere eller færre og mere eller mindre godt udførte, alt efter Noaidernes Kundskab og Tegnefærdighed, som vil sees af de senere her leverede Tegninger af Figurerne.

§ 4.

Čoarve-væčer, Hornhammer, og Vuorbe eller Væiko, Viser.

Til at slaa paa denne Tromme benyttedes en Trommepinde af Renhorn, som Scheffer og Andre kalde Hammeren, og Leem Čoarve-væčer, ɔ: Hornhammer. Den lignede et latinsk T og var gjort af Vildrenhorn, undertiden overtrukken med Bæverskind. Baade Hammeren og Skaftet var gjort af et Stykke Horn. Den kunde være fra 6—8 Tommer lang. I Enden af Skaftet var anbragt et Hul, hvori kunde fæstes Snore og andet Skrammel. Paa Hammeren selv var anbragt forskjellige Udskjæringer, som f. Ex. paa følgende, der findes aftegnede hos Scheffer.

Langt vigtigere end Hammeren var en anden Tingest, som udfordredes ved Spaatrommens Anvendelse. Den kaldes af nogle Forfattere „Viseren", af Tornæus „Arpa" eller „Vuorbe", Lod, hvoraf Verbet vuorbadallet, ka-

ste Lod, har sin Oprindelse. Leem kalder den „Veiko“ ɔ: Noget af Messing, et Metal, som stod i høiere Værd hos Lapperne end Sølv og Guld, naar Sagen havde religiøs Betydning, eller det skulde anvendes f. Ex. til Amuletter. Denne saakaldte Index eller Viser var i Almindelighed gjort som en Ring af tyk Messing- eller Kobbertraad, omtrent $1^1/_2$ Tomme i Diameter. Scheffer fortæller, at han har seet en af Ben, der var gjort i Form af et Triangel. Omkring Ringen var igjen anbragt flere mindre Ringe, eller dersom den havde Form af en 3 eller 4 Kant, var der anbragt en Ring i hvert Hjørne, for at den paa disse skulde kunne bevæge sig lettere hen over Skindet paa Runebommen.

Denne Messingring forestillede Solen, og de mindre Ringe maaske dens Straaler. Naar Runebommen skulde raadspørges, lagdes Ringen fra først af altid paa Solens Billede, der var tegnet midt paa Runebommen.

§ 5.

Runebommens Brug.

Naarsomhelst en Lap skulde foretage Noget af mindste Vigtighed, f. Ex. gjøre en Reise, drage paa Jagt eller Fiskeri eller finde paa Raad i Sygdomstilfælde, søgte han altid først at udforske Udfaldet ved at raadspørge Runebommen. Ikke Enhver, som havde Runebom og raadspurgte den, var derfor Noaide. Tværtimod synes det, som om Runebommen fandtes i enhver Lappefamilie, ligesom Bibelen findes i enhver kristelig Families Boghylde, og at de mindst Indviede havde den stærkeste Tro paa Orakelet. Da den var saa almindelig, er der heller intet Besynderligt i, at der i Nærø-Manuskriptet fortælles, at Th. v. Westen i 1723

„havde annammet af omvendte Noaider over 100 Runebomme“. I Mangel af Runebom, eller naar denne tilfældigvis ikke var forhaanden, kunde ogsaa et bemalet Bøttelaag, en Skaal eller Øxe bruges. I almindelige Tilfælde eller til dagligdags Brug raadspurgte Husbonden i Familien selv Runebommen. Var Sagen derimod af særlig Vigtighed, angik den Liv eller Død eller den hele Byes Ve og Vel, blev en Noaide hentet. Man samledes da om ham, og Alle, baade Mænd og Kvinder, vare iførte sine bedste Klæder. Naar saa Alt tilbørligt var ordnet, greb Noaiden Runebommen, hvis Skind først varmedes mod Ilden for at faa den rette Spænstighed, med sin venstre Haand i Haandgrebet, vendte den Side, hvorpaa Guderne eller Figurerne vare aftegnede, mod sit Bryst og faldt ned paa venstre Knæ, med høire opret, hvorpaa ogsaa hele Forsamlingen faldt paa Knæ. Derpaa griber han Hammeren og Ringen i sin høire Haand, lægger Ringen paa Solens Billede og begynder med Hammeren at slaa ganske sagte paa Skindet, rundt omkring Ringen eller Viseren, som ved disse Slag hopper og bevæger sig hid og did. Derpaa slaar han haardere, Ringen bevæger sig hurtigere, men omsider standser den paa et eller andet Sted eller paa et enkelt Tegn og vil ikke bevæge sig derfra, hvormeget end Noaiden vedbliver at slaa. Alt dette foregaar under en Sang, „hvis Mening“, siger Forfatteren af Trondhjems Manuskriptet, „ingen Fin har villet bekjende“. Hele Forsamlingen stemmer i med, Mændene med stærkere, Kvinderne med svagere Stemme. Eftersom nu Ringen bevægede sig i denne eller hin Retning eller endelig standsede ved dette eller hint Billede, udtydede Noaiden Gudernes Villie eller gav Besked om forskjellige omspurgte Ting. I Almindelighed ansaaes det som

et heldigt Varsel, naar Ringen fra først af begyndte at følge Solens Gang. Man kunde da vente Lykke i sit Foretagende „og god Helse baade for Folk og Fæ, enten de vare fjern eller nær“. Gik den i modsat Retning, var Udfaldet tvivlsomt, eller en eller anden Ulykke truede med at indtræffe. „Raadspurgte man Runebommen angaaende en forestaaende Reise, og Veiko eller Ringen for henimod Tegnet for Iđđedes-guovso, Morgenrøden, da lærtes deraf, at man skulde begive sig afsted om Morgenen. Dersom den derimod tog sin Fart henimod Ækkedes-guovso, Aftenrøden, da burde Reisen foretages om Aftenen. Dersom de underveis spurgte Runebommen tilraads, og Ringen da gik hen mod Ækkedes-guovso, saa skulde man fortsætte Reisen hele Natten. Vendte den sig derimod til Iđđedes-guovso, skulde man blive liggende til om Morgenen“.[1] „Skulde Lappen paa Fiskeri i en eller anden Indsø, og Ringen for midt ud i det Tegn, der afbilder et Fiskevand (Runeb. No. 1 Fig. 21), da var det et godt Tegn til heldigt Fiske; kom den blot til Kanten, men ikke indenfor, var det Tegn til, at Guli Ibmel, Fiskenes Gud, vilde have Offer, førend Fiskeriet begyndte; men vilde den slet ikke engang komme i Berørelse med Fiskevandet, men holdt sig borte fra samme, var det Tegn til, at man slet Intet vilde faa, i hvad man end ofrede eller lovede“.[2]

„Naar Runebommen raadspurgtes angaaendeEn, der laa for Døden, og Ringen da bevægede sig hen til Jabmikuči-balges (se Runeb. No. 1. Fig. 17.), de Dødes Vei, da var det et sikkert Tegn paa, at den Syge vilde dø, hvorfor der strax blev ofret til den af Jabmekerne

---

[1] Jessen. p. 61. [2] Nærø-Manuskriptet.

eller de Døde, som man troede vilde have den Syge til sig. Naar Ringen efter fuldbragt Offer bevægede sig tilbage til det Sted, hvor en Lappehytte var aftegnet (se Runeb. No. 1. Fig. 22.), var der sikkert Haab om, at den Syge ved Offeret var bleven reddet fra Døden og endnu en Tid lang vilde komme til at bebo sin Hytte, men gik Ringen derimod ved det fornyede Forsøg lige ind i Jabmi aibmo, de Dødes Rige, (se Runeb. No. 1. Fig. 17), saa hjalp hverken Bøn eller Løn, den Syge maatte dø, om han end lovede at ofre alle sine Rensdyr eller var rig nok til at kjøbe og ofre alle de Sturiker, Heste, som kunde overkommes, endog de mene, at i en Hests Ofring til de Døde er der synderlig Kraft"[1]

De fleste Noaider kunne rimeligvis ikke have havt nogen synderlig Tiltro til Runebommen, ialfald naar de selv brugte den, da de naturligvis meget godt vidste, at det kom an paa Trommeslagerens Kunstfærdighed, om Ringen skulde gaa hid eller did eller blive staaende ved dette eller hint Billede. For at lette Manøvren var rimeligvis Hullerne ved Haandtaget i Bunden anbragte saaledes, at Haanden nedenfra kunde komme i Berørelse med Skindet, hvorpaa Ringen bevægede sig. Men da en saadan Raadførsel med Runebommen af en Noaide var en Forretning, der betaltes godt, vogtede disse sig naturligvis vel for at røbe Noget for den uindviede, troende Mængde, hos hvem det gjaldt at holde dette Orakel i saa høi Anseelse som muligt.

Runebommen havde sin egen Plads paa et bestemt, til den hellliget Sted i Boaššo, eller den bagerste Del af Teltet, og blev med Tilbehør forvaret i en Pose af Lommeskind. Ingen mandbar Kvinde maatte røre ved dette hellige Instrument. Dersom nogen

[1] Nærø-Manuskriptet.

voxen Kvinde færdedes over den Vei, hvor Runebommen var ført, endnu førend 3 Dage vare forløbne, var der Fare for, at hun enten vilde dø eller vederfares en stor Ulykke. Men ifald det dog var absolut nødvendigt, at en Kvinde maatte reise over den Vei, hvorpaa Runebommen var ført, maatte hun forære en Messingring til Runebommen som Forsoningsoffer. For at forekomme slig Ulykke maatte Runebommen ikke blot føres ind og ud gjennem Bagdøren i Teltet og forvares i B o a š š o, men ogsaa under Flytning fra Sted til andet føres i den bagerste Slæde i Rækken, af en Mandsperson, eller, for at være saa meget sikrere, førtes Runebommen frem paa saadanne Afveie, hvor ingen Mennesker pleiede at færdes.

„Efter at Lappepræsterne“, siger L. Læstadius, „kom underveir med den Omstændighed, at Lappen altid førte Spaatrommen med sig i den bagerste Kjæris eller Slæde i Raiden (Række af Slæder), naar de flyttede forbi Kirkestederne, forsømte de ikke at holde Visitats i denne, og fandtes den, blev den naturligvis konfiskeret“. Men Lapperne paa sin Side bleve vel ogsaa snart af Skade kloge og toge sine Forholdsregler.

Efter denne Beskrivelse af Runebommen og dens Brug kan her endnu hidsættes som Supplement en Historie, der findes fortalt i Nærø-Manuskriptet, saalydende:

„Lappen Andreas Sivertsen havde en eneste Søn, Johannes, som i sit 20de Aar faldt i en saa farlig Sot, eller hidsig Feber, at Ingen troede, at han skulde leve. Faderen græmmede sig usigeligt over denne Sønnens Sygdom og visse forventede Død og brugte alle de Midler og Runerier eller Trolddomskunster, han kjendte,

men Alt forgjæves. Omsider besluttede han at tage sin Tilflugt til Runebommen. Nu var han vel selv en stor Noaide, men efterdi dette var en Sag, som angik ham selv saa nær, idet det var hans egen kjødelige Søn, kunde det ikke efter hans Troesartikler lade sig gjøre, at han selv bespurgte sig hos Runebommen. Derfor lod han hente sin afdøde Hustrues Broder, der udi Noaidekunsten var ligesaa forfaren som han selv. Efter at de forudgaaende Ceremonier vare iagttagne, (§ 30.), lagde Svogeren Ringen paa Runebommen og begyndte at slaa med Hammeren. Men hvad sker? Ringen gaar strax hen til J a b m i k u č i - b a l g e s, Dødningernes Vei, lige overfor de Dødes Rige, hvorover der blev en ikke liden Consternation hos Faderen, helst da han saa, at Ringen, uagtet de heftigste Slag paa Runebommen tilligemed allehaande Besværgelser, ikke vilde flytte sig, men blev paa samme Sted ligesom fastlimet staaende, indtil han efter sin Svogers Raad lovede til de Døde en Hunren. Da flyttede endelig Ringen sig ved nye Slag paa Runebommen, men gik dog ikke længer end ud paa R i s t b a l g e s, de Kristnes Vei, hvorfor Svogeren slog paanyt. Men nu gik Ringen atter tilbage til Dødningernes Vei. Nu lovede Faderen nok et Rensdyr, en Oxeren, til M u b b e n á i b m o (ɔ: Satan), om hans Søn maatte leve, og derpaa flyttede Ringen sig fra Dødningernes Vei til R i s t b a l g e s, men vilde aldeles ikke gaa hen til det Sted paa Runebommen, hvor Lappernes Hytter staa aftegnede. (Se Runeb. 1. Fig. 22.) Endelig slog Svogeren under mange Besværgelser 3die Gang, men Ringen gik fremdeles som tilforn tilbage til Dødningernes Vei og blev der staaende, indtil Faderen foruden de to Rensdyr endnu lovede en S t u r i k eller Hest til V u o l l e n e r e N o a i d e,

Døds-Rigets Noaide, paa det at han skulde rune saaledes, at Ringen efter de Dødes Befaling kunde gaa hen til Lappehytterne, og Faderen saaledes forsikres om, at hans Søn skulde leve. Men denne Gang var der mindre Bønhørelse end tilforn; thi Ringen blev ved alle Slag fast staaende paa Dødningernes Vei, saa at Faderen saa intet Andet end den visse Død for sin Søn. Svogeren, som havde forrettet denne gudelige Handling, blev ogsaa ganske konfunderet derved og kunde ikke finde sig derudi, at Ringen var ulydigere og Guderne unaadigere nu, da der var lovet saa Meget, end tilforn, da der ikkun var lovet Lidet. Omsider griber han da dette Raad an: Han gaar ned i Strandbredden og tager der en Sten, som var langagtig. Samme Sten indviede han først ved mange Besværgelser og Joigen eller Sang. Dernæst hængte han den frit nedhængende i et Baand udenfor Hytten og lod den der hænge, indtil den hang ganske stille, kastede sig saa paa sit Ansigt ned, gjorde sin Bøn til den og spurgte derpaa Mubben aibmo (Satan), hvoraf det kom sig, at Ringen ikke vilde gaa fra Dødningernes Vei, da der dog var lovet ham, de Døde og Vuollenere Noaide saa stort og herligt Offer. Hvorpaa han af Stenen fik det lydelige Svar, at enten maatte det Lovede strax i samme Moment, han udsagde det, ofres ham og de andre Guder, eller ogsaa maatte Drengen dø, medmindre der var et andet Menneskeliv at give i hans Sted. Dette var haarde Vilkaar; thi det var Faderen umuligt at være saa præcis i sin Betaling, som Satan prætenderede, efterdi han havde hverken de lovede Rensdyr eller Hesten ved Haanden, og naar det ikke skede, hvor vilde han da efter Satans anden Kondition finde et Menneske, der skulde finde Plaisir udi

at fornøie ham med sit Livs Ofring for hans syge Søns Livs Erholdelse? Her var altsaa intet andet Raad: Vilde Faderen have Sønnen levende, da maatte han selv dø, hvilket han ogsaa glædeligt resolverede. Og saasnart denne Resolution var tagen, ved hvilken han sandelig beviste en større Kjærlighed for sin Søn end for sin Sjæl, slog Svogeren paanyt paa Runebommen, hvor Ringen endnu stod paa sit forrige Sted, men nu afgik til Finnehytterne, hvilket betegnede Liv og Helse for den Syge. Og er det aller underligste af det Altsammen, at Sønnen strax derefter begyndte at blive bedre, medens Faderen i samme Moment blev dødsyg, og at Sønnen om Eftermiddagen den anden Dag derefter blev fuldkommen restitueret, i det samme Øieblik da Faderen ved en ulyksalig Død overgav sin ulyksalige Sjæl til Djævelen.

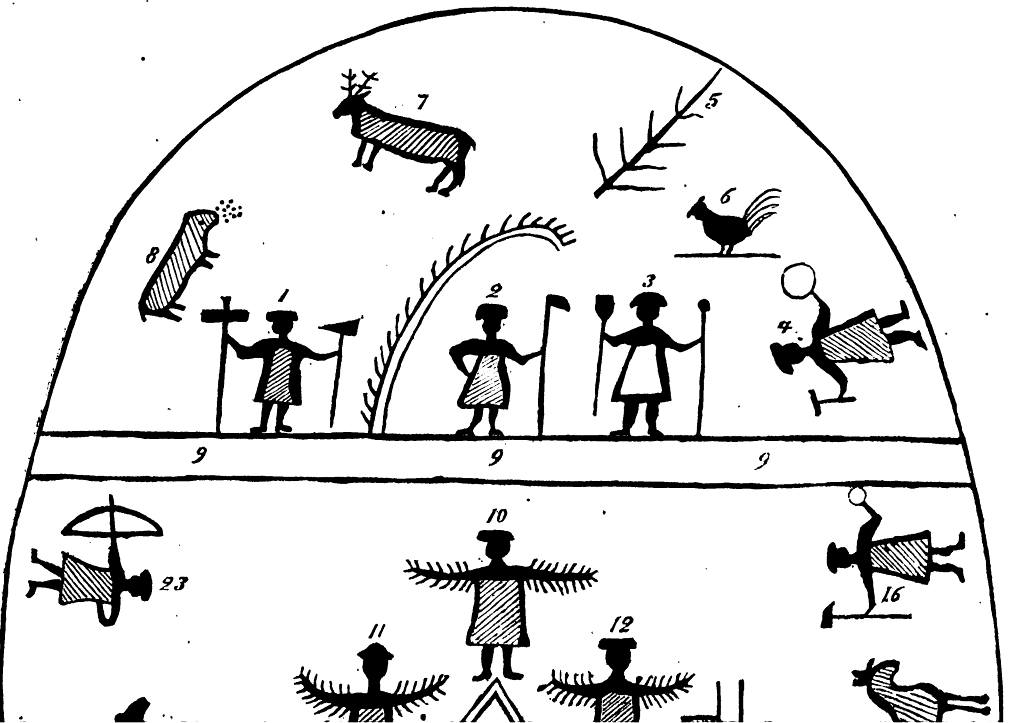
Den Taknemmelighed, som Sønnen, der ved Faderens Død selv var reddet fra Døden, beviste ham derfor, var denne, at han efter Faderens Begjæring i sit Yderste ofrede en Oxeren til hans Sjæl, for at han des kommodere kunde reise omkring i de Dødes Rige, hvor han vilde“.

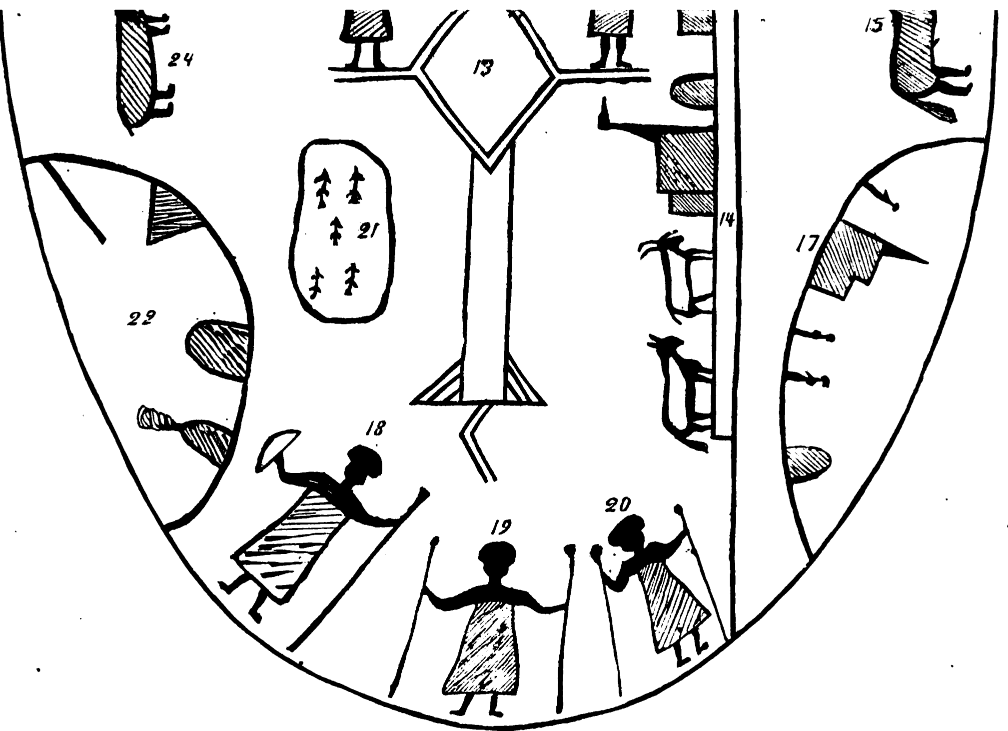
“Den Fin Johannes, med hvem dette er passeret for 5 Aar siden, og som nu tjener i mit Præstegjæld, paa en Gaard ved Navn Finne, i Ranens Præstegjæld, i Helgeland, har tilligemed andre Finner og deres Koner bekjendt denne Passage for Th. v. Westen, i min Præsence, her i mit Hus, i Januar indeværende Aar 1723“. (Nærø-Manuskriptet Pag. 11-13.)

§ 6.

Runebommen No. 1 er tegnet af Th. v. Westen og findes i et Manuskript, der tilhører Trondhjems Videnskabsselskab. I Manuskriptet findes ligeledes følgende Forklaring over Figurenes Navne og deres Betydning.

Nr. 1.

24
13
15
21
14
17
22
18
20
19

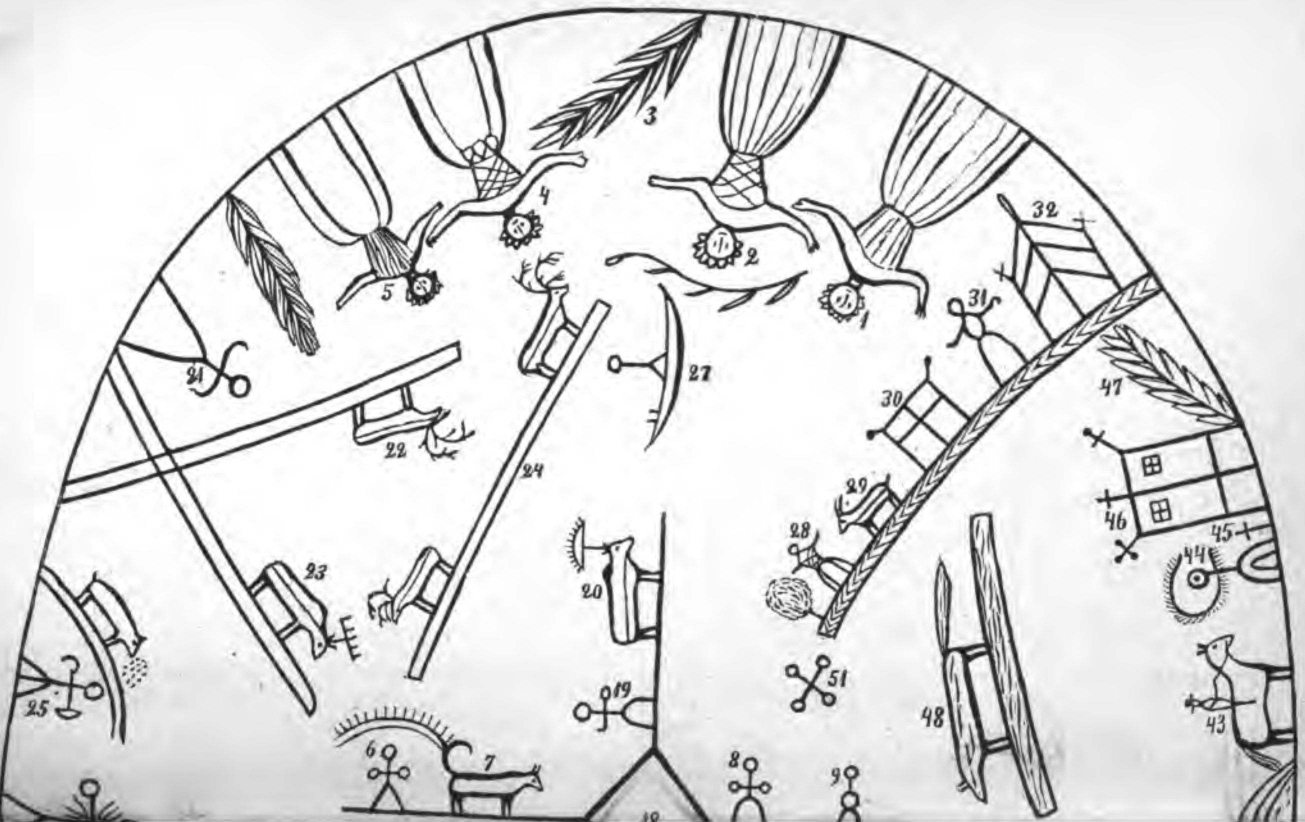
No. 1. Hora-gales, Tordenens Gud.
2. Varalde-olmai, Himmel-Mand.
3. Biegga-gales, Stormens Gud.
4. Varalde-Noaide, Himmelens Noaide.
5. Rutu, de 3 Storguders Tjener, (§ 26.)
6. Hane, som ofres til de 3 Storguder.
7, Hunren, Offer til Storguderne (se § 36.)
8. Varalde-Biri, Himmelens Bjørn.
9. To Strege, der adskille Himmelen fra Jorden og de himmelske fra de jordiske Guder.
10. Ailekes olmai, Søndagsmanden.
11. Nubbe ailekes olmai, Lørdagsmanden.
12. Goalmad ailekes olmai, Fredagsmanden.
13. Bæivve, Solen.
14. Rist-balges, de Kristnes Vei, hvorpaa findes Hest, Gjed, Kirke m. m.
15. Sturik, Hest.
16. Vuollenere Noaide, de Dødes Noaide.
17. Jabmikuči aibmo, de Dødes Rige, hvor der findes Kirke, Lappehytte og Streger, der betegne den eller de Døde, der paakaldes.
17-14. Rummet mellem 17-14 kaldes Jabmikuči-balges, Dødningernes Vei.
18. Juks-akka, Bue-Moder, Gudinde for Drengebørn.
19. Sarakka, Skabelsens Moder.
20. Mader-akka, Stam-Moder.
21. Fiskevand.
22. Lappens egen Bopæl.
23. Læib-olmai, Skov- eller Bjørne-Guden.
24. Biri, Bjørn.

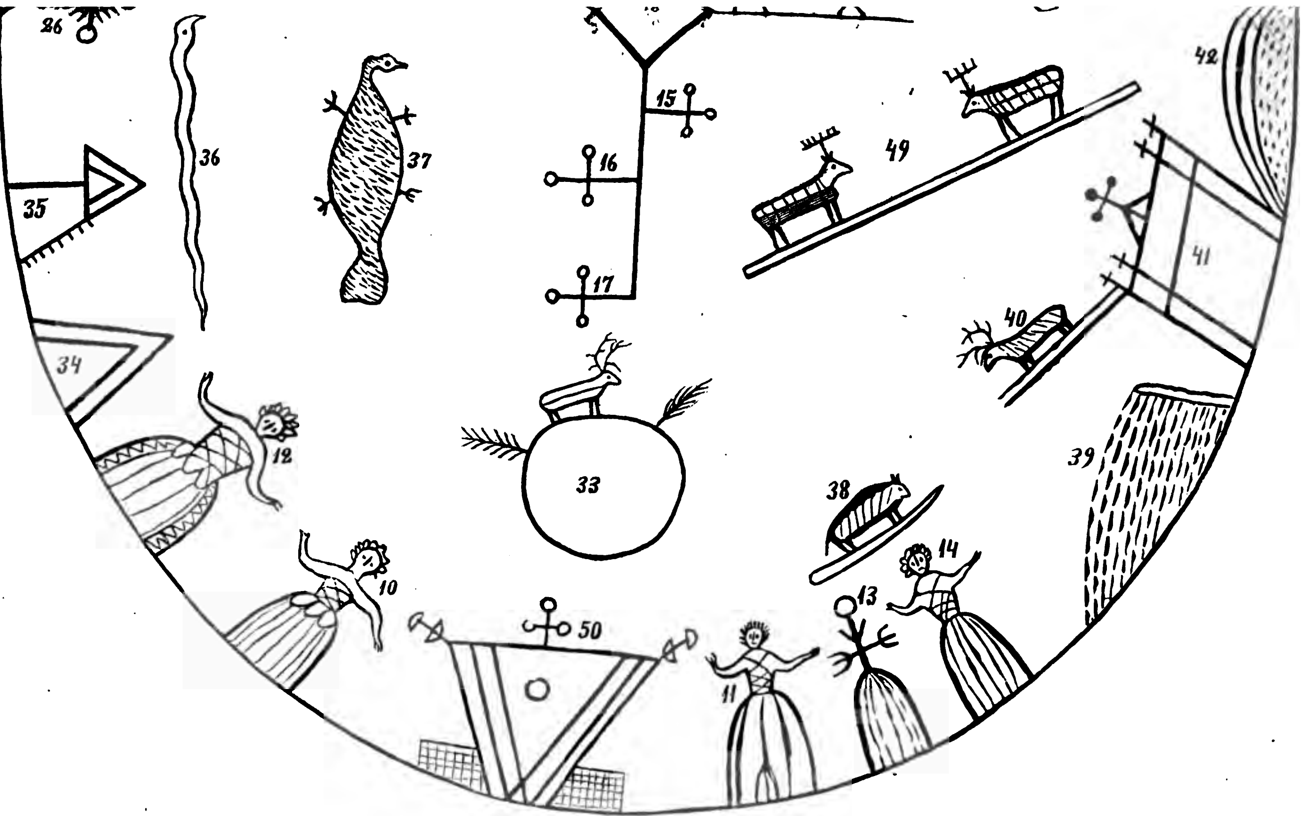
Runebommen No. 2 er tegnet efter Nærø-Manuskriptet.

Figurernes Navne og deres Betydning.

No. 1. Rađien aččе, Almagtens Fader.
2. Rađien akka, Alfaders Hustru.
3. Iđđedes guovso, Morgenrøden.
4. Rađien noaide, Alfaders Noaide.
5. Rađien bardne, Alfaders Søn.
6. Hora-gales, Tordenens Gud.
7. Tordengudens Hund, (se Runeb. No. 7. Fig. 38.)
8. Biegga-gales, Stormens Gud.
9. Stormgudens Hustru.
10. Mader-akka, Stam-Moder.
11. Sarakka, Skabelsens Moder.
12. Juks-akka, Bue-Moder.
13. Sælge-ædne, Ryg-Moder, eller Jordemoder.
14. Eatoš ædne (?).
15. 16. 17. De 3 Helligdags-Mænd.
18. Bæivve, Solen.
19. Skytter.
20. Elg.
21. Læib-olmai, Skovens Gud.
22. Rensdyr.
23. Elg.
24. Saivvo-sarvak, Saivvo-Renoxer.
25. Stouk-olmai (?)
26. Mørket.
27. En Baad.
28. En Noaide, som kjøber en Gjed i Bygden.
29. En Gjed.
30. Bumands Hus.
31. Bumands Kone.

Nr. 2.

26
36
37
15
16
17
49
42
35
41
40
34
12
33
39
38
14
10
50
13
11

32. Bumands Kirke.
33. Indhægning, hvori Renen holdes under Malkingen.
34. Et Lappetelt.
35. Stabur med Stige.
36. Goarmes-guolle, Troldfisk.
37. Vuornes-lodde, Troldfugl.
38. Offersvin.
39. Smaakopperne.
40. Offerren til Jabmi-aibmo.
41. Jabmi-aibmo, de Dødes Rige, eller første Hjem, i den anden Verden.
42. Sygdom, som følger med Rota.
43. Rota og en Offerhest.
44. Rota's Hustru, som fører Sygdom med sig.
46. Rota-aibmo, Rotas Opholdssted i den anden Verden.
47. Ækkedes-guovso, Tusmørket.
48. Ulv.
49. Noaidernes Kampren.
50. Vuolle-aibmo, underste Hjem i den anden Verden.
51. Ganflue.

Tegningerne paa Runebommerne No. 3 og 4 ere maaske ikke aldeles tro eller nøiagtigt udførte efter Originalerne. Det ser næsten ud, som om vedkommende Aftegner skulde have gjort en Smule Forsøg paa at forbedre enkelte Figurer, navnlig Gude- og Gudinde-Figurerne paa No. 2. De 4 her efterfølgende ere derimod tro Kopier af Originaler, der endnu opbevares. Runebommen No. 1 findes ogsaa trykt i Liljegrens og Brunius's „Nordiska Fornlemningar“, Stokh. 1823, men,

besynderligt nok, har Udgiverne ikke nøiagtigt gjengivet Th. v. Westens Tegning, saaledes som den findes her forud, men havt den høist uheldige Ide at forbedre Figurerne og saaledes givet en Prøve paa egen, men ikke paa Lappernes Tegnefærdighed.

Nogen Forklaring over Figurerne paa de to forannævnte Runebomme findes ikke. Ved Sammenligning med No. 1, 2 og 7 vil man dog ogsaa let kunne orientere sig paa disse og udfinde Figurernes Betydning. I det Hele taget er der temmelig stor Overensstemmelse i Ordningen af Figurerne paa de forskjellige Runebomme. Umiskjendeligt er det ogsaa, at der i Ordningen af disse paa selve Runebommen er fulgt den samme Regel, hvorefter Alt ordnes i Lappens eget Telt eller Hytte. Baade i Teltet og i Gammen er der 4 Hovedafdelinger. Ligesom Aran — eller Ildstedet — altid er anbragt midt i Teltet eller Gammen, saaledes har Solen altid sin Plads midt paa Runebommen. Rummet lige bag Ildstedet hedder Boaššo og er Hæderspladsen saavel i Teltet som paa Runebommen, ligesom „Pallen“ var Høisædet i de gamle nordiske Ildstuer. Det er derfor høist sandsynligt, at de 4 Guder i øverste Rum paa No. 3 ere Horagales etc. som paa No. 1, hvor ligeledes, som her, en Offerren er stillet oppe iblandt Storguderne. I andet Rum findes formodentlig Mader-aččе og Mader-akka samt de 3 Helligdagsmænd omkring Solen. Rummet paa begge Sider af Ildstedet i ethvert Telt kaldes Loaiddo og er Arbeids- og Soverum for Beboerne. Den 4de Afdeling i Teltet hedder Uske ɔ: Pladsen lige ved Døraabningen (uksa, Dør). Paa Runebommen har Bumændene eller de Kristne altid sin Plads paa høire Side eller i høire Loaiddo. Derfor findes ogsaa paa No. 3 paa høire Side Rist-balges,

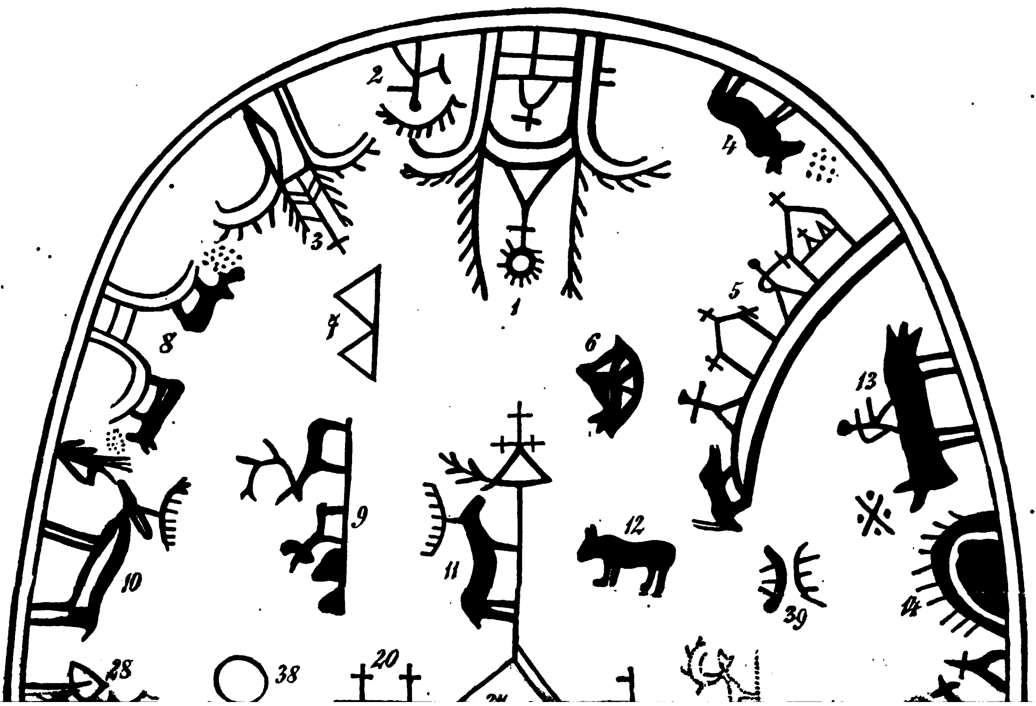
Nr. 3.

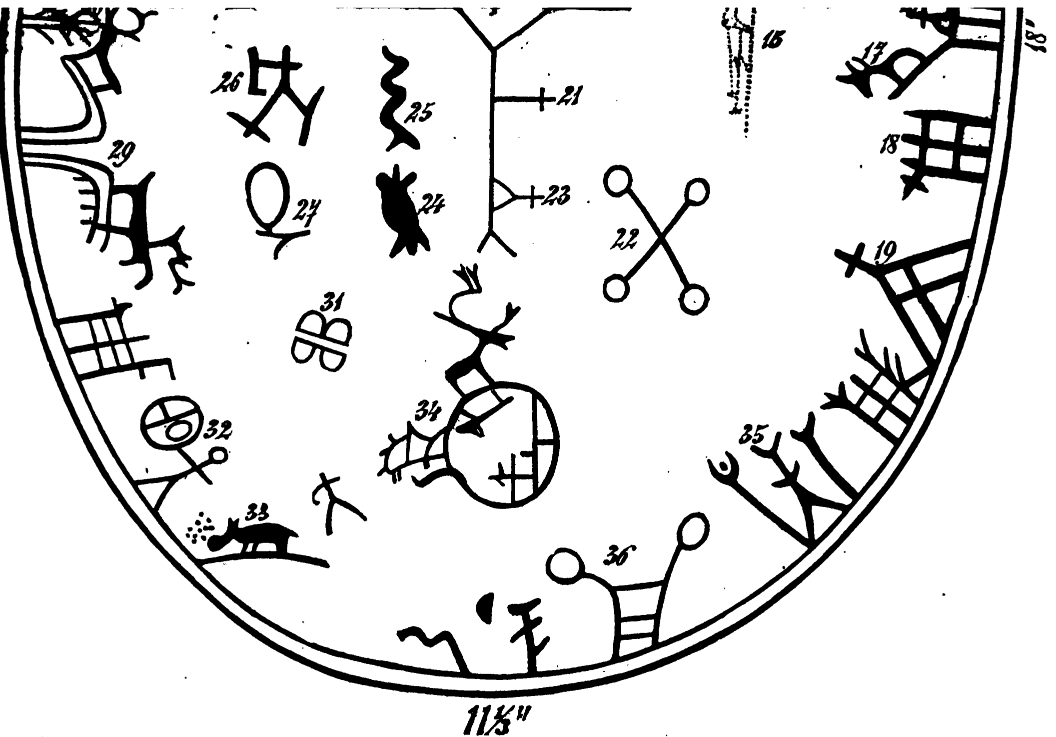

13⅓'' Tomme

Nr. 4.

26
25
21
16
17
18
29
27
24
23
22
19
31
34
32
35
33
36
11⅓"
18"

(dog uden de sædvanlige Attributer af Buk, Hus, Kirke etc.), der næsten paa alle Runebomme er tegnet i Bueform, rimeligvis for at betegne Fjeldskraaningen eller Liden, langs hvilken Bumændene oftest bo, og som Lappen fra Høifjeldet maa vandre nedover, naar han vil til Bygden for at kjøbslaa, (se No. 2. Fig. 28-32.). Strax ved Rist-balges staar en Kirke og et Kors, der betegner de Dødes Rige. Lappen selv, tegnet som Bueskytter, staar paa venstre Side tilligemed et Rensdyr, det vigtigste Dyr i hans Økonomi. Lige ved Døren have altid Gudinderne Sarakka, Juksakka og Sælge-ædne sin Plads, (se Runeb. No. 2. Fig. 11. 12. 13.).

Figurerne paa No. 4 ere saa kjendelige, at jeg har vovet at nummerere dem — og tror ikke at tage meget feil ved at angive dem, som følger:

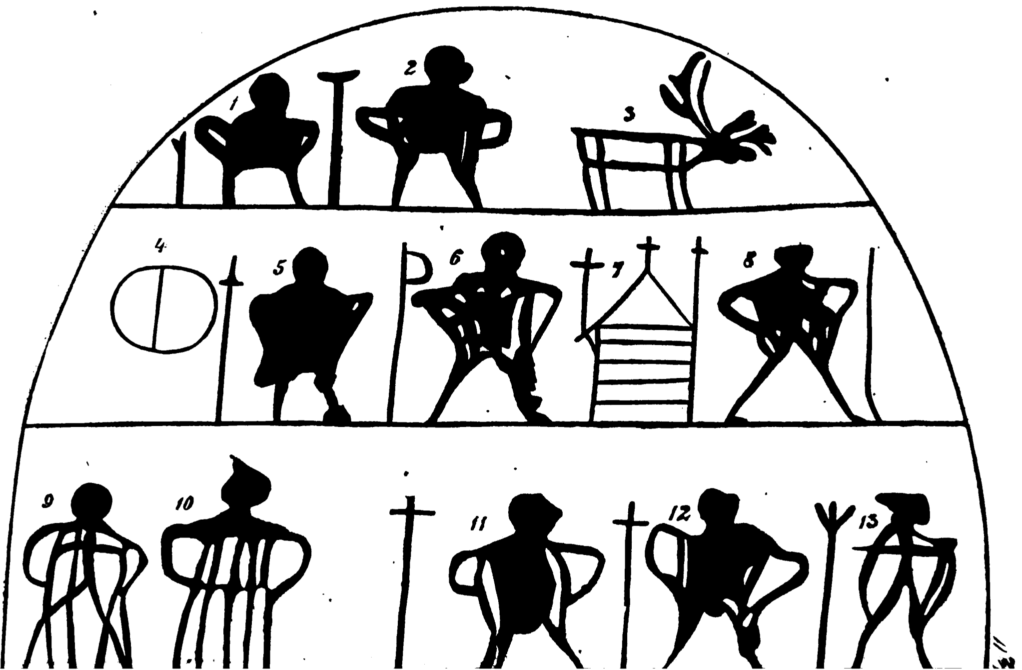
No. 1. Rađien aččе.
2. Rađien bardne.
3. Rađien, akka, (se No. 2. Fig. 12. 3.)
4. Hest.
5. Rist-balges, hvor der som sædvanligt findes Gjed, Hus, Kirke og Bumand med Hustru.
6. Baad.
7. Lappetelt.
8. Ulv, som har dræbt Rensdyr.
9. Ren, tilhørende andre Lapper.
10-11. Elg.
12. Bjørn.
13. Rota tilhest.
14. Sygdom, som følger med Rota.
15. Lappen paa Reise.
16. Rota aibmo.

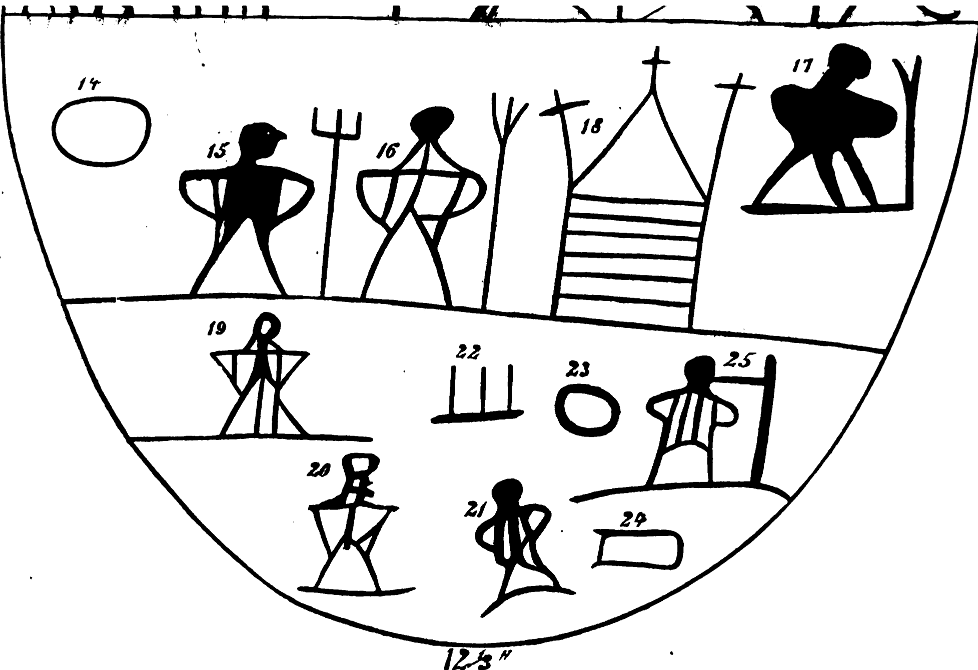
17. Offerren til Jabmi aibmo.
18-19. Hus og Kirke i Jabmi aibmo.
20-21. Helligdagsmænd.
22. Ganflue.
23. Lap, der udsender Ganflue.
24. Noaide-lodde, Troldfugl.
25, Troldfisk.
26. Lappen paa Jagt.
27. Fiskevand.
28. Stabur.
29. Fjeldet, hvor Lappens Ren pleier at gaa.
30. Laxegjærde, hvormed Elve spærres for at fange Lax.
31. Lappegammer.
32. Noaide med Runebom.
33. Svin.
34. Rengjærde.
35. Sarakka.
36. Jabmi aibmo.
37. Bæivve, Solen.
38. Maanen. (?)
39. Saivvo-sarvak, (se No. 7. 15.)

Medens samtlige de Runebomme, der i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede nedsendtes til Kjøbenhavn af Missionær Th. v. Westen, vare fra Nordlandene, hvor Noaidevæsenet især synes at have floreret iblandt Lapperne, er efterfølgende Runebom No. 5 derimod — efter K. Leems Beretning i hans Finmarkens Beskrivelse — fra det egentlige Finmarken, hvor han siger, at de vare sjeldne. Han beskriver den Pag. 467 saaledes:

„Den var af Furutræ som en udhulet, stor Skaal, i Bunden udskaaret med to aflange Huller, med begge

Nr. 5.

14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25

Ender behængte med et Ræveøre, en Rævesnude og en Klo. Paa den anden Side var den med 4 Streger afdelt i 5 Rum med adskillige Figurer, hver havende sin særdeles Betydning, nemlig No. 1. Ilmaris, (svarende til Biegga-gales hos Andre), som man troede kunde frembringe Storm og slet Veir. No. 2. Diermes, Torden, (svarende til Hora-gales paa andre Runebomme), kunde skaffe mildere Luft og stille Veir. 3. Godde, Vildren. Naar Ringen gik hen til dette Billede, skulde det betyde Lykke paa Renjagt. 4. Bæivve, Solen, kunde skaffe smukt Veir. 5. Ibmel bardnė, Guds Søn, kunde frelse fra Synd. 6. Ibmel ačče, Gud Fader, straffede de Onde. 7. Domkirke, tilbades for Sjælens Salighed. 8. Basse vuoigŋa, den hellig Aand. Enhver af disse Personer har ved Siden en Stav, som hedder Junker-soabbe, Junker-Stav; thi, forklarede Lappen, ligesom de jordiske Herrer gaa med Stav i Haanden, saa sømmer det sig ogsaa hine at have saadan. 9. Mariæ Syster, der anraabtes af Barselkoner, (svarer til Sælge-ædne hos Andre). 10. Maria Ibmel ædne, Maria, Guds Moder, anraabtes ligeledes af Barselkvinder, (svarer til Sarakka). 11. 12. 13. Juovllabæive Herrak, Juledags-Herrer, vaagede over Juledagenes Helligholdelse og straffede Sabbatsbrøder. 14. Manno, Maanen, tilbades for godt Veirligt og klar Natteluft. 15. 16. 17. Manne olbmuk, Veifarende, eller Folk, der gaa til Kirke. 18. Sognets Kirke. 19. Djævelens Hustru. 20. En Djævel, der foraarsager Sygdom, (svarer til Rota eller Rutu). 21. En Djævel, som gaar løs i Helvede og svæver om i Luften. 22. Helvet-dolla, Helvedes Ild. 23. Helvet tarve, gævdne, Helvedes Tjære-Kjedel. 24. Helvet havde

Helvedes Grav. 25. Den bundne Djævel, bunden af Gud ved Verdens Skabelse.“

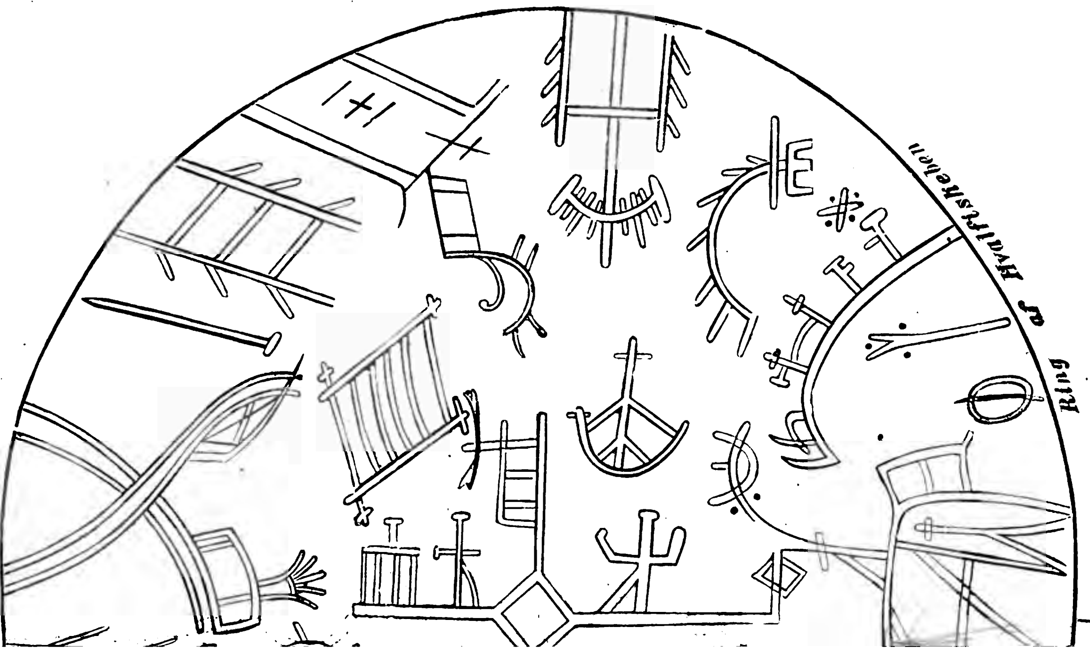
Runebommen kan ikke være meget gammel; thi dens Indhold er en Blanding af Hedenskab og Kristendom. De lappiske Guddomme Ilmaris og Diermes indtage vistnok endnu Hæderspladsen i det øverste Rum, men Bæivve eller Solen har maattet vige den Plads, som den ellers altid indtager paa Midten af Runebommene, og forresten er de øvrige Rum befolkede med Væsener, der alle ere laante fra den kristelige Troeslære, nemlig Gud Fader, Søn, Jomfru Maria etc. Den Noaide, der har tegnet eller eiet den, har formodentlig været, som Massen af Befolkningen var i Midten af det 18de Aarhundrede, officielt Kristen, der besøgte Kirken, men i Hemmelighed dog Afgudsdyrker, idet han paa denne Maade søgte at holde sig til Vens med begge Parter.

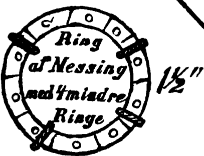
Navnet Ilmaris minder om den finske Heros Ilmarinen, (Gen. Ilmarisen), og tyder hen paa Naboskab, Kjendskab eller Slægtskab med det finske Folkefærd.

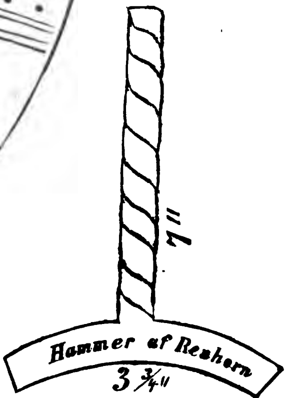
Runebommen No. 6 er tegnet efter et Exemplar, der findes paa Bergens Musæum. Den er noget forskjellig fra de almindelige Runebomme deri, at den er dannet af en Ring eller Gjord af Hvalfiskeben, hvorover Skindet er spændt, og forsynet med Skaft eller Haandtag af Renhorn. Til denne Runebom hørte ogsaa en Hammer af Renhorn og en Ring af Messing med 4 mindre Ringe, som Tegningen viser.

De fleste Figurers Betydning udfinder man let ved Sammenligning med de allerede forud leverede Tegninger. Saaledes staar Rađien aččе her, som paa No. 4 og 7 øverst oppe. Strax tilvenstre kommer Saivvo, (se No. 7. Fig. 41), og en Offerren, tilhøire

Nr. 6.

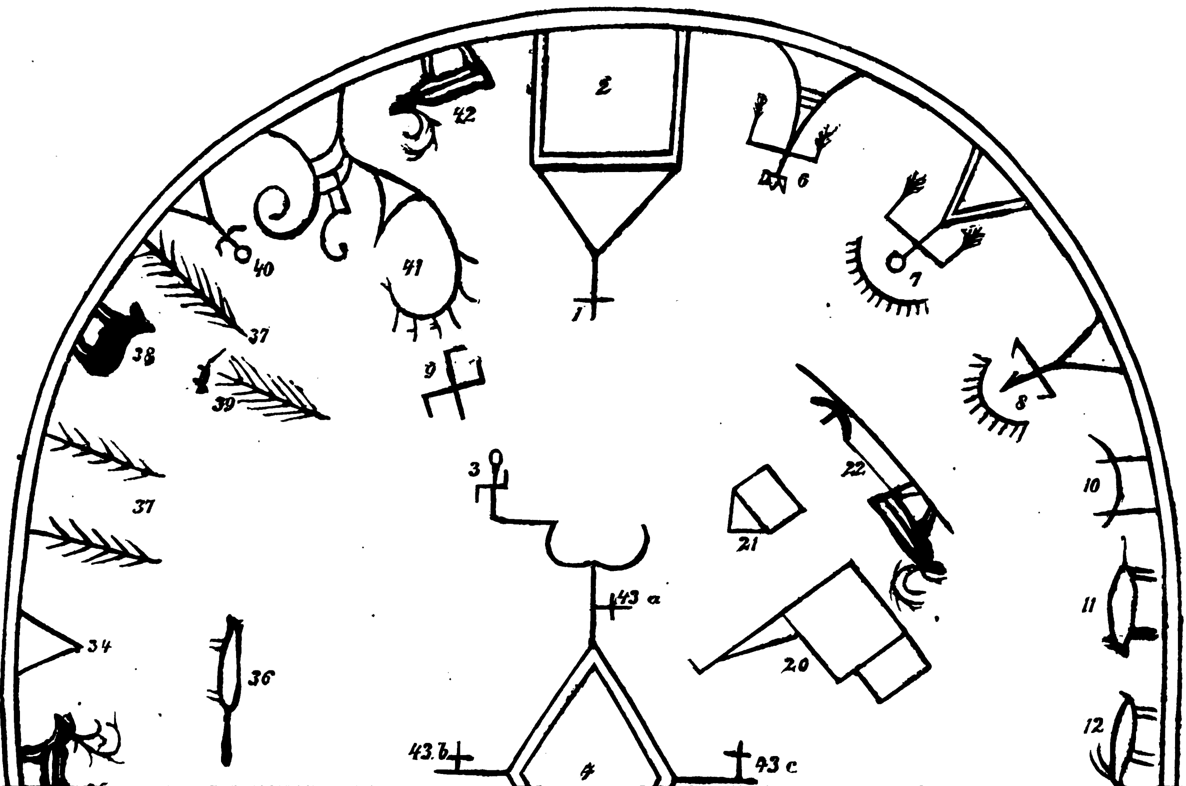

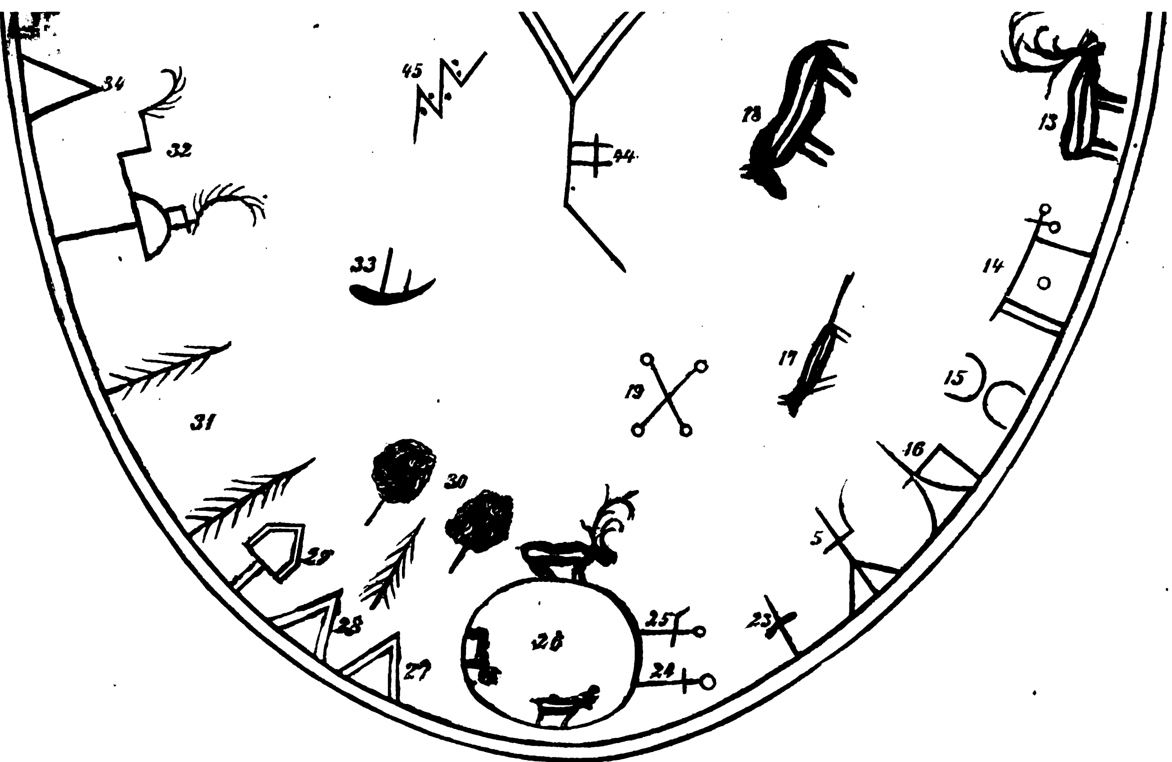

Ring
af Messing
med 4 mindre
Ringe
1½"

7"
Hammer af Renhorn
3 ¾"

af Renhorn
15"

Nr. 7.

34
32
45
44
18
13
33
14
31
19
17
15
30
16
5
29
28
25
23
26
27
24

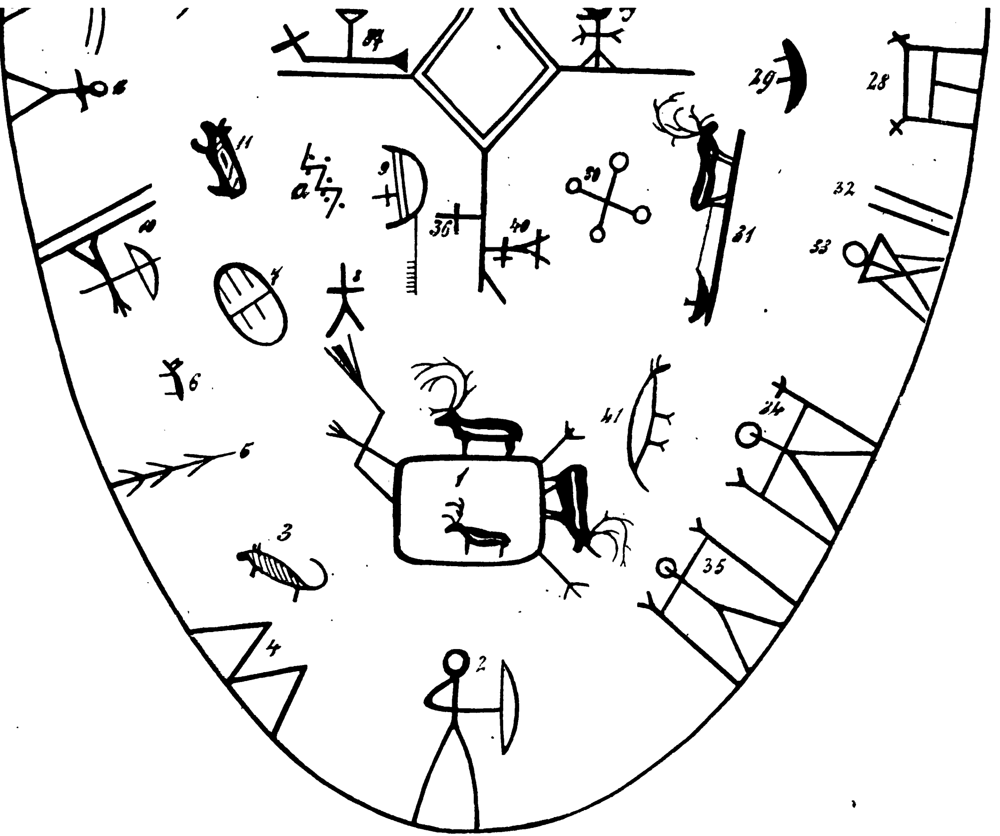
Ristbalges med en Buk etc. Solen staar i Midten, og paa dens Straaler Helligdagsmændene samt Elg og Ren. Tilhøire de kristne Folks Dødsrige eller Lappernes Helvede, Hest og Troldfisk. Nederst Gudinderne Sarakka og Juks akka. Videre til Venstre Lappens Stabur med Stige, samt Troldfugl, Ren og Ulv tilfjelds m. m.

Runebommen No. 7 findes aftegnet i Leems Beskrivelse over Finmarkens Lapper. Leem har imidlertid, istedetfor at levere en tro Tegning af Originalens Dyr- og Menneskefigurer, havt den uheldige Ide at forsøge paa at forbedre samme og levere saa gode Tegninger af de forskjellige Dyr, Træer m. m., der paa Originalen maaske kun ved Tegn vare antydede, som man dengang kunde udføre i Kobberstik. Denne uheldige Ide, hvorved Originalens oprindelige Udseende er gaaet tabt, har jeg her forsøgt at hjælpe paa igjen ved at rekonstruere efter andre Runebomme en Del af de mest forvanskede Figurer. Den her leverede Tegning vil derfor, om end ikke ganske lig Originalen, dog komme denne langt nærmere end Tegningen hos Leem. Over Figurerne findes hos Leem følgende Forklaring:

No. 1. Rađien ačče, betegnet med et enkelt Kors.
2. Rađien kiedde, betegnet som en firkantet Bygning.
3. Mader-ačče.
4. Bæivve med 4 Tømmer eller Straaler og derpaa staaende ailekes-olbmak.
5. Mader-akka.
6. Ibmel ailes vuoigŋa, Gud den Helligaand.
7. Ibmel bardne, Guds Søn.
8. Ibmel ačče, Gud Fader.
9. Hora-gales eller Hores-gudsk, betegnet med en dobbelt Hammer.

10. En lappisk Noaide, som er vant til at fare til Jabmi aibmo.
11. 12. 13. Offerdyr, Svin, Ged og Ren.
14. Jabmi-aibmo, de Dødes Rige.
15. Noaide-dirri, et Dyr, som Noaiden bruger til at sætte mod andre Noaider i Jabmi-aibmo.
16. Rutu, den onde Aand.
17. Gumpe, Ulv, som Lapperne ansaa for den Ondes Hund.
18. En Hest, Offer til Rutu, for at han skulde ride bort.
19. Noaide-dirri, som brugtes imod andre levende Noaider, (Gandflue?).
20. Bumændenes eller Nordmændenes Kirke.
21. Bumands Hjem.
22. En Lap, der kjører til Bygden.
23. Sarakka.
24. Uks- eller Juks-akka.
25. Lappens akka eller Kone, som har Noget at bestille i Rengjærdet.
26. Rengjærde, hvori de samle og malke sine Ren.
27. Lappen og hans Families goatte eller Telt.
28. Sarakka's Telt.
29. Lappens Stabur eller Madbod.
30. Birkeliden, (Fjeldskraaning), hvor Rensdyrene græsse.
31. Guossa, Granskov.
32. Fjeldet, hvor Lappen til sine Tider sidder med sine Dyr.
33. Lappebaad.
34. Nabolappernes Telt i samme Fjeld.
35. Nabolappernes Rensdyr.
36. Majeg, Bæver.

Nr. 8

28
29
32
33
31
36
40
9
11
41
34
35
1
2
3
4
6

37. Tyk og stor Granskov, Bjørnemark.
38. Guofča, Bjørnen, som Lapperne kalde Guds Hund.
39. Nætte, Maar.
40. Læib-olmai, Skovens Gud.
41. Saivvo, Lappernes hellige Bjerg.
42. Saivvo-sarva, Lappens Kampren.
43. a. b. c. Ailekes olbmak, Helligdagsmænd.
44. Mubben olbmak, onde Aander.
45. Guolle eller Guarms, Noaide-Ormen, som fører Noaiden til Jabmi aibmo.

Tegningen No. 8 findes i et Manuskript, der tilhører Trondhjems Videnskabsselskab. Over Figurernes Betydning findes ligeledes følgende Forklaring:

No. 1. Gjærde, hvormed Renen indestænges, naar den skal malkes.
2. Finnen gaar paa Jagt.
3. Buoida, Hermelin.
4. Finnehytter.
5. Furuskov.
6. Oarre, Ikorn.
7. Billede af Runebommen selv, hvilket signum tilkjendegiver, om Runebommen spaar sandt.
8. En Fin kommer for at besøge den anden.
9. Fiskebaad med Garn bagefter.
10. Finnerne gaa paa Bjørnejagt.
11. Bjørnen.
12. Fugleleg.
13. Finnekone, som gaar til Staburet.
14. Fjeldet, hvor Rensdyrene gaa.
15. Staburet i Skoven, hvori Madvarer m. m. gjemmes.
16. Finnehytter i en anden Finneby.

17. Ulven efter Rensdyrene i Fjeldet.
18. Gud den Helligaand.
19. Ulv har gjort Skade i andre Finners Hjord.
20. Elg.
21. Gud Fader.
22. Færgebaad.
23. Guds Søn.
24. Ristbalges, hvor der findes: a. Bumand, b. Bumands Hus, c. Ko, d. Gris.
25. En Ko, som staar der, for at man kan faa at vide, om mange Kjør skulle dø for Bumændene ved Foraarstid.
26. Hest og Rytter, for at man kan faa at vide, om de gamle Heste skulle skydes af Bumændene, saaledes at Finnen faar Anledning til at flaa dem og beholde Kjødet til Spise.
27. Gandflue til at skade Kvæget med.
28. Kirke.
29. Bæver.
30. Gandflue til at skade Mennesker.
31. Finnen kjører i sin Renslæde.
32. Finnens Begravelsesplads i Fjeldet.
33. Finnens Kone,
34. 35. De Mandspersoner, der vogte Ren.
36. Finnen leder efter vildfarende Rensdyr.
37. Djævelen.
38. Rensdyr, som er blevet borte i Fjeldet.
39. Solen, om den skal skinne og det skal blive godt Veir.
40. Gand-Fin, som har lært at udsende Gand.
41. Gaupe.

Efter denne Forklaring af Runebommens Figurer skulde der altsaa paa samme ikke findes en eneste af

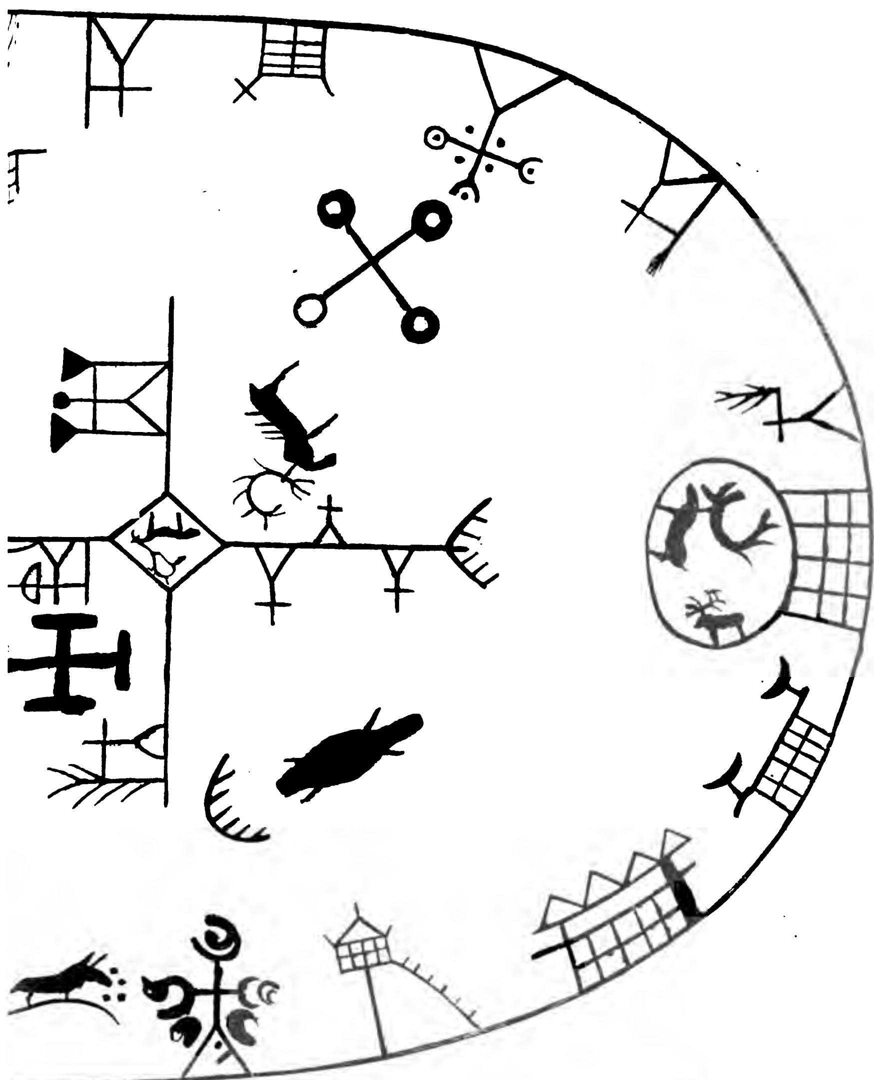
Lappernes gamle Guder, men derimod den kristelige Treenighed. Man kunde tænke sig, at den ikke var saa gammel som de øvrige her aftegnede, men i Manuskriptet oplyses, at den „var arvet i 4de Led“, og saaledes maatte den være gammel nok til at indeholde lappiske Guder. Det er muligt, at den ikke har været til Brug ved religiøse Handlinger, Offer og deslige, men kun udgjort et Familieklenodie, der af Husfaderen har været raadspurgt alene om det daglige Livs Sysler, hvorfor den næsten blot indeholder Emblemer, der har Hensyn til dette. Rimeligst er det dog at antage, at vedkommende Noaide eller Eier ikke har villet ud med Sproget eller ikke har været oprigtig i sin Forklaring, men at han istedetfor de lappiske Guder har nævnt den kristelige Treenighed, en Formodning, som bestyrkes derved, at f. Ex. Figur No. 12 forklares at betyde „Fugleleg“ eller et Sted, hvor Aarfugl og Tiur holde til i Parringstiden, medens samme Figur ellers paa flere andre Runebomme, f. Ex. No. 2. Fig. 37 og No. 7. Fig. 45, (findes ogsaa paa No. 4. Fig. 25), forklares at være den mystiske Troldfisk eller Orm, der var Noaidens uundværlige Hjælper paa hans Fart til Underverdenen. No. 26 er aabenbart det onde Væsen Rutu, siddende paa en Offerhest, men forklares her som Rytter og Hest i Almindelighed. No. 34 og 35 er rimeligvis Sarakka og Juksakka, men forklares her som Renvogtere, skjøndt disse eller denne tydeligt nok her, som paa andre Runebomme, staa lige ved Rengjærdet No. 1, med en Riskvist i Haanden. No. 39 forklares her at betyde Solen, men betyder formodentlig Horagales, Tordenguden, (se No. 2. Fig. 6.); thi Solen er tydeligt nok betegnet ved selve Firkanten midt paa Runebommen. Saaledes er det ogsaa sandsynligt, at No. 21,

23 og 18 ikke har betegnet Gud Fader, Søn og Helligaand, men Rađien ačče, Rađien bardne og Rađien akka; Manuskriptets Forfatter oplyser, at vedkommende Eier af Runebommen „først efter 2 Aars skete Anmodning“ skilte sig ved den, og tilføier derhos, „at ingen Fin aabenbarer Karakterernes Betydning, saalænge han er ædru; men bliver han beskjænket, saa kan man undertiden faa lære hans arcana“. Forfatterens Hjemmelsmand har sandsynligvis været ædru, da han afgav Forklaringen, og det gamle Ord: „in vino veritas“ holder altsaa Stik, ogsaa for Lappernes Vedkommende.

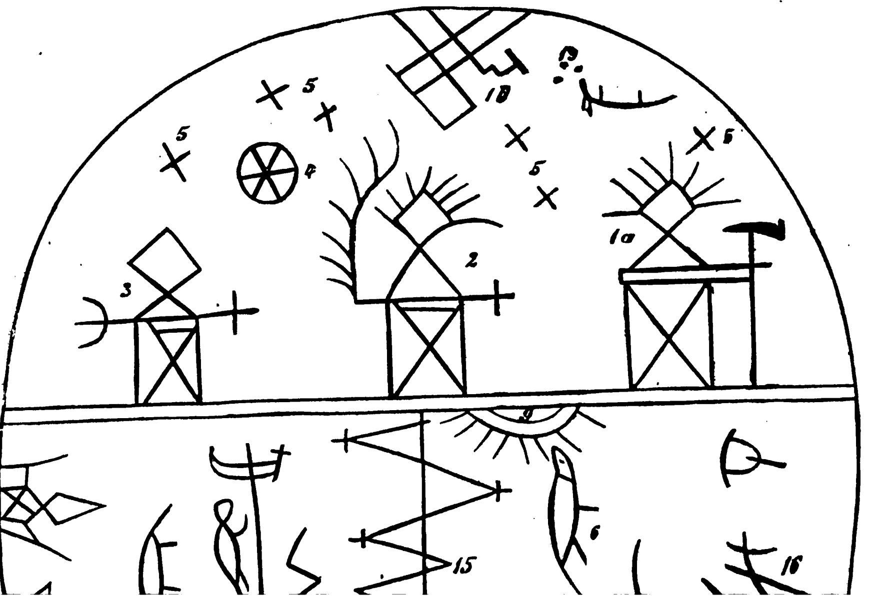
No. 9 er en Tegning af en Runebom, der findes paa Nationalmusæet i Stockholm. I Ordningen af Figurerne ligner den mest No. 2 og No. 4. Ved Sammenligning med disse vil man kunne udfinde Betydningen af de fleste Figurer. Kun er det usædvanligt, at der inde i Solens Billede er tegnet et Rensdyr. Det store Kors, eller den dobbelte Krydshammer mellem Solens øverste og venstre Straale, betegner ganske vist Horagales eller Tordenguden, se No. 7. Fig. 9. Paa Solens øverste Straale findes her, som paa No. 2 og 4, en Elg og bagenfor en Lap paa Jagt med Bue. Træet foran Elgen er tydeligt nok tegnet uden Top for at betegne, at Elgen hyppigt søger sin Føde ved at afbide Toppen af unge Gran- og Furutræer. Paa høire Solstraale staar formodentlig Biegga-gales, Stormens Gud, med en Skuffel i hver Haand, se No. 2. Fig. 8. og No. 1. Fig. 3. Længer oppe til Høire findes som sædvanligt Ristbalges og nedenunder Rota til Hest, der jages tilbage til de Dødes Rige eller Sygdommenes Hjem.

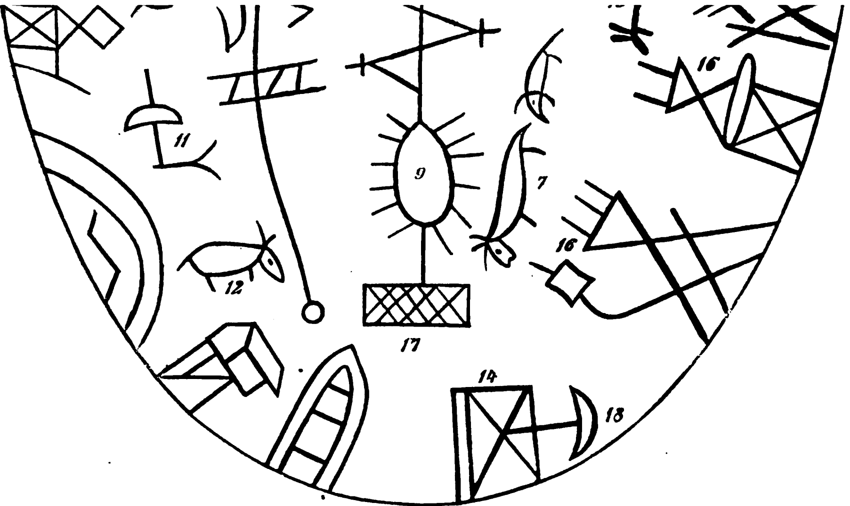
De to følgende og sidste Runebomme ere tegnede efter “Olavi Rudbeckii Atlantica. Pars secunda, p.

Nr. 10.

16
11
9
7
16
12
17
14
18

279. Upsalæ 1689". No. 10 synes at være en temmelig tro Gjengivelse af Originalen, men paa No. 11 har Forfatteren aabenbart søgt at forskjønne og derved forvansket flere af de originale Figurer. Hans Forklaring af Figurerne maa være aldeles feilagtig; thi i sin blinde og ensidige nationale Iver frakjender han Lapperne al Originalitet og søger igjen at paadutte dem allehaande Guddommeligheder og Ideer fra de nordiske Nationers Mythologi. Enkelte Tegn, som han ikke har kunnet rime sammen med Nogetsomhelst i Nordens Mythologi, staa derfor ogsaa uden Forklaring. Hans kuriøse og ukritiske Fortolkning af Figurerne er følgende:

No. 1. a. Thor, 16, ogsaa Thor, som den, der udsender Lyn og Torden fra Himmelen.
2. Frigg, (skal formodentlig være Varalde-olmai, se No. 1. Fig. 2.)
3. Freya, (skal formodentlig være Biegga-gales, se No. 1. Fig. 3.)
4. Maanen. 5. Stjerner. 6. Ulv. 7. Oxe. 8. Hund. 9. Solen.
10. Orre-Træsk eller Oridan, deri Solen om Vinteren med Maanen sig styrter. (Betegner formodentlig Trold-Ormen, se No. 7. Fig. 45.)
11. Heiner blinde, som skjød Balder. (Se No. 4. Fig. 26. No. 8. Fig. 2.)
12. Ko. 13. Ikorn, som opholder sig ved Ygdrasils Rødder.
14. Hel. (Jabmi-aibmo, se No. 2. Fig. 50.)
15. Ormen Jormungad, (formodentlig de 3 Helligdagsmænd, No. 2. Fig. 15.)
16. De 3 Norner, (formodentlig de 3 Akker, No. 2. Fig. 11. 13. 14.)

17. Fiskenet. 18. Maanen.
19. De 3 Punkter betyde Yme Jotuns Skabelse, de to Punkter ere hans Øine og det 3die Munden (!!), (formodentlig en Bjørn, der æder paa Noget, se No. 1. Fig. 8.)

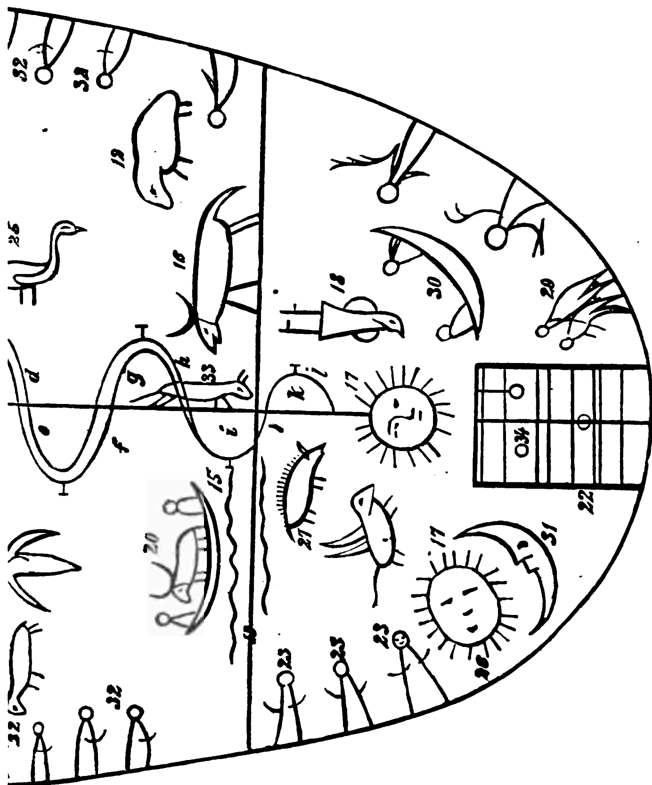
No. 11.

Enkelte Runebomme ere som denne delte ved to Streger i 3 Afdelinger, Himmelens, Jordens og Underverdenens. Rudbecks Forklaring er følgende:

No. 1. Maanen. 2. Thor. 3. Frigg, eller Maanens Regimente paa Jorden og især Havet. Derfor har hun en stor Skaal eller Vandkrukke i Haanden med et Græsstraa i. 4. Freya, hvilken Nogle kalde Storjunker, undertiden iklædt et Fiskenet. 5. Thors Tjener. 6. Freyas Tjener eller Søn. 7. Trækfugle. 8. Gjøgen. 9. Stjerner. 10. Hane, Offerdyr. 11. En Kat, som Freya kjører med og er hendes Offer. 12. Bjørn. 13. Hare. 14. Ren. 15. Skibet Ringhorna, som Sol og Maane seile med i Havet om Natten (!!) 16. Oxe. 17. Solen. 18. Heimdal, Mercur, (skal formodentlig betegne en Noaide, som er paa Veien til „Jabmi aibmo). 19. Orre Træsk. 20. Koen Audumbla. 21. Ikorn. 22. Hel. 23. 3. Norner. 24. Svalen, Solens Gjenkomsts Fugl. 25. Svane, Solens Bortgangs Begræder og Sørgesangs Synger. 26. Gripen eller Mørket, som under Jorden formørker Solen og tager hendes Skin bort om Vinteren. 27. Galten, som slog ihjel Solen. 28. Tranen, som kommer om Vaaren og bebuder Solens Gjenkomst. 29. Færgekarl, som bærer en Døds Sjæl til Hel. 30. Charon, som fører en Død i sin Baad over Afgrunden til Hel. 31. Maanen, naar den er indunder Jorden om Vinteren og opløfter Solen med sine Horn. 32. 12

Nr. 11.

Dommere. 33. En Hund, eller, som Edda har, en Ulv, der med Freya opsøger Solen og bringer den tilbage igjen. 34. Yme Jotun. 35. Ormen Jormungad, som betyder Solens og Aarets Omgang og Solens krogede Gang op og ned. Hver halve Bugt (a-l) betyder 1 Maaned, og de 3 halve Bugter af Ormen, som ere under Jorden, betegne, at Solen er borte i 3 Maaneder.

§ 7.

Gobdas og Sampo.

I det finske Nationalepos Kalevala findes, som bekjendt, flere Sange, der handle om, at Smeden Ilmarinen paa sin Frierfærd i Pohjola eller Lapland maatte forfærdige et vidunderligt Redskab med et „broget Laag“, kaldet „Sampo“, førend han fik Louhis Datter, Laplands skjønneste Mø, tilægte. Moderen opstiller Betingelsen i 7de Rune, 310 V. og i 10, 260-270:

Hvis du kunde Sampo smede,
Gjøre Laaget rigtig broget,
Vil jeg dig min Datter give,
Lønne med en Mø din Møie!

Der har, som bekjendt, været fremsat mange forskjellige Gisninger om, hvad Sampo, dette vidunderlige Redskab med det brogede Laag, monne være for Noget, men alle hidtil fremsatte Gisninger eller Forklaringer ere saa lidet tilfredsstillende, at neppe andre end de, der have fremsat dem, holde fast ved dem. Man fristes derfor til atter at forsøge andre Forklaringer, og under Studiet af det lappiske Folks hedenske Religionskultus er da ogsaa jeg kommen til et Resultat, hvorefter man skulde kunne finde den rette Ariadnetraad gjennem Kalevalas dunkle Samposange langt nærmere, end man hidtil har søgt den. Af Frem-

stillingen i Kalevala ser man for det Første, at der handles om en Gjenstand, hvorpaa specielt Lapperne satte overordentlig Pris, eller som de agtede høiere end alt Andet. Man henvises derfor til at undersøge, om der enten iblandt deres Ernæringsmidler eller deres Religionskultus-Gjenstande skulde findes nogen særegen Ting, hvorpaa Beskrivelsen af Sampo kunde passe; thi Sampo maa nødvendigvis være Noget, der vedkom det Ene eller det Andet eller begge Dele paa en Gang. I Uvished kan man dog ikke længe blive. Sampo vedkom ikke det Timelige. Thi Ilmarinen smeder først en Bue og derpaa en Baad. Disse Gjenstande repræsentere Jagt og Fiskeri, hvoraf Lapperne langt tilbage i Tiden udelukkende levede. Men begge Dele forkastes som ikke fyldestgjørende de opstillede Fordringer. Dernæst smeder han en Ploug og en Ko, der repræsentere Agerbrug og Fædrift, hvoraf Finnerne, (ikke Lapperne), levede. Men disse Gjenstande løste endnu mindre den Opgave, der var stillet Kunstneren Ilmarinen. Endelig smeder han „Sampo“ med sit „kirjo kansi“, brogede Laag. Sampo maa altsaa være Noget, der vedkom Lappernes Religionskultus, og er man kommen til dette Resultat, kan man, efter den forudleverede Beskrivelse af Runebommen og dens Betydning, ikke være i Tvivl om, at det er denne, som menes; thi der var i det Hele taget i Lappens Eie intet saa dyrebart som denne, Intet, der nød den Agtelse som dette Orakel, hvorfor man ogsaa ofrede til samme som til en Guddommelighed.

Hos sine sydligere boende finske Frænder har Lapperne fra gammel Tid af altid staaet i stort Ry som Troldmænd. Man foretog lange Reiser til de Noaider, som havde de mest bekjendte Orakler, for at

faa sin Skjæbne at vide eller for at faa Rede paa andre dunkle Gjenstande. Imidlertid havde ogsaa Finnerne sine Vismænd eller „Noitat“ (lap. noaidak). Väinemöinen var en saadan og Ilmarinen ligesaa. Den Sidstes Ry, især paa Grund af hans store Kunstfærdighed, havde udbredt sig vidt og bredt, ogsaa iblandt Lapperne, saaledes at han endog er optagen som Guddom, under Navn af Ilmaris, paa en af de her forud aftegnede Runebomme. Intet Under derfor, at Lapperne benyttede denne store Kunstners Ophold i Lapland til at faa forarbeidet en ny Sampo, eller at de istedetfor Guld og Sølv, (som Louhi siger i 7de Sang, V. 307-308), forlangte af ham Udførelsen af dette Kunststykke som Betaling for Pohjolas skjønneste Mø, „Landets Pris og Vandets Pryd“ (Kalevala 10. 236.); thi hvo kunde bedre forarbeide en Gobdas eller Runebom og „udsire“ (kirjoitella, gjøre broget) dens Laag med Gudefigurer etc. end han, den store Kunstner.

Han, som smedet havde Himlen,
Luftens Laag tilsammen føiet;
Hverken Spor af Hammer synes
Eller Mærke af hans Tænger!

Kalev. 7, 334.

Og hvilken Anseelse og Magt over Mængden vilde ikke den Noaide faa, som havde en Sampo eller Gobdas, forfærdiget af den kunsterfarne Ilmarinen?

Man kunde synes, at dette Arbeide uden Grund vanskeliggjøres end mere for Kunstneren derved, at det ifølge Kalevala forlanges af ham, at han skal forarbeide den ny Sampo af „Enden af en Svanefjæder, af en Mælkedraabe af en Gjeldko, af et enkelt Kornfrø og af et Sommerlams Uld“. (Kalev. 10, 263 og fl.) Men med en Svanefjæders Ende maledes Figurerne paa

Skindet, som var taget af en Gjeldsimle. Modellen afgav Kornfrøets ovale Form, og med Traad syedes Laaget eller Skindet fast til selve Skaalens Kant. Længe maatte Ilmarinen søge omkring, førend han fandt et beleiligt Sted til Udførelsen af sit Arbeide. Længe maatte ogsaa Lappen søge omkring i Skov og Mark, førend han fandt et passende Træemne; thi det skulde være voxet paa et skyggefuldt Sted og være „vredet med Solens Gang“. Endelig er Sampo færdig, og „3 Kværne“ vare fæstede til dens Kanter. Runebommens Kanter prydedes med forskjellige Zirater. Blandt disse udmærkede sig især smaa, tykke Messingringe, der ikke have liden Lighed med de i ældre Tider brugte Haandkværne af Sten, med Hul i Midten. Flere Detaljer kunde endnu anføres for at vise, at Beretningen om Sampo i Mangt og Meget passer paa Lappernes Runebom; men det allerede Anførte kan være tilstrækkeligt, saameget mere som en af Kalevala Digtets Samlere, D. E. D. Europæus, erklærer, „at de Steder i Kalevala, som ikke synes at ville passe sammen med den her givne Forklaring af Sampo som en Troldtromme, (saaledes ogsaa Beretningen om de 3 Kværne, og at Sampo maler), enten høre til Runepoesiens Udsmykninger eller ere senere Tillæg, der kun synges i ganske enkelte Trakter, hvoraf ogsaa deres senere Udspring fremlyser.“ [1]

Det Vigtigste er, at Sampos stadige Epithet og mærkeligste Kjendemærke, det „brogede Laag“, netop ogsaa nøie passer paa den med brogede Billeder udstyrede lappiske Runebom.

Hvad endelig Sampo's Ethymologi angaar, saa er

[1] Finlands almenna Tidning. 1869. No. 15.

Ordets oprindelige Rodform ikke Samp eller Samb, men Tamb. Ombytning af **s** og **t** mellem Finsk og Lappisk eller Finsk og Estnisk er ikke sjelden, f. Ex. lap. dolge, tolke, Fjær; fin. sulka. Estn. tüp, Vinge; fin. siipi. Estn. teivas, Gjærdestør; fin. seivas. Imidlertid er der dog ingen Lydlov i det finske Sprog, som fordrer Overgang fra **t** til **s**, undtagen foran i. Det er derfor muligt, at det finske Sprog har optaget dette Ord af et Sprog, der allerede havde **s** som Begyndelsesbogstav. Efter Pictes „Les origines indo-européennes“ forekommer i Persisk Tambûr, tambûk, tambir, i Kurdisk tambûr, i Armenisk thembug i Betydningen Tromme. Tscheremissisk tümür, Ostjakisk dombra og Magyarisk dob, (oprindel. domb), har samme Betydning. Det græske tympanon, Tromme, eller sambukos, et trekantet Strængeinstrument, kan maaske ogsaa nævnes her. Til alle disse Ordformer slutter sig nu ganske nær det finske Sampo, eller — efter den oprindelige Udtale — Sambo, der altsaa har betegnet et hult Instrument, (Mdorv. šuma, et Trug), hvormed Lyd frembragtes. Denne Egenskab var dog, som tidligere paavist, af underordnet Betydning for Lappernes Vedkommende. Dets „kirjo kansi“ var Hovedsagen.

Den Omstændighed, at al Kundskab om Sampo nu er aldeles forsvunden iblandt det finske Folk, uagtet Runerne have bidraget til at holde Navnet i Minde, kan ikke forundre Nogen, naar man ved, at baade Kundskaben om Gobdas eller Runebommen og selve Navnet er aldeles forsvundet iblandt Lapperne efter langt kortere Tids Forløb.

Noaiderne eller de lappiske Schamaner udførte, som tidligere bemærket, ikke sine Kunster uden Be-

taling. Tværtimod var deres Forretning meget lønnende, naar deres Orakel havde vundet Ry i en videre Kreds. Dette synes nu i høi Grad at have været Tilfældet med det af Ilmarinen forfærdigede. Som et andet Delphi-Orakel blev det søgt og raadspurgt af Troende fra fjerne Trakter. Gaver bleve bragte, og Rigdom af alle Slags samledes paa den Gaard, hvor denne berømte Sampo fandtes. Til Väinemöinen og Ilmarinen kom da ogsaa Rygter om den Velstand, som Sampo havde beredet Pohjolas Folk. De beslutte sig derfor til at reise til Pohjola for at bemægtige sig dette Orakel, Kilden til saa megen Velstand og Lykke. Toget foretages, og Sampo røves. Paa Tilbageveien indhenter Louhi dem i Skikkelse af en Ørn. En Kamp opstaar, hvorunder Sampo sønderbrydes; dog redder Väinemöinen den vigtigste Del, det „brogede Laag“, med sig til Kalevala. Men for Pohjola var Sampo tabt.

„Derfor er i Pôhja Jammer —
Og et brødløst Liv i Lapland“.

Gudelære.

§ 8.

Om de lappiske Guder i Almindelighed og deres Inddeling i Klasser.

Naar man om de turanske Folkeslag i Almindelighed har sagt, at deres eiendommelige Religion ikke var andet end en Slags Schamanismus, eller at de ansaa deres Schamaners Magt for den høieste og ikke egentlig troede paa guddommelige Væsener, saa maa en saadan Opfattelse enten hidrøre fra Mangel af Kjendskab til disse Folkeslag eller fra en aldeles overfladisk Opfattelse af Alt, der kunde tyde paa det Modsatte. Man kan vel tværtimod med Sikkerhed paastaa,

at der hverken i Asiens Ørkener eller paa Sibiriens Tundra eller i Amerikas Polaregne findes noget Folk, som ikke tror paa Tilværelsen af visse høiere, Menneskene overlegne Væsener eller Magter. Hvad specielt Lapperne angaar, saa udmærkede de sig ved Dyrkelsen af en hel Del Guddomme. Det Samme har været Tilfældet med flere ligesaa lavt staaende Nationer, forinden de have hævet sig op til Troen paa en Enhed i Verdensstyrelsen eller en enkelt Guddoms gjennemgribende Indflydelse. Efter Lappenes Forestilling var hele Universet opfyldt med guddommelige Væsener. Over Himmelen, i Himmelen, under Himmelen, i Maanen og Stjernerne, paa Jorden og under Jorden fandtes der Guder og Gudinder, ja, ethvert Fjeld, enhver Skov, enhver Indsø, enhver Bæk eller Kilde havde efter Lappernes Forestilling sin Halde, efter Finnernes sin Haltia, det vil sige, sin iboende, usynlige og beskyttende Aand. En stor Del af de lappiske og finske Guder vare saakaldte Elementærguder eller Guder for enkelte Naturkræfter. „Den daglige Erfaring lærte dem, at der i Naturen foregik Meget, som ikke afhang af deres Villie, men ofte gik tværtimod deres Ønske. Havets skummende Bølger, Ildens fortærende Flamme, Jorden med sine høie Fjelde, sine dunkle Skove og vilde Dyr, alt dette og utallige andre Gjenstande viste det raa Naturmenneske sin Overlegenhed og manede det med mægtig Stemme til at falde ned og tilbede. Efterhaanden udvider Forestillingen om det Guddommelige sig, og Antallet af Gjenstande, der tilbedes, kan paa Naturreligionens almindelige Udviklingsvei let blive uendeligt“,[1] saaledes som Tilfældet synes at have været med Grøn-

[1] Castrén. Finnische Mythologie. 1853.

lænderne. Thi de gik saa vidt i denne Tro paa alle Tings Besjælethed, at de mente, at selv de aller ubetydeligste Dele af den synlige Verden, en Baad, en Pil, en Ske, en Skosaale havde sin „Inua“ eller noget iboende Aandeligt, som kunde have Indflydelse paa Menneskets Ve og Vel, eller som under Menneskets Gjøren og Laden ikke aldeles maatte lades ud af Betragtning.

Efter de norske Missionærers fragmentariske Beretning om Lappernes Gudelære skal Noaiderne have inddelt de lappiske Guder i forskjellige Klasser eller tænkt sig Guderne fordelte inden visse Dele af Universet. Herpaa tyder ogsaa de forud leverede Tegninger af forskjellige Runebomme; thi næsten paa alle disse er omtrent samme Hovedorden iagttaget i Opstillingen af Guderne rundt omkring Solens Billede.

Den samme Ordning i forskjellige Hovedklasser, hvori de opregnes i Missionærernes Skrifter, vil ogsaa blive fulgt i efterfølgende Fremstilling. Dog er det ikke Meningen dermed tillige at paastaa, at denne Ordning i alle Dele oprindelig er ægte lappisk. Endnu mindre er det dermed sagt, at Guddommene ere tilblevne i Lappernes Gudsdyrkelse netop i den Orden, hvori de her opregnes og beskrives. Som allerede tidligere paapeget, vil det af selve Beskrivelsen tydeligt nok sees, at Lapperne have laant baade Guddomme og Ideer og derved tildels forandret Ordenen mellem sine oprindelig ægte lappiske Guder.

Efter den paalideligste af de ældre Forfattere, nemlig Jessen, kunne de lappiske Guder inddeles i 4 Klasser:

1. Overhimmelske Guder.
2. Himmelens og Luftens Guder.
3. Jordiske Guder.
4. Underjordiske Guder.

Omtrent samme Ordning af de finske Guder følges ogsaa af Castrén i hans finske Mythologi. Han inddeler dem nemlig i: 1. Luftens Guder. 2. Vandets Guder. 3. Jordens Guder og 4. Underverdenens Guder.

I. Overhimmelske Guder.

§ 9.

Rađien aččе.

Det synes, som om Lapperne aldeles ikke har kunnet fortælle Noget om Verdens Skabelse og de første Menneskers Tilblivelse. Ialfald finder man, paa et Sagn om Syndfloden nær (§ 39), Intet derom i Missionærernes og ældre Forfatteres Skrifter. Alt forudsættes som værende til fra Evighed af, underkastet velvillige eller fiendtlige overnaturlige Væseners Indflydelse.

Af de overhimmelske Guder eller de, „som bó aller øverst oppe i Stjernehimmelen", siger Jessen,[1] „var Rađien aččе den allerhøieste og største. Han regjerede med uindskrænket Magt og Myndighed baade over Himmel og Jord, ja, over alle andre Guder og over Lappen selv med Alt det, som er paa Jorden."

Der er intet usandsynligt i den Tanke, at Lapperne skulle have kunnet hæve sig til Forestilling om en Overgud eller indrømmet en af sine Guder den mest udstrakte Magt over Naturkræfterne og dermed ogsaa den største Indflydelse paa Menneskets Ve og Vel. Ideen om en saadan Overgud findes hos andre — ligesaa lavt og endnu lavere staaende — Nationer, f. Ex. Grønlænderne og Samojederne. Mindre sandsynligt er det derimod, at denne Guddoms Navn oprindelig har været Rađien aččе. Vistnok er aččе et ægte lappisk Ord, som betyder Fader, men Rađien er enten

[1] De norske Finners og Lappers hedenske Religion, Pag. 11.

en forkortet Form af rađđijægje, rađđije, (hvortil de i Sproget ukyndige Forfattere have føiet den norske Artikel - n), der betyder herskende, Hersker, eller en gammel Genitivform af Substantivet rađđe, Raad, Magt, Herredømme. Rađien aččе, eller, som han ogsaa ofte nævnes, blot Rađien, betyder altsaa den herskende Fader eller Magtens Fader, den almægtige Fader. Men i ethvert Fald er baade Verbet rađđit, raade, herske, og Substantivet rađđe, Raad, laant af de nordiske Sprog.

Ogsaa Jessen finder, „at Læren om Rađien aččе og Rađien kiedde, hans Søn, og hvadsomhelst Lapperne fordum have troet om dem, ikke staar i nogen Sammenhæng med Lappernes Hovedreligion, men synes at være laant i de nyere Tider af de Kristnes Lære om Treenigheden“. Jessen oversætter Rađien aččе med „Magtens Kilde“ og har forvexlet aččе eller attje med aggja eller addja, som betyder Kilde. At udlede Ordet Rađien af det ægte lappiske Ord ragje eller radje, Grænse, kunde til Nød have Formen for sig, men har Betydningen altfor meget mod sig.

§ 10.

Rađien akka, Čoarvve-ædne eller Čoarvve-Rađien.

Lapperne have formodentlig, især i ældre Tider, ført et fuldstændigt patriarkalsk Levesæt. De kunde derfor ikke forestille sig Andet, end at noget Lignende fandt Sted ogsaa iblandt Guderne. De fleste af disse have derfor Familie eller Hustru og Børn. Saaledes havde ogsaa Rađien aččе, Almagtens Fader, en Hustru, Almagtens Moder. Denne Rađien's Hustru benævnes snart ligefrem Rađien akka (akka, Hustru),

se Runebom No. 2. Fig. 2, snart Čoarvve-ædne (ædne, Moder), snart Čoarvve-Rađien (čoarvve, Horn). Rađien's Hustru blev især dyrket som Beskytterinde af Rensdyrene og som den, der gav Lykke til Rensdyravl. De Noaider, der tillagde Rađien ačče Skabelsen af Menneskets Sjæl, hvilken Gjerning ellers tillagdes Mader ačče, hvorom senere, have rimeligvis tænkt sig Rađien akka som den, der gav Rensdyrkalvene Liv. Deraf kommer det maaske ogsaa, at hun benævnes Čoarvve-ædne og aftegnes med et čoarvve, Rensdyrhorn, over Hovedet.

§ 11.
Rađien bardne eller Rađien kiedde.

Rađien ačče havde ogsaa en Søn, som dels ligefrem kaldes Rađien bardne, Rađien's eller Almagtens Søn, f. Ex. paa Runebom No. 2. Fig. 5, hvor han er aftegnet i Menneskeskikkelse, dels, og almindeligere, Rađien kiedde. Forholdet mellem Fader og Søn var — efter Jessen — saaledes, at Rađien ačče ikke selv skabte nogen Ting eller umiddelbart tog Del i Verdensstyrelsen, men havde „forlenet sin Søn med en saa stærk Kraft, at denne skabte og frembragte alle Ting. Disse To raadede over al Skabning, bød og befalede over alle andre Guder, baade de himmelske, jordiske og underjordiske, endog over Rutu eller det onde Væsen. Ligesom Rađien kiedde endog maatte ære Rađien ačče som en Helligdom, saaledes udrettede han selv paa egen Haand Intet, uden han dertil havde faaet Kraft og Befaling af Rađien ačče“.

Det her skildrede Forhold mellem Rađien ačče og Rađien bardne minder saa stærkt om Joh. Evang.

1ste Kap. eller den kristelige Lære om Gud Faders Forhold til Guds Søn, at det aabenbart ikke kan være ægte lappisk. Udtrykket kiedde maa være en af de saa hyppigt forekommende feilagtige Skrivemaader for kiette eller gietta, der betyder Haand. Paa Runebommen No. 7. Fig. 2 betegnes nemlig denne Rađien kiedde „som en Bygning, hvis 2 Støtterader paa begge Sider skulde betegne hans Hænder, hvormed han gjorde og formaaede, lavede og styrede alle Ting“. Jessen. Pag. 12.

§ 12.
Ruona nieidda, Rana nieidda eller Rađien nieidda.

Efter enkelte Noaiders Beretning skal Rađien ačče ikke blot have havt en Søn, men ogsaa en Datter, der af Leem kaldes Ruona nieidda og af Jessen Rana nieidda eller Rađien nieidda, Rađiens Datter. Ogsaa „hun boede høiest oppe i Stjernehimmelen, ikke langt fra ligesaa høit som Rađien“. Denne Ruona nieidda var Vaarens Gudinde; thi det tilskreves hende, at Græs og Løv om Vaaren spirede frem. Navnlig havde man hende at takke for, at enkelte Fjeldskraaninger grønnedes tidligere end andre, saaledes at Lappen kunde søge derhen med sine Dyr. „Man ofrede derfor ogsaa om Vaaren til Ruona nieidda, paa det at Rensdyrene betimeligt kunde komme ud paa Græsgang“. Leem. Pag. 411. Denne Ruona nieidda er neppe beslægtet med Finnernes Rauni, Tordengudens Hustru, end mindre med Eddalærens Ran, men Navnet Ruona er det norske Ord grøn, som Lapperne udtale ruona eller ruonas, da de ikke kunne udtale g og r sammen i Ords Begyndelse og iste-

detfor o i laante Ord hyppigt bruge uo. Ruona nieidda var Vaarens Gudinde og fik derfor, som rimeligt var, Tilnavnet ruona, „den grønne“.

§ 13.
Slutningsbemærkning om de overhimmelske Guder.

De svenske Forfattere kjende ikke saa stort Antal Guder, som de norske. De nævne saaledes aldeles ikke de overhimmelske. Heller ikke alle norske Forfattere kjende Rađien aččе. Paa Runebommen No. 2 findes han aftegnet ikke blot med Hustru og Søn, men han har ogsaa en Noaide til sin Tjeneste. Paa Runebom No. 7 findes baade Rađien aččе og Rađien kiedde samt derhos Gud Fader, Gud Søn og Gud den Helligaand. Rađien betegnes her med et enkelt Kors paa en Bygning, der ligner en Kirke. Den samme Figur eller Bygning findes paa de fleste Runebomme, saaledes ogsaa paa No. 4, 6 og 8. Paa Runebom No. 1 findes derimod hverken Rađien eller nogen af hans Familie. Det er sandsynligt, at denne Runebom er den ældste blandt de, hvoraf Tegning her er leveret, og den er saaledes et langt vigtigere Dokument end de øvrige til Bedømmelse af, hvilke Guder der ere oprindelig lappiske, og hvilke der senere ere laante. Af denne Runebom og af Manuskriptet, hvortil den hører, ser man, at Eieren ikke har havt Ide om overhimmelske Guder, men blot kjendt himmelske, jordiske og underjordiske. Hele Gudefamilien Rađien maa derfor erklæres for ikke oprindelig lappisk og først indført i den lappiske Bibel og Gudsdyrkelse, efterat Befolkningen havde faaet temmelig nøie Besked om den kristelige Lære om Gud Faders

Forhold til Guds Søn. Ægte lappiske Guddommeligheder kunne altsaa først søges i næste Afdeling.

2. Himmelens og Luftens Guder.

§ 14.

Ibmel, Jibmel eller Jubmel og Jumala.

Med Udtrykket Ibmel betegnes nu for Tiden i det lappiske Skriftsprog Begrebet Gud i Almindelighed og den kristelige Gud i Besynderlighed. De første Missionærer forefandt allerede paa sin Tid dette Ord i Sproget brugt som Apellativum, medens en hel Del særegne Navne karakteriserede de forskjellige lappiske Guddommeligheder. Rimeligvis er derfor dette Ord i Lappisk, ligesom Jumala i Finsk, ikke blot det ældste Gudenavn, som den lappisk-finske Mythologi kan opvise, men maaske det ældste Gudenavn hos hele den finske Folkestamme; thi det findes ikke blot hos disse to nærmest beslægtede Nationer, men ogsaa hos Esterne, Syrjänerne, Tscheremisserne og Sibiriens Samojedestammer. I de nordligste lappiske Dialekter har det nu Formen Ibmel, sydligere Jibmel, Jubmel (Gen. Jubmelan), i Finsk Jumala, Nord-Tschudisk[1] Jumal, Estn. Jummal, Syrj. Jen (egentlig Jemel), Tscherem. Juma, Samojed. Num eller — efter Lencqvist[2] — Jum. Førend Ordet Ibmel blev et Apellativum, har det naturligvis været et Proprium eller Navnet paa en enkelt Guddommelighed. For at udfinde Ordets oprindelige Betydning og dermed ogsaa den ældste lappiske Guddommeligheds Karakter — er det nødvendigt at paavise Ordets Rodform. Denne ligger saa tydeligt for Dagen i det lappiske Sprog, at man aldeles ikke

[1] Aug. Ahlqvist. Acta Societatis Scient. Fennicæ. Tom. VI.

[2] De superstitione veterum Fennorum. Pag. 11.

med ældre Filologer behøver at søge den i det hebr. jom, Dag, og el, Gud, eller i jum, Himmel, og bal, Herre. I Lappisk har man nemlig et meget almindeligt forekommende Verbum jubmat, hvis Ordstamme er jubma eller juma, og hvis Rodform, (der i ethvert lappisk Ord er enstavelses, endende paa Konsonant), er jum, aldeles paa samme Maade som f. Ex. Verbet dabmat, tæmme, gjøre tam, har Stammeformen dabma og Roden dam, (ɔ: det laante norske Ord tam). Man ser saaledes, at, medens Samojederne have beholdt Rodformen num eller jum; (thi j og n vexle ofte i Samojedisk[1]), have Tscheremisserne beholdt Stammeformen juma og de øvrige finske Folkefærd en afledet Form paa -la eller -l; thi lappiske og finske Ord, som bestaa af mere end 2 Stavelser, ere i Almindelighed afledede. Afledningsendelsen er her den i Finsk meget hyppigt forekommende Endelse -la eller -lä, der har lokal Betydning eller betegner et Sted, hvor det, som Primitivet betyder, findes eller foregaar. Nu betyder jubmat i Lappisk suse, dure, drøne, og jubma (finsk jumi) betyder Sus, Dur, Drøn. Følgelig betyder Juma-la eller Jubmel Stedet, hvor Dur eller Drøn findes, det vil sige Himmelen. Lapperne synes altsaa ligesom Finnerne under Navnet Jubmel eller Jumala oprindelig at have dyrket enten selve Himmelen som Guddom eller visse i Himmelen skjulte Kræfter, en Himmelens eller Luftens Guddom. Det Samme har været Tilfældet ogsaa med andre asiatiske Folkeslag. „Es hat innerhalb des weitgestreckten Gränzen Asiens,“ siger Castrén[2], „kaum ein einziges heidnisches Volk

[1] Lencqvist 1. Pag 27. [2] Vorlesungen über die finnische Mythologie. Pag. 14—16. St. Petbr. 1853.

gegeben, welches nicht, sofern wir von seiner Religion einige Kenntniss haben, den Himmel und dessen göttliches Wesens verehrt hätte. Und nicht nur in Asien ist dieser Cultus herrschend gewesen, sondern alle wilden Völker sind stets Naturverehrer gewesen und haben ihre Huldigung vor allem andern dem Himmelsraume dargebracht. Ueber die ältere Religion der Mangolen weiss man sehr wenig, jedoch ist es erweislich, dass auch sie den Himmel unter dem Namen tengri angebetet haben. Die Tungusen verehren in Buga noch heut zu Tage eine himmlische Gottheit, und mehrere türkische Stämme zollen auf gleiche Weise Anbetung gewissen himmlischen Mächten, welche Kudai genant werden, und deren es sieben geben soll. Auch von den Vorfahren der jetzigen Türken, den von den Chinesen sogenannten Tu-kiu, wird erzählt, dass sie den Himmel angebetet haben, und dasselbe soll nach einer chinesischen Angabe der Fall gewesen sein mit dem Volke der Hiongnu. Dass die Samojeden wirklich den Himmel anbeten, das bezeugt die Sprache selbst, denn in Samojedischen werden Gott und Himmel durch ein und dasselbe Wort, das eben angefürte num, bezcichnet — ein Sprachgebrauch, der seinen Grund natürlich darin haben muss, dass der Himmel als göttliches Wesen betrachtet wird. Zur Bezeichnung des Bergriffes Gott bedienen sich zwar gewisse Samojedstamme auch des Wortes jilibeambaertje, doch dieses Wort ist eigentlich nur ein Epithet von num und bezeichnet seine Eigenschaft als Wächter oder Beschützer der Heerden. Die Vorstellung dieser Eigenschaft von num ist wahrscheinlich späteren Ursprungs, und das Wort jilibeambaertje wird meist von civilisirteren, zum Christenthum bekehrten Stämme

gebrancht, welche dieses Wort bisweilen mit Christus vergleichen. Die uncivilisirteren Stämme wissen nicht viel von jilibeambaertje, sonderen sprechen stets von num, was sie fast immer in der Bedeutung Himmel brauchen. Sie vorstellen sich jedoch den Himmel nicht als ein todtes Ding, sondern als ein lebendes, persönliches Wesen vor, zu dessen Natur es gehört Donner und Blitz, Regen, Schnee, Hagel und Wind u. s. w. hervorzubringen. Bisweilen kommt das Wort num auch in der engere Bedeutung „Donner" vor." Ligesom nu Ordet num hos Samojederne og — efter Kowalewski — Ordet tengri hos Mongolerne har havt 3 forskjellige Betydninger 1) Himmelen 2) Himmelens Gud 3) en Guddom i Almindelighed, saaledes synes ogsaa det Samme at have været Tilfældet med Jubmel og Jumala i Lappisk og Finsk.

Ogsaa hos Grønlænderne finder man en lignende Forestilling om Himmelen og et himmelsk Væsen, som de betegnede med det ubestemte Navn Pirksoma, ɔ: Han der oppe. Den samme Guddom er det formodentlig, som de ogsaa have betegnet med Silla, der egentlig betyder „Luft," men ogsaa kan betegne „Forstand, Væsen." Af dette Ords Betydning synes saaledes at kunne sluttes, at de virkelig have tænkt sig det høieste Væsen som aandeligt og forstandigt, men — ligesom Luften — ubegribeligt og dog allesteds nærværende og Alt gjennemtrængende. Istedet for Silla alene brugte Grønlænderne, naar de vilde udtale sig aldeles tydeligt, Sillam inua, Luftens, Himmelens Herre eller Ihændehaver. I Almindelighed brugtes dog blot Silla, f. Ex. naar Talen var om noget Ondt, „Silla ser det, Silla vredes derover[1]!"

---

[1] D. Cranz. Historie von Grønland. Pag. 223.

Af de 3 Betydninger, som Tengri, Num og, i Lighed dermed, Ibmel synes at have havt, er naturligvis den sandselige eller materielle den oprindeligste. Efterhaanden optoge imidlertid Lapperne i sin Gudsdyrkelse, ved Siden af Himmelens eller Luftens Gud, ogsaa andre Guder, Repræsentanter for Naturkræfter udenfor Himmelrummet. Maaske de ogsaa fordelte Luftfænomenerne paa forskjellige Individer. Paa alle disse senere tilkomne Guddomme kunde imidlertid ogsaa det oprindelige, mere ubestemte Gudenavn Ibmel passe. Følgen heraf blev da den, at dette fra Proprium efterhaanden gik over til at blive et Apellativum, ganske paa samme Maade som det gik med Navnet Cæsar. Denne Karakter af Apellativum havde Ordet allerede længe havt, da de første Missionærer optraadte. Da Ibmel var bleven et Apellativum, maatte andre Navne bruges til at betegne Guddommene for de forskjellige Naturkræfter, der forhen vare forenede under Ibmels Herredømme. Heraf kan man forklare sig de senere og høist forskjellige Navne, som Tordenens Gud fik iblandt Lapperne, hvorom i næste §. Da Lapperne havde lært noget af Kristendommen at kjende, satte de Rađien aččе, Almagtens Fader, op paa Ibmels gamle Trone, hvorfor ogsaa, efter enkelte Missionærers Beretning, nogle Noaider udtrykkelig erklærede, at „Rađien aččе og Rađien kiedde intet Andet var end Ibmel.“ Til Slutning veg ogsaa Rađien aččе Pladsen for den aldeles kristelige Ibmel aččе, bardne og bassevuoigŋa, Gud Fader, Søn og Helligaand, se Runeb. No. 8. Fig. 21, 23 og 18.

§ 15.

Diermes eller Tiermes, Turat-uros. Horagales. Horan-orias. Hores-gudsk. Aggja, Agjek og Åčče-gadse.

Ibmel's nærmeste Efterfølger eller Stedfortræder synes at have været den Guddom, som forekommer under alle de her opregnede Benævnelser. Der menes nemlig med alle disse kun en og samme Guddom, nemlig Veirligets og specielt Tordenens Gud. De tilsyneladende meget forskjellige Benævnelser hidrøre sandsynligvis blot fra, at det oprindelige Navn igjennem Dialekterne i de forskjellige Lapmarker har antaget forskjellig Skikkelse. Benævnelsen Diermes, (sv. Lap. Tiermes), hvorunder denne Guddom forekommer i Forklaringen over Runebommen No. 5, er et ægte lappisk Ord, der den Dag i Dag forekommer i Betydningen Torden, f. Ex. i Talemaaderne: Diermes jorra, Tordenen ruller; diermes časka, Tordenen slaar; dierma čærggom, Tordenskrald; diermes-davgge, Tordenbue, og fl. Man behøver saaledes ikke med Ganander i hans finske Mythologi at gaa lige til Hermes for at forklare Ordets Oprindelse. Diermes hedder i Gen. (af hvilken Kasus man i Lappisk finder de forskjellige Ords oprindeligste Former), Dierbma, og Rodformen er saaledes Dierm, Dærm eller Tærm. Denne viser sig ved første Øiekast at være nærbeslægtet med de ugriske Ostjakers Tūrm (Tōrm eller Torum), Tschuvaskernes Tora og Esternes Tara[1], der hos disse Nationer betegner Himmelens og Tordenens Gud. Da t og h ofte vexle i Lappisk, er Torat og Hora eller Gen. Horan blot Dialektforskjelligheder. Be-

[1] Castrén. Pag. 50.

nævnelsen Diermes eller Tiermes synes at have været almindeligst i Finmarken samt, efter Scheffer, i Lule Lapmark, og Hora eller Torat i de sydlige Lapmarker. Den sidste Benævnelse bringer Tanken hen paa de nordiske Nationers Gudenavn Thor og Substantivet „Tora," Torden, i de endnu i Norsk gjængse Talemaader „Tora slaar," „Tora ruller." Men om de finske Nationer have laant Benævnelsen fra de indogermaniske Sprog eller omvendt, er vel umuligt med Sikkerhed at afgjøre. Man kunde fristes til at antage, at det var den samme Ordstamme, der findes i Navnet paa den Guddom, der hos Grønlænderne svarer til de finske Nationers Tordengud, nemlig Torngarsuk, (efter Glahn egentlig: Tornak-ars-uk, En, der ligner Tornak, en Aand, og „har noget forfærdeligt ved sig"), eller efter Andre: Torngar-soak, den store Aand. Denne Torngarsuk spiller den vigtigste Rolle i Grønlændernes Gudelære. Det var en mandlig og god Guddom. Han var Herre over Veirliget, kunde afvende Landeplager og helbrede Sygdomme. Det er ogsaa ham, som ved en Tornak eller Aand ledsager Angakokken paa hans Reise gjennem Luften, Vandet og Underverdenen og hjælper ham til at overvinde det onde Væsen, den „underjordiske Kvinde." Netop en lignende Hjælp ydede Horagales ogsaa Noaiden paa hans Reise til Underverdenen, (se Pag. 69).

De Benævnelser, som Tordenguden har i Lappisk foruden Diermes, Turat og Hora, nemlig Gales, Uros eller Orias etc., ere Epitheta ornantia eller Udtryk, der samtlige betegne Lappernes store Ærefrygt for denne Guddom. Gales betyder en gammel Mand, Orias er en lappiseret Form af det finske Uros, der betyder en tapper Mand, en Helt, og Turat-uros be-

tyder altsaa Torden-Helten. Gudsk i Benævnelsen Hores-gudsk er aabenbart en feilagtig Gjengivelse af -kuč eller -kuoš, en Afledningsendelse, der føies til Substantiver og betegner Ælde, Afdød, Stakkel. Gadse i Benævnelsen Aččе-gadse er ligeledes en feilagtig Opfattelse af Afledningsendelsen -kaš, der betyder liden, kjær. I svensk Lapmarken forekommer denne Guddom hyppigst under Benævnelsen Aggja (Aija eller Aije), Bedstefader, Agjek, den lille Bedstefader, Udtryk, der ligeledes betegne den Agtelse og Ærefrygt, man følte for Tordenens Gud; thi Aggja og Ačče, Bedstefader og Fader, er den største Hæderstitel, som Lappen ved at benytte til meget værdige Personer[1]. De samme Udtryk af Ærefrygt bruges ogsaa i Tyrkisk, Mongolsk, Mandshuisk og fl. Sprog. Samojederne betitle ofte sin Num med ildja eller ildscha, Bedstefader. Finnerne vise sin Ærefrygt for Tordenguden ved Udtryk som isä, Fader, isäinen, lille Fader, taatto, Fader, vanha taatto, (Kalev. 12, v. 280), gamle Fader. Esterne bruge Udtrykkene: vanna issä, vanna taat. Selv Svenskerne bruge endnu den Dag idag om Tordenen Udtrykket: „Godgubben, Gofar.“

Efter denne foreløbige Redegjørelse staar tilbage at paavise, hvilke Forestillinger Lapperne gjorde sig om denne Guddom, hvem de tillagde saa mange Navne.

Diermes eller, som han hyppigst benævnes, Horagales var — efter Jessen — „en af Lappernes ældste og mest ærede Guder,“ og han findes derfor ogsaa aftegnet paa alle Runebomme. Han havde, som alle lappiske

---

[1] Lapperne vise ogsaa Bjørnen den Agtelse, at de sjelden ligefrem kalde ham guofča, Bjørn, men aggja, Bedstefader, ligesom Finnerne bruge ukkoiseni, min kjære Gamle, Ostjakerne jig, og Jakuterne ässä, Bedstefader.

Guder, en bestemt Bopæl og sættes af nogle Noaider høit oppe i Himmelen, f. Ex. paa Runebom No. 1, hvor han er aftegnet i Menneskeskikkelse, ovenfor Afdelingen No. 9, „et Rum, der adskilte Himmelen fra Jorden.“ Paa No. 5 findes han ligeledes i øverste Rum under Navnet Diermes og forsynet med sit sædvanlige Redskab, en Korshammer. Andre Noaider satte ham i den „midterste Luftegn,“ saaledes paa Runebom No. 2. Fig. 6, hvor han er aftegnet paa en af Solens Straaler, ledsaget af sin Hund, Bjørnen. Paa No. 7 og No. 9 er han blot betegnet ved to Dobbelthammere, lagte i Kors.

Horagales raadede „ikke alene over Torden og Lynild, men ogsaa over Regnbuen, over Veir og Vind, over Havet og Vandene, samt over Menneskets Ve og Vel, Liv og Sundhed.“ Som Herre over Veir og Vind kunde Horagales naturligvis ogsaa „befordre Græsvæxt og derved tillige Rensdyrenes Trivsel.“ Han aftegnes derfor ogsaa (Runeb. No. 2. Fig. 6) paa en af Solens Straaler med et Rensdyrhorn, Frugtbarhedens Tegn, over sit Hoved. Paa Runeb. No. 1. Fig. 1 har han „en Slægge i den ene Haand og en Krydshammer i den anden. Med den ene Hammer udsendte han Torden og Lynild, og med den anden drev han Tordenen tilbage igjen, at den ikke skulde skade enten Lapperne eller deres Dyr, som gik blottede for hans Magt ude paa de aabne og bare Fjelde[1].“ „Noaiderne paastode, at de ved sine Runesange og Slag paa Runebommen eller ved Offer kunde slippe Tordenguden løs[2].“ Sandsynligvis har Noaiderne indbildt Mængden, at Tordenguden i Almindelighed var bunden, men at det naturligvis stod i deres Magt baade at løse og igjen at binde ham. Naar Tordenguden ved Noaidernes Hjælp

[1] Nærø-Manuskriptet. [2] Jessen. Pag. 20.

blev sluppen løs, skede dette „dels for at befri Kvæg, der var blevet forhexet, dels for at modarbeide dem, som vilde gjøre Ondt, eller skaffe sig Hævn over Folk, med hvem de levede i Uvenskab. Men, dersom Horagales kom løs og ikke formaaede at skade den, mod hvem han var udsendt, idet han nemlig blev endnu stærkere paavirket af en anden Noaide, da vendte han sig ofte imod den Noaide, som havde sluppet ham løs, og gik ham haardt paa Klingen[1].“ Foruden Hammeren, som - efter Scheffer - i svensk Lapmarken kaldtes Ajeke veččera, Bedstefaders Hammer, brugte Horagales ogsaa Regnbuen som Vaaben og udskjød med den Pile og dræbte onde Aander. Regnbuen kaldtes derfor, som allerede bemærket, Diermes davgge eller Ajeke davgge, Bedstefaders Bue, eller Bajan davgge, da Bajan (finsk paja, Bulder) i den finmarkske Dialekt ogsaa betyder Torden.

Horagales beskyttede ogsaa Noaiden, naar hans Legeme laa besvimet, medens hans Aand for hen til Jabmi aibmo eller de Dødes Rige. Under denne Forretning „lurede nemlig Djævelen og onde Aander paa Noaiden, men Horagales's Hund Starbo, (der paa Runeb. No. 2. Fig. 7 staar aftegnet ved hans Side), holdt Vagt ved Legemet. Den holdt Djævelen og hans Engle borte fra Legemet, knurrede og bjæffede saaledes, at Tordengudens Tjener vaagnede og gik hen til Aččekaš, Tordenguden selv, som da med sin Hammer slog saaledes paa Djævle og Trolde, at de ikke kunde hindre Noaidens Aand fra at komme tilbage til Legemet, ei heller slæbe dette bort eller tilføie det nogen Skade[2].“

[1] Jessen. Pag. 20. [2] Hammonds Missionshistorie Pag. 438.

Til Horagales maatte intet Hundyr og heller ikke noget kastreret Handyr ofres. En Hane findes derfor paa Runeb. No. 1 og en Renoxe, (som efter Nærø-Manuskriptet kaldes sarvva-værro, af sarves, Renoxe, og værro, Skat, Offer), paa No. 3 og 5 aftegnede oppe i de øverste Guders Rum som de Dyr, der især ofredes til disse. Ingen Kvinde maatte nyde det ringeste af Offeret til Horagales. „Til Ære for Horagales," siger Nærø-Manuskriptets Forfatter, „pleiede Lapperne, ligesom Nordmændene til Ære for Thor, at betegne sine Døre om Juleaften med et Kors, at krydse med Kniv over en Kande Øl eller et Glas Brændevin og ikke at oplade Laaget paa en fuld Smørkande, uden at gjøre et Kors derover med Kniven. De tænke hermed ikke paa Jesu Kors, men paa Horagales's Hammer, som han holder i Haanden, og som er gjort som et Kors."

„Da Lapperne efter sin Overbevisning," siger Jessen, „havde Horagales at takke for sine Rensdyrs Ophold og Varetægt, følgelig for al sin Rigdom, saa kunde det hænde at Enkelte ved de mange og anselige Ofre, de bragte ham, satte største Delen af sine Midler til og bleve bragte til Betlerstaven." Hvad der forud er anført med Hensyn til Lappernes Begreber om Horagales er i alt Væsentligt overensstemmende med Finnernes Forestilling om Ukko og Esternes om Tara. Ligesom Horagales var Ibmel's nærmeste Efterfølger, saaledes var Ukko i Finnernes Gudsdyrkelse Jumala's nærmeste Stedfortræder.

Ukko betyder i det finske Sprog: 1) gammel Mand, Olding, 2) Farfader, 3) Torden — og er beslægtet med den lappiske Benævnelse Aggja, Farfader[1]. Ukko er

[1] Magyar. agg, Olding. Jakut. aga, Fader. Østtyrk. aga el. aka, ældre Broder, Far- eller Mor-Broder. Mongolsk: aka, acha, ældre Broder, Herre.

saaledes egentlig et Epithet, hvorfor det i Kalevala ogsaa tillægges andre Guder; men i Almindelighed bruges det dog om Tordenguden og som en personlig Benævnelse for denne, ligesom Aggja i svensk Lapmarken for den lappiske Tordengud. Ukko var (taivahan jumala) Himmelens Gud og (almojen jumala) Luftens Behersker. Han havde sit Sæde paa en Sky (pilven päälinen jumala) og var (pilvien pitäjä) Skyernes Behersker. Han skildres forøvrigt som en vel udrustet og vel bevæbnet Mand. Regnbuen var et af hans Vaaben og hedder derfor Ukon kaari, Tordenbue. Hans Pile vare af glødende Kobber. Han havde et - (tulinen miekka) - Ildsværd og dertil ogsaa en Hammer. Om hans Familie nævne Runerne Intet; heller ikke Lapperne vide Noget at fortælle om Horagales's Familie. Som Himmelens og Luftens Behersker havde Ukko efter Finnernes Forestilling naturligvis ogsaa Magt over Lynild og Torden. Hvorledes han frembragte denne Lyd, vide Runerne ikke at forklare, medens Esterne derimod, at dømme efter Udtrykket: vanna issa hüab, Gamlefader raaber, synes at have staaet i den Tro, at Lynilden frembragtes ved Ukko's mægtige Raab. Lynild frembragtes, hvergang Ukko slog Ild, naar det blev for mørkt i hans himmelske Bolig[1]. Da Ukko herskede over Vind og Veir, Sne, Regn og Hagel, havde han naturligvis ogsaa en mægtig Indflydelse paa Vegetationen. Han blev derfor hyppigst anraabt for at fremme Sædens Væxt, og Offer bragtes ham især om Vaaren.

---

[1] Castrén. Pag. 39 og fl.

§ 16.

Varalde olmai. Varalde noaide eller Radien noaide.

Horagales havde, som allerede paavist, Overherredømmet baade over Himmelen, Luften, Veir, Vind og Vand. Men Lapperne synes dog at have tænkt sig hans Virksomhed som gaaende mere i det Store, medens det mere Specielle eller Alt, hvad der ligesom behøvedes for Dagens Behov, var overladt til andre Guder at udføre. Saaledes anføres i Nærø-Manuskriptet Varalde olmai som den 2den Gud i Rang efter Horagales. Udtrykket oversættes med „Verdensmanden.“ Olmai er et ægte lappisk Ord, som betyder Mand; men Varalde synes aabenbart at være laant af det svenske „Verlden.“ Efter Beskrivelsen var denne Guddom i særlig Forstand Frugtbarhedens Guddom. „Han afmales,“ siger Manuskriptets Forfatter, „med en krum Streg over Hovedet (Runeb. No. 1. Fig. 2) med adskillige Takker, hvilket skal betegne Frugtbarhed, saavel af Jorden som af Havet og af Kreaturer. Han holder en Hakke i Haanden, hvorved han betegnes som Jorddyrkningens Gud. De tilbade ham, for at han skulde give god Væxt paa Korn i de Trakter, hvor dette dyrkedes af de Kristne, paa det at der igjen maatte blive godt Kjøb paa denne Vare for Lapperne, samt paa Øl, Brændevin og Alt, hvad der kommer af Korn. Ligesaa paakalde de, og i Besynderlighed Søfinnerne, ham, at de maa faa mange Fisk, at han skal frugtbargjøre deres Rensdyr, at de maa bære mange Kalve, at han skal frugtbargjøre Mosen paa Fjeldene, som deres Rensdyr æde, paa det at de maa faa mange Renoste, Rensmør etc. Med et Ord, med Hensyn til

Alt, som enten kan voxe eller avles, paakalde de Varalde olmai.“ Til Varalde olmai ofredes en Hakke og en Spade, udskaarne af Træ.

Oppe iblandt Guderne i det øverste Rum paa Runebommen No. 1, Fig. 4 staar ogsaa Varalde noaide. Denne Varalde noaide eller „Himmelens Noaide,“ som Manuskriptets Forfatter oversætter Navnet, „var aftegnet med en Runebom i sin venstre Haand og en Hammer, med hvilken han slaar paa Runebommen, i sin høire Haand. Thi ligesom Lapperne selv have sine Runebomme og Runemænd eller Profeter paa Jorden, ved hvilke de tilspørge enten de øverste Guder eller de nederste Guder eller de Døde, som herske i de Dødes Land; (thi de mene, at, naar en Lap dør, bliver han strax til en Gud, som raader over Døden og kan befri sine nærmeste Slægtninge derfra, naar de ofre til ham), saa skal ligesaavel de øverste og nederste Guder som de Døde i deres Rige have sine Noaider, ved hvilke de rune paa en Runebom, om de Bønner, som gjøres til dem, skal høres eller ei. Heraf sees, at denne Varalde noaide var de trende Storguder Horagale's, Varalde olmai's og Bieggagales's Profet eller Runemand, efter hvis Runing i Himmelen, eller rettere, de øverste Guders Sæde, de imodtage Menneskenes Bønner med Bønhørelse eller Afslag.“

Ingen anden Forfatter nævner Noget om, at Guderne havde eller tiltrængte en saadan Runemand. Ideen har dog ikke været ualmindelig; thi ogsaa paa Runebom. No. 2. Fig. 4 findes Radien noaide, Alfaders Noaide. Forskjellen i Benævnelsen hidrører blot fra, at Eieren af Runebom. No. 1 ikke har kjendt Nogen af Gudefamilien Radien, men blot ægte lappiske Guder.

§ 17.

Biegga-gales, Stormens Gud.

Biegga-gales, Stormens Gud, (af biegga, Vind, og gales, gammel Mand), nævnes baade af Ganander, Leem og Jessen, der sætter ham i Fuonos aimo, Underverdenen, men ingen af disse Forfattere kunne give nogen nærmere Besked om hans Virksomhed. I Nærø-Manuskriptet forklares derimod, „at Biegga-gales var Lappernes 3die store Afgud, den samme som Æolus, hvilken de afmale i øverste Rum med en goaivvo eller Skuffel i sin høire Haand, hvormed han skuffer Vinden ind i sin Hule, naar det har stormet nok, og med en Kølle i sin venstre Haand, (se Runeb. No. 1. Fig. 3), hvormed han driver Vinden ud, naar det skal storme. Denne Gud tilbede de, baade naar de ere paa Fjeldet med sine Rensdyr, at han vil stille den Vind, som gjør Skade paa Dyrene[1], saa og, naar de ere paa Havet at fiske og der opkommer Storm, saa de ere i Livsfare. Da love de ham Ofre paa sine Altere. Naar de have Noget udestaaende med Nogen, da forlange de Vind af denne Guddom, hvilken de ved sin Runing indknytte i 3 Knuder. Naar de opløse den første, da bliver det passabel Vind, og naar de opløse den anden, saa bliver det saa stærk Vind, at en Jagt neppe uden Fare kan føre det halve Storseil; men opløse de den 3die Knude, da sker ufeilbarligen Skibbrud."

Paa Runebom. No. 2. Fig. 8 findes Biegga-gales

[1] Navnlig om Vaaren, i Slutningen af Mai Maaned, eller paa den Tid, da Simlerne kaste sine Kalve. Indtræffer da haardt Veir og Kulde, omkommer en stor Del af de nyfødte Kalve strax efter Fødselen, inden Moderen faar slikket dem tørre.

aftegnet med Hustru; men ingen Forfatter ved noget at fortælle om, enten denne Hustru havde nogen Forretning at udføre i Verdensøkonomien eller blot var givet ham for den formentlige huslige Hygges Skyld.

§ 18.

Ailekes olbmak, Helligdagsmænd.

Samtlige norske Forfattere omtale 3 Guddommeligheder under Navn af Ailekes olbmak, hellige Mænd eller Helgener. Saaledes fortæller Jessen: „Paa 3 af Solens lavček, (egentl. Tømmer, ɔ: Straaler) staa Lappernes Ailekes olbmak eller saadanne Guddomme, som for sin Hellighed altid betegnes med et Kors. Paa den første Bæivvelafče (Runeb. No. 7. Fig. 48 a) staar Burres, (rimeligvis Feilskrift istedetfor boares, gammel), eller Sodnabæivve Ailek, Søndagsmanden eller Guddommen for Søndagen, hvilken Dag de ansaa for den kraftigste og fornemste til at holde Troldmesser paa. Paa den anden Bæivvelafče staar Lava (ɔ: Lavardak) Ailek, Guddommen for Lørdagen, hvilken Dag skulde være den kraftigste næst efter Søndagen. Paa den 3die Bæivvelafče staar Frid Ailek eller Guddommen for Fredagen, hvilken Dag vel holdtes hellig, som en fornem Runedag, men dog ikke saa høi som de tvende foregaaende. Om Fredagen og Lørdagen var det for Alting forbudt at hugge Ved til Brændsel; thi man foregav, at Ailekes olbmak bleve fortørnede derover, og ved det første Hug, man gav et Træ paa disse Dage, kom der Blod af Skaaret. Søndagen derimod ansaaes — foruden som Runedag — tillige som en heldig Dag for Jagt.“

I Nærø-Manuskriptet, hvor disse Guddomme, (se Runeb. No. 1. Fig. 10, 11 og 12), benævnes Ailekes ol-

mai, Søndagsmanden, Nubbe (ↄ: den anden) Ailekes, Lørdagsmanden, og Gulman (ↄ: goalmad, den tredie) Ailekes Fredagsmanden, forklares videre: „Disse Aileker ere Lappernes Underguder eller Storengle, skabte af de 3 store, himmelske Guder i den Hensigt, at de her paa Jorden stedse skulle gaa Lapperne til Haande og føre deres Bønner op til bemeldte 3 Storguder, (Horagales, Varalde olmai og Biegga-gales), især deles naar de have Runebommens Raadførelse nødig. De anraabe da en vis af disse Aileker, nemlig om Lørdagen Nubbe Ailekes, om Søndagen Ailekes olmai og om Fredagen Gulman ailekes, at de skulle befordre Runingen, at den maa gaa heldig for sig, og at de skulle rekommendere deres Forespørgsel til et godt Svar hos de 3 Storguder, hvorfor de ogsaa afbilde dem med Vinger, (se Runeb. No. 1), som de, der i en Hast maa flyve fra og til Himmelen og Jorden“.

Saavel af Jessens Beskrivelse, som fornemmelig af Fremstillingen i Nærømanuskriptet ser man tydeligt nok, at de 3 Aileker ere laante fra Katholicismens Lære om Helgener, Helgenbilleder og Helgentilbedelse. Ingen af de svenske Forfattere kjende noget til disse Aileker. Heller ikke bleve de dyrkede i det egentlige Finmarken, hvor derimod Torsdagen blev helligholdt til Ære for Diermes.[1] Det synes især at have været Lapperne i Nordland, der boede Katholicismens Hovedsæde, Trondhjem, nærmest, som have kjendt og dyrket disse Aileker. At de maa være laante, bestyrkes ogsaa af den Omstændighed, at Ailek ikke er lappisk, men laant af det norske Ord „heilag“, hellig, (opr. af „heil“, hel, ukløvet, hellig; thi Intet af det,

[1] Jessen. Pag. 79.

som ofredes til Guderne, maatte knuses eller kløves anderledes end efter Ledemodene). Aileg eller Ailek bruges endnu i de mellemste Lapmarker i Betydningen Helligdag, Søndag. Man finder forøvrigt ikke Tegn til, at Lapperne i ældre Tider have høitideligholdt bestemte Dage, naar undtages visse Offertider og de Dage, der især brugtes til Runing.[1] I Sproget findes heller ikke egne Udtryk for Maaned og Uge; thi Manno og Mannod, Maane og Maaned, samt Vakko, Uge, ere tydeligt nok laante af Norsk. Heller ikke Navnene paa Dagene i Ugen ere ægte lappiske. Sodnabæivve, Søndag, (g. N. sunnudagr); Vuosarga, (ɔ: vuostas arga, første Ørkedag), Mandag; Maŋebarga, (maŋeb, anden), Tirsdag; Gaskavakko, (gaska, midt i), Onsdag; Duoresdak, Torsdag; Berjadak, (af Frei; thi Fr kan Lappen kun udtale som Br eller Pr), Fredag; og Lavardak, Lørdag ere samtlige laante.

§ 19.

Bæivve eller Bæivaš, Manno og Nastek, Sol, Maane og Stjerner.

Flere af de finske Folkeslag have paa Grund af det lave Kulturtrin, hvorpaa de i ældre Tider stode, tilbedet Naturgjenstande som Guddommeligheder ligefrem i den Form, hvori de vise sig for Øiet. Som tidligere paavist, har de tilbedet Himmelen under Benævnelsen Jumala eller Jubmel. Ogsaa Solen og Maanen har været Gjenstande for Tilbedelse.

Blandt Mongolerne findes nogle Stammer, som endnu tilbede disse Himmellegemer, i Besynderlighed Solen, og Castrén fortæller, „at han engang saa deres Schamaner under Paakaldelsen af denne Guddom kaste

[1] Læstad. Manuskript.

Mælk op i Luften som Offer“.[1] Efter Georgi's Beretning tilbade Tunguserne Solen, Maanen og Stjernerne; dog agtede de Solen høiest og aftegnede samme i Form af et langagtigt Menneskeansigt. Flere i det sydlige Sibirien nomadiserende Tatarstammer tilbede ligeledes Solen, Maanen og Stjernerne og aftegne Solen og Maanen som runde Figurer paa sine Troldtrommer. Af kinesiske Kilder ved man, at idetmindste Sol- og Maanedyrkelsen var almindelig iblandt Hiongnu Folket; thi der fortælles, at Tschenju, ɔ: Hiongnu Fyrsten, to Gange om Dagen pleiede at træde ud af sit Telt og om Morgenen tilbede Solen, om Aftenen Maanen. Samojederne have tilbedet Solen og tildels identificeret Solen med Num eller Himmelens Gud. Castrén fortæller saaledes,[2] „at en samojedisk Kvinde, for at vise ham, at man ogsaa hos hendes Folk forrettede Morgen- og Aftenandagt, fortalte ham, at hun hver Morgen og Aften traadte ud af sit Telt og bukkede sig for Solen, idet hun om Morgenen sagde: „Naar du Jilibeambaertje hæver dig, staar ogsaa jeg op fra mit Leie“, om Aftenen: „Naar du J. daler ned, gaar ogsaa jeg til Hvile!“ Ostjaker, Voguler og andre finske Folkeslag, (som endnu have nogen Erindring tilbage om sin Fortids Tro), vise ogsaa stor Ærefrygt for Sol, Maane og Stjerner.

Efter Grønlændernes Forestilling[3] har Solen og Maanen oprindelig været Mennesker, Maanen en Mand ved Navn Anningait, og Solen skal have været Maanens Søster og havt Navnet Malina eller Ajut, (der endnu er Navnet paa en smuk Kvinde.) Aarsagen til deres Forvandling skal have været Følgende: Engang legede en hel Del unge Karle og Piger; men Maanen,

[1] Castrén. Pag. 51. [2] Castrén. Pag. 16. [3] Hans Egede. P. 120.

Anningait, som var forelsket i sin Søster, pleiede altid under Legen om Aftenen at slukke Lamperne, for derved hemmeligt at kunne komme til at karessere sin Søster. Da denne imidlertid ikke syntes noget derom, tilsmurte hun sine Hænder med Sod for dermed at kunne mærke den, som saaledes i Mørket tog fat paa hende. (Herfra hidrøre de mørke Pletter paa Maanens hvide Renskindspels.) Malina løb derpaa ud og tændte Ild paa et Stykke Mos, Anningait gjorde ligesaa; men dennes Mos sluknede snart, hvorfor den ogsaa ser mere ud som en svag Glød og skinner ikke saa klart som Solen. Imidlertid løb Maanen rundt omkring Huset efter Solen for at gribe hende, hvorfor denne til Slutning, for at blive ham kvit, for op i Luften. Maanen satte efter hende, og saaledes vedblive de endnu den Dag idag at løbe efter hinanden, dog Solen altid høiere end Maanen. Solen har sin Bopæl i Øst, Maanen i Vest. Maanen bor i et lidet Hus med 1 Vindu. To Lamper brænde foran hans Seng. Han kjører i en Slæde, der er forspændt med 4 Hunde med sorte Hoveder. Bænkene inde i Huset ere bedækkede med unge Hvidbjørnskind. Paa disse hvile de Dødes Sjæle sig paa sin Fart til Himmels. Aldeles som et Menneske behøver Maanen endnu sin Næring, og naar den ikke sees, er den i Havet paa Fangst. Den skal ogsaa fremdeles undertiden vise sig farlig for grønlandske Piger. Naar Maaneformørkelse indtræder, mene Grønlænderne, at Maanen gaar omkring i Husene for at opsøge Skind- og Spisevarer, hvorfor de i slige Tilfælde gjemme Alt, hvad de eie, og med Støi og Larm søge at forjage den ubudne Gjæst. Stjernerne har efter Grønlændernes Mening tilforn været dels Mennesker, dels Dyr. Saaledes var

Siektut, den 3die Stjerne i Orions Bælte, fordum en Grønlænder, der forvildede sig paa Sælhundefangsten. Da han ikke kunde finde hjem igjen, blev han optaget til Himmelen. Nordlyset er afdøde Sjæle, der spille Bold og danse med hinanden. Sneen antages af Nogle at være de Dødes Blod.

Lapperne og deres nærmeste Slægtninge, Finnerne og Esterne, have fordum udentvivl ogsaa dyrket Solen, Maanen og andre Himmellegemer i deres ydre materielle Skikkelse. Af denne Grund har Sol og Maane i disse Sprog som Guddomme intet andet Navn end det, hvormed de benævnes som Himmellegemer. Saaledes betyder lapp. Bæivve eller Diminut. Bæivaš, finsk Päivä og estnisk Pääv, baade Solen og Solguden. Lapp. Manno, finsk Kuu, betyder Maane og Maaneguden. I deres Egenskab af Guddomme skildres de af Finnerne som mandlige Væsener, der samtlige, ogsaa Otava eller den store Bjørn, havde Hustruer og Børn. Der nævnes nemlig i de finske Runer[1] Päivän Poika, Solens Søn, Päivän tytär, Solens Datter, Kuutar, Maanens Datter, Otavatar, den store Bjørns Datter, og Tähetar, Stjernedatteren. „De skildres Alle som unge og smukke, i Væyning særdeles flinke Piger, en Forestilling, som aabenbart grunder sig paa den Lighed, som Solens, Maanens og Stjernernes Straaler have med de udspændte Traade til en Væv.“[2]

De fornævnte Guddomme bleve baade af Lapperne og Finnerne tilbedte som milde og velgjørende Væsener, dels i Almindelighed paa Grund af deres Egenskab at bestraale Verden med sit Lys, dels blev Solen spe-

[1] Kanteletar. III. I. [2] Castrén. Pag. 58.

cielt anraabt for sin varmende og al Vegetation befordrende Virkning.

Lapperne synes navnlig at have været meget ivrige Soltilbedere. Bæivve eller Bæivaš fandtes, som allerede tidligere bemærket, aftegnet paa alle Runebomme enten i Form af en Ring eller hyppigst som en Firkant, der da altid stod opreist paa det ene Hjørne og, f. Ex. paa Runebom. No. 1, „hvilede paa en Fod, der var hul. Op til denne hule Fod gik en Vei fra Jorden, hvorved de vilde betegne, at, ligesom deres Bønner paa Jorden gaar op igjennem denne Vei til Solen, saaledes kommer ogsaa alt Lys, Varme og Frugtbarhed ned igjennem denne Vei, naar Guderne vilde tillade det“.[1] „Ifra hver af Firkantens Vinkler udgik en Linie eller Vei. Disse Linier kaldtes Bæive lavček, (Tømmer, Straaler), hvorved skulde betegnes, at Solens Virkning og Kraft strakte sig over den ganske Verden“.[2] Til Solen ofrede Lapperne hvide Kreaturer, for at den skulde skinne vel og befordre Græsvæxten. „Aarligen skulde Solen have en Grød, som de kaldte Solgrød eller jubtse, hvilken baade Mands- og Kvindespersoner spiste Solen til Ære, idet de bade til Solen, at den vilde kaste et naadigt Skin paa deres Rensdyr og hvad andet, de skulde have sin Næring af. Efter Maaltidet faldt de igjen paa Knæ og bade til Solen, at den vilde forunde dem en god Mælkesommer og lade deres Rensdyr trives vel“. Efter Sidenius og Leem „ofrede Lapperne til Solen ogsaa for forskjellige Sygdomme, især deleshed for Mangel paa Forstand“. Forfatteren af Nærø-Manuskriptet fortæller, „at Lapperne ikke til nogen af sine Guder ydede Brændoffer, undtagen til Solen, for der-

---

[1] Nærø-Manuskript. [2] Jessen. Pag. 12.

ved at betegne dens Hede og Ild, og skede Ofringen paa en særdeles, til samme Øiemed helliget Sten". Sammesteds berettes fremdeles, „at Lapperne nogle Steder have den Sædvane, at de med Hustru og Børn ofre hver en Messingring om Nytaarsdags Morgen i en Brønd eller Bæk til Solen, hvoraf de tage sig dette Tegn, at, dersom Solen skinner saa klart paa Ringen i Vandet, at de kunne se det, da betyder det et godt Aar for den Ofrende, men, dersom enten Ringene synes mørke og dunkle eller endogsaa nogle af dem sorte, da betegner det den visse Død for den, hvis Ring ser sort ud, med mindre Ulykken afvendes ved Offer, hvorfor man da ogsaa i sligt Tilfælde strax søgte ved Offer at formilde Jabmek eller de Døde", fra hvem Lapperne nemlig troede, at alle Dødssygdomme hidrørte. Som antydet i Manuskriptet, var denne Skik at ofre Messingringe til Solen Nytaarsdags Morgen ikke almindelig og kunde heller ikke være det af den gode Grund, at Solen norden for Polarcirkelen ikke viser sig over Horizonten paa Nytaarsdag. Skulde de nordligere boende Lapper ofre til den i samme Hensigt, maatte det ialfald ske senere ud paa Vinteren. Maaske saadanne Ofre bragtes Solen netop paa den Dag, hvor den paa ethvert Sted atter for første Gang igjen viste sig over Horizonten. I Nærø-Manuskriptet fortælles fremdeles, at Lapperne, naar de havde faret vild tilfjelds paa Grund af Taage og igjen, efter at have anraabt Solen, fandt frem til sin Bopæl, pleiede som Taknemmeligheds Tegn at ofre til Solen en liden Ring af Træ med et kort Haandtag.

Ligesom Finnerne, synes ogsaa Lapperne at have forestillet sig, at Solen eller Solguden havde Familie; men nogen betydningsfuld Rolle i Lappernes Gudsdyr-

kelse synes disse Familiemedlemmer dog ikke at have spillet. Jessen nævner S o l a n i e i d d a, Solens Datter, som den, der skulde kunne „bidrage til, at Sne og Frost ophørte;“ men ingen af de øvrige Forfattere kjende noget til denne Guddom. Andre af Solens Familiemedlemmer synes ikkun at have været betragtede som Halvguder eller Heroer, der havde sit Opholdssted paa Jorden. Saaledes handler det eneste, større episke Digt af lappisk Oprindelse, som er bleven reddet fra Forglemmelse, om B æ i v v e - b a r d n e, Sol-Sønnen, og hans Frierfærd, og i Eventyrsamlingen findes en Fortælling om B æ i v e - o a b a k, Solens Søstre, eller Morgen- og Aftenrøden.

At Lapperne have været nidkjære Soltilbedere synes ogsaa at kunne sluttes af den nationale lappiske Skik at give enhver Ting en saa rund Form, som den efter sin Bestemmelse paa nogen Maade kan modtage; thi jo rundere en Ting var, des mere synes den efter lappisk Forestilling at have nærmet sig Idealet for Skjønhed. Saaledes bygger Lappen sin Gamme (Jordhytte) rund, sit Telt rundt, sit Rengjerde rundt, han gjør sin Ske og sin Øse rund, ligesaa enhver Lap paa Klæder eller Sko rund, hvad enten Hullet er tre- eller firkantet. Det er en bekjendt Sag, at de ældste Lappeskaller, som paatræffes i Stengravene, have en ganske aabenbar rund Form. Det er ikke usandsynligt, at de lappiske Mødre til Ære for Solen og paa Grund af sin Ide om det Skjønne kan have søgt ved et Baand eller paa anden Maade at forme det endnu bløde Barnehoved saa rundt som muligt. Det er ialfald bevisligt, at de fladhovede Indianer ved stadigt anvendt Tryk paa Panden skaffe denne den flade Form, der efter deres Begreber er den skjønneste.

Som en Levning af Soldyrkelsen finder man endnu en og anden overtroisk Skik blandt Befolkningen, f. Ex. at kline Smør paa Væggen, saaledes at Solen kan smelte det, naar den igjen om Vinteren kommer tilsyne.

Maanen og flere af Stjernerne have ligeledes været Gjenstand for Tilbedelse iblandt Lapperne; men Underretningerne om de Forestillinger, som de have gjort sig om disse Himmellegemer, ere høist sparsomme. Enkelte Noaider, hedder det i Hammonds Missionshistorie, havde ikke blot Sol og Maane, men ogsaa Stjerner aftegnede paa sine Runebomme. Til Maanen ofredes ligesom til Solen et rundt Stykke Træ med et ganske lidet Hul i, til Forskjel fra det, som ofredes til Solen. Saadant Offer bragtes, for at Maanen skulde lyse klart for dem om Natten, at de maatte finde Vei hjem til sit Telt. Paa flere Stjerner og Stjernebilleder har Lapperne særegne Navne. Saaledes kaldes den store Bjørn Davgak, Buerne; Orion hedder Skipak, Skibene, og de 3 Stjerner i Orions Bælte ere Synkerne paa det Garn, som Skibene fiske med. Syvstjernen kaldes Nieida gæreg, Jomfruflokken; Nordstjernen heder Bohe-navlle, Nord-Naglen, Cassiopea hedder Sarvva, Vildrenoxen, o. fl. a. Det er ikke usandsynligt, at Lapperne, som Grønlænderne, have tænkt sig, at flere af disse Himmellegemer have været Mennesker, der ere blevne forvandlede.

I Hammonds Missionshistorie fortælles, at det var Iđed-naste, Morgenstjernen, og Æked-naste, Aftenstjernen, som lyste for Noaiden paa hans Reise til Jabmi aibmo, saaledes at han ikke for vild, hvilket han ellers let vilde være udsat for. Ligeledes berettes sammesteds, „at naar Ringen, der lagdes paa Runebommen, kom paa Morgenstjernens Billede, skulde det betegne

godt og frugtbart Aar samt god Helse, men standsede Ringen paa Midnatsstjernen, da forestod Mangel og Vanheld." Sammesteds fortælles videre, at en Stjerne hed Manno-naste, Maanestjernen, en anden Manna-naste, Barnestjernen. „Naar Manna-naste gaar ud i Maanen, medens Noaiden i Aanden farer til Jabmi aibmo, var man vis paa, at den Kone, for hvem han runede, var frugtsommelig med Drengebarn, men gaar Manna-naste ind i Maanen, medens han er borte, da er Konen frugtsommelig med et Pigebarn[1]." Hvad der menes med, at Stjernen gaar ind og ud i Maanen, forklares ikke nøiere.

§ 20.

Mader-aččе og Mader-akka eller Mader-akko.

Kun en enkelt Forfatter, nemlig Jessen, omtaler Mader-aččе og med den Bemærkning, at hans Mærke eller Tegn ikke fandtes paa alle Runebomme; thi det var kun de rigtig kyndige Noaider, som kjendte ham. Paa de Runebomme, hvor denne Guddom fandtes, var han dels aftegnet som en Trekant, dels som en Sexkant. Paa Runebommen No. 7. Fig. 3 betegnes han „som en Mand, der ligger næsegrus." Efter Noaidernes Forklaring skulde han have sin Bopæl „aller øverst oppe i Luften, tæt op under Himmelen," (og Nogle gav ham derfor paa Runebommen Plads ved Rađien kiedde), „saaledes at der fra Mader-aččе gik en krum Vei eller Gang hen til Solens øverste Straale," (se Runeb. No. 7). Begge Ord i dette Gudenavn ere ægte lappiske. Mader er en afledet Form af made eller mada, som betyder: Rod, Oprindelse, det første Grund-

[1] Hammond. Pag. 40.

lag for alle legemlige Gjenstande, Stammen paa et Træ, Foden af et Bjerg, det Indre af Fastlandet. Mader og Gen. maddar forekommer kun i Sammensætninger, f. Ex. Mader-aččе eller Maddar-aččе, Stamfader, Maddar-aggja, Farfaders Fader, Mader-akko, Mormoders Moder, Maddar-agja aččе, Olderfaders Fader, o. s. v. Efter Castrén skulde mader eller madder være det finske manner eller manter, af maa, Jord. Mader-aččе skulde saaledes egentlig betyde Jordfader, („Erdevater"), en Benævnelse, der skulde tyde paa, at Lapperne havde dyrket Jorden som Guddom og betragtet den som alt Levendes Fader. Men om saa var, synes det ogsaa rimeligt, at de havde anvist Mader-aččе Plads nede paa Jorden eller i Jorden og ikke oppe i Himmelen. Man skulde heller være tilbøielig til at tro, at Lapperne have tænkt sig Solen som alt Levendes Ophav; thi efter Noaidernes Beretning „skulde nemlig denne Mader-aččе, eller Stamfader, i Forening med Solen meddele Liv og Bevægelse til alle de Ting, som ere under Solen,[1]" hvorom mere § 21.

Ogsaa Mader-aččе havde, ligesom næsten alle lappiske Guder, en Hustru, Mader-akka, Stammoder, (akka, Hustru), der som Kvinde dog maatte indtage en lavere Plads end Manden; thi Kvinden er blandt Lapperne, som blandt andre, med dem beslægtede Folkeslag, Manden dybt underordnet. Medens Mader-aččе boede „aller øverst oppe i Luften," havde hans Hustru sit Tilhold i den „midterste Luftstrækning," og fra Solens 4de og nederste Straale gik der en Tværstreg eller Vei hen til Mader-akka eller, som hun ofte benævnes, Mader-akko. En lignende Streg eller Vei findes

[1] Jessen. Pag. 14.

ogsaa antydet paa Runebommen No. 1, 4 og 8. Begge disse Guddomme havde Del i alle Menneskers og Dyrs Tilblivelse, men endnu vigtigere var den Virksomhed, som tillagdes deres 3 Døtre. Lappernes Forestillinger om disse vil derfor blive fremstillet i efterfølgende Afdeling, der begynder med de jordiske Guder.

3. Jordiske Guder.

§ 21.

Mader-akka's 3 Døtre: Sarakka, Juksakka og Uksakka.

Maaden, hvorpaa Mennesket fik Liv og kom til Verden, forklaredes af Noaiderne saaledes: „Radien-kiedde (§ 11) fik Magt af Radien ačče (§ 9) til at skabe Sjæle og Aander. Saasnart han nu havde frembragt en Sjæl, sendte han den til Mader-aččе. Denne tog Sjælen ind i sin Mave, som derfor altid stod aaben, og for afsted med den rundt omkring Solen, gjennem alle dens lavček eller Straaler, men fra nederste lafče fortsatte han sin Vei ad Tverstregen (§ 20) til sin Hustru Mader-akka, til hvem han nu overleverede Sjælen. Hun optog den i sig og skabte den første Embryokrop om samme. Skulde nu af dette Embryo blive et Drengebarn, sendte Mader-akka samme videre til sin Datter Juksakka, (egentl. Bue-Moder, af juoksa, en Bue), Jagtens Gudinde eller — rettere — Mandkjønnets Gudinde. Men skulde af samme blive et Pigebarn, sendte hun det til Sarakka, for at hun skulde begave det med en Kvindes Natur. Men hvad enten Embryobarnet blev sendt til Sarakka eller Juksakka, saa tog den,

til hvem det blev sendt, samme i sit Liv, bestemte dets Kjøn og bragte det derpaa til den Kvinde, som skulde blive frugtsommelig og fremføde det til Verden.“ Paa samme Maade gik det til med Rensdyrene og alt andet Levende. Det Sjælelige kom fra Rađien aččе og maatte passere alle Akkernes Legemer. „Hele denne Forretning blev nu saa vel udført, at ingen af de onde Væsener Fudno, Rota, Baha Engel eller Mubben olmai var istand til at lægge nogen Hindring i Veien[1].“

Denne eiendommelige Forestilling om, hvorledes Mennesker og Dyr bleve skabte og fremfødte, synes i alle sine væsentlige Træk at være ægte lappisk, ikke saameget af den Grund, at ingen lignende Ide forefindes hos nogen af de beslægtede Nationer, men meget mere, fordi den er en tro Afspeiling af Folkets Skjæbne eller egne ydre Vilkaar gjennem Aarhundreder. Saalangt tilbage, som Historien ved noget at fortælle om det lappiske Folk, har det nemlig været nødt til at vige for Overmagten, for fremtrængende kraftigere Nationer, og, hvorsomhelst det af disse er paatruffet, er det blevet anseet for godt Bytte. For at vildlede sine Fiender, Tschuder, Kareler o. fl. a., maatte Lapperne altid paa sine Vandringer gjøre Krogveie og følge skjulte Stier. Kun ved indiansk Listighed lykkedes det dem at føre sine Forfølgere paa Vildspor. Dette farefulde og forfulgte Liv bragte dem, naturligt nok, til at tro, at noget Lignende ogsaa fandt Sted i Aandeverdenen, eller at Barnet, allerede førend det kom til Verden, var udsat for onde Aanders Efterstræbelse. Ligesom Tschuder og Kareler forfulgte Lapperne her paa Jorden,

---

[1] Jessen. Pag. 14—15.

saaledes lurede Fudno, Baha Engel og andre onde Aander paa Barnesjælen. For at vildlede dem maatte derfor Mader-aččе først skjule den nyskabte Sjæl i sin Mave og gjøre Krogveie gjennem alle Solens Straaler, inden han vovede sig ned med den til sin Hustru, der igjen hemmelig bragte Sjælen med den første Begyndelse til Legeme hen til en af sine Døtre, og først ved disse — eller paa 4de Haand — kom den til sin menneskelige Moder, som skulde føde den til Verden.

Da, som tidligere paavist, Ideen om Rađien aččе er laant, maa ogsaa Forestillingen om Sjælens Oprindelse fra ham være en senere Tids Fiktion. Det hedder hos Jessen, „at Mader-aččе i Forening med Solen bidrog meget til alle levende Kreaturers Afyngling,“ eller at han havde af Rađien aččе „faaet Kraft til ved Solen at meddele Liv til alle de Ting, som ere under Solen.“ Da Lapperne, som før paavist, vare nidkjære Soltilbere, er det ikke usandsynligt, at deres ældste Forestilling, førend Rađien aččе og Rađien kiedde, ja, maaske førend Mader-aččе optoges i deres Gudsdyrkelse, har været den, at Sjælen kom fra Solen eller Solguden, ligesom alt Liv og alle Dyrs Trivsel, synligt for deres Øine, hidrørte fra denne Guddom. Hvad de i den senere Tid troede at foregaa „i Forening med eller ved Solen,“ har de altsaa oprindelig troet hidrørte umiddelbart fra denne, der da har staaet i direkte Forbindelse med Akkerne; thi Ideen om disse synes at have været aldeles ægte lappisk.

Mader-akka havde, mærkeligt nok, ingen Sønner, men 3 Døtre. Af disse var Sarakka den, der især blev dyrket. Fra den Tid af, da en Kvinde nemlig blev frugtsommelig, eller et Dyr drægtigt, stod samme særligt under Sarakka's Beskyttelse. I sit Svanger-

skabs Tid „maatte Kvinderne aflægge sin Krave og sit Bælte, hvilket skulde ske for Sarakkas Skyld, og intet Mandfolk maatte i denne Tid gaa rundt omkring dem[1].“ Sarakka sørgede for, at Barnet trivedes og voxede i Moders Liv, hvad enten det var Dreng eller Pige, samt at Moderen, ligesom ogsaa det drægtige Dyr, befandt sig vel. Sit Udseende, sine legemlige Lyder eller Dyder skyldte man Sarakka, Skabningens Moder, (sarrat, skabe), hvorfor man ogsaa havde Talemaaden: „Nuft læ Sarakka muo sarram![2]“ — Sarakka har saaledes skabt mig! — Intet Under derfor, at Sarakka dyrkedes af Alle, men dog især af Kvindekjønnet; thi ikke blot blev hun paakaldt i Barnsnød og „hjalp saavel Kvinder som Rensdyr at føde og blive vel forløste,“ men „hun led endog Smerte tilligemed Moderen, som fødte Barnet.“ „Denne Guddom,“ siger Jessen Pag. 21, „havde Lapperne altid i Mund og Hjerte. Til hende stiledes deres Bønner, hende tilbade de i alle sine Forretninger og Anliggender, og hende ansaa de som al sin Trøst og Tilflugt. Kort sagt, Sarakka var først og sidst, den kjæreste og paalideligste, som de med størst Fortrolighed satte sin Lid til i alle sine Handlinger. Hun blev af Alle høit æret og tilbedet, fremfor alle andre Guder. Hvad de end spiste og drak, saa blev hun altid erindret. Til hende gjorde de Løfter, og hende bragte de Ofre uden at raadspørge Runebommen. Men fornemmelig blev hun dog paakaldt af frugtsommelige og i Barnsnød stedte Kvinder. Ved slige Leiligheder pleiede en Del Lapper at bygge op i Nærheden af sin egen en særskilt Gamme eller Bolig, (betegnet paa Runeb. No. 7. Fig. 28), som var bestemt til Sarakkas

---

[1] Jessen. Pag. 78. [2] Læstadius. Manuskript.

Tjeneste og Bopæl.“ Man troede ellers, at hun i Almindelighed havde sit Tilhold ved aran eller Arnestedet i Gammen, og af hvadsomhelst, der blev nydt, især Drikkevarer, fik Sarakka sin Del øst ud i Ildstedet. Alle og Enhver „vare usigelig bange for at gjøre hende imod“.

„Barselkvinder drak Sarakka Vin, førend de skulde føde, og spiste tilligemed de tilstedeværende Kvinder Sarakka Grød, naar de vare forløste, samt gjorde derpaa et Gjæstebud, Sarakka til Ære, som efter deres Maade skede med stor Høitidelighed. I Grøden satte de 3 Pinder. Den ene var kløvet og behængt med 3 Ringe, den anden var sort og den 3die hvid. Disse 3 Pinder bleve i 2—3 Døgn henlagte under Dørtærskelen. Befandtes det saa, at den sorte Pind var borte, holdt de for, at enten Moderen eller Barnet skulde dø. Var derimod den hvide Pind usynlig, skulde begge leve. Grøden aad de ikke, førend Runebommen var tilspurgt“.[1]

Ellers bestod det Offer, som bragtes Sarakka, i Haner, Høner, Renkalve og Hunde, de sidste af Hunkjønnet. Af disse Ofre til Sarakka var det alene Kvinder tilladt at spise.

Efterat Lapperne havde lært at kjende den kristelige Daab og Nadvere, optog de begge disse Sakramenter og udførte dem paa sin egen Maade, fornemmelig til Ære for Sarakka. Saaledes blev ethvert Barn, efter at det først havde været i Kirken og faaet et kristent Navn, atter ved Hjemkomsten badet og døbt om igjen af en Lappekvinde, til Ære for Sarakka, I denne Daab fik Barnet det lapp. Navn, med hvilket det senere altid benævnedes iblandt Lapperne selv. Ved denne Sarakka-Daab mente de at afto al Virkning af den kristelige Daab.

[1] Jessen. Pag. 21-22.

Paa samme Maade spiste og drak de til Ære, ikke blot for Sarakka, men ogsaa for andre Guder, førend de i Kirken nød Sakramentet. Maden og Drikken, enten det var Vand eller Brændevin, kaldtes Sarakka biergo, S.s Kjød, og Sarakka varra, S.s Blod.[1]

Mader-akka's anden Datter, Juksakka, havde sit Navn af juks eller juoks, en Bue. Hun havde, som paavist, Indflydelse paa Fosterets Kjøn, og hendes Magt i saa Henseende var endog saa stor, at hun, selv efterat Fosteret under Sarakka's Omsorg var bestemt til Kvindekjøn, kunde forandre dette igjen til Mandkjøn, naar der blev runet kraftigt nok og ofret til hende, hvilket ikke sjelden skede, da Lapperne ofte ansaa sig bedre tjent med Drenge- end Pigebørn, hvilke sidste hverken kunde jage eller skyde.[2] Hun aftegnedes undertiden med en Runebom i sin høire Haand, og da baade hun, hendes Søstre og Moderen betragtedes som meget gamle Kvinder, havde man paa Runebommen givet hver af dem en Stav i Haanden, (se No. 1. Fig. 18, 19 og 20.). Mader-akka's 3die Datter, Uksakka, havde sit Navn af uksa, Dør, og man troede, at hun havde sit Opholdssted ved Døren i Teltet eller i Gammen, hvor ligeledes Barselkvindernes Plads var. Denne Gudinde passede Ind- og Udgangen og overtog Omsorgen for Moderen og Barnet efter Fødselen, idet hun bevarede Barnet fra Ulykkestilfælde og Moderen fra Sygdomme. Hun lod Barnet voxe og trives i aandelig og legemlig Henseende, som det hedder i Sangen om Solens Søn:

Sarakka skabte mig af min Faders
Spænstige Sener; Kræfter i Brystet
Fik jeg med Modersmælken

[1] Jessen. p. 43-44. [2] Nærø-Manuskriptet.

I Arv fra Mødre og Fædre.
Uksakka blandede Mælken,
Gav mig Forstand i mit Hoved.

Ogsaa til Uksakka ofredes der ved hvert Maaltid lidt Mad og Drikke foruden de almindelige Høitidsofre.

At Akkerne have spillet en meget vigtig Rolle i Lappernes Gudsdyrkelse og været kjendte af Alle og Enhver, kan sluttes ogsaa af den Omstændighed, at de ere de eneste af alle Guder og Gudinder, som endnu kunne siges at leve i Folkets Erindring. Medens de øvrige ikke engang kjendes mere af Navn, forekommer Sarakka under Navn af Gieddagæš-galggo meget hyppigt i de lappiske Eventyr, hvor hun skildres som en meget gammel og klog Kone, af hvem man i vanskelige Tilfælde kan faa Raad og Hjælp. Hun bor dog ikke længer, som før, ved Arnestedet, men har maattet flytte til giedde gæčče, til Udkanten af den dyrkede Mark. Derfor benævnes hun nu Gieddegæš-galggo, (galggo, gammel Kone).

I Koutokæino findes et gammelt Familienavn Sara eller Sarag, der maaske hidrører fra den gamle Sarakka-Dyrkelse, og L. Læstadius fortæller, „at Almuen enkelte Steder endnu tror paa en kvindelig Janus, der opholder sig ved Døren, hvoraf Talemaaden „Dørkjærringen, (ɔ: Uksakka), blæser ud Lyset“.

Den Gudinde, der i den finske Mythologi nærmest skulde svare til Lappernes Mader-akka, maatte være Maan emo, (maa, Jord; emo, Moder), eller, som hun ogsaa kaldes, Maan eukko (eukko, gammel Kone), Maan emänta, (emäntä, Husmoder), eller Akka manteren alainen, den under Jorden boende Gamle. Derimod har den finske Mythologi ingen, der svarer til Mader-aččе og Mader-akka's 3 Døtre. Ganan-

der fortæller, at Maan emo var Tordengudens Gemalinde, og at hun af de gamle Finner ansaaes for en overmaade mægtig Gudinde, hvem man anraabte om at skaffe de Syge og Hjælpeløse Styrke og Kraft. Hos Esterne forekommer denne Gudinde under Navnet Maaemma, og om hende fortælles ligeledes, at hun var Tordengudens Hustru og i alle Dele understøttede ham. Men, hvad der gjør denne sidste mere lig den lappiske Mader-akka, er den Omstændighed, at hun ikke blot drog Omsorg for Jordens Næringskraft, men ogsaa havde stor Indflydelse paa Kvindekjønnets Frugtbarhed og tog sig af baade det ufødte og fødte Barn, en Forestilling, som er ganske fremmed for Finnernes Ideer om Maan emo.[1]

§ 22.

Læibolmai, Barbmo-akka og Junkerne.

Et Folk som Lapperne, der for en stor Del levede af Jagt, maatte naturligvis ogsaa have en Guddom for denne Bedrift. Læibolmai var Jagtens Gud. Læibbe betyder Oldertræ, og Læibolmai altsaa Olderskov-Manden. Oldertræet, der voxer yppigt paa mange Steder i Finmarken, synes af Lapperne at have været betragtet som et helligt Træ. Med en Dekokt af Barken malede Lapperne Figurerne paa Runebommen. Barken benyttedes ogsaa til at berede Skind med og i enkelte Tilfælde ogsaa som Medicin.

Læibolmai havde Raadighed over alle Skovens vilde Dyr, der betragtedes som en ham tilhørende stor Hjord. Held eller Uheld paa Jagt eller ved Dyre- og Fuglefangst afhang af ham. Især stod Bjørnen, der ikke blot var Skovenes Konge, men i Lappernes, som

[1] Castrén. Pag. 89.

i de fleste beslægtede Folkeslags Øine, et helligt Dyr, særlig under Læibolmai's Beskyttelse. Bjørnen holder gjerne til i Olderskoven, da den ynder et Slags Græs, som der voxer, og dette har maaske været den nærmeste Grund til, at man lod Jagtens Gud ogsaa faa sit Opholdssted i Olderskoven og et Navn, der karakteriserede ham som saadan. For at have Lykke paa Jagt eller ved Dyre- og Fuglefangst ofrede man, efter Nærø-Manuskriptet, til Læibolmai „Bue og Pil".

Især var det af stor Vigtighed at forsikre sig denne Guddoms Hjælp, naar man skulde paa Jagt efter Bjørnen. Dersom man ikke ved Offer og Raadførsel med Runebommen havde forsikret sig om Læibolmai's Bistand, var det ganske sikkert, at man vilde blive ihjelrevet af Bjørnen. Men var det lykkes Lappen ved Offer at unddrage Bjørnen Beskyttelse af Læibolmai, da faldt den som et let Bytte for hans Pile og Spyd. Læibolmai's Yndest ansaaes for at være saa vigtig, at man ihukom ham i den daglige Gudstjeneste, idet man, efter Leem, „hver Morgen og Aften gjorde Knæfald, Offer og Bøn til ham". Hans Billede findes paa Runebommene No. 1, 2, 3 og 7. Jessen bruger (Pag. 65) Udtrykket Læibolmak, (Plur.), Skovguder, og siger udtrykkeligt, at der var flere, men nævner ingen af disse med særegne Navne. Besynderligt nok, omtales ikke af nogen Forfatter, at Læibolmai havde Hustru, hvilket dog er Tilfældet med saagodtsom alle de lappisk-finske Guder. Derimod omtales et Væsen, der godt kunde passe som saadan, nemlig Barbmo-akka. Th. v. Westen fortæller, at en Noaide havde denne Gudinde aftegnet paa en Runebom, og at hun raadede over alle Trækfugle, ligesom Læibolmai raadede over alle andre Dyr. De gamle Lap-

per har havt en dunkel Forestilling eller maaske Traditioner om, at der langt Syd paa Jorden fandtes et Land, hvor Solen skinnede hele Aaret, og hvor alle Trækfugle opholdt sig, naar der var Vinter i Norden. De kaldte dette Land Barbmo-rika eller Barbmo alene, et Udtryk, der endnu forekommer, f. Ex. i Talemaader som Barbmo-lodde, Trækfugl, (der ellers ogsaa benævnes jotte-lodde, ɔ: Flytte-Fugl); Lodde læ barbmoi mannam, Fuglen er reist til Barbmo-Landet; Loddek bottek barmost, Fuglene komme fra B., o. s. v. Denne Barbmo-Gudinde raadede, som sagt, over alle Trækfugle og „kunde skaffe dem frem fra de varme Lande“. „Den samme Noaide“, siger Th. v. Westen, „havde paa sin Runebom ogsaa en Figur, som han kaldte Guorga, og som skulde være Fuglenes Konge“. Guorga betyder Trane, og den findes paa Runebom No. 11. Ligesom Svanen sang Solens Afskedssang, saaledes var Tranen Bebuder af Vaarens Komme. Den var derhos ogsaa Fuglenes Anfører paa Reisen fra Barbmo-Landet og „havde at aflægge Regnskab for Barbmo-akka over, hvormange Fugle der aarlig avledes, og hvormange der tabtes, hvorefter Barbmo-akka bestemte, hvor stort Antal Fugle der skulde blive tilbage hos hende, medens hun sendte de øvrige rundt omkring i Verden“.[1] En noget lignende Forestilling havde Grønlænderne om den „Underjordiske Kvinde“, der dog betragtedes som et ondt Væsen, medens Lapperne synes at have betragtet Barbmo-akka som velvillig stemt imod Menneskene. Den grønlandske underjordiske Kvinde raadede over alle Havets Dyr, hvoraf Grønlænderne især have sin Næring. Hvalfiske, Hvidfiske, Sælhunde etc. vare

[1] Hammonds Missionshistorie. Pag. 440.

denne Kvindes Husdyr. Naar der derfor var faa af disse paa Vandets Overflade, da var det hende, som havde kaldt dem til sig og holdt dem fangne. I Tranbøtten under hendes Lampe svømmede der altid en stor Mængde Sælhunde omkring. Døren til hendes Hus, der var saa stort, at man ikke kunde skyde derover med Bue, bevogtedes af opretstaaende, meget bidske Sælhunde. Undertiden var der dog foran Døren kun en stor Hund, som imidlertid aldrig sov længer end et Øieblik og saaledes meget vanskelig lod sig overraske. At trænge ind til hende og frigjøre de fangne Dyr, var en Angakoks største og farligste Foretagende, se § 2.

Til Lappernes Læibolmai svarer Finnernes Tapio, hvis nøiagtige Beskrivelse og mange Epitheta i Kalevala vidner om den overordentlige Ærefrygt, der har været vist ham som Skovens Behersker. Saaledes benævnes han:[1] Metsän kuningas, Skovkonge, Korven kuningas, Ødemarkens Konge, Salan herra, Skovens Herre, Anto-luoja, Gaveyder, Suuri-luoja, den store Skaber, m. m. Denne Tilbedelse delte han dog med sin Hustru Mielikki, hvis sædvanlige Epitheta ere: Metsän ementä, Skovens Værtinde, Metsän armas anti-muori, Skovens naadige Gave-Moder, Metsän metinen muori, Skovens honningrige Moder, m. fl. Ægteparrets prægtige Herresæde, inde i Skovens Dyb, hed Tapiola eller Metsola og beskrives i 14de Sang af Kalevala. "I Tapiola fandtes mangeslags Skatte. De opbevaredes i et rummeligt Forraadskammer, og den gyldne Nøgle, saavel til dette, som til det øvrige Hus, bar Værtinden i en Ring ved sin Side. Tapiola's Rigdom bestod dog fornemmelig

[1] Castrén. Pag. 92.

i de overalt omkring i Skov og Mark omstreifende vilde Dyr, der samtlige betragtedes som Ægteparrets Kvæghjord, og Tilsynet med denne paalaa baade Tapio selv og især hans omsorgsfulde Hustru. Uden deres naadige Tilladelse var det hverken muligt eller raadeligt for nogen Jæger at gjøre Jagtudbytte i deres Hjord, og derfor maatte Jægeren altid ved Bøn og Løfte om Offer først bevæge Skovens Gud til at sende ham Vildtet imøde."

„Tapio-Ægtefolkets Anseelse forøgedes endnu derved, at ikke blot de vilde Dyr, men ogsaa de tamme Hjorder stode under deres Beskyttelse, saavel i den Tid, de græssede i Skoven inde paa Tapio-Gaardens Enemærker, som naar de stode hjemme under Tag. Den store Mængde vilde og tamme Dyr, der streifede omkring i de vidtstrakte Skove, bragte Finnerne ganske naturligt til den Forestilling, at Tapio-Guden og hans Hustru ikke selv kunde have nøie Opsigt med alle, men at de, ligesom andre velstaaende Folk, havde Tjenere og Tjenerinder, der for en stor Del overtog Bevogtningen. Saaledes var der baade Tapion pojat og Tapion piiat, Tapios Sønner og Tapios Piger. Hele denne Befolkning sammenfattedes under den almindelige Benævnelse Tapion kansa, Tapio-Folket[1]."

De svenske Forfattere kjende intet til Læibolmai og Barbmo-akka, men derimod fortæller Ganander, Scheffer, Tornæus og Högström, at man i de svenske Lapmarker dyrkede 2 Guder, Store og Lille Junker, som Guddomme for Jagt- og Dyrefangst. Junker er et laant Ord, som Lapperne enten med Villie have brugt for ikke at nævne Guddommen med sit

[1] Castrén. Pag. 97—99.

rette Navn, ligesom de ligeover for de Kristne aldrig benævnede sine egne Folk med deres ægte lap. Navn, men med det, de havde faaet i den kristelige Daab — eller ogsaa har de i Tidens Løb glemt det ægte lappiske Navn og omdøbt Guddommen for Jagt og — efter Högström — ogsaa for Fiske med dette Ord, som de havde et Slags Begreb om skulde betyde en høi og fornem Herre. Efter Samuel Rehn[1] „er Storjunker laant af det norske Sprog, da Nordmændene kalde sine Amtmænd Junkere.“

§ 25.

Čačče-olbmak.

„Næst efter Luften,“ siger Castrén, „synes Vandet at have været det Element, som Finnerne og andre beslægtede Folkeslag fordum have vist den største Ærefrygt. Dog ved man om de fleste af disse Folks Dyrkelse af Vandet ikke synderligt mere, end at de betragtede Havet, visse Indsøer, Elve og Kilder med en vis hellig Skyhed og undertiden bragte samme forskjellige Slags Offer. Saaledes fortæller man om Wotjakerne, at de pleiede at ofre en Gjed eller Hane til Vandet[2]. De ugriske Ostjaker og flere Samojedstammer ofre et Rensdyr til Floden Ob, som de holde høit i Ære. I det sydlige Sibirien iagttage Tatarstammer den Skik, at de før Maaltidet kaste lidt af et Slags Mad, som kaldes takan, i Vandet, hvergang de nyde samme. Ogsaa om Finnerne og Esterne ved man, at de i gamle Dage tilbade Vandet, og af denne Grund have mange Floder og Søer i Finland endnu den Dag idag Navne som Pyhäjärvi, (hellig Sø), Pyhäjoki, (hellig Elv), Pyhävesi, (helligt Vand)[3], o. s. v.“

---

[1] Scheffer. Pag. 988. [2] Georgi. Pag. 62. [3] Castrén. Pag. 70.

Lapperne troede ligeledes, at der i Vandet fandtes overnaturlige Væsener, som beskyttede Fiskene. De kaldte disse med det almindelige Navn Čačče-olbmak, Vand-Mænd eller Vand-Guder. De ansaaes, ligesom Læibolbmak, for gode og tjénestvillige Væsener og Naboer, til hvem man gjorde Bønner, og hvem man bragte Offer for at stemme dem gunstigt, „at de maatte tillade Lapperne at fiske paa deres Enemærker[1].“ Leem nævner saaledes Kiøse-olmai eller Gisen-olmai, og Ganander nævner ligeledes Kiøse-olmai, samt Th. v. Westen Giesse-olmai som en Gud for Fiskeriet. Sandsynligvis ere disse Udtryk, kiøse, gisen, giesse, en feilagtig Gjengivelse af det lappiske gæsse, finsk kesä, Sommer. Gæsse-olmai betyder altsaa egentlig Sommermanden, en Benævnelse, der ogsaa passer godt paa ham som Fiskeriets Gud, da man især om Sommeren, medens Floder og Indsøer vare aabne, henvendte sig til ham om, „at han skulde sende Fisk til Fiskerens Krog[1],“ ligesom Læibolmai sendte Vildt. I Østfinmarken synes man at have benævnet denne Guddom ligefrem med Udtrykket Guli-ibmel, Fiskenes Gud. Leem fortæller nemlig, at der paa et af de fornemste Offersteder i Varanger-Fjorden var en Klippe, som hed Guli-ibmel, og at der ofredes til denne for Lykke i Fiskeri. Længere sydpaa har Lapperne havt 2 Fiskeriguder, en for det ferske Vand og en for den salte Sø. I Nærø-Manuskriptet fortælles nemlig, at Fig. 21 paa Runebom. No. 1 „betyder et Fiskevand med Fisk udi. Det staar paa Runebommen, paa det at de kan tilspørge Jonsie Gud, som er deres Søgud, den samme som Neptun, om de skulle have

---

[1] Jessen. Pag. 413.

Lykke med Fiskeri paa den salte Sø eller Hav, og Harchio Gud, som er deres Flod- eller Ferskvandsgud, om de skulle have Lykke med Fiskeri i Ferskvand". (Se § 5, Pag. 25). Ligesom Fuglene havde sin Konge, der anførte dem paa deres Tog fra de sydlige Lande, saaledes havde ogsaa Fiskene sin Anfører, der ledede de store Fiskestimer fra Havdybet til Kysterne, og ligesom Fuglenes Konge maatte aflægge Regnskab for Barbmo-akka, saaledes maatte vel ogsaa Fiskenes Anfører aflægge Regnskab for Fiskenes Gud, for at denne kunde bestemme, hvormange Fiske der hvert Aar skulde fanges, og hvormange der skulde blive tilbage paa Havets eller Indsøernes Dyb.

Castrén antager, at Finnerne i en tidligere Periode ikke blot have vist Luften, men ogsaa Vandet sin Tilbedelse i dets umiddelbare, sandselige Form, og finder Bestyrkelse for denne Anskuelse i den Omstændighed, at Vandet under sit egentlige Navn, vesi, hist og her i Kalevala omtales som et guddommeligt Væsen. Men hvordan det nu end dermed kan have været, saa er det ialfald sikkert, at Finnerne senere vare af den Anskuelse, at dette Element beherskedes af en personlig Guddom, Ahti eller Ahto,[1] der ogsaa benævnes Veden isentä, Vandets Herre, Altojen kuningas, Bølgernes Konge. Ahti havde store Rigdomme af forskjelligt Slags. Det vigtigste var dog, at han raadede over alle Havets utallige Fiske, og som den, der raadede over disse, benævnes han Satahauan hallitsia, Hersker over hundrede Gruber; thi i Havets dybe Kløfter og Huler formodede man, at Fisken især havde sit Tilhold. Ahti selv boede i en saadan Hule, og som

[1] Maaske beslægtet med oldnorsk ahi, Hav, og — i Sanskrit — ahis, Vand. Castrén. Pag. 73.

hans Hjem benævnes denne derfor Ahtola. Ahti's Hustru hed Vellamo. Hun deltog med sin Husbond i Beherskelsen af Vandet og i Overherredømmet over en talrig Skare af Væsener, der vare Ægteparret underordnede. Disse benævnes dels Ahtolaiset, Ahto-Folket, dels Vellamo-väki, Vellamo-Folket, dels Ahtonlapset, Ahtos Børn, o. s. v. De opholdt sig ikke blot i Havet, men ogsaa i Indsøer, Floder, Bække og Kilder og vare, efter Finnernes Forestilling, gode og menneskevenlige Væsener.[1]

§ 24.

Haldek.

Med de i foregaaende § nævnte Guddomme slutter egentlig de jordiske Guders Række. Men førend de underjordiske Guder omtales, kan her passende nævnes et Slags Væsener, som Lapperne kalde Haldde, (Plur. Haldek), og Finnerne Haltia. Halddet eller holddet betyder styre, beherske, og Haldde, En, der styrer, behersker, raader over Noget. Haldek og Haltiat vare efter Lappernes og Finnernes Forestilling Skytsaander, især for Naturgjenstande. Medens Guderne mere i Almindelighed og i det Store herskede over den synlige Verden, havde desuden de forskjellige Naturgjenstande sine Haldek eller Skytsaander, og ligesom Menneskene vare afhængige af Guderne, saaledes maatte de heller ikke fortørne disse Haldek, der fandtes overalt i Skov, Mark, Sø og Hav. Enhver Skovtrakt, enhver Lund, enhver Jordflek, hvor et Telt eller en Gamme kunde staa, enhver Klippe eller mærkelig større Sten, enhver Fos, Kilde, Bæk, Indsø eller Bugt af Søen havde sin Haldde eller Beskytter. Disse Skytsaander vare ikke

[1] Castrén. Pag. 80-82.

bundne til Gjenstanden, som de beskyttede, men fri, selvstændige Væsener, der kunde flytte fra Sted til Sted og efter eget Behag vælge sig et Sted eller en Gjenstand, som de særlig vilde værne om. Naar en Lap skulde slaa op sit Telt paa et Sted, især for første Gang, maatte han derfor altid først ved Offer søge at stemme Stedets Haldde gunstig for sig. Ellers vilde han intet Held have i nogen Henseende, men tværtimod være udsat for Ubehageligheder. Denne Tro paa Skytsaander lever endnu iblandt Befolkningen, og i flere Eventyr spiller f. Ex. Čačče-haldek, finsk Veden-haltiat, Vand-Skytsaander, en meget vigtig Rolle. Uagtet derfor Lappen ofte kunde bo ganske alene, midt i Ødemarken, var han dog altid omgivet af en Skare Væsener, med hvem hans Fantasi og Tanker stadigt vare beskjæftigede. Mest udviklet er denne Tro paa Skytsaander dog hos Grønlænderne, der benævne dem Inue, Pl. af Inua. Ikke blot de ubetydeligste af materielle Gjenstande (§ 8) men ogsaa ethvert Fænomen var behersket af en saadan Inua, der havde en Personlighed lig det Element eller Fænomen, hvori den fandtes. Saaledes beskrives Søvnens Inua, (Silap inua), som lutter Søvn, som En, der altid sover, eier al Søvn og bringer Søvnighed over Mennesket. Madlystvolderen, (Nerrup inua, egentl. Spisens Eier), er en Aand, som foraarsager, at Mennesket faar Appetit. Naar undertiden et enkelt Slags Mad virkede skadeligt paa Folk, saa var det Nerrup inua, som havde tilskyndet dem til at spise deraf imod Afholdsreglerne. Blandt de mangfoldige Inue, som Grønlænderne troede paa, var der enkelte, hvis Personlighed nærmere beskrives, og som spillede en ganske særegen Rolle, f. Ex. Eloersortok, (efter Rink: Erdlaveersissok, ɔ: Indvolds-

tageren). Denne beskrives som en Kvinde, der bor paa en steil Klippe, i et lidet Hus, hvori der ikke findes andet Husgeraad end en ullo eller Krumkniv, et Traug og en Tromme. Hos denne Kvinde aflægge de Døde Besøg paa sin Fart til Himmels og fornøie sig med at høre hende slaa paa Tromme og med at se hendes mange pudsige og latterlige Gebærder. Kunne de se disse uden at le, ere de uden Fare, medens derimod et eneste Smil koster dem deres Tarme; thi saasnart de le, kaster hun Trommen, griber dem, kaster dem omkuld, tager sin ullo, skjærer dem op, river Tarmene ud, kaster disse i Trauget og sluger dem derpaa graadigen i sig.

Kongusutarissat ere Havaander, der opsnappe og fortære Ræve, naar disse liste sig langs Stranden for at finde døde Fiske.

Ignersuit ere Ildaander, som bo i Klipperne ved Søkanten og ofte lade sig se som Lygtemænd. De skulle ofte stjæle Mennesker bort fra Stranden, for at have Kammerater, og behandle disse godt. Inorutsit og Inuarudligkat ere Bjergaander eller Trolde, hine 6 Alen, disse kun 1 Alen lange, men begge meget behændige.

Sillagigsortok betyder ligefrem „Godtveirsvolderen“, altsaa en Luftaand, af hvem Veirets Beskaffenhed afhang. Denne boede paa et Isfjeld oppe i Indlandet, hvorfra østlig Vind kom, der i Regelen bringer klart og godt Veir.

Alle Indsøer, Bække, Kilder etc. havde ogsaa efter Grønlændernes Forestilling sine Inue. Naar derfor Nogen kom til en Indsø eller Kilde, der forhen ikke var besøgt, maatte altid en Angakok eller den Ældste i Følget først drikke af samme for at befri dem fra deres onde Aand.[1]

---

[1] Cranz. Pag. 266. P. Egede. Pag. 110. Stauning. Pag. 281.

Jessen fortæller, at ogsaa „Lapperne troede, at der var et Slags Guddom ved Lys og Mørke, Morgen og Aften, Sundhed og Skjønhed, Helbred og Sygdom“.

§ 25.

Apparaš. Äpärä.

Iblandt Lapperne er den Overtro almindelig udbredt, at Børn, der fødes i Dølgsmaal og ombringes, i lang Tid bagefter irre omkring i Skov og Mark for at opdage sin Moder. Et saadant Barn kalde Lapperne Apparaš, Finnerne Äpärä. Vanker man omkring i Fjeldene eller Skovene, kan man træffe til at høre en saadan Apparaš undertiden græde, undertiden jamre sig, undertiden le høit. Raaber man til Aanden og giver sig i Tale med den, aabenbarer den, hvem dens grusomme Moder er. Hører man den jamre sig, bør man give den et Navn, da den ellers, som udøbt, ingen Ro finder. Denne Overtro, skabt af den brødefulde Samvittighed, har maaske ofte netop virket til at hindre Barnemord i hine Ødemarker, hvor det saa let kan skjules. Moderen vover ikke at ombringe Barnet, da hun er overbevist om, at dette vil røbe hende. Læstadius fortæller, at det har hændt, at man har fundet et ombragt Barn, hvis Tunge var afskaaret, for at det ikke skulde skrige som Apparaš. Grønlænderne tro ligeledes — ifølge Rink — at et i Dølgsmaal født Barn bliver til en Gjenganger, som kaldes Angiak, (Moderen kaldes Angialik). Gjengangeren opholder sig i Nærheden af Moderen og søger til hendes Bryst, naar hun sover.

4. Underjordiske Guder.

§ 26.

Jabmi akko. Rota, Rutu eller Ruotta.

Det Navn, der betegner det fornemste onde Væsen, hvorpaa Lapperne troede, nemlig Rota, synes at være laant af de nordiske Sprog. Denne Omstændighed gjør det sandsynligt, at Lapperne oprindelig i sin Gudsdyrkelse ikke have havt absolut onde Væsener, men først ere komne til Troen paa saadanne ved Berørelse med de nordiske Nationer og ved gjennem dem at faa Kundskab om Kristendommens Lære om Djævelen. Den eneste af de underjordiske Guddomme, der nævnes i Missionærernes Skrifter og har et lappisk Navn, er Jabmi akko, de Dødes gamle Kvinde. Men hun beskrives ikke som noget egentlig ondt Væsen. Hun havde Herredømmet over de Døde, som kom til Jabmi-aibmo, de Dødes Rige. Man ofrede til hende, for at hun skulde unde En et længere Liv her paa Jorden. Hun svarer til Finnernes Tuonen akka, Tuonen ukko's Hustru, der begge herskede i Tuonela, Underverdenen eller de Dødes Rige. Rimeligvis har Jabmi akko ogsaa i sin Tid havt en Husbond, hvormed hun har delt Herredømmet, men under Lappernes Samkvem med de nordiske Nationer bleve Begge glemte, og Lappen fik andre underjordiske Væsener at tro paa. Den vigtigste blandt disse er Rota eller af Andre benævnt Rutu og Ruotta. Han havde sit Opholdssted dybt nede i Jorden, men dette forhindrede ham dog ikke fra at færdes ogsaa paa Jorden for at skade Mennesker og Dyr. De fleste Forfattere gjør dette Væsen til et Maskulinum, Andre, f. Ex. Ganander, derimod til et Femininum. Denne Opfatning er ganske vist urigtig

og hidrører fra Mangel af Opmærksomhed paa den Eiendommelighed ved saavel Lappernes som Finnernes Mythologi, at saagodtsom alle Guder havde Familie, eller Hustru, Sønner og Døtre. Lapperne har saaledes vistnok for de Forfattere, der fremstille Rota som Gudinde, omtalt en Afgrundens Dronning, men hermed har ikke været ment Rota selv, men enten den gamle Jabmi akko eller Rota's Hustru, der ogsaa findes aftegnet paa enkelte Runebomme ved Husbondens Side, f. Ex. paa No. 2, Fig. 44 og No. 5, Fig. 19. Paa første Runebom findes ikke blot Rota og hans Hustru, men ogsaa Rota-aibmo, Rota's Hjem, ja, endogsaa Rota's Kirke i Underverdenen.

Rota boede, som sagt, i Rota-aibmo, dybt nede i Jorden, og de Mennesker, som her paa Jorden havde levet mod Gudernes Villie, kom ogsaa til Rotaheim, hvor de bleve plagede af Rota. Alt Ondt hidrørte fra denne Rota; thi naar han kom op fra Underverdenen førte han Ulykke, smitsomme Sygdomme og Død med sig overalt, hvor han drog frem. Ligesaa stræbte han det nyskabte Foster efter Livet (§ 21). Efter Leems Beskrivelse af Figurerne paa Runebom No. 5 synes det, som om Lapperne have forestillet sig, eller deres Noaider indbildt dem, at Rota ligesom Horagales (§ 15) egentlig var bunden og kun afstedkom Ulykke, naar han paa en eller anden Maade slap løs. Naturligvis var det Noaidernes Sag baade at løse og binde ham. Den norske Almue har havt en lignende Forestilling om Djævelen. Naar han, som det hedder i Folketroen, var „sluppen løs,“ maatte en eller anden, mere end almindelig kyndig Præst hentes for at binde ham og vise ham hjem igjen. Naar Rota var sluppen løs og hærjede iblandt Mennesker og Dyr, kunde han

ikke bringes tilbage igjen uden ved Offer, men dette Offer var forskjelligt fra alle de Ofre, der bragtes andre Guder. Til Rota ofredes nemlig en Hest, der ganske hel blev nedgravet i Jorden. Paa denne skulde da Rota ride tilbage igjen til Rota-aibmo. Han aftegnes derfor ogsaa til Hest paa Runeb. No. 2, Fig. 43. No. 4, Fig. 13. No. 8, Fig. 26 og No. 9. Hägstrøm antager, og maaske med Rette, at Rota, Rutu eller Ruotta er den lappiske Udtale af det norske Drot, (egentl. Drottin). Dr og Tr kunne Lapperne nemlig ikke udtale sammen i Begyndelsen af Ord, og en enkelt Vokal i første Stavelse af laante Ord forandres ofte til Diftong. Saaledes opstaar af Drot ligefrem paa Lappisk Ruotta, Rutu eller Rota, ligesom Rauga af Draug, Rænga af Dreng, Ruolla af Trold. De Landdrotter eller Høvdinger, som i ældre Tider skulde opkræve Skat iblandt Lapperne, opførte sig ganske vist mere som Røvere end som Skattekrævere; thi Skatten blev, som der fortælles, ofte inddreven „med Rædsel.“ Følgen heraf var, at disse Sysselmænd betragtedes som Plageaander, og at Ordet Drot omsider blev synonymt med Djævel, ligesom Folkenavnet Čutte, (Plur. Čuđek, Tschuder), nu i Lappisk betyder Fiende. Ruotta eller rotto betyder nu i det lappiske Sprog Pest eller pestartet Sygdom. Ogsaa derved betegnes Rota som ulappisk, at der i hans Rotaheim sættes en Kirke. Runeb. No. 2, Fig. 46.

§ 27.

Fudno. Bahha Engel. Donto. Birru. Bærgalak.

Rimeligvis have Lapperne havt Forestilling om flere onde Væsener, der have havt sit Tilhold dybt nede i Jorden, men Missionærerne have ikke kunnet faa saa nøie

Rede paa disse, at de have kunnet give nogen Beskrivelse af deres Karakter. I Sproget forekommer nemlig endnu Fudno eller Fuodno i Betydningen Fanden, og Fuonos aibmo i Betydningen Helvede. Fuodno er enten en Forvanskning af Fanden, eller det finske huono, der betyder slet, slem. Donto eller Tonto betyder ligeledes Djævel eller Satan. Birru har samme Betydning. Bahha Engel, betyder den onde Engel, og endelig forekommer Mubben olmak, den anden Verdens Mænd eller Underverdenens Mænd, som en Betegnelse for de onde Væsener i Almindelighed.

Det Navn, der nu bruges af alle Lapper, ligesom ogsaa af Finnerne, til at betegne den Onde, er Bergalak, finsk Perkele. Nogle Forfattere antage, at Ordet stammer fra „Birkarl“ eller Navnet paa de Handelsmænd, der langt tilbage i Tiden i Sverige havde Monopol paa at indkræve Skat af Lapperne og handle med dem. Navnet forekommer ikke i Lappernes ældste Sagn og er saaledes ikke gammelt hos dem; men hos Finnerne er Navnet rimeligvis ældre end Kristendommen, og Derivationen saaledes uholdbar.

§ 28.

Gandfluer og Finskud.

Et andet, meget ondt Væsen, som benyttedes af Noaiderne til at skade Folk og Fæ, var et Insekt, som de norske Forfattere kalde „Gandfluer.“ Det fandtes betegnet paa de fleste Runebomme og næsten ganske paa samme Maade, se Runebom No. 1, 2, 4, 7, 8 og 9. Paa No. 8 findes endogsaa to Tegn, af hvilke No. 30 skulde betegne en Gandflue, der brugtes til at skade Folk, og No. 27 en til at skade Kvæge.

Ikke alle Noaider havde Gandfluer. „Det var kun de aller stærkeste og lærdeste Noaider, som forstode at erhverve sig dem og det paa følgende Maade: Efter mange og lange Besværgelser aabenbarede der sig for Noaiden en Fugl, som kaldes Vuokko eller Væros lodde, eller ligefrem Noaide lodde, (lodde, Fugl). Denne udspyede disse Fluer af sit Næb, — eller rystede dem af sine Fjære, saaledes at de faldt paa Marken. De, der udspyedes af Fuglens Næb, ansaaes for at være kraftigere end de, der faldt af Fjærene, og forvaredes derfor ogsaa særskilt. De vare saa giftige, siger Leem, at selv Noaiden ikke vovede at tage i dem med blottede Hænder, men maatte have Handsker paa, naar han skulde samle dem op. De forvaredes i smaa Æsker eller Skindposer.“ En gammel Forfatter, Petr. Claudius, fortæller, at det hændte, at en Bonde, som levede paa hans Tid i Helgeland, engang paa Jagten efter en Bjørn fandt et stort Billede af en Afgud i en Bjerghule, og lige ved Billedet stod Lappens Gandæske. Da han aabnede den, krøb der ud af samme en hel Del „blaa Fluer, som vare Lappens Gandfluer, hvoraf han daglig udsendte 'en.“ Havde man ikke selv Evne til at skaffe sig saadanne Gandfluer, kunde de ogsaa gaa i Arv fra Fader til Søn. Naar en Noaide havde mistet sin Gandæske eller opbrugt sin Beholdning, kunde han ogsaa laane en saadan af en af sine Kollegaer, og betalte da senere igjen med samme Vare. Naar Noaiden vilde tilføie Nogen Skade, slap han en af disse Gandfluer ud af sin Æske, og „efter forrettet Ærinde kom Fluen igjen tilbage til sin Eiermand[1].“ Især var det skabagtigt Udslæt, opsvulmede Lemmer, Blodspytten m. m., som antoges at hidrøre fra udsendte Gandfluer.

---

[1] Leem. Pag. 483.

Nogle Noaider, der ikke havde Gandfluer, vare derimod i Besiddelse af en saakaldt Gandstav. Denne Stav fik de ikke af Fuglen Vuokko, men af Noaide-gazze eller sine tjenende Aander, (§ 1, Pag. 5). Denne Stav var saa giftig, at alt Levende, som Noaiden slog med den, blev sygt og kunde ikke komme til Helbred igjen, førend enten vedkommende Noaide var stillet tilfreds og formaaet til selv at helbrede Skaden, eller ogsaa en anden Noaide fordrev Ondet ved endnu kraftigere modvirkende Trolddomsmidler.

Scheffer fortæller, at nogle Lapper med en Indretning eller Tingest, kaldet „Tyre," udrettede det Samme som andre med „Gan." Denne Tyre var gjort af det fineste Dun af Fluer eller andre Insekter, hvilket var klistret sammen til en rund Kugle, saa stor som en Valnød. Den var saa let, som om den var hul, og havde den Egenskab, at den kunde sendes ud og fare afsted som en Hvirvelvind eller en Pil og skade Folk paa samme Maade som Gandfluen. Ved Hjælp af samme kunde man ogsaa sende paa Mennesker alle Slags væmmelige Dyr, som Slanger, Øgler, Mus o. desl., hvilket vel vil sige, at den kunde antage disse Dyrs Skikkelse og som saadanne tilføie Skade. „Tyre" er formodentlig en urigtig Gjengivelse af det lappiske „divre," Dyr, Insekt.

Et Væsen, der lignede Tyre, var Grønlændernes Tulipak. Rink forklarer, at „Tulipak var et ved Kunst lavet levende Dyr, som paa Opfordring kunde antage Skikkelse af forskjellige andre Dyr og udsendes til at ødelægge Fiender. I Hemmelighed tog man i den Hensigt Ben eller Levninger af forskjellige Dyr, indhyllede dem i et Skind, lagde denne Pakke i en Elv og anvendte en Serrat (Troldformel) paa den, hvorpaa man

satte den i Havet og atter anvendte en Serrat, som angav, hvad Skikkelse den skulde antage, og hvad den skulde udføre.“

„Finskud“ var, efter Nærømanuskriptet, endnu en anden Maade, hvorpaa Noaiderne kunde skade sine Medmennesker. „Naar de,“ siger Forfatteren, „vil tilføie et Menneske, de ere vrede paa, enten han saa er nær hos dem eller fjernt fra dem, Skade eller Lemlæstelse, da bruge de dertil en liden Bue, gjort af Renhorn, med tvende Slags Pile, en stump og en spids. Naar Lappen vilde øve sin Trolddom, da gjorde han først et Billede, som forestillede den Person, han vilde skade. Vilde han lemlæste ham paa Arm, Ben eller andet Lem, da skjød han med den stumpe Pil paa Lemmet, men vilde han tilføie ham en stedsevarende Pine mellem Hud og Kjød, da skjød han med den spidse Pil mod Billedet.“

§ 29.

Saivvo eller Saivvo-aibmo. Livet efter Døden.

Læren om Livet efter Døden har været en af de aller vigtigste Artikler i den lappiske Folketro. Men allerede paa de første Missionærers Tid var deres Forestillinger saa paavirkede af Kristendommens Lære om Himmerig og Helvede, at det er meget vanskeligt af de forskjellige Forfatteres uklare og modsigende Fremstillinger at udfinde, hvad der har været de hedenske Lappers oprindelige Anskuelse. Ved at sammenholde alle Oplysninger synes det dog klart, at Lapperne ikke blot have troet paa den menneskelige Sjæls Udødelighed og det menneskelige Legemes Fornyelse efter Døden, men ogsaa paa en fortsat Tilvæ-

relse for alle Dyr. Ligeledes have de tænkt sig to forskjellige Tilstande efter Døden, en lykkelig som Belønning, og en ulykkelig som Straf for det her paa Jorden førte Liv. Om de ogsaa, før de lærte noget af Kristendommen at kjende, have tænkt sig 2 forskjellige, til disse Tilstande svarende Opholdssteder, er ikke ganske klart.

Med Ordet Saivvo eller Saivvo-aibmo har Lapperne betegnet det Sted, hvor de lykkelige Afdøde med fornyede Legemer skulde opholde sig. I Sproget forekommer nu Adj. saivva, fersk, saivva čacce ferskt Vand, saiveldet, opvælde. Saivvo betyder saaledes oprindelig et Sted, hvor der af Jorden opvælder klare Kilder, dernæst et Sted, der stod under overnaturlige Væseners Beskyttelse, et helligt Sted. Jessen bruger Ordet snart i Betydningen et helligt Sted, snart i Betydningen af et Væsen, der boede paa et saadant Sted.

I Saivvo fandtes ikke blot Saivvo-olbmak (Mænd) og Saivvo-nieidak (Piger), men ogsaa alle de Slags Dyr, som levede her paa Jorden. „De opholdt sig,“ siger Jessen, „ganske nær under Jordens Skorpe, og Befolkningen drev samme Næringsvei, som de havde drevet her paa Jorden, kun med den Forskjel, at de Væsener, som bo i Bjergene og under Jorden, have i Alt opnaaet en større Fuldkommenhed og leve i en lykkeligere Tilstand, end Lapperne, som flakke om ovenpaa Fjeldene, ja, det allerlykkeligste Liv, som noget Menneske kunde nyde. De ansaa Saivvo-olbmak, eller de Folk, som boede indeni Bjergene, ikke blot for et herligt og rigt Folk, men ogsaa for at være vel bevandrede i Trolddom og Runekunster.“ „Al deres Attraa,“ siger samme Forfatter et andet Sted, „stod derfor efter at komme didhen, og dette var den

fornemste Aarsag, hvorfor de saa høit ærede Saivvo. Selv betragtede de sig som usle og arme Mennesker, men haabede, naar de havde endt dette usle Liv, at maatte forflyttes til Saivvo, hvis Indvaanere de holdt for Lapper og Saadanne, som i levende Live flittigt havde ofret og sunget Troldsange for Saivvo og derfor nu i det andet Liv nød en saa stor Lyksalighed."

Der fandtes efter Lappernes Forestilling mange Saivvo-Steder. Saaledes var ethvert større Fjeld altid et Saivvo — eller Opholdssted for Afdøde. „Fire til fem Mænd kunde bo paa hvert Sted. I nogle Saivvo skulde opholde sig blot gifte Mænd med sine nieidak (Piger) og Børn, men i andre de ugifte, som hverken havde Kvinder eller Børn." Naar Talen er om Saivvo, nævnes aldrig Ordet akka eller Hustru, men ikkun nieida, Pige, rimeligvis for at antyde, at Ægteskab ikke længer existerede i Saivvo.

Imellem de forskjellige Saivvo-Steder var der Samfærdsel, saaledes at man kunde komme fra det ene Sted til det andet. Dette skede paa samme Maade eller med samme Befordring som her paa Jorden, nemlig med Ren og Hest. I Nærø-Manuskriptet fortælles saaledes, at „Lapperne ofre til sine Slægtninger i Saivvo Rensdyr og Heste, hvormed de kunne kjøre omkring og divertere sig fra den ene Saivvo til den anden, men dog mest i sin egen Saivvo."

Ikke blot imellem de forskjellige Saivvoer var der Samfærdsel, men Beboerne af Saivvo kunde aabenbare sig i synlig Skikkelse for Menneskene her paa Jorden, og omvendt kunde idetmindste Noaiderne gjøre Besøg i Saivvo. Forholdet var altsaa omtrent det samme som det, der efter Folketroen endnu undertiden finder Sted mellem Menneskene her paa Jorden og de

„Underjordiske.“ „Lapperne foregave,“ siger Jessen, „at de ofte selv havde været i Saivvo, ja, endog drukket med Saivvo-olbmak, danset, sunget Troldsange og runet med dem og seet der livagtigt sine Mænd, Kvinder og Børn, at de havde hørt dem nævne ved Navn og vidste at opregne disse, at de havde opholdt sig hele Uger igjennem hos dem, nydt Brændevin og andre Traktementer, ja, de havde endog dem at takke for adskillige gode Anslag, Advarsler, Spaadomme og Lærdomme, som de af dem havde modtaget. Nogle foregave at være blevne ledsagede op af Jorden igjen og førte lige til sit Hjem eller goatte (Telt) af Saivvofolket, ikke at tale om andre, dels taabelige, dels uanstændige Ting, som Lapperne have udsagt og indbildt sig selv og Andre.“

I det Hele taget var der efter Noaidernes Lære ingen saa uoverstigelig Skranke mellem Livets og Dødens Rige, som andre Nationer forestille sig og Kristendommen lærer. Forholdet var ogsaa af den Beskaffenhed, at de Afdøde, og især Slægtninger og Venner, fremdeles bistode Menneskene her paa Jorden med Raad og Daad. „De tilstaa,“ siger Th. v. Westen, „at de have gjort sine egne Afdøde til sine Skytsengle eller kanoniseret dem og frygtet dem, f. Ex. en Søn sin Fader eller Farfaders Søskende, en Datter sin Moder eller Mormoders Søskende.“ „Strax efter Døden,“ siger Nærømanuskriptets Forfatter, „indflyttede Sjælene i den Saivvo eller det hellige Bjerg, hvis Husbonde eller Beboer havde været deres angelus tutelaris (Skytsengel), medens de levede her paa Jorden. Der blive de Afdøde gjorte til Guder, der en Tid lang have Magt til at holde Døden borte fra gjenlevende Frænder og Slægtninger, og ligesom deres egne Fædre havde været deres

Skytsaander, saaledes kunde de nu selv ogsaa blive Skytsaander for sine Gjenlevende.“ Enhver voxen Lap, og især Noaiderne, havde derfor flere eller færre af disse Saivvovæsener til Skytsaander, ofte 10, 12 ligetil 14, siger Jessen og regner Pag. 40 op Navnene paa en hel Del Saivvosteder. Man kunde erhverve sig dem enten „ved egen Flid i Noaidekunsten eller arve dem eller endog kjøbe dem af Andre.“ „Jo flere Saivvo en Lap havde,“ siger Leem, „desto fornemmere holdtes han for at være iblandt Sine; thi Saivvo gik i Arv, ja vare endog Gjenstand for Kjøb og Salg, hvorfor ogsaa Forældrene i levende Live skiftede og delte dem mellem sine Børn, og ligesom de kunde unde et Barn mere end det andet, saaledes lagde de til dets Lod bedre og stærkere Saivvo end til de andres Lod. Dette Slags Saivvo kaldtes Arbbe-Saivvo, (arbbe, Arv). Vare Forældre eller Frænder døde, uden at have delt sine Saivvo mellem sine Arvinger, tilegnede disse sig sine Fædres Saivvo ved Offer. Det ansaaes for at være et lykkeligt Giftermaal, naar man igjennem samme fik mange Saivvo i Udstyr og Medgift eller kunde vente at arve dem.“

Saivvo-Folket eller de Afdøde udførte dog ikke sine Tjenester mod de Gjenlevende for Intet. Der blev sluttet et formeligt Forlig mellem Lappen og hans Skytsengle. Disse forpligtede sig til at indfinde sig, naar han ved Troldsang kaldte dem tilhjælp i en eller anden Forretning, især naar han skulde slaa paa Runebommen eller udforske en eller anden dunkel Sag. De indfandt sig da „synlige,“ (men naturligvis blot for ham alene), „og talte med ham i Menneskegestalt, iførte gule, røde, grønne eller hvide Klæder; thi ethvert saadant Fjelds Engel eller Saivvo havde en bestemt Kulør paa sine Klæder, hvorved de adskilte sig fra andre

Saivvofolk i andre Fjelde"[1]. Saivvoenglene forpligtede sig ogsaa til at bistaa Lappen med at skaffe ham rigt Gifte, med at bringe ham Lykke i hans Næring, paa Jagt og Fiske, til at redde Menneskers Liv, til at faa Alting at vide og til at hævne sig.[2] Paa den anden Side forpligtede Lapperne sig til at yde Offer; navnlig var det en Saivvo-Skytsaand forbeholdt „selv at udvælge sig af Lappens Hjord hvilketsomhelst Dyr, han behagede."

Ligesom Alt inde i Saivvo var af en herligere Beskaffenhed end det Tilsvarende her paa Jorden, saaledes var ogsaa det Vand, som vældede ud af et Saivvo og kaldtes Saivvo-čacce, helligt og eftertragtedes som den største Vederkvægelse. „Frugtsommelige Kvinder drak af dette Saivvo-čacce eller Jabmeki čacce, (de Dødes Vand), og i Begyndelsen, naar en Noaide skulde antage Saivvo-olbmak til sin Tjeneste, blev han styrket med Saivvo-čacce; ligesaa fik han Saivvo-čacce at drikke, naar han skulde begive sig i Strid med andre Noaider for at prøve Styrke". Det synes heraf næsten, som om Vandet af saadanne Kilder, hvoraf der i Finmarken overalt findes mange, ikke anvendtes til dagligt eller profant Brug.

Som allerede anført, fandtes der i Saivvo ikke blot Mennesker, men ogsaa alle Slags Dyr, og ligesom de afdøde Slægtninger bleve de Gjenlevendes Skytsengle, saaledes var ogsaa især 3 Slags af de Dyr, som fandtes i Saivvo, til Tjeneste for Menneskene her paa Jorden, men fornemmelig dog for Noaiderne. Disse 3 Slags Dyr vare: Saivvo-loddek (Fugle, Runeb. No. 2, Fig. 37 og No. 4, Fig. 24), Saivvo-guolle eller guarms, (Fisk eller Orm, Runeb. No. 2, Fig. 36 og No. 4, Fig. 25),

[1] Nærø-Manuskriptet. [2] Jessen. Pag. 27.

og Saivvo-sarvvak, (Renoxer, Runeb. No. 2, Fig. 24 og No. 7, Fig. 42). Med et fælles Navn kaldtes disse Saivvo-vuoiŋak, Saivvo-Aander, eller Saivvo-gaȝȝe, Saivvo-Selskab, medens den sidste Benævnelse ogsaa ofte bruges om selve Saivvo-Folket, naar de fremtræde som Skytsaander.

Saivvo-lodde.

„Saivvo-loddek eller Fuglene“, siger Jessen, Pag. 24, „vare af forskjellig Størrelse, nogle som Svaler, nogle som Spurve, andre som Ryper, Ørne, Svaner, Heirer, Aarhaner og Høge. Af Farve vare nogle hvide, nogle graa, andre sorte eller hvid- og sortspraglede; nogle vare sorte paa Ryggen, hvide paa Vingerne og graa paa Bugen, nogle lyserøde, andre sortgraa“ o. s. v.

Den Tjeneste, som Fuglene viste sin Herre her paa Jorden, bestod deri, „at de strax indfandt sig, naar han „juoigede“ eller ved Troldsang kaldte paa dem, at de viste ham Veien, naar han var paa Reiser, og bragte ham hans Jagtredskaber, naar han skulde paa Skytteri. De bragte ham ogsaa Tidende og Budskab fra fjerne Steder. De hjalp ham med at tage vare paa hans Renhjord og andre Eiendele, skaffede tabte Sager tilbage igjen“ m. m. Naar de vare af førnævnte Beskaffenhed, kaldtes de slet og ret Saivvo-lodde, og af disse kunde nogle Lapper have mange til sin Tjeneste, andre ikkun faa. Om denne Saivvo-lodde var identisk med Vuokko (§ 28), der skaffede Gandfluer, er uvist.

Men det var ikke usædvanligt, at Noaiderne paakaldte sine Saivvo-loddek for ved deres Hjælp at tilføie andre Noaider Skade. I saa Tilfælde kaldtes de Vuornes lodde, (vuordnot, sværge), Besværgel-

sens Fugl. Disse kunde tage Noaiden paa sin Ryg og i et Øieblik føre ham langveis afsted, hvorhen han vilde. I Eventyrene er der endnu ofte Tale om Fugle, især Ørne, som udsendes for at indhente Underretning og siden føre Helten i Eventyret paa sin Ryg over Land og Hav til hans Bestemmelsessted.

„De fleste Nationer“, siger L. Læstadius, „have tilegnet visse Fugle Evne til at kunne ane og bebude det Tilkommende, især Dødsfald eller anden Ulykke. Ogsaa Lapperne have fremdeles Tro paa enkelte Fugles skadelige Indflydelse. Den, der faar høre enkelte Vaarfugle skrige, førend han har spist — eller paa fastende Hjerte, skal blive udsat for noget Ondt. Nogle Lapper, fortæller man, ere saa forsigtige, at de have en Bid Brød under Hovedet paa sit Leie for strax at kunne tage det, idet de vaagne. En saadan Madbid kaldes lodde-bitta. Det er dog kun første Gang om Vaaren, naar en saadan Fugl viser sig, at dens Skrig er ildevarslende, og at man maa tage sig iagt. Gjøgen ansees for ildevarslende, om den sætter sig paa Lappens Gamme og galer, førend Nogen har spist. Dersom Gjøgen sætter sig i et Træ, hvorunder et Menneske sidder, skal Mennesket leve saa mange Aar som det Antal Gange, Gjøgen galer. Ogsaa Lommen, Kragen, Svanen og Gaasen ansaaes for ildevarslende Fugle“.

Saivvo-guolle.

„Saivvo-guolle eller guarms, Fisken eller Ormen“, siger Jessén, „var ligeledes med Hensyn til Navn, Størrelse og Farve forskjellig“. Den aftegnes ogsaa i forskjellig Skikkelse paa Runebommene, se No. 2, Fig. 36, No. 4, Fig. 25, No. 7, Fig. 45 og No. 8, Fig. 12. Af den Omstændighed, at en Lap havde i sin Tjeneste

en saadan Saivvo-guolle, „kunde man ufeilbarligen skjønne, at han var en Noaide, og jo stærkere han kunde „juoige“, desto længere var ogsaa Ormen, undertiden indtil 3 Favne lang“. Dens Hovedforretning bestod dels deri, at den paa Ordre tilføiede sin Herres Fiender Skade, dels deri, at Noaiden paa dens Ryg uskadt kunde fare ned til Jabmi aibmo eller de Dødes Rige, hvorom mere senere.

Leem fortæller, at der i Saivvo ogsaa var en Namma-guolle, Navn-Fisk, som kun ganske Faa havde. Denne kom man i Besiddelse af, naar man første Gang blev omdøbt og opkaldt efter en Slægtning i Saivvo, som havde havt en saadan Fisk. Med Navnet erholdt man da ogsaa Fisken til sin Tjeneste; men, hvilke Tjenester denne specielt ydede, omtales ikke.

I Folketroen findes endnu Meget, som synes at være Levninger af Troen paa Saivvofisken og Ormen. Befolkningen tror endnu, at enkelte Orme ere Troldorme, der ere opæggede eller hidsede paa Folk af Troldkarle. L. Læstadius fortæller, at Almuen i Norrland tror, at, naar Ormene om Vaaren i Parringstiden samle sig, saa findes der i de store Ormeflokke en Ormekonge, som er større end de andre og hvid af Farve. Denne har en hvid og slet Sten i Munden, hvormed den leger, idet den kaster den op i Luften som en Bold og igjen fanger den med Munden. Den, som kan faa fat i en saadan Ormesten, skal kunne helbrede Sygdomme og blive Eier af Alt, hvad han ønsker. Det er imidlertid farligt at nærme sig Ormeflokken og gribe Stenen, naar Ormekongen kaster den i Veiret; thi saasnart Ormekongen mister Stenen, bliver hele Ormeflokken rasende og forfølger Ransmanden, som umuligt kan undfly, da Ormene bide sig i Halen og rulle afsted som Tønde-

baand, ligesaa hurtigt, som nogen Hest kan løbe. Imidlertid skal det dog have lykkes Enkelte at komme i Besiddelse af Ormestene gjennem Besværgelser. Forskjellige Dele af Ormen bruges endnu som Medicin af Lapperne. Ligeledes virker lidt af Ormen, indgivet i Brændevin, som Elskovsdrik.

I alle Lapmarker findes der enkelte mindre Indsøer, som have saa overordentligt klart Vand, at man kan se Bunden paa flere Favnes Dyb. De dannes nemlig af Opkommer nede i Jorden. Fisken i disse Indsøer er overordentlig sky og lader sig vanskeligt fange ved Garn eller Net. Lapperne paastaa, at slige Indsøer have dobbelt Bund, en Tro, som rimeligvis hidrører fra, at der i slige Indsøer findes store Huller i Bunden, hvorigjennem Vandet synligt strømmer op. I disse kan muligens Fiskene forstikke sig og saaledes ogsaa paa den Maade forsvinde fra Noten. Saadanne Indsøer, siger L. Læstadius, kaldes endnu Saivvo, Troldsøer, og Fisken i samme Saivvo-guolle. Lapperne tro, at Fiskens Skyhed og Vanskeligheden i at fange den ikke hidrører fra de antydede, naturlige Aarsager, men fra de Underjordiske, (Fortidens Saivvo-Folk), der borttrylle Fisken fra Noten, saasnart mindste Støi høres.

Högström fortæller, at naar Lappen gik for at fiske i en Saivvo-Sø, saa gik han aldrig ud af Teltet igjennem den almindelige eller profane Dør, men gjennem Bagdøren i Boašŝo. Gjennem samme Aabning bar han den Fisk, som var fanget i Saivvo-Vand. Kvinder maatte ikke gaa over Lappens Vei, naar han gik at fiske i Saivvo. Han maatte heller ikke have nogen Kvinde med sig til at drage Garn eller Not i disse hellige Søer, men alene Mandfolk. Lappen maatte al-

drig nævne Gud, (ɔ: de Kristnes Gud), medens han fiskede i Saivvo, og Fisk, som fangedes der, maatte enten renses ved selve Søen eller ogsaa bæres ind igjennem Bagdøren. Naar Lappen gik for at fiske i slige Søer, maatte hans Hunde sættes i Baand. Man gav ikke Hundene Ben af Fisk fra Saivvo-Søer, førend de havde lagt i koldt Vand. Högström, § 20.

Saivvo-sarvvak.

Om Saivvo-sarvvak, Saivvo-Renoxerne, finder man kun liden Besked. Jessen og Leem fortælle, at det kun var de aller kyndigste Noaider, som vare i Besiddelse af saadanne. De erhvervedes paa samme Maade som andre Saivvovæsener, nemlig enten ved Arv, eller ved „egen Flid i Tolddomskunsten“, eller ved Kjøb af andre Noaider. Disse Saivvo-sarvvak hidsedes paa hinanden af sine Eiermænd, og dette Slags Duel mellem Saivvo-sarvvak var afgjørende for de rivaliserende Noaider. „Naar den ene Ren stangede Hornet af den anden, eller paa anden Maade tilføiede den Skade, blev den tabende Rens Eier syg; undertiden døde han endogsaa“. Der er ingen Forfatter, som giver nogen Forklaring over, om Saivvo-Renene aabenbarede sig i synlig Skikkelse og førte Kampen her oppe paa Jorden, eller om muligens Noaiderne udvalgte af sine Hjorder 2 Ren som Repræsentanter for Saivvo-Renene, eller Noaiderne selv, under den almindelige Noaidebesvimelse, i Aanden vare tilstede i Saivvo og saa paa Kampen der. Rimeligvis indbildte de Mængden, at Kampen foregik paa sidste Maade. Om Saivvo-sarvvak findes nu for Tiden intet Spor igjen i Folketroen. De har derfor vistnok heller ikke

spillet den vigtige Rolle, som Fuglen og Fisken eller Ormen.

I den hedenske Tid begravede Lapperne altid sine Døde i Stenurde og Klippekløfter, men rimeligvis valgte de stedse et Saivvo-Fjeld til Begravelsesplads.

I den finske Mythologi finder man, mærkeligt nok, intet til Saivvo svarende Begreb eller Ide. Vistnok troede Finnerne ogsaa paa et Liv efter Døden, men de og andre beslægtede Nationer synes at have havt en saa trist Opfatning af dette, at det ingenlunde svarer til Lappernes herlige Liv i Saivvo, men derimod til Livet i Jabmi-aibmo, hvorom i næste §. I Manala eller Tuonela, Finnernes Underverden, fandtes — efter Castrén, Pag. 129 — vistnok alle de Ting, som findes her paa Jorden. Solen skinnede der, som her paa Jorden, der manglede hverken Land eller Vand, Skov eller Mark, Ager eller Eng, der fandtes Bjørne, Ulve, Slanger m. m. Men hvad end Underverdenen gjemte i sit Skjød, saa var det dog Altsammen af dyster, skadelig og farlig Beskaffenhed. Skovene vare mørke og opfyldte af vilde Dyr, Vandet var sort, Agrene frembragte en Sæd, hvoraf Tuoni-Ormen havde erholdt sine Tænder. Tuonelan joki, Tuonelas Elv, skildres som forfærdelig strid og fuld af sydende Hvirvler. Den havde et forfærdeligt Fossefald, som hed vihanen koksi, det onde Vandfald. Endnu forfærdeligere end disse Naturgjenstande var dog de personlige Væsener eller Guder, som beboede Tuonela og herskede i dets „Stuer“. Af disse bliver især Husfaderen, den saakaldte Tuoni eller Tuonen ukko, skildret som en meget stræng og ubøielig Herre. Hans egentlige Virksomhed bestod i strængt at bevogte Enhver, som kom i hans Magt. I denne Forretning blev han trolig bistaaet af sin Hu-

stru, Tuonen akka. Hun er en gammel Kvinde, som pleier at beværte sine Gjæster med Slanger og Padder. En værdig Afkom af det elskværdige Gudepar er deres Søn, Tuonen poika, med Tilnavnet verinen, den blodige, fordi han ofte med sit Sværd sønderhugger Manalas Gjæster. Tre Døtre nævnes ogsaa, ligesaa arrige som Forældrene, — Tuonetar, Loviatar og Kiputyttö, (Sygdommens Datter). Den sidste havde dog ikke noget med de Døde at gjøre, men kun med Sygdomme, hvis Herskerinde hun var.

Det synes dog umuligt Andet, end at ogsaa Finnerne maa have tænkt sig Tilstanden i det triste Manala forskjellig for Gode og Onde, en Forestilling, som synes nødvendigvis at maatte findes hos alle Folkeslag, da der uden samme heller ikke kan være Tale om Dyd og Last her paa Jorden.

Lysere vare Grønlændernes Forestillinger om Livet efter Døden for dem, som, efter deres Begreber, her paa Jorden havde vist sig dydige og dygtige, det vil sige, som havde fanget mange Hvalfiske og Sælhunde, som havde udstaaet meget Ondt paa Land og Hav for at ernære sig og Familie, som vare druknede paa Havet, eller Kvinder, som døde i Barselseng. Da Grønlænderne havde sin bedste og meste Næring af Havet, troede de selvfølgelig, at det lykkelige Sted, hvor de Dydige kom hen efter Døden, laa under Havet, dybt nede i Jorden. Der nede boede Torngarsuk, deres fornemste Gud, og hans Moder. Der var bestandig Sommer, smukt Solskin og ingen Nat. Der var godt Vand, en utallig Mængde Sæl, Fugle, Fiske og Rensdyr, som man uden synderlig Møie kunde faa fat i, ja, endog finde kogende i en stor Kjedel. Det Sted, hvor

uduelige og lade Folk kom hen, og hvor der var Mangel paa Alt, som en Grønlænder sætter Pris paa, laa derimod oppe i Himmelen. Ved Kristendommens Indførelse maatte der saaledes foretages en fuldstændig Omflytning og total Forandring i Grønlændernes Forestillinger.

§ 30.

Jabmi aibmo eller Jabmikuči aibmo.

Jessen identificerer Jabmi aibmo med Saivvo-aibmo, men af hans egen og Andres Beskrivelse af samme fremgaar dog aldeles tydeligt, at disse Steder vare høist forskjellige. Til Saivvo ønskede Lapperne inderligt gjerne at komme, men derimod havde de Rædsel for Jabmi aibmo. Denne sidste Benævnelse betyder vistnok blot „de Dødes Verden", uden nærmere Karakteriseren af Tilstanden, og kan saaledes ogsaa bruges om Saivvo. Som oftest bruges derfor, for at undgaa Misforstaaelse, Benævnelser, der karakterisere de Ulykkeliges Opholdssted nærmere, f. Ex. Jabmikuči aibmo, de stakkels Dødes Verden, (Runeb. No. 1, Fig. 17). Paa Runebom No. 2, hvor der nævnes 3 Steder, No. 41, 46 og 50 maa imidlertid virkelig ved Jabmi aibmo eller det „1ste Hjem i den anden Verden" være ment Saivvo. Paa Leems Runebom No. 7, som Jessen maa have kjendt, findes Jabmi aibmo No. 14 betegnet ved særegen Figur, adskilt fra Saivvo, No. 41. Foruden Jabmikuči aibmo bruges om de Ondes Opholdssted ogsaa Mubben aibmo, den anden Verden, (Mubben alene bruges ogsaa i Betydningen Djævel), Rota aibmo, Fuonos aibmo (§ 27), det slette Hjem, Čappiš aibmo, det sorte Hjem. Benævnelsen „Gerro mubben aibmo" forekommer hos Jes-

sen, Pag. 32. Gerro er rimeligvis en feilagtig Opfatning af čierro, Graad, altsaa „Graadens anden Verden.“ Svenske Forfattere bruge ogsaa den finske Benævnelse Tuonen aibmo. Af disse forskjellige Benævnelser fremgaar tydeligt, at Lapperne have havt omtrent samme Forestilling om sit Jabmi aibmo eller, som det ogsaa benævnes paa Runeb. No. 2, Fig. 50, Vuolle aibmo, „underste Hjem i den anden Verden,“ som Finnerne havde om Tuoneła eller Manala. Til sin Trøst havde Lapperne Saivvo, som Finnerne aldeles manglede.

Som Jabmi aibmo's Beherskere nævnes Rota og Rotas Hustru, (Runeb. No. 2, Fig. 44), „som fører Sygdom med sig,“ Jabmi akko, Dødens Moder, og Fudno eller Fuodno (§ 27). Rota og Rota's Hustru svare altsaa omtrent til det finske Ægtepar Tuonen ukko og Tuonen akka. Yderst sparsomme ere forresten Underretningerne om Tilstanden i Jabmi aibmo. Kun saa meget ser man, at det har været et Mørkets, Pestens og Graadens Hjem. „Herhen,“ siger Jessen, „kom de, som havde besmittet sig med Tyveri, Ondsindethed, Banden og Klammeri; thi disse Laster og ingen andre have de holdt for Synd.“ „Storm og Uveir anvistes Plads i Fuonos aibmo, og det stod i Fuodno's Magt med en gaivvo eller Skuffel at udkaste Uveir for at plage Lapperne oppe paa Fjeldene. Naar de om Natten eller ved Middagstid havde sine Ren inde i Rengjærdet for at malkes, og et Dyr blev sygt, mistænkte de strax Duner munes eller den underjordiske Kvinde (Jabmi akko), for at have malket samme, hvoraf det da var blevet sygt.“

Al Sygdom kom fra Rota aibmo, Pestens Hjem, og naar Nogen blev farligt syg, antog Lapperne, at det

var en af den Syges afdøde Slægtninger, som vilde have ham til sig i Jabmi aibmo, „enten fordi de længtes efter ham, eller fordi de vilde tugte ham for Et eller Andet, hvori han havde forseet sig mod dem.“ Først blev da, efter Raadførsel med Runebommen, Offer forsøgt for dermed at formilde den Afdøde og faa ham til at afstaa fra sit Forsæt; men hjalp ikke dette, maatte man for gode Ord og Betaling faa en Noaide til at gjøre en Reise til Jabmi aibmo for umiddelbart at afhandle Sagen med den Jabmek eller Afdøde, fra hvem man troede, Sygdommen hidrørte. Efter Leem og Jessen ser det ud, som om denne Reise gjordes til Saivvo, ikke til Jaibmi- eller Rota-aibmo. Noaiden kunde naturligvis reise til begge Steder, og som oftest hidrørte vel Sygdomme, især hos ældre Folk, fra Rota aibmo, saaledes at Noaiden maatte did. Ildebefindende hos Børn kunde derimod ofte hidrøre fra Saivvo. „Naar et Barn blev sygt eller græd meget,“ siger Leem, „indbildte de sig, at Aarsagen dertil var den, at en Beboer af Saivvo vilde opkaldes, eller at de havde givet Barnet et urigtigt Navn, eller at de ikke havde opkaldt netop dem af de Afdøde, som helst vilde opkaldes.“ Barnet blev da omdøbt og fik et adde-namma, Tilnavn, i den saakaldte Saivvo-daab. „Heraf kom det, at mange Lapper havde 3—4, ja, ofte flere adde-namma, og af sammes Tal kunde man strax vide, hvormange Gange de havde været syge og vare blevne omdøbte.“ I denne Opkaldelse af en Slægtning laa efter Lappernes Forestilling et Slags Gjenoplivelse af den Afdøde i Barnet, og herved opgav den Afdøde Ønsket om af faa dette til sig.

En aldeles lignende Forestilling har Grønlænderne ogsaa havt. Rink fortæller nemlig, at „de Afdøde maa

antages at kunne gjengjælde de dem her i Livet beviste Velgjerninger; thi de ere Skytsaander for sine Børnebørn og vistnok især for dem, der opkaldes efter dem. Barnet erholdt strax efter Fødselen et Navn, idet man opkaldte det efter en afdød Slægtning. Dette synes at have været udført ved et Slags Serranek, (Troldformel), og der lagdes stor Betydning deri. Man mente dermed at skaffe den Afdøde Ro i Graven og troede paa et Slags Sjæleslægtskab mellem Navnene, saaat den Afdødes Egenskaber, ja, endog Egenheder gik over paa den Levende."

„Naar derimod," siger Jessen, „en Familiefader eller en af Forældrene blev syg, maatte Noaiden ned til Jabmi aibmo for at stille dets Beboere, Dødningerne, tilfreds og formaa dem til ikke at tragte efter at jage den Syge ned til Jabmi aibmo, men lade ham endnu en Tid lang blive blandt Menneskene her paa Jorden." Grunden til Jabmi aibmo-Reisen var dog ikke altid Sygdom. „Undertiden var Hensigten omvendt netop den at faa en af de afdøde Forfædre eller Slægtninger op igjen til Renvogter." En saadan opmanet Afdød skal baade lykkeligt og vel „have vogtet deres Rensdyr, saalænge det belovede Offer blev dem rigtigt bragt, enten et eller flere Aar, alt eftersom man i Jabmi aibmo forud var bleven forligt derom." Jessen, Pag. 32.

Jabmi aibmo-Reisen beskrives baade af Leem og Jessen. Naar en saadan skulde foretages, fremmødte den tilkaldte Noaide „med saamange Mænd og Kvinder, som kunde bringes tilveie." Blandt disse var specielt to Kvinder smukt pyntede i Helligdagsklæder, med Linnedhuer paa Hovedet, men uden Bælte om Livet. Disse Kvinder kaldtes i denne Forretning Šarak. En

af Mændene maatte ligeledes tage sin Hue af og løse sit Bælte. Han kaldtes under denne Forretning Mærro-oaivve. Naar Alt var i Orden, greb Noaiden Runebommen og begyndte under Slag paa denne at synge Troldsange saa høit, han kunde. De Tilstedeværende stemte i med „med vældig og uafladelig Juoigen.“ Derpaa begyndte Noaiden at tilkalde sine Saivvo-gaȝȝek eller Saivvo-vuoiŋak, hjælpende Aander fra Saivvo. Først tilkaldte han Saivvo-lodde eller Fuglen med Raabet: „Hætte dal goččo du matkai! Nøden byder dig nu (at begive dig) paa Reise!“ Naar denne, synlig naturligvis alene for ham, var kommen, befalede han den at hente andre Saivvo-gaȝȝek og først og fremst Saivvo-guolle eller guarms, Fisken eller Ormen. Naar alle vare ankomne, tog Noaiden sin Hue af, løste sit Bælte og sine Skobaand, lagde Hænderne for Ansigtet, faldt paa Knæ og bøiede sig med Kroppen frem og tilbage og begyndte saa med Runebommen i Haanden at „løbe omkring paa Knæerne med en forunderlig Hurtighed og med sælsomme Gebærder.“ Herunder raabte han af og til: Valmasteket hærge, saččaleket vadnas! — Spænder for Renen, sætter ud Baaden! — Derpaa kastede han Gløder op fra Ildstedet med sine bare Hænder, „foregivende, at Ilden ikke kunde skade ham,“ drak Brændevin, slog sig med en Øxe paa Knæet, truede med den bag sig og bar den 3 Gange omkring enhver af de førnævnte Šarak. Endelig virkede al denne Ophidselse i Forening med, at han den foregaaende Dag havde fastet, saaledes paa hans Legeme, at han til Slutning faldt omkuld som død, „saaat man hverken kunde fornemme Liv eller Aande hos ham.“ I denne Tilstand forblev han „en Times Tid.“ Imidlertid maatte Ingen berøre

ham; man maatte ikke engang lade en Flue komme ham nær, men omhyggelig jage dem bort. Under Besvimelsen reiste nu hans Aand paa Saivvo-guolle afsted til Saivvo eller til Jabmi aibmo under Beskyttelse af Horagales og dennes Hund, (§ 15, Pag. 69). „Medens han i Aanden var fraværende, holdt Šarak en sagte Samtale med hinanden, en saakaldt monatæbme, eller gjættede paa, til hvilken Saivvo han muligens var reist.“ Naar de nu under Opregning af de forskjellige Saivvo, hvoraf der, som før bemærket, var mange med særlige Navne, omsider kom til at nævne den, hvor han efter sin Opvaagnen paastod at have været, saa rørte Noaiden lidt paa Haanden eller Foden. Derpaa begyndte Šarak at gjætte paa eller samtale om, hvad han gjorde, eller hvorledes det gik ham, hvorpaa Noaiden i en sagte Tone begyndte at gjengive, hvad han hørte og forhandlede med de Døde i den usynlige Verden, eller at give Orakelsvar med Hensyn til, hvad der skulde gjøres i det forhaandenværende Tilfælde. Efter Jessen, var det ikke Šarak, men en anden Noaide, der ligeledes forstod sig paa Jabmi aibmo-Reise, som igjen bragte den Besvimede tillive.

I Tilfælde af at Noaiden maatte til de Døde i Rota aibmo, siger samme Forfatter, havde han ofte en haard Kamp at bestaa med vedkommende Jabmek, idet denne enten ikke vilde slippe afsted den Afdøde, som Noaiden skulde have tilbage som Renvogter, eller absolut vilde have den syge Slægtning til sig. Han stod endog undertiden i Fare for at blive dræbt af denne Jabmek. I denne Kamp stod hans Saivvo-guolle ham trolig bi. Den tumlede og sloges saalænge med den gjenstridige Jabmek, indtil han omsider maatte

samtykke i, at en eller anden Afdød skulde følge med tilbage, eller at den Syge skulde faa leve, imod at dette eller hint Offer bragtes paa dette eller hint bestemte Sted. Naturligvis kunde nu ogsaa det Tilfælde indtræffe, at Jabmekerne aldeles ikke vilde give Slip paa nogen af Sine, eller at de ikke ved nogetsomhelst Slags Offer lod sig bevæge til at afstaa fra at faa den Syge ned til sig, og i dette Tilfælde maatte da den Syge dø. (Se Fortællingen om Faderen, der ofrede sit Liv for sin Søn, § 5, Pag. 27). Men enten det stod til Liv eller Død, maatte Noaiden ved sin Tilbagekomst bekjendtgjøre det. Af § 2 sees, at Grønlændernes Angakok gjorde lignende Reiser til de Dødes Rige for at helbrede en Syg, eller til den underjordiske Kvinde for at løse de fangne Dyr. Ogsaa Finnerne havde den samme Tro, at deres Schamaner eller Noitat, Vismænd, kunde foretage Reiser i et eller andet Øiemed til Manala eller Underverdenen, (Tuonelassa vaeltaa, vandre til Tuonela). Saaledes fortæller Kalevala om en Reise, som Väinemøinen gjorde for at hente 3 Trylleord op fra Tuonelas Dyb, og om ham fortælles endog, at han gjorde Reisen i legemlig Skikkelse, ikke i Aanden, som andre Schamaner. Kalevalas Beretning herom, (16de Sang, 151 fl.), er — efter Castrén — i al Korthed saalydende:

Da Väinemøinen havde reist i 3 Uger, kom han til Bredden af Tuonifloden, der spærrede ham Veien til Tuoni's Bolig. Hinsides Floden ser han Tuoni's Datter, beskjæftiget med sin Vask, og henvender sig til hende med Bøn om, at hun vil sætte ham over Floden. Pigen lover dette paa den Betingelse, at han først fortæller, hvad hans Ærinde er i Tuonela. Väinemøinen søger først at føre hende bag Lyset, men

da det ikke nytter, maa han rykke ud med Sandheden, nemlig at han under Tømringen af en Baad, ved Hjælp af Trylleord, var kommen tilkort for 3 Ord, og at han nu var paa Vei til Tuonela for at faa disse. Tuoni's Datter bebreider ham hans taabelige Foretagende og raader ham til at vende om igjen. Väinemøinen lader sig dog ikke afskrække, men vedbliver sin Anmodning om at blive sat over, og, bevæget af hans Bønner, ror hun ham endelig ogsaa over Floden. Ankommen til Tuoni's Bolig, bliver Väinemøinen strax beværtet af Husfruen med Øl, men i Kruset svømme Padder og paa Kanterne krybe Orme. Väinemøinen frabeder sig Beværtningen under Foregivende af, at han ikke er kommen did for at feire noget Gjæstebud. Spurgt om Grunden til Reisen, fortæller han den uden videre til Værtinden, men faar til Svar, at Tuoni ikke afstaar disse Ord, og at Mana ikke vil dele sin Magt med nogen Anden. Imidlertid bryder Natten frem, og Väinemøinen bliver af Værtinden anvist Hvilested. Anende Uraad, anstiller Väinemøinen sig, som om han sover, men har alligevel vaagent Øie med Alt, hvad der i Tuonela foretages. Han ser da den gamle Tuonela-Kjærringen sidde paa en Klippe i Elven, beskjæftiget med at spinde Garn af Jern og Kobber. Paa samme Klippe sidder ogsaa Gamlingen selv og binder et Garn af Traadene. Efterat Garnet er færdigt, bliver det af Tuoni's Søn spændt baade tværs over og langs efter Tuoni-Elven, for at Väinemøinen paa Tilbageveien skal hindres fra at komme over. Men som trolddomskyndig Schaman forvandler han sig til en Slange og smyger sig i denne Skikkelse igjennem Garnet. Efter Tilbagekomsten fra Tuonis triste Bolig giver han de kommende Slægter det Raad, at de ikke nogensinde selv begive sig til

Tuonela, da Mange havde begivet sig did, men Faa vare vendte tilbage.

§ 31.

Lappernes Basek, hellige Steder, Gudepladse og Offerpladse.

Lapperne have hverken havt Templer eller Kirker, saaledes som andre civiliserede Folkeslag, der have forstaaet at indrette Alt komfortablere baade for sig selv og sine Guder. Lappernes Gudsdyrkelse foregik under aaben Himmel, og deres Gudebilleder — eller de Naturgjenstande, der synligt repræsenterede deres Afguder, stode udsatte for Veir og Vind. Anledningen til, at et Sted blev anseet helligere end et andet — eller foretrukket fremfor et andet enten til Offerplads eller Plads for et Gudebillede, kunde være forskjellig. Paa Grund af den hos Lapper, Finner og beslægtede Folkeslag saa almindelige og forud i § 8 og 24 omtalte Anskuelse, at næsten enhver Gjenstand i Naturen beherskedes af et eller andet Aandevæsen, var det naturligt, at de dog især troede, at guddommelige og overnaturlige Væsener foretrak at opholde sig der, hvor Naturen var af en imponerende og storartet Beskaffenhed. „Naar derfor Lappen paa sine ensomme Vandringer stødte paa en Klippe eller en Sten af usædvanlig Beskaffenhed, blev hans levende Indbildningskraft strax paavirket. Han kunde ikke antage eller forstod ikke, at en saadan, undertiden næsten menneskelignende Form var tildannet ved almindelige Naturkræfter, f. Ex. ved Forvitring, men troede, at den var bleven til ved overnaturlige Væsener, og at heri var et Tegn paa, at en eller anden Guddom i Himmelen,

paa Jorden eller under Jorden fortrinsvis opholdt sig her — og her gjennem vedkommende Naturgjenstand ønskede at dyrkes ved Offer.“ Et Sted af saadan Beskaffenhed kaldte Lapperne et Basse, et helligt Sted, og her ofrede de til den Guddom, som de for Tilfældet nærmest tiltrængte eller nærmest havde Grund til at antage havde valgt Stedet til Opholdssted. Umiddelbar Henvendelse i Aanden til Gudeverdenen lærte Lappen først senere af Kristendommen. Et Basse vil altsaa sige det samme som et helligt Sted, en Gudeplads, et Offersted, svarende til Tempel, Kirke eller Alter blandt andre Nationer. Anledningen til, at et Sted blev anseet for et Basse, kunde ogsaa være den, at det paa Grnnd af en eller anden Naturhindring, f. Ex. en Fos, en Isbræ eller deslige var vanskeligt at passere forbi med Renhjorden, og at Ulykker vare indtrufne der. Det kunde ogsaa hænde, at Lappen selv eller nogen af hans Folk pludselig var bleven syg paa et Sted. Det kunde træffe, Lappen en Dag havde stor Vanlykke paa Jagt eller Fiske, strax blev Stedet anseet for et Basse, for usynlige Guddommes Opholdssted, og forsonende Offer bragtes den Guddom, som — alt efter Tilfældet — nærmest paatrængte sig Lappens Indbildningskraft. Omvendt kunde paa den anden Side ogsaa ligesaa ofte Steder, hvor Lappen havde fortrinlig Lykke til Jagt eller Fiske, blive anseede for at beskyttes af usynlige, ham velvillige Væsener, og et saadant Fjeld, en Ø, en Fos, en Indsø blev da kaldt Basse varre, suolo, guoika, javre, helligt Fjeld, etc., og Takoffer bragtes af Udbyttet. Utallige vare Anledningerne til Valget af Basek, (Plur. af Basse), og utallige vare derfor ogsaa disse. Herom bærer mangfoldige Steder i Finmarken, svensk og russisk Lapmarken samt det nordlige Finland

Vidnesbyrd, idet de endnu have Tilnavnet Basse eller det finske Pyhä, (pyhä joki, järvi, saari, koski, outa etc.). „Et saadant Basse eller Offersted kunde være mere eller mindre bekjendt og anerkjendt. Det kunde være fælles for flere Familier eller for hele Distrikter, f. Ex. det navnkundige Jumala Basse i Bjarmaland.“ Jo større Mængde Ofre der bragtes, des helligere ansaaes ogsaa Stedet. Derfor var der efter de forskjellige Forfatteres Beretning ikke blot Stuora Basek, Storhelligdomme, men Högstrøm nævner ogsaa Stuoramus — (Superl.) — Basse, den største Helligdom. Et saadant var da hele Traktens offentlige Gudsdyrkelsesplads eller Hovedkirke. Et Basse kunde ogsaa tilhøre en enkelt Familie, eller en enkelt Person kunde foruden de almindelige Basek ogsaa have et privat Basse eller Privatkapel, hvor han i al Stilhed ofrede til sin Favoritguddom. Især var dette rimeligvis Tilfældet i Hedenskabets sidste Dage, da Missionærerne, under Forkyndelse af Kristendommen, havde styrtet de fornemste Gudebilleder i Gruset. En og anden Lap

Anmærkn. L. Læstadius udleder Ordet Basse af Verbet basset, stege. At stege Maden, især Fisk, er meget almindeligt blandt Lapperne, især paa Reiser, og i ældre Tider blev rimeligvis ved Offermaaltiderne paa afsidesliggende Steder Maden næsten altid stegt. Saaledes fortæller ogsaa Leem, at der ved det berømte Offersted Sølfargapper i Porsanger fandtes endnu paa hans Tid en Mængde „Bassem-muorak“, Stege-Pinder, „hvilke Lapperne brugte, naar de gastererede ved at koge, stege og æde Kjødet af de Dyr, som ofredes til Afguden.“ Udtrykket Bassem-muor er fremdeles den Dag idag et gjængs Udtryk paa dette almindeligt brugte Redskab. Basse — (Præs. Particip. af basset) — baikke, varre eller javre etc. betyder saaledes oprindelig et Sted, et Fjeld eller en Indsø etc., hvor der steges, holdes Offermaaltid og ofres. Senere udelodes Ordet baikke, Sted, og Basse alene fik Betydningen Offersted, helligt Sted, Helligdom.

holdt endnu i Stilhed fast ved de gamle Guder og ofrede i Hemmelighed ogsaa til dem, uagtet han baade var døbt og konfirmeret samt deltog i Sakramentets Nydelse og i hele Gudstjenesten. Endnu for 20 Aar siden fandtes en Lap, som havde sit Gudebillede, hvortil han ofrede. (Se „En Sommer i Finmarken“ P. 85).

„Fjeldlapperne havde vel fortrinsvis sine Basek paa høie imponerende Fjelde, i Trakten af sine Vaar- og Høststationer. Maaske især paa Steder, hvor de opholdt sig under Høstflytningen, da Renslagtningen foregik, og de saaledes havde god Raad til at ofre. Skovlapperne har derimod havt sine Basek paa aabne, vakre Græsflekker i Skoven, paa Holmer i Indsøer og ved store Fossefald, hvor der var godt Laxefiske. Sølapperne endelig havde sine Basek paa fremragende Næs og i bratte Fjeldvægge, der gik lige ned i Søen“, (f. Ex. „Finkirken“ og „Simalango“ samt „Akko“ i Kvænangfjord). Da Lapperne af Billederne paa sine Basek eller, rettere sagt, af de ved Billederne repræsenterede Guddomme ventede sig Lykke i alle sine Foretagender, paa Jagt og paa Fiske, saa kunde man, som Castrén antager, være tilbøielig til at tro, at de gjerne vilde have disse Billeder i sin Nærhed og derfor opstillede dem tæt ved sin Bopæl. Men paa den anden Side synes dog den Respekt, Lappen havde for Guddommen, der repræsenteredes ved Billederne, at have gjort, at de ikke gjerne opslog sin Bopæl ganske i Nærheden af et større Basse for, som Leem siger, „ikke at besvære Stedets Afgud ved Barnegraad eller Andet, som kunde foraarsage ham Uro.“ Ærbødigheden for Helligdommen var saa stor, at Lappen ikke blot fandt det passende at holde Larmen af det daglige Livs Sysler borte fra Helligdommen, men med

den yderste Grad af krybende Ydmyghed nærmede han sig sit Basse, „iført sine Helligdagsklæder og gjorde Knæfald.“ Dersom han for Tilfældet i Forbifarende ikke havde Noget at ofre, rørte han dog idetmindste ved Benene af de forhen ofrede Dyr. Naar Lapperne paa Søen fore forbi et Basse, maatte Ingen i Baaden sove; thi dette ansaaes for Mangel paa Agtelse for Stedets Guddom. De talte ikke høit, skjøde ikke Fugle eller andre Dyr i Nærheden af et Basse, ligesom de i det Hele taget ikke gjorde Noget, der i mindste Maade kunde foraarsage Larm. „Havde de en blaa Kjortel eller andet blaat Klædebaand paa sig, afførte de sig samme og toge det ikke paa sig igjen, førend de vare passerede forbi Basse. Kvinderne saa ikke derhen, hvor Gudebilledet stod, men skjulte sine Ansigter. Naar en Lap besøgte et Basse, maatte han ikke have noget Klædesplag paa, som en Kvinde havde brugt, ja, han vilde ikke engang gaa derhen med Sko, som under Barkningen havde ligget i Kjedel sammen med en Kvindes Sko[1].“

§ 32.

Sieide eller Seite, Gudebilleder.

Paa et saadant Basse stod Lappernes Gudebilleder, der kunde være enten af Sten eller Træ. Disse Billeder skulde egentlig blot repræsentere den usynlige Guddom, men en Del Lapper har dog maaske ogsaa tænkt sig, at Guddommen midlertidig kunde opholde sig i Billedet. I det Hele taget synes deres Forestilling om Forholdet mellem Billedet og den usynlige Guddom at have været noget uklar. Billeddyrkere i samme Forstand, som andre asiatiske Folkeslag, der tro,

[1] K. Leem. Pag. 144.

at Guderne ere legemliggjorte i Billederne og uadskillelige fra disse, have Lapperne dog ingenlunde været. Derfor kunde de for et enkelt Tilfælde opstille et Billede og senere igjen bortkaste det som værdiløst, eller selvsamme Billede kunde ved forskjellige Leiligheder repræsentere forskjellige Guder. Efter Samuel Rehn — gjorde man for Guden Horagales nye Træbilleder hver Høst, nogen Tid før den store Høstslagtning, „for at Guden skulde have en ny, smuk Bolig.“

Med Hensyn til Betydningen af Ordet Sieide eller Seite hersker der hos de forskjellige Forfattere megen Forvirring og Modsigelse. Högström siger, at Billederne, naar de vare af Sten, kaldtes Sieide eller Seite; men han kjendte ikke til Forholdene andre Steder end i svensk Lapmarken. De norske Forfattere bruge ogsaa Udtrykket Sieide, men mene dermed det samme som Basse eller Stedet, hvor et Gudebillede stod, og Leem oversætter Sieide med Orakel. Scheffer synes med Seite at mene et Gudebillede i Almindelighed, og i nogle Tilfælde, hvor samme nærmere beskrives, karakteriseres det som Gæd'ge-Ibmel, Sten-Gud, og Muorra-Ibmel, Trægud. Samuel Rehn oversætter Seite med „manes,“ men røber sin fuldstændige Ukyndighed i det lappiske Sprog, idet han gjengiver det Spørgsmaal, som Noaiden gjorde, naar Offer skulde bringes: Maid væroid Jabmek sitte? med: „Hvilket Slags Offer ville I have, o manes!“ Sitte er nemlig, som ogsaa L. Læstadius bemærker, i denne Forbindelse ikke Seite, men det lappiske Verbum sittet, ville, ønske, forlange. Der staar altsaa paa Lappisk Intet om Seite, men kun: „Hvilket Offer forlange I, Døde?“ Men hvordan det nu end kan have været med det Begreb, som Lapperne paa de forskjellige Steder have forbundet med Sieide

eller Seite, Gudebillede eller Gudebilled-Plads, saa synes Ordet ikke at være ægte lappisk. Det findes nemlig ikke i Finsk og andre beslægtede Sprog, men derimod i Oldnorsk og de germanniske Sprog i den ikke meget afvigende Form Seidh oder Seidhr, som betegner et eget Slags Trolddom[1]. „Dersom det lappiske Seida stammer fra Oldnorsk, hvilket er sandsynligt, saa betegner det vel egentlig et Gudebillede, som Lapperne brugte under Udøvelsen af sine Trolddomskunster — en Bestemmelse, som Gudebillederne endnu have hos flere beslægtede Folkeslag[2].“

Stenbillederne eller, som Högström kalder dem, Seiterne vare ikke dannede ved Kunst, men enten fandtes der paa et eller andet fremragende Punkt en særegen dannet, opretstaaende Klippeblok, og denne tilbades da som Symbol for Guddommen, eller ogsaa fandt Lappen ved en Fos eller paa Strandbredden en Sten, som ved Forvitring havde erholdt en usædvanlig Form. Denne tog han da og opstillede sammesteds eller førte den hen til et Basse og satte den der. Castrén fortæller imidlertid, at han paa en Ø i Enaresøen har seet et Billede, som var dannet ved Menneskehaand. „Det var tildels sammenføiet af forskjellige Stene, som tydeligt skulde betegne de forskjellige Dele af et Menneskes Legeme, og ovenpaa Seidaen laa en stor Sten, som forestillede Hovedet.“ Men maaske er dette dog en Misforstaaelse af Castrén, idet Stenen, som efter hans Mening skulde forestille Hovedet, efter Lappens Forestilling har været hele Gudebilledet, der, som næsten altid, stod paa et Underlag eller Forhøining, bygget af Sten.

---

[1] Grim. Deutsche Mythologie. Pag. 988. [2] Castrén. l. c. Pag. 203.

I Regelen var der opstillet flere Billeder paa samme Sted. Det største forestillede Husfaderen. Et noget mindre forestillede hans Hustru, og et eller flere endnu mindre forestillede Ægteparrets Børn. Omkring disse Billeder byggedes der, særskilt for hvert Billede, en Ringmur af Sten og ovenpaa denne et Gjærde af Tømmer, dersom Adgang til saadant fandtes i Nærheden, for end bedre at beskytte det bragte Offer fra at bortranes. Ligeledes byggedes undertiden en Stillads, hvorpaa Offeret lagdes i Nærheden af Stenguden, hvorom mere i næste §. Overalt i Finmarken findes endnu mangesteds tydelige Levninger af disse Ringmure, men Billederne ere naturligvis forsvundne, idet enten Missionærerne eller Lapperne selv have omstyrtet og bortkastet dem. Kun enkelte, som Naturen selv har opstillet, og som ere for store til at omstyrtes eller tilintetgjøres, staa endnu hist og her til Minde om Hedendommens Tid. (Se Billedet). Enkelte af Ringmurene, der have været opførte om Billederne, ere derimod endnu uforandrede blevne staaende i Fred. Saaledes navnlig en, der findes ved Bredden af Laxelvvandet i Porsanger. For et Par Aar siden fandtes her fremdeles Spor af de Tømmerstokke, som havde ligget ovenpaa Ringmuren. Indenfor denne findes en Pyramide, bygget af runde Stene, og i Toppen af denne ser man endnu tydeligt nok den Fordybning mellem Stenene, hvori det egentlige Gudebillede har været stillet. Pyramiden er hul, og inde i Hulningen laa, da Forfatteren sidst saa Stedet, endnu Ben af forskjellige Dyr og Fiske.

Stenbillederne, som Lapperne fandt og opstillede, kunde være af meget forskjellig Størrelse. Enkelte vare saa smaa, at de med Lethed kunde løftes. „Man brugte paa somme Steder,“ siger Högström § 19, „hvert

To Klippestykker, der af Lapperne have veret benyttede som Afgudsbilleder.

Aar at løfte op Stenene og om Vinteren at lægge friske Grankvister indunder og omkring dem, om Sommeren grønt Løv, hvilket Lappen gjør med blottet Hoved, idet han nærmer sig, krybende paa alle Fire, ligesom naar han ellers skulde ofre. Af Stenens Lethed eller Tyngde kunde man slutte, om Guden var gunstigt eller ugunstigt stemt. Stenguderne, siger samme Forfatter, synes af Lapperne at have været holdte i langt større Hellighed end de af Træ". Hine vare nemlig dannede af Guderne selv, disse af Menneskehænder.

Alle Horn af slagtede Rensdyr bragtes altid Guderne som Offer. Man ordnede disse som et Gjærde rundt omkring Billedet, og dette kaldtes Čoarvvegarde, Horngjærde. For ikke mange Aar siden fandt man endnu Levninger af de Hornmasser, som paa enkelte Steder vare ofrede, men nu, efterat ogsaa Renhorn ere blevne en Handelsartikel, ere de ganske forsvundne. Efter Leem — var der op imod de to høie Stene, der findes paa Toppen af Fjeldet Sølfargapper i Porsanger og tjente som Afgudsbilleder, „stillet krydsvis lange Kjeppe af tørt Furutræ, alternatim udskaarne med trende bene Skaar og trende Kryds, altsaa fremvisende følgende Karakterer: IIIXXXIII+++IIIXXX". Rimeligvis have disse Streger betegnet Antallet eller Beskaffenheden af de Ofre, der vare bragte.

Foruden Billeder af Sten havde Lapperne ogsaa Billeder af Træ. Disse opstilledes i Skovtrakter paa en Stillads, der byggedes af 4 eller flere perpendikulært nedrammede Pæle. Ovenpaa disse Pæle lagdes kløvede Stokke, Side om Side, saaledes at de dannede et Tag eller saaledes, at det Hele saa ud som et stort Bord paa meget høie Fødder. En saadan Stillads kaldes luovve og bruges fremdeles af Lapperne til derpaa at

lægge forskjellige Sager i Forvaring for Hunde og Rovdyr. Træbilledet blev enten stillet oppe paa denne Stillads eller ved Siden af den, men Offeret lagdes altid op paa Stilladsen. Træerne, som i Skoven stode omkring Luovven eller Alteret, bleve altid afkvistede nedenfra og et godt Stykke opover Stammen. „Disse Altere“, siger Forfatteren af Nærø-Manuskriptet, „kunne være saa store, at deri fandtes 20—30 Læs Ved. Deslige Altere have de staaende, enhver af sine 3 Storguder til Ære, langt oppe i Skoven mod Fjeldene. Missionær Kildal opbrændte i Ofoten i Løbet af 14 Dage 40 saadanne Altere med alle de derpaa liggende Billeder og Ben, som paa enkelte Altere fandtes i saadan Mængde, at de — selve Alteret fraregnet — ikke havde kunnet kjøres bort paa een Gang med 5—6 Heste“.

Træbillederne, siger Högstrøm, vare gjorte af den nederste Del af Træstammer, især af Birk. Selve Roden var tildannet som Hoved, og noget af Stammen dannede Krop og Ben. Jessen fortæller, „at Træbillederne vare $1^1/_2$—2 Alen høie og henved 1 Alen tykke. De tildannede Billedet saaledes, at det fik nogen Lighed med det Mærke, hvormed samme Afgud var aftegnet paa Runebommen, og for at enhver Gud kunde kjende sit Offer, og en anden ikke tilegne sig det og gjøre sig tilgode deraf paa fremmed Bekostning, satte de ogsaa Afgudens Navn foran Billedet“, hvilket vel vil sige, at de med Blod af Offerdyret malede Gudens Mærke paa Billedet, saaledes som dette var tegnet paa Runebommen. „Øinene gjorde de kjendelige med Fedmen af Dyret. Ved Siden af V æ r r o-m u o r, (ↄ: Offertræ), eller Billedet satte de endnu et eller andet Tegn, som de kaldte K i e l d e-m u o r, (g i e l d e t, forbyde, værne om, altsaa: Beskyttelses-Træ). Dette bestod som oftest af

2 Grene af Birketræ, en paa hver Side af Billedet, hvilke i Enderne bøiedes sammen over Billedet. Roden, som dannede Billedets Hoved, stilledes opad, og Stammen fæstedes i Jorden, undtagen naar de ofrede til Rađien ačče eller kiedde; thi i dette Tilfælde stilledes Billedet omvendt eller med Roden nedad. Naar de ofrede til Solen eller Maanen, stillede de ved Siden af hvert Billede et Træ, dannede dette oventil som en Ring, besat med Takker, og bestrøg det paa alle Sider med Blod. Naar de ofrede til Saivvofolket, betjente de sig istedetfor Træer af Stene, som de ligeledes besmurte med Blod og udsirede med Fedmen af Offeret". (Jessen, Pag. 47.) „I Hovedet paa Horagales's Billede sloges, efter Scheffer, en Spiger eller, efter Jessen, fæstedes til Billedet Noget, som skulde forestille en Hammer".

„Disse Billeder", siger Hagstrøm, „staa enten bestandig paa sine bestemte Steder og blive aarlig med Offer besøgte, naar Lappen paa sine Flytninger kommer i Nærheden af dem, eller de opsættes hvert Aar om Høsten paa de Steder, hvor Lapperne slagte sine Ren. Det har imidlertid hændt, at Lapperne have gjort Hærværk paa Andres private Gudebilleder eller hugget istykker de Horn og Ben, som vare ofrede til dem".

§ 33.

Kovre eller Kevre, Finnernes Kekri eller Köyri.

De terske Lapper eller Lapperne, som bo paa Halvøen østenfor Kola i russisk Lapland, skulle, ifølge L. Læstadius, for ikke ret mange Aar siden have havt for Skik at ofre paa en eiendommelig Maade en hel Ren for at faa Lykke med Rensdyravlen. Dette, siger han, gik til paa følgende Maade: Enhver Reneier fremstillede

til dette Øiemed sin bedste og smukkeste Ren, og af disse udvalgte Noaiden en enkelt. Denne skulde flaaes uden Hjælp af Jernredskab, en Bestemmelse, som maaske tyder paa, at denne Offerskik var meget gammel eller fra en Tid, da man endnu ikke kjendte Jernredskaber. Efterat Renen var flaaet, lod man den fryse stiv og stillede den saa op paa et Fjeld, hvor den af Noaiden og den forsamlede Mængde ved Sang og Trylleformler blev indviet til hele Bylagets Guddom, til hvem man da igjen ofrede. Rimeligvis var det dog ikke den flaaede Renkrop, som dyrkedes, men denne stod i samme Forhold til den Guddom, der antoges at fremme Rensdyravlen, som andre Billeder til andre Guder. Sandsynligvis var det en Hunren, som ofredes, og heri faar man da Forklaring paa den særegne Omstændighed, at flere af de Basse-varek, hellige Fjelde, som Leem opregner, have Tilnavnet Basse aldo, hellige Simle, f. Ex. Mæiske vare basse aldo, Mæiske Fjeldets hellige Simle. Nieid vare basse aldo, Jomfrufjeldets hellige Simle, og flere. Uagtet Intet nævnes derom i Missionærernes Skrifter, har det rimeligvis ogsaa i Finmarken i de ældste Tider været brugeligt om Høsten at ofre en hel Ren for Held med Rensdyravlen. Det, som nemlig tyder herpaa, er, at man paa Runebom No. 1 finder en Hunren stillet op iblandt de øverste Guder som Offer. Kovre eller Kevre, som denne Offerren kaldtes af de terske Lapper, er rimeligvis Finnernes Kekri, Käkri eller Köyri, der, efter Agricola, var en Guddom, som havde Omhu for Kvæghjordens Trivsel. Til denne Guddoms Ære holdt Finnerne fordum en Fest om Høsten paa Allehelgens Dag, som derfor endnu af Finnerne kaldes Kekri. Man slagtede et Faar, som tilligemed anden Mad spistes til Ære for Guddommen. Lappernes Kovre

eller Basse aldo, hellige Simle, og Finnernes Kekri har altsaa i Almindelighed taget været Yppighedens og Frugtbarhedens Symbol, men det er vel nu ikke muligt at afgjøre, om Lapperne have laant Ideen af Finnerne — eller omvendt.

Offerlære.

§ 34.

Offertiden.

L. Læstadius mener, at Lappernes ordinære eller store Offerfest var henlagt til Høsten, til Slutningen af September. Paa denne Tid pleie nemlig Lapperne at slagte sine Oxeren, førend Parringstiden begynder. Det Kjød, som ikke strax fortæres, sælges eller opbevares tørret i Boder til Vaaren, da Renen er utjenlig til Slagt. I December Maaned har rimeligvis ogsaa en større Offerfest været afholdt. Denne Maaned heder nemlig paa Lappisk Basse manno eller Bassatis manno, Stege-Maaned, (§ 31, Anmærk.), Offer-Maaned eller Hellig-Maaned. Kastrerede Rensdyr og Simler ere paa denne Tid fedest og slagtes derfor da af Lapperne.

Foruden de Ofre, der bragtes paa disse store Høitider, ofrede Lapperne jævnlig hele Aaret igjennem, alt eftersom deres Ve eller Vel udfordrede Tak- eller Son-Offer, snart til den ene, snart til den anden af sine mangfoldige Guder og Skytsaander. I ethvert saadant Tilfælde afgjorde Noaiden ved Hjælp af Runebommen, hvilket Offer der skulde bringes.

§ 35.

Offerceremonier.

Naar Lappen, der skulde ofre, ikke selv var Noaide, maatte han tilkalde en saadan, der kjendte alle Ceremonierne ved Ofringen. Noaiden maatte da for-

berede sig til Ofringen ved Faste og ved at vaske sig over hele Legemet. I enkelte Tilfælde, f. Ex. ved livsfarlige Sygdomme, kunde det hænde, at et Dyr skulde ofres helt og holdent. I dette Tilfælde blev der intet Offerkalas holdt, og heller ingen Gjæster indbudne; men ellers holdt Lapperne, som andre hedenske Nationer, Gjæstebud ved Ofringen. Man indbød saa mange Gjæster, som behøvedes, for paa Stedet at fortære Kjødet af det slagtede Dyr. Naar Offerdagen frembrød, og Gjæsterne ankom, iførte Noaiden sig sine bedste Klæder. Omkring høire Haand havde han en Messingkjæde. Et Bælte tog han saaledes paa sig, at det laa over høire Skulder og under venstre Arm, ligesom et Ordensbaand. Over Skuldrene havde han et hvidt Linklæde, og paa Hovedet havde han, naar der ofredes til nogen af Gudinderne, et Linklæde i Form af en Kvindehue, hvorom der igjen, efter Nærø-Manuskriptet, sattes en Krands af Løv og Blomster. „Naar man nu spurgte Noaiden“, siger Jessen, „hvad hans Prydelser, Kjæde, Bælte m. m. skulde betyde, svarede han, at det altsammen var Tegn paa den Frivillighed og Beredvillighed, hvormed de frembare sit Offer“. Efter saaledes at være redimitus ad sacra peragenda udforskede Noaiden først ved Hjælp af Runebommen, til hvilken Guddom man skulde ofre, — i Tilfælde nemlig af, at man ikke tiltrængte nogen bestemt Guds særlige Hjælp, — og hvilket Offer der skulde bringes. Var dette Offer en Ren, som vel hyppigst var Tilfældet om Høsten i Slagtetiden, medens til andre Tider og i særegne Tilfælder andre Ofre kunde bringes, udsondredes Dyret af Hjorden, og i dets høire Øre fæstedes en hvid, rød eller sort Traad, alt efter den Guddoms Egenskaber, til hvem Offeret var bestemt. Det Dyr,

der saaledes udtoges til Offer, maatte være aldeles uden nogen Lyde eller Feil. Samuel Rehn har tillige forklaret, at man for at forsikre sig om, at Afguden vilde have Offerdyret, rykkede nogle Haar af paa Undersiden af Dyrets Hals og fæstede disse ved et eller andet klæbrigt Stof til Ringen, som lagdes paa Runebommen. Dersom nu Ringen, siger Rehn, ved Slag paa Trommeskindet bevægede sig hen til den Guds Billede, til hvem man agtede at ofre, da var det et Tegn paa, at Guden vilde modtage Offeret. Rørte Ringen sig ikke af Pletten, maatte et andet Dyr udvælges. Det beroede naturligvis paa Noaidens Kunstfærdighed at faa Ringen til at bevæge sig og standse, hvor han vilde. Var nu Dyret udvalgt og, efter Nærø-Manuskriptet, — ligesom Noaiden eller Blotmanden — udstyret med en Krands om Hovedet, begav hele Selskabet sig hen til Basse, hvor Gudebillederne stode, eller ogsaa opstilledes for Tilfældet et Billede af Træ paa Stedet, i nogen Afstand bagenfor Teltet. Førend man begav sig afsted, maatte man imidlertid drage Omsorg for, at alle Hunde bleve bundne. Slap nogen af dem løs, troede man, at Udyr strax vilde komme over Hjorden, eller at Hundene selv vilde tage sig til at bide Dyrene ihjel. Ingen Kvinde maatte tilstedes at have noget at gjøre med det Offer, som Mændene bragte. Hun maatte ikke komme Helligdommen eller dens indviede Omraade nær, heller ikke gaa over den Sti, som Mændene fulgte, naar de gik til Offerpladsen, ja, ikke engang se i den Retning, hvor denne laa. Derimod var det ikke Kvinderne forment hjemme paa egen Haand at ofre mindre Ting til de kvindelige Guddomme.

Ankomne til Offerstedet, stak Noaiden Dyret lige i Hjertet med en Kniv, saaledes at det efter et Par

Minutters Forløb faldt dødt omkuld. Derpaa afdroges Huden, og heri skulde samtlige Gjæster deltage. Efter at Indvoldene vare udtagne, samlede man noget af Blodet i en dertil medtagen Skaal, hvorefter Noaiden sønderlemmede Dyret efter Ledemodene, saaledes at intet Ben blev brudt. „Derpaa afskar Noaiden“, siger Jessen, „Næse, Øine, Øren, Hjerte og Lunge samt lidt Kjød af hvert Lem, — men især maatte han ikke forglemme Kjønsdelene, naar det var et Handyr, — og lagde dette tilside til Offer“. Alt eftersom det Øvrige af Dyret sønderlemmedes, kastedes det i en Offerkjedel. Efterat Kjedelen havde sydet $1/2$ Times Tid, tog man endnu op nogle Stykker eller, efter Andre, lidt af ethvert Lem til Offer og lagde det hen til det øvrige, medens Resten kogtes. Naar Maaltidet var tilberedt, „faldt Noaiden og alle Offergjæsterne paa Knæ og velsignede Anretningen samt bade den Guddom, hvem Offeret var tiltænkt, at han naadigst vilde modtage Offeret og bistaa dem i den Sag, hvorom han fornemmelig anraabtes“. Derpaa forsynede Noaiden sig med et Stykke Kjød, idet han sagde: Dat læ Horagales, Sarakka eller N. N. biergo! — Det er Horagales's, Sarakka's eller N. N.'s Kjød! — Ligesaa gjorde og sagde alle Gjæsterne. Naar Alt var fortæret, og, efter Nærø-Manuskriptet, maatte endelig hele Offeret fortæres samme Dag, saaledes at slet Intet deraf blev levnet, tog Noaiden og efter ham de Øvrige en Drik Kjødsuppe med de Ord: Dat læ Horagales eller N. N. garre! — Det er Horagales's Skaal! — Efter endt Maaltid faldt Alle atter paa Knæ og bad den Gud, til til hvem man ofrede, at han ikke vilde forsmaa Offeret, men naadigst modtage samme. Derpaa samlede Noaiden omhyggeligt alle Benene sammen og lagde

dem tilligemed det, som tidligere var lagt tilside, i et Traug eller i et Slags Ligkiste af Birkebark, kaldet Damen-garre. Alle Benene lagdes i sin naturlige Orden, og det Hele overstænkedes med det opsamlede Hjerteblod. Dette Offer bragtes nu af Noaiden hen til Billedet. Han maatte nærme sig samme med blottet Hoved og krybende frem paa Knæerne. Idet han satte Offeret hen ved Stenbilledet eller stillede det op paa Luovven, om saadan fandtes, udbrød han: „Kjære N. N., modtag dette Offer af min Haand og hjælp os!" (i dette eller hint). Derpaa bestrøges Billedet ligeledes med Blod og betegnedes med Figurer, medens Øinene besmurtes med Fedme af Offeret. Foregik Ofringen paa et Sted, hvor intet Billede eller Offerluovve fandtes, saa nedgrov man Offeret i Jorden og satte det for Tilfældet dannede Billede over Graven, eller, efter Nærø-manuskriptet, pleiede man endogsaa undertiden „at grave det ned i Jorden inde i Hytten," rimeligvis dog kun, naar Offeret var bestemt til Sarakka, som antoges at opholde sig ved Ildstedet.

„Naar Noaiden," siger Jessen, „skulde forklare, hvorfor Benene saa omhyggeligt bleve samlede i Damen-garre, hed det, at man troede, at Offerdyret fik af den Gud, til hvem det ofredes, ei alene sit Kjød, Liv og Lemmer igjen i fuld, god Stand, men — at det endogsaa — (i Saivvo nemlig) — blev langt større og herligere, end det var dengang, det slagtedes." Efter samme Forfatter synes det dog, som om man ikke altid fortærede hele Dyret paa Stedet, men kun Forparten. „Bagdelen ansaa de uværdig til at fortæres som Offer, og den sendtes derfor hjem til Husbehov." Maaske man da senere bragte Benene til Offerstedet, i Tilfælde af at man ønskede, at Dyret skulde gjenoplives i Saivvo.

§ 36.

Ofre til de forskjellige Guder.

Noget særskilt Offer til Radien aččе omtales ikke i Missionærernes Skrifter, men — at der har været ofret baade til ham og Sønnen Radien kiedde, fremgaar tydeligt af Ordene hos Jessen, der siger, „at, naar man ofrede til Radien aččе eller Radien kiedde, blev disses Billede dannet som Horagales's Billede, af en Birkestubbe, men sat i en omvendt Stilling af dette, (§ 32). Af Offeret til Radien og hans Familie var det ogsaa Kvinder tilladt at spise."

Til Horagales synes især Rensdyr at være ofrede, skjønt intet Bestemt herom fortælles. Kun gjør Jessen den Bemærkning, at intet Hundyr eller kastreret Handyr maatte ofres til ham. Det er derfor ikke sandsynligt, at den Hunren, som findes paa Runeb. No. 1, Fig. 7, var, som det hedder i Forklaringen til samme Runeb., „Offer til de 3 Storguder," ialfald ikke til Horagales, men maaske dette Billede har betegnet den i § 33 omtalte hellige Simleren „Kovre." Paa Runeb. No. 3 findes tydeligt nok, at dømme efter Hornenes Størrelse og Form, en Hanren aftegnet i de øverste Guders Afdeling. Ligesaa paa No. 5. Heller ikke maatte nogen Kvinde spise af det til Horagales ofrede Dyr. Nærømanuskriptets Forfatter fortæller, at man ogsaa ofrede ham „lange og store Hammere, hvormed han skulde fordrive onde Væsener," en Ide, som aabenbart er laant fra Nordmændenes Fortælling om Thor.

I de svenske Lapmarker synes man især at have ofret til de i § 22 omtalte Junkere, hvis Billeder vare af Sten. Det almindeligste Offer var en Ren, der, som til Horagales, maatte være en Hanren. „Førend

Dyret slagtedes," siger Scheffer, „udmærkede man det ved at stikke en rød Traad igjennem dets høire Øre. Den, der slagtede Dyret, tog Hornene, Benene af Hoved og Hals, Kloverne, Lægbenene samt noget Blod og bragte dette hen til det Fjeld, hvor den Storjunker stod, til hvis Ære Offerdyret var slagtet. Saasnart Lappen fik Guden i Sigte, blottede han sit Hoved og nærmede sig med den største Ærbødighed, krybende paa alle Fire. Billedet besmurte han med Blod og Fedt af Dyret, Hornene stillede han omkring Stenen. Paa høire Side lagde han Kjønsdelene og paa venstre Side et Stykke Tin, hvortil var fæstet en rød Traad samt en liden Sølvmynt." Undertiden stod et Stenbillede saaledes til, at det var umuligt at komme det ganske nær. Lappen tog da en Sten, dyppede den i Offerdyrets Blod og kastede den op imod Stenbilledet.

Om Offer til Solen er talt i § 19. Intet Hundyr maatte ofres til Solen eller Maanen, heller ikke sorte Dyr eller gamle Dyr. Ofredes en Ren til Solen, udmærkede man den først ved at stikke en hvid Traad gjennem dens høire Øre. Derpaa tog man et Stykke Kjød af hvert Lem, fæstede disse Stykker paa en Vidiegren, bøiet til en Cirkel, saa stor som et halvt Tøndebaand, og hængte dem op paa Offerluovven bag Teltet eller Gammen. Ligesaa ordnede man Benene i en Cirkel paa Luovven — til Ære for Solen. Ingen Kvinde maatte spise af det Offer, der bragtes Solen.

Til Akkerne eller de kvindelige Guddomme og navnlig til Sarakka ofrede Kvindekjønnet daglig, hvorom forud i § 21, Pag. 91. Af Alt, hvad man daglig nød, fik Sarakka sin Del, og naar man flyttede fra et Sted til et andet, spildte man lidt Mælkesuppe paa Jorden som Takoffer for at have befundet sig vel paa Stedet.

Næsten alle Forfattere omtale, at Lapperne ofrede til de Døde eller baade til Saivvofolket og til Væsener i Jabmikuči aibmo; til de første af Taknemmelighed for beviste Tjenester, til de sidste for at stille dem tilfreds, hvorom tidligere er talt i § 32. Naar de ofrede til de Døde, siger Scheffer, brugte de ikke Billeder som ved Ofring til Horagales og andre Guder, men de raadspurgte alene Runebommen eller slog paa denne under en Troldsang, hvori forekom Spørgsmaalet: „Maid væroid, jabmek, sitte“ (ɔ: sittebetet)?“ Hvilket Offer ville I have, I Døde! (se § 32). Naar det saa ved Ringens Gang paa Troldtrommen var afgjort, hvilket Offer der skulde bringes, blev der, dersom dette var en Ren, fæstet en sort Traad igjennem Dyrets høire Øre. Kjødet spiste man op, kun tog man et Stykke af Hjerte og Lunge og delte disse Stykker igjen i 3 Dele. Igjennem hver Del stak man en liden Hornspids, som først var dyppet i Dyrets Blod. Det Hele lagde man tilligemed Benene af Dyret, hvoraf Kjødet var afspist, i et Slags Kasse eller Kurv, gjort i Form af en Renslæde, og nedgrov det i Jorden.

Naar de Dødes Paarørende eller gode Venner kom forbi de Steder, hvor deres Afdøde laa begravede, pleiede de at kaste et Stykke Tobak til dem eller Andet, som den Afdøde i levende Live havde havt særlig Smag for. Som oftest pleiede de at slagte den Ren, hvormed den Døde var kjørt til Graven, hvorefter Benene nedgravedes i Jorden. Högstrøm, § 30. Det Samme fortæller ogsaa Leem, ligesom — at de lagde forskjellige Ting ned i Ligkisten hos den Døde, f. Ex. Bue, Pil, Øxe og Fyrtøi samt noget Mad, eller Sax og Naal m. m., naar det var en Kvinde. I russisk Lapmarken har jeg ved Bredden af Imandra seet, at Lapperne endnu bruge at henlægge for-

skjellige Redskaber paa den Dødes Grav, f. Ex. Øxe og Kniv; men disse Redskaber vare altid mishandlede eller næsten ganske ødelagte, f. Ex. Øxen hugget med Eggen saaledes mod Sten, at den var ubrugbar. Rimeligvis foretog man denne Ødelæggelse, for at Ingen skulde fristes til at bortstjæle Sagerne.

Ligesom Lapperne ofrede til de Døde i Almindelighed, saaledes ofrede de i farlige Sygdomme specielt til Rọta, Herskeren over de Dødes Rige, undertiden endogsaa en hel Hest, (§ 26). Högström fortæller, at Lapperne især ved Juletider pleiede at ofre til Rutu. I den Anledning gjorde de nogle smaa Tragter eller Ruller af Birkebark, i hvilke man lagde et Stykke af al den Mad, som man spiste Juleaftèn, (der paa Lappisk hedder Ruotta-æked, — æked, Aften), og Julemorgen. Havde de Mel, gjorde de derhos en liden Kage, fyldte den med Mælk og Ost, samt stegte den paa Gløder og lagde den til det Øvrige. Dernæst stak de to Splinter, gjorte som Spader, af ½ Alens Længde, gjennem Birkebark-Karret og hængte det saa op i et Træ i Nærheden af sin Bopæl. Træet blev afkvistet nedentil og afbarket samt bemalet med Kors. Foruden disse Ofre til de forskjellige Guder til bestemte Tider af Aaret, pleiede Lapperne desuden ogsaa at ofre ved mangfoldige forskjellige Tilfælde i det daglige Liv. Naar Noget gik dem imod, eller deres Kreaturer bleve syge, siger Högström, gjorde de Løfte til en vis Gud eller til flere Guder at ofre dette eller hint, dersom de opnaaede sit Ønske eller undgik det Onde. Naar f. Ex. en Ren blev syg, gjorde de det Løfte, at de, om den igjen kom sig, paa en bestemt Tid skulde slagte den og ikke sønderhugge eller lade bortkomme noget Ben, men forvare dem allesammen til den Gud, hvem

Løftet gjaldt, og fra hvem Hjælpen formodedes at komme. Hvad Lappen saaledes lovede, holdt han ubrødelig. Hændte det sig, at en Hund slæbte bort et Ben af et saadant Dyr, saa maatte den miste Livet, og man ofrede et af dennes Ben istedet.

Dersom man tør tro en Beretning af Rosenvinge i Budstikken, 5te Aargang, No. 95, har Lapperne havt en Forkjærlighed for sorte Kreaturer som Offerdyr og rimeligvis da især til de Døde, ligesom de, naar en Ren ofredes, udmærkede samme med en sort Traad i Øret. Han fortæller nemlig, at de svenske Lapper, naar de om Høsten skulde bringe sine Rensdyr tilbage fra Ofoten til den svenske Grænse, „indfinde sig i Bygden og byde en overdreven Pris for sorte Faar, Gjeder, Katte, Haner, kort — alle Slags sorte Kreaturer, hvilke de anvende til Ofring, idet de begive sig tilfjelds, paa den Maade, at de binde dem fast til Bjergkløfter og Bjerghuler til Maaltid for sin Afgud.“ Dette blev paa følgende Maade opdaget af en Nordmand. „En svensk Lap kom til ham for at kjøbe et sort Kreatur, og især faldt hans Øine paa en sort Ko, som Bonden dog ikke vilde overlade ham, men da Lappen omsider bød ham 12 Speciedaler, som var over det Dobbelte af, hvad en Ko kostede om Høsten, tog han dog til Slutning mod dette fordelagtige Tilbud. Hændelsesvis gaar Bonden 2 Dage efter op tilfjelds for at hugge Tømmer. Underveis og i Nærheden af en Dal hører han Lyden af en Ko. Han nærmer sig og finder nu sin egen Ko, bunden fast ved en Hule og vansmægtet af Hunger. Han bringer den hjem og tier. Aaret efter kom samme Lap igjen, kjøbte samme Ko for 12 Speciedaler og begav sig med den tilfjelds. Bonden passer paa, finder sin Ko i samme Stilling og paa samme

Sted som Aaret forud og bringer den uskadt hjem. Denne Negocie ophørte derved, at Lappen paa sidste Reise blev forvildet i Snefoget paa Fjeldet og omkom". Dette skal være foregaaet omkring 1790.

§ 37.

Ceremonier ved Bjørnefangsten.

Da Bjørnen af Lapperne ansaaes for et helligt Dyr, der stod under *Læibolmai's* særlige Beskyttelse, iagttoges i ældre Tider en hel Del Ceremonier, naar man skulde paa Jagt efter den, og naar man var saa heldig at dræbe den. Disse Ceremonier omtales af flere gamle Forfattere, f. Ex. Leem, Scheffer og fl., men udførligst af P. Fjellström i hans Bog: „Berättelse om Lapparnes Björnfänge. Stockholm 1755". Da disse Ceremonier ganske vist stamme fra den hedenske Tid, kan det maaske her ikke være paa urette Sted at finde anført det Vigtigste af, hvad derom berettes dels i hans Skrifter, dels af L. Læstadius.

Naar Lapperne skulde paa Bjørnejagt, pleiede de aldrig at benævne Bjørnen med hans rette Navn, *guofča*, men omtalte ham og Alt, hvad der stod i Forbindelse med Jagten, med særegne mystiske Ord. Om Bjørnen selv brugte de saaledes Udtrykket *basse vaiše*, (helligt Vildt), eller *buolda-aggja*, (Bakke-Bedstefader), eller *buolda-boadnje*, (Bakke-Manden), eller *buolda-cuobo*, (Bakke-Padde), eller *muodda-aggja*, (Pels-Bedstefader), og fl. Som Exempler af Bjørnesproget, „uforstaaeligt for Andre end Bjørnejægere", kan anføres, at Sang, (*juoigem*), hed: *siggem*; Øie, (*čalbme*), hed: *naste*, (ɔ: Stjerne); Øre, (*bællje*), hed: *auros*; Skind, (*nakke*), hed: *låtek*; Hjerte, (*vaibmo*), hed: *jalos*, (ɔ: Mod, Dristighed); koge, (*vuoššat*), hed:

guordestet, o. s. v. Baade Ceremonierne og Sproget skal efter Lappernes egen Forklaring, siger Fjellström, have sin Oprindelse fra følgende Sagn, som han har hørt fortælle i Lycksele Lapmark:

„Tre Brødre havde en eneste Søster. De hadede denne Søster, og hun nødsagedes til at flygte til Ødemarken. Træt af at vanke omkring, fandt hun et Bjørnehide,[1] hvori hun gik ind og lagde sig til Hvile. Til samme Hide kommer ogsaa en Bjørn, og efterat have stiftet nærmere Bekjendtskab med Pigen tager han hende til Hustru og avler med hende en Søn. Efter nogen Tids Forløb, da Sønnen var bleven voxen og Faderen gammel, skal denne en Dag have sagt til sin Hustru, at han nu for Alderdom ikke kunde leve længer: Vilde han derfor gaa ud paa første Sne, forat hendes 3 Brødre kunde se Sporene efter ham og saaledes ringe[2] og dræbe ham. Hustruen søgte vel at forhindre dette, men Bjørnen lod sig ikke overtale. Han gjorde, som han havde sagt, gik ud paa første Snefald, saaledes at Brødrene snart fandt Sporene og ringede ham ind. Derpaa befalede Bjørnen, at et Stykke Messing skulde fæstes i hans Pande til et Tegn, baade forat han kunde gjenkjendes fra andre Bjørne, og forat hans egen Søn, som ogsaa nu var gaaet fra ham, ei skulde dræbe ham. Da der saa faldt dyb Sne, gik de 3 Brødre ud for at fælde Bjørnen, som de havde ringet. Da spørger Bjørnen sin Hustru, om alle 3 Brø-

---

[1] Hule eller Skjul, hvori Bjørnen sover om Vinteren.

[2] Man søger paa den første Sne om Høsten Spor efter Bjørnen, gaar i Ringe over Sporet, indtil man finder, at Sporene gaa ind, men ikke ud af Ringen, inden hvilken man altsaa har Bjørnen i dens Vinterleie. Naar Sneen senere er bleven rigtig dyb, gaar man ud igjen og opsøger Bjørnen i dens Leie, inden den afmærkede Plads.

drene havde været lige hadske imod hende, hvortil hun svarer, at de to ældste havde været værre imod hende end den yngste.

Da Brødrene kom frem til Bjørnehidet, springer Bjørnen ud og overfalder og bider den ældste af Brødrene meget slemt, hvorefter den selv uskadt igjen løber ind i sit Hide. Da den næstældste Broder kommer, løber Bjørnen ligeledes mod ham og bider ogsaa ham slemt, hvorpaa den igjen gaar ind i Hidet. Nu befaler han sin Hustru, at hun skal tage ham om Livet, og med hende i sin Favn gaar han paa Bagbenene ud af Hidet. Selv sætter hun sig et Stykke derfra og tildækker sit Ansigt med et Klæde, som om hun ikke havde Hjerte til at se Bjørnens Endeligt, og hvorledes den blev flaaet, Dog kiger hun lidt med det ene Øie hen derpaa. Heraf skal den Skik være opkommen, at ingen Kvinde maa faa Lov til at se paa Bjørnen eller Bjørnejægerne — uden med tildækket Ansigt og gjennem en Messingring, hvorom senere skal berettes.

Da nu de 3 Brødre havde flaaet Bjørnen og lagt Kjødet i en Kjedel for at koges, kommer Sønnen, hvem de fortælle, at de havde skudt et underligt Dyr, som havde et Stykke Messing i Panden. Denne siger, at det er hans egen Fader, som paa denne Maade var mærket, og paastaar derfor at ville have lige Lod i ham med de Andre. Da de aldeles ikke ville gaa ind herpaa, truer Sønnen med, at dersom de ikke give ham Lod, skal han vække sin Fader tillive igjen. Derpaa tager han en tynd Kjep og begynder med den at banke paa Bjørnens Skind, idet han siger: „Min Fader, staa op! Min Fader, staa op!“ Herved begyndte Kjødet i Kjedelen at koge saa stærkt, at det

saa ud, som om det vilde hoppe op, og Brødrene nødtes til at give Sønnen Lod med sig.

Heraf skal den Skik være opkommen, at Jægerne, strax Bjørnen er fældet, give sig til at pidske den med Ris eller tynde Kjeppe. Af den Omstændighed, at man fandt en Messingring i Bjørnens Pande, har det sin Oprindelse, at saavel Bjørnejægerne selv som alt Redskab, der bruges ved Bjørnejagten, maa smykkes med Messingringe og Kjæder".

Fjellström tilføier, at Bjørnens Hustru skal have undervist Brødrene om alle de Ceremonier, som burde iagttages ved Bjørnejagten, samt om at de paa anden Maade ikke vilde kunne faa Bugt med et saa grumt og vældigt Dyr.

Naar man nærmede sig Bjørnens Hide, pleiede Jægerne at gaa i en vis Orden. Den, der havde fundet dens Spor, gik forud med en Kjep i Haanden, der havde en Messingring i Enden. Efter ham kom En, der bar Runebommen; thi denne maatte naturligvis være med og raadspørges. Dernæst kom den modigste af Jægerne, som skulde give Bjørnen det første Hug eller Spydstik, idet den kom ud af sin Hule.

Naar Bjørnen var fældet og pidsket med Kviste, istemte Bjørnejægerne en Sang, og den, som bar Kjeppen med Messingringen, var Forsanger. Sangen begynder med disse Ord: Kitulis puorre! i skada sobbi jella saiti! — Tak, du Gode, du har ikke skadet Stav eller Spyd! — Det hænder nemlig undertiden, at Bjørnen slaar Spydet af Haanden paa Jægeren, og da er denne ofte fortabt. Derpaa sparke Alle, som ere med, sine Ski over Bjørnen til Tegn paa sin Seir, og for at den ikke en anden Gang skal blive dem saa nærgaaende, at den løber over deres Ski. Nu vrides

en Vidie og bindes om Bjørnens Kjæft. I denne Vidie fæstes den fornemste Bjørnejægers Bælte, og denne rykker 3 Gange i Bæltet, hvorpaa han med besynderlige Toner og Ord begynder at synge om sin Seir. Nogle tage ogsaa Spydet, vender det 3 Gange med Spidsen mod Bjørnen og istemme samme Sang. Derpaa tildækkes Bjørnen med Granris og bliver liggende til næste Dag, selv om den er fældet saa nær deres Bopæl, at den samme Dag kunde føres hjem og flaaes.

Naar de komme saa nær sin Bopæl, at de kunne høres, istemme de en i Anledningen brugelig Sang, forat de Hjemmeværende kunne forstaa, at Bjørnen er fældet. Alle Kvinder iføre sig da sine bedste Klæder og Sølvsmykker og besvare Mændenes Sang, idet de ønske baade Jægerne og den fældede Bjørn velkommen. Den af Mændene, som er Anfører, vrider nu en myg Vidie og gjør paa Enden en Ring. Denne Vidie kaldes „Søivverisse,“ (skal formodentlig være Saivvo-risse, S. Kvist). Med denne slaar han 3 Gange udenpaa Teltet eller Gammen og siger: „Søivve olma!“ (formodentlig Saivvo-olmai), dersom det er en Hanbjørn, som er dræbt, men: „Søivve nieida!“ dersom det er en Hunbjørn. Derpaa gaa alle Bjørnejægerne ind i Teltet, dog aldrig gjennem den almindelige Dør, men gjennem den bagre eller Løndøren, og gjennem samme Aabning maa ogsaa Hundene, som have været med, slippes ind. Kvinderne, som sidde inde, iførte sine Sølvskrud og Høitidsklæder, overdække alle paa en Gang sine Ansigter med et Dække af Vadmel eller andet Klæde. Naar de skulde se paa Bjørnejægerne, maatte de kun tildels afdække Ansigtet og holde en Messingring for Øiet, hvorhos de i det samme spyttede tygget Olderbark paa Jægerne. Ogsaa Kvinderne selv

havde farvet og korset sig med Farve af Olderbark. Ligesaa bleve Hundene farvede med samme Dekokt. Efter denne Velkomsthilsen pryde Kvinderne alle Jægerne med Messingringe, fæstede til Traade, om Halsen, den ene Haand og det ene Ben. Naar dette er udført, frembæres Mad, den bedste, som Huset•eier. Bjørnejægerne spise for sig selv og Kvinderne for sig. Videre foretages ikke den Dag, men Alle lægge sig til Hvile, hver med de Prydelser, han har faaet. Dog sove Mændene ikke sammen med sine Hustruer, men maa afholde sig fra disse i 3 Nætter, og den, der har Staven med Ringen, (som ringede Bjørnen), endog i 5 Nætter. Næste Dag gjøres Anstalter til at hjemføre Bjørnen. Nogle af Jægerne blive hjemme og opføre et Skjul af Brædder, der dækkes med Granris. De øvrige bringe Bjørnen hjem. Renen, som skal trække den, prydes med Messingringe om Halsen. Paa Hjemveien synges en Sang, den kat. ex. saakaldte Bjørnesang, hvoraf Tuderus har opbevaret et Brudstykke paa 18 Linier, men paa et forvirret Sprog, der indeholder flere finske end lappiske Ord. Hans Oversættelse svarer ingenlunde til Orginalens Ord, hvilke derfor, skjønt af liden Interesse, gjengives her, ordret oversatte.

1. Du, Skovens dyrebare Overvundne,
2. Skjænk os fuldkommen Helbred!
3. For vore Stabur Bytte
4. Bring Tusindvis, naar du kommer,
5. Hundrede, Hundrede til Fangst!
6. Lige fra Guderne jeg kommer
7. Med Bytte, glad i Hu,
8. Som uden Under, uden Møie
9. Gaver gave, Penge skjænkede.
10. Naar jeg kommer til mit Hjem,

11. Tre Nætter Fest vil jeg holde
12. Over Dale, over vilde Fjelde!
13. Jag det Onde foran dig (bort)!
14. Slukt er dit Øies Lys!
15. Herefter jeg dig hædre vil
16. Et Aar; med Ljaen dit Rov[1].
17. At jeg ei glemmer den rette Sang
18. Saa komme du atter engang!

Bjørnen, som saaledes under Sang og Jubel er bragt hjem, lægges nu ind i det opførte Skjul af Brædder og overstænkes med tygget Olderbark, ligesom der sættes en liden Skaal af Næver, fyldt med tygget Olderbark, under hans Næse. Knive, Øxer, Kopper og Kar, som skulle bruges, prydes med Messingringe. Medens man holder paa at flaa Bjørnen, maa ingen Taushed herske, men forskjellige Sange synges, hvori man blandt Andet omtaler den store Ære, som vises ham, og anmoder ham om at forkynde dette for andre Bjørne, for at de med Lethed skulle lade sig fange. Under Sangen forsøger man ogsaa at gjætte paa, hvad Kvinderne henne i Hverdagsteltet foretage sig, og dersom man træffer til at gjætte rigtigt, ansees dette for et gunstigt Varsel. Hvad Kvinderne foretage sig, faar man Underretning om af Børn, som have Lov til at løbe frem og tilbage mellem Kvinderne og Jægerne. Ingen voxen Kvinde maa derimod komme did eller gaa over nogen af Jægernes Fodspor, saalænge denne Forretning vedvarer. Heller ikke faar nogen Kvinde, førend efter et Aars Forløb kjøre med den Ren, som har draget Bjørnen hjem. Naar Bjørnen under Sang er

[1] Med Ljaen slaa Lapperne det Græs, som Bjørnen synes mest om at spise. (L. Læstadius).

flaaet, aabnes den saameget, at man kan øse Blodet af den, og dette tilligemed noget Ister koges og spises først, førend noget af Kjødet koges. Bjørnens Krop sønderlemmes saaledes, at intet Ben brydes og saavidt muligt heller ikke Sener overskjæres. Alt Kjødet koges paa én Gang, i Tilfælde af at Kjedelen er stor nok til at rumme alt. I modsat Tilfælde flaaes ikke mere af Bjørnen, end Kjedelen for hver Gang kan rumme. Bjørnejægerne maa passe nøie paa, at ikke Kjedelen koger over, og at ikke noget af Søet spruder i Ilden. Sker dette, ansees det for et daarligt Varsel. For at hindre Kjedelen fra at koge over har man dog ikke Lov til at gyde koldt Vand i den eller tage noget af Ilden bort, men den, der forestaar Kogningen sender Bud hen til Kvinderne for at udforske, om de muligens foretage sig Noget, der ikke ansees passende ved en saa høitidelig Leilighed. Finder man ikke Aarsagen til Kjedelens heftige Kogen hos Kvindekjønnet, saa istemmer Hovedmanden en for dette Tilfælde særlig digtet Sang, hvorved den skummende Kjedel efterhaanden begynder at koge passende. Kvinderne faa kun Lov at spise af Bjørnens Bagdel eller omtrent saa langt frem paa Bjørnen, som hans Hustru naaede, da hun tog ham om Livet. Den Del af Kjødet, der overlades Kvinderne, overbringes dem af 2 Deputerede af Bjørnejægerne. Idet de komme ind i Hverdagsteltet, stirre Kvinderne paa dem igjennem Messingringe og oversprøite baade dem og Kjødet med Olderbark. Den første Bid af Bjørnekjødet maa Kvinderne enten lade falde igjennem en Messingring, eller ogsaa maa de stikke det igjennem Ringen ind i Munden. Man bruger ikke, som ellers, at læse nogen Bordbøn ved Maaltidet af Bjørnekjød, heller ikke bruges Salt til samme. Efter

endt Maaltid gaa Mændene til Hvile i det Bræddeskjul, hvori Bjørnen er kogt og maa ikke komme til sine Hustruer, førend følgende Renselsesceremonier ere foretagne.

Alle, som have været med, da Bjørnen blev dræbt, vaske sig først i en stærk Lud af Birkeaske og springe saa 3 Gange rundt omkring de Jernkjæder, hvori den Kjedel hang, der benyttedes til Kogning af Bjørnekjødet. Derpaa springe Nogle ind gjennem den almindelige Dør paa Hverdagsteltet og strax ud igjen, atter ind igjen og ud gjennem Boaššo eller Bagdøren. Medens de løbe ind og ud, efterligne de Bjørnens brummende Lyd. Herunder skal dens Hustru, som dræbte Bjørnen, gribe dem fat med Handsker paa Hænderne og spørge: Hvor længe? nemlig til en anden Bjørn bliver fældet. De svare: Næste Vaar!

Andre løbe omkring Hverdagsteltet, som er prydet med Granris, udvendig og indvendig, derpaa ind i Teltet og springe 3 Gange rundt omkring Ildstedet. Atter Andre, som ikke have sprunget rundt Teltet, komme ind gjennem Bagdøren, hoppe over Ildstedet, fare ud gjennem den almindelige Dør og vælte sig 3 Gange rundt ude paa Marken. Alle gribes til Slutning, som før beskrevet, af Konen til den Mand, der dræbte Bjørnen. Denne Ceremoni, siger Scheffer, skulde være et Slags Forsonings-Handling for Bjørnens Drab og til Trøst for hans sørgende Hustru. Ikke det aller mindste af Bjørnens Ben maatte bortkastes, men alle samles omhyggeligt sammen. Derpaa graves en Grav, saa lang, som Bjørnen selv var, paa det Sted, hvor den blev kogt. I Graven lægges først fine Birkekviste og paa disse igjen alle Benene i sin naturlige Orden. Skindet, som særskilt er flaaet af Næsen, lægges ogsaa ned paa sin Plads, ligesaa Kjønsdelene og den

Kop af Næver med Olderbark, der før var sat under Bjørnens Næse. Derpaa tildækkes det Hele med tunge Træstammer af Gravens Længde, og ovenpaa disse bredes igjen Granris. Nogle Lapper brugte ikke at grave Graven horizontal, men perpendikulært ned og lagde Benene deri, idet de begyndte med Bagdelen.

Hidtil har Bjørnens Hud ligget skjult under et Dække af Granris. Ingen af Kvinderne har endnu seet den, ei heller faar nogen Kvinde se den, førend følgende Ceremoni er foregaaet: Huden spændes med Træspiler ud i sin hele Længde og Bredde og stilles saaledes hen mod en Træstubbe strax ved Teltet. Kvinderne komme nu ud med tilbundne Øine, og man giver dem en Bue eller en Kjep af Oldertræ i Haanden, hvormed de skulle skyde eller kaste tilmaals efter Huden, som de ikke kunne se, men blot ere stillede lige imod. Den Kvinde, som først træffer Huden, ansees for den prisværdigste, og man spaar deraf, at hendes Mand næste Gang skal være den, der fælder Bjørnen. Er hun ugift, saa regnes det hende til endnu større Hæder, og man spaar, at hun skal blive gift med en dygtig Bjørnejæger. Nu tages Dækket fra deres Øine, og alle Kvinderne faa Lov til at se paa Huden gjennem en Messingring, og nu først ansees alle nødvendige Ceremonier tilfulde udførte.

L. Læstadius fortæller, at endnu i 1780 deltog Præstekonen i Kvikjok i et saadant Optog, da hendes Mand havde været med paa Bjørnejagten.

§ 38.

Sakku-Spillet.

Lapperne i Finmarken have i ældre Tider fornøiet sig dels med forskjellige Lege, dels ogsaa med et Spil,

som de endnu kjende, og kalde sakku. Det har nogen Lighed med Schak. Maaske endog Benævnelserne ere beslægtede.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30

31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45

Det lappiske sakku spilles ved Hjælp af Terninger. Brikkerne eller Figurerne No. 1 kaldes olbmak, (Mænd). Disse ere 15 i Tallet samt opstilles paa Punkterne 1—15. Brikkerne No. 2 kaldes galgok, (Kjærringer), og ere ligeledes 15 i Tallet samt opstilles paa Punkterne 31—45. Figuren No. 3 — eller den største af Brikkerne — kaldes gonagas, (Konge), og opstilles paa 23. De øvrige Figurer ere bircuk, Terninger, som kastes, hvorefter Brikkerne flyttes saamange Nummere, som Terningernes Valeur viser. Hver Ternings Valeur er følgende: Dèn Side af Terningen, som er betegnet med et Kors, og som tillige pleier at farves sort, kaldes sakku og udgjør 5 Points, samt bestemmer ikke alene ved første Kast, hvilken Part gonagas eller Kongen tilfalder, men er tillige Betingelsen, uden hvilken ingen Brikke kan flyttes fra

sin første Plads, saaledes at, naar ved Terningkastet ingen sakku erholdes, kan ingen Brikke flyttes, men er en Brikke først engang ved Hjælp af sakku flyttet fra sin første Plads, kan den flyttes videre, selv om sakku ikke kommer op. De øvrige Siders Valeur angives ved de Streger, de have, saaledes at f. Ex. Siden med 3 Streger bringer Brikken 3 Points frem, o. s. v. Den Side af Terningerne, som ikke har nogen Streg, gjælder 0 Point. Brikkerne flyttes paa følgende Maade: Olbmak gaa fra 1 til 16 og derfra henad Linien til 30, derfra til 45 og videre til 31, herfra igjen til 16, fremdeles til 30, herfra til 15, videre til 1, o. s. v. efter samme Regel. Brikkerne galgok flyttes i modsat Retning eller fra 45—30, videre i Linien til 16, derfra til 1 o. s. v. De af Modpartens Brikker, som staa saaledes, at man ved de opkomne Terningers Point-Valeur kan med sin Brikke „slaa“ eller staa paa samme Punkt som Modpartens Brikke, borttages, idet den Part, hvis Brikker paa denne Maade først blive slagne, taber Spillet. Kongen tilfalder den, som ved Terningkast først faar sakku, og kan derefter flyttes baade frem og tilbage eller til Høire og Venstre, dog at den ei flyttes flere Punkter, end Terningerne udvise Points.

Brikkerne kunne forøvrigt flyttes frem paa flere Maader, enten saaledes, at alle 3 Terningers Valeur lægges sammen, og kun en enkelt Brikke flyttes saamange Punkter, som Summen af Terningerne udgjør, eller ogsaa kan flere Brikker flyttes, med Iagttagelse af, at der ei flyttes flere Points end Summen af de opslagne Terninger, og at aldrig nogen ny Brikke flyttes fra sin første Plads, medmindre man for hver saadan har en sakku ved Terningkastet.

Exempel:

Naar Brikkerne ere opstillede, som forud anført,

kastes med 1 Terning om, hvilken af Parterne først faar s a k k u eller den med Kors betegnede Side af Terningen, da det tilkommer denne at have Kongen og Turen at kaste først. Siden kastes med alle 3 Terninger, og om f. Ex. da erholdes Siderne No. 6 paa en Tærning, No. 5 paa den anden og atter No. 6 paa den tredie, hvilke alle tilsammen udgjøre 13 Points, — flyttes enten Kongen alene til 43, som er begge Sakkuernes tilsammenlagte Points 10, og derefter for 3die Terning 3 Points til 40, idet de af Modpartens Brikker, som stode paa 40 og 43, borttages som slagne, — eller ogsaa kan Brikken 1 flyttes for den ene Sakku og Brikken 2 for den anden Sakku, og de resterende 11 Points flyttes enten med den ene af disse Brikker eller med begge, kun at ingen af dem flyttes mere end de to Sakkuers resterende 8 Points, da den anden derhos kan flyttes for den 3die Ternings 3 Points. Derefter kaster den anden Part i sin Tur og flytter efter Omstændighederne. Terningkastet sker altid efter Tur; men har man ei nogen flyttet Brikke og ved Kastet ikke faar Sakku paa nogen Terning, kan man ei flytte nogen Brikke, hvorimod den anden Part kaster sin Tur o. s. v.

Det er sandsynligt, at Sakkuspillet er meget gammelt iblandt Lapperne, uagtet ingen Forfatter hidtil har beskrevet det; thi alle de Ord, som ved samme bruges, ere rent lappiske, (undtagen maaske selve Benævnelsen), f. Ex. g o d d e t, dræbe, „slaa“ eller „tage“ en Brikke; s i r d d e t, flytte, v u o i t t e t, vinde, etc.

§ 39.

Sagn om Syndfloden.

Hvilke Tanker de gamle Lapper have gjort sig om Jordens Skikkelse, kan man ikke mere med Bestemt-

hed udfinde, eftersom de allerede paa de første Missionærers Tid havde faaet et dunkelt Begreb om dens sande Skikkelse. Imidlertid synes den Ide, siger L. Læstadius, at have været udbredt iblandt dem og er maaskeikke endnu ganske forsvunden, at ikke blot hele Skandinavien var en Ø, hvorfor enkelte af de høieste Fjelde bære Navne som suolo-čielgge, Ø-Ryggen, Sullui čielbma, („Sulitjelma"), Øernes Tærskel, men at ogsaa hele Jorden var en stor Ø, der laa og flød paa et umaadeligt Hav. Herpaa grunder sig maaske ogsaa deres Forestilling om en stor Vandflom, om hvilken Högstrøm har et Sagn, der synes at være originalt lappisk.

„Da jeg spurgte dem", fortæller han, „hvorledes deres Fædre vare komne til at bo udi dette Land, og om der havde boet Folk, før disse kom hid, saa svarede de, at om det Første vidste de Intet, hvorimod de antoge, at der saavel her som paa andre Steder havde boet Folk, førend Gud omvæltede Jorden. Der havde nemlig fordum været en Tid, da Jubmel vendte op og ned paa Verden, saa at Vandet af Søerne og Elvene gik op over Landet. Da druknede alle Mennesker, undtagen en Dreng og en Pige. Disse tog Gud under Armene og bar dem op paa et høit Fjeld, som kaldes basse varre, det hellige Fjeld. Da Faren var forbi, lod Gud dem gaa sin Vei. De skiltes ad og gik hver sin Vei, i den Mening at søge, om der ikke fandtes flere Folk end de selv. Efter at have vandret omkring i 3 Aar traf de atter sammen og kjendte hinanden igjen. Derfor skiltes de paany, og der gik 3 Aar, inden de igjen mødtes. Ogsaa nu kjendte de hinanden. Men da de mødtes 3die Gang, efter andre 3 Aars Forløb, kunde de ikke mere kjende hinanden. Derfor fulgtes de ad og avlede Børn sammen, og fra dem nedstamme alle Mennesker, som nu leve paa Jorden."

§ 40.

Bæive barnek, Solens Sønner.

Det eneste lappiske Digt af episk Indhold, som er bleven reddet fra Forglemmelse, handler om „Bæive barnek," Solens Sønner. Pastor Fjellner i Sorsele, en født Lap, har Fortjenesten af at have optegnet dette fra Folkets Læber. Det findes forhen trykt i „Læsning for Folket," hvor det findes i Uddrag, men, da det har sin mest berettigede Plads i en lappisk Mythologi, hidsættes det ogsaa her. Det skal være kjendt lige fra Herjedalen til Juckasjärvi.

Solens Sønner tænkes beboende bæive bæle, (paa Sol- eller Dagsiden, den søndre Side), hvorved Lapperne forstode det søndenfor Polarkredsen beliggende Kystland, hvis Indbyggere kaldtes Solens eller Dagens Sønner. Det ovenfor den beliggende Polarland udgjorde mano-bæle, (Maane- eller Natsiden), hvis Indbyggere kaldtes Maane- eller Natsidens Sønner. En anden Olddigtning: „Bæive manak," (Solens Børn), fortæller, at Solens og Maanens nieidak, (Døtre), havde fanget og tæmmet Vildrenens Kalve, men at Maanepigen behandlede dem ilde og tilsidst slagtede dem, saa at hun blev uden Renhjord, hvorpaa hun blev optagen til Maanen, hvorhen ogsaa hendes Afkom, Sagnenes Gjæk, Askovits, til Straf for sine Skjælmsstykker, blev henrykket. Solens Datter derimod beholdt sine Renkalve, hvoraf en Renhjord opvoxte. Hun var Stammoder til Solens Sønner, blandt hvilke Helten i den her omtalte Digtning ved sin Jættebrud blev Stamfader til „Kalla barnek," (Karlesønner, berømte Mænd), hvilke vare Opfindere af Skier, samt gik paa Jagt efter og tæmmede Elsdyr. Ogsaa disse have Lapperne ophøiet til Stjernehimmelen.

Orion, som de nu kalde Arons Stav, hed nemlig før „Kalla bardne,“ en vældig Jæger, hvis Bue var Karlsvognen, og de Stjerner, som høre til Stjernebilledet Cassiopea, vare de Elsdyr, som han, fulgt af sin Hund, jagede efter.

Sagndigtningen „Solens Sønner“ begynder med en Indledning, som antyder Landets ringe Befolkning og Mangel paa unge Mennesker, især Piger, samt gjør Rede for Solsønnens Byrd, Legems- og Sjælsevner. Derefter følger en Beskrivelse af et fjernt Land, Maalet for hans Reise, der lyder saaledes i den svenske Oversættelse:

„En sägen har talat,
En saga har sjungit:
Bortom nordstjernan,
I vester om sol och måne,
Af guld och silfver klippor,
Spishård, krabbstenar[1] (voro).
Guld der glöder, silfver blänker,
Fjellen i hafvet sig spegla,
Le mot sina glänsande bilder.“

Derefter følger, hvorledes Solsønnen paa sit med hans bedste Karle bemandede Skib, begunstiget af Vindene og af „Havets Børn,“ (Bølgerne), samt Havtroldene, som ogsaa dreve paa Fartøiet, seilede

- - - - för östanvind
Fram förbi månen, förbi
Solens glödande ring;

og hvorledes disse Himmellys efterhaanden bleve smaa som Nordstjernen, hvilken tilsidst, da Jætternes Strand naaedes efter et Aars Seilads, syntes at være større

[1] De med Vidier ombundne Stene, der befæstes med Snore til Enden af Fiskegarnet, at det ei skal føres bort af Bølgerne,

end Solen. Ved Ankomsten derhen mødtes han af Jættens eneste ugifte Datter, som ved Ildblus var sysselsat med at vaske Klæder og med at forøge sin Yndighed, og som, da hun ser ham, tiltaler ham og spørger:

Hvadan kommer du, hvem
Söker du? (Söker du) dödens
Bordduk?[1] O sol-son!
Läsk-dryck åt min fader,
Mig sjelf en smak-bit,
Mina bröder en lock-mat,
Mina svågrar et kok-kött!

Til Svar synger Solens Søn:

Sarakka mig skop ur min faders
Spänstiga senor; krafter i famnen
Med modersmjölken jag sög.
Ett möderne-fäderne-arf.
Uksakka blandade mjölken,
Gjöt vett i mit hufvud. —
— Jag söker hejd i stormen,
Ett vreden tämjande vett,
I lycka, lif och död en vän,
I motgång goda råd,
I medgång en tygel,
För hjertats sorger ersättning,
I nöd och ångest en tröst,
Af byte och fångst en smutterska,
Om andra verlden en aning,
Af oss bägge en ättling!

Denne Forklaring behager Pigen og bringer hendes Blod i hurtigt Omløb. Hun er nær ved at tabe sin Fatning, men giver sit Ja med disse Ord:

Sammanblandom vårt blod,
Våra hjertan förenom

[1] D. e. Døden. Dit Blod blev da som en Læskedrik for min Fader o. s. v.

I nöd och lust, O Son
Af min oskyldiga moder![1]

Derpaa vender hun sig til sin Fader, idet hun derhos ogsaa tilføier en Bøn til sin afdøde Moder:

Dig, bäste fader, förtror jag
Min suck och min längtan.
Med kärlekens tår jag beder
Min moder i grafven
Mellan sand och näfver[2].

Men, da Faderens Samtykke ei kunde erholdes, medmindre Frieren viste nøiagtig Prøve paa sin Styrke, opmuntrer Gubben ham til et Slags Tvekamp:

Kom hit, du frejdade sol-son,
Med din seniga fingerkrok!
Töjom på våra händer,
Ryckom på våra fingrar;
(Låtom oss pröfva),
Hvems knogar (äro) segare
Hvilkens näfvar käckare!

Pigen, der forudser, at Ynglingen vil komme tilkort, holder et Jernanker frem, hvis Klør skulle gjælde for Solsønnens Fingre. Gubben var nemlig blind. Da denne har prøvet deres Styrke og fundet dem over al Formodning stærke, udbryder han:

Jo, minsann äro de hårda
Sol-sidans fingersenor,
Sol-sonens klo-näfvar!

Pigen raader nu Ynglingen, hvad han skal byde Gubben:

[1] D. e. hendes vordende Svigermoder.

[2] Lapperne begravedes undertiden i en Sandbanke; ovenpaa lagdes Næver, (Birkebark), og derpaa Sten, især en stor, flad Stenblok, om en saadan fandtes.

Som fästning (du gifve)
En tran-tunna till mjöd,
En tjär-tunna till syre,
En helklöfvad [1] som tilltugg.

Af den kraftige Drik, Fedmen fra Land og Vand, bliver Jætten beruset, griber atter i Ankeret og arbeider, saa Sveden hagler ned af ham. Tilsidst, bevæget herved, skjænker han dem sit Bifald og trolover dem:

- - synberöfvade jätten
Leder och ställer dem på
Hvalfiskens, hafskungens, hud;
Uppristar begges lillfinger,
Blandar blodet tillsamman,
(Lägger) hand i hand,
Bröst intill bröst,
Knyter kyssarne samman,
Undanrödjer fördömda
Svartsjukans knutar,
Skiljer händerna, löser
(Trolofningens) knutar [2].

Derefter følger Bryllupsmaaltidet, hvorpaa Jætten giver sin Datter Medgift:

Gyllne klippor vid stranden
Han låt bryta och båra,
Silfverhållar ro om bord,
— Lurfhåriga dottrens,
Kruslockiga möns lott —
På hampsegelvingade båten.

Og spørger stolt sin Svigersøn:

Lastar din farkost värre?
Bär resande simmaren mera?

---

[1] D. e. en Hest. [2] Ved Trolovelsen knyttedes to Knuder, som siden løstes, til Tegn paa, at ægteskabeligt Samliv nu var tilladt.

Bruden lod ogsaa bringe ombord tre Kister med en Hob Sager, der opregnes, deriblandt flere Tretal af mystiske Knuder m. m. Medens Alt dette tildrog sig hos Jætten, vare hans Sønner fraværende paa Hvalrosjagt og Hvalfangst, men kom tilbage, da de Forlovede vel havde forladt Kysten. De savne da sin Søster, „Husets Pryd,“ og spørge Faderen:

Hvems svet smakte väl,
Hvem vädrade oset af barmen,
Åt hvem räckte du handen,
Hvem hade karla-styrka,
Lekte manliga bragder,
Hvem roar unga flickan? m. m.

og faa til Svar:

Solsonen, unge seglaren.

Strax satte de Baaden ud paa Jagt efter de Bortseilede. En til det Yderste gaaende Kappestrid fandt nu Sted mellem de Jagende og de Flygtende. Jættebrødrene, der ere stærke Rorskarle, nærme sig omsider Fartøiet:

Redan höras årornas slag,
Nalkes roddtullarnes gnissel,
Tal, mummel, vågornas dån.

Da løser Bruden den første hemmelige Knude, og strax

Blåser vinden i seglen,
Drifver skeppet med fart,
Lyfter vågorna högt;
Blifva så jättarne efter.

Men opflammede af Vreden, gribe de end stærkere fat paa Aarene og fortsætte Jagten under høie Raab,

Formaninger og Trudsler og nærme sig atter Fartøiet Bruden spørger Brudgommen, om Skibet taaler stærkere Vind. Da han forsikrer, at Mast og Taug ere stærke, løser hun den anden Knude:

Börjar då vestanvind blåsa,
Lyfta upp hafvets döttrar,
Spänna seglen hårdt. —
Bröderna lemnas ur sigte.
Blodet kokar, hämnden törstar,
Yttersta krafter anlitas,
Blodsvetten aftorkas;
Händerna stelna, ryggarne krökas.
Fingrarne hårdna, gro fast
Som klor, intryckta i åran.
Hjertat glöder, båten simmar,
Hafvets svallvågor klyfvas. —
De börja åter upphinna.

Atter spørger Bruden, om Skibet kan udholde endnu mere, og løser den tredie Knude, hvoraf Følgen bliver et græsseligt Uveir, med Regnskyl fra Nordost:

Uppväckte storm böjde masten
Skakade flägtande seglen.
(Skeppet) skuttade, krängde på sidan.
Sjelf drog hon sig undan,
Lade sig nederst vid kölen
Och slutna ögonen gömde.

De Unge undkomme nu lykkeligen. Brødrene klattrede ved Solopgang op paa et Bjerg for at speide efter Søsterens Kurs. Der forvandledes de af Sollyset, og

Förstenade bildstoder,
Vid Lofoten, ses de ännu;
Koppar-båten blef klippa.
— På en björnhud, på skinnet
Af en två-årig renko,
Vigde man bruden

Till menniskostorlek närmad.
Ur hennes kista yxan
Dörrarne vidgade,
Förstorade rummen;
Kalla-söner hon födde.

Ätten gick ut i Sverige
Med skjutne ogifte sonen.
En gren åt den Ryska sidan,
En annan åt söder sig spridde
Bakom Danskar och Jutar[1].

---

[1] Kun Torneålapperne kjende de fem sidste Strofer.

Ordregister til Mythologien.

Fjeldlapper fra Karasjok.

John Joks Lars Ante. Gunnil Magga. John Magga. Lars Joks.
Aslak Sire. Hans Githe. Sam Magga. Sam Sam Magga. Per Joks. Nils Joks.
Nils Orbos.

Lappiske

Eventyr og Folkesagn

ved

J. A. Friis,

Professor ved Universitetet i Christiania.

Med 3 Træsnit.

CHRISTIANIA.

FORLAGT AF ALB. CAMMERMEYER.

1871.

Trykt hos Brøgger & Christie.

Indhold.

I lappiske Ord udtales š = shj, (tysk sch. engelsk sh); ʒ = ds; ǯ = dshj; c = ts; č = tsch, (eng. ch, fr. tch); đ blødt som dh; ŧ læspende som eng. th; g blødt som gh; ŋ nasalt som ng.

Forord.

For at faa Lapperne til at fortælle Eventyr eller Sagn om længst forsvundne Tider, maa man ikke blot være deres Sprog fuldkommen mægtig; thi selv om Lappen tilsyneladende kan tale nok saa godt Norsk, faar Fortællingen dog først Liv, naar den strømmer fra Læben paa hans eget Modersmaal, — men man maa ogsaa under et længere Ophold iblandt dem i særlig Grad have vundet deres Fortrolighed. Har man saa langt om længe i et eller andet gunstigt Tilfælde faaet Nogen til at fortælle, udkræves der fremdeles en høi Grad af Taalmodighed, idet man nøiagtigt skal optegne paa Lappisk det Fortalte, for senere at kunne gjengive det paa et andet Sprog. Under den nødvendige langsomme Fortælling kommer Lappen idelig ud af Koncepterne eller slipper Fortællingens Traad og paastaar: „De dat nogai!“ — „Nu er det forbi!“ — Man maa da minde ham om Gangen og sætte ham paa Glid igjen. Men som en utæmmet Ren tager han atter Fart og fortæller saa hurtigt, at man umuligt kan følge med, men maa standse ham og

minde ham om, at man ikke kan skrive saa hurtigt, som man kan fortælle. Paa denne Maade lykkes det undertiden at faa et Eventyr nogenlunde fuldstændigt nedskrevet, men ofte vil man, halvveis i en Fortælling, fortvivlet kaste Pennen og opgive Forsøget. Paa Grund af disse Vanskeligheder er det derfor Tilfældet, at man kun hos faa af de Forfattere, der have opholdt sig iblandt Lapperne og skrevet om dem, finder Sagn eller Eventyr optegnede. Nogle enkelte findes hos Högström, Fellman, Sjögren og i L. Læstadius's Manuskript. Men ingen særskilt Samling af saadanne er hidtil udkommen. De, som jeg her vover at udgive, og som jeg for største Delen selv har nedskrevet efter Folkets egen Fortælling, maa heller ikke betragtes anderledes, end som en ubetydelig Del af, hvad der engang har levet paa Folkets Læber, og de gjør derfor heller ikke Fordring paa at ansees for Andet, end et høist ubetydeligt Bidrag til den Litteratur, som nu tæller mange fortrinlige Værker fra forskjellige Nationer.

Det er især Fjeldlapperne, der endnu kunne fortælle Eventyr. Idetmindste gjorde jeg denne Erfaring under mit første Ophold i Finmarken i 1850. En religiøs Vækkelse, som netop da begyndte at gribe om sig, bragte imidlertid dengang al Eventyrfortællen til pludselig at forstumme som letsindigt Tidsfordriv og ugudelig Tale. Det gik med Eventyrfortællernes Hukommelse, som med en urgammel

Mosemark, der afsvides og lægges gold og øde. Overalt, hvor Vækkelsens tildels urene Ild naaede hen, udslettede den af Erindringen de gamle Folkesagn. Man vovede ikke at fortælle dem længer, — og de glemtes. Men talrige maa de vistnok engang have været, som rimeligt er iblandt et Folk, som ingen anden Historie har end disse Sagn. De fortaltes fra Slægt til Slægt i de lange, lyse Sommernætter ved Stokilden i Skoven eller i de mørke Vinteraftener ved Arnestedet, naar Teltet var slaaet op paa Høifjeldviddens øde Snemarker. Lad os engang kaste et Blik indom Døren i et Fjeldlappetelt en Vinteraften! Henne i „Boasshjo" eller den bagerste Afdeling af Teltet, lige bag Arnestedet, sidder en gammel Bedstemoder, rynket og brun i Ansigtet som en Indianerinde, stirrende med sine røde, rindende Øine ind i Ilden. I Munden har hun en Pibe, hvis korte Mundstykke aldeles forsvinder indenfor de tynde, indfaldne Læber. Med alvorlig Tone fortæller hun om, hvad der tildrog sig i gamle Dage. Omkring hende sidde paa Huk, med korslagte Ben nogle Børn, der med spændt Opmærksomhed lytte til Fortællingen, medens Søn og Sønnekone sidde henne i „Loaiddo" eller Afdelingen ved Siden af Arnen og arbeide, den Første paa en Ske af Renhorn, den Anden paa et Komagbaand, der væves ved Hjælp af en høist primitiv Indretning, som i fordums Tid ogsaa brugtes af norske Kvinder.

Pludselig kan Stilheden blive afbrudt derved, at et Par Hunde, som have ligget skjulte hist eller her i et eller andet Smuthul, med Et fare op og styrte gjøende ud igjennem Teltdøren. Noget maa være paa Færde. Maaske kommer en af Tjenestefolkene, der om Natten skulde holde Vagt ved Renhjorden, ilende hjem med det Raab, der er det forfærdeligste af Alt i en Fjeldlaps Øre: „Gumpe læ botsuin!“ — „Ulven er blandt Rensdyrene!“ — Alle, som kunne føre Ski paa Benene, fare da op og ile afsted for at redde, hvad reddes kan. Maaske er det en Reisende. For ham er Hundeglam i Regelen en kjærkommen Lyd; thi han er da sikker paa, at et Fjeldlappetelt ikke er langt borte. Saa trangt dette end er, giver det dog altid Ly for Kulden og den bidende Sno, som farer hen over Høifjeldets Sneørken. Man bliver strax indrømmet den bedste Plads ved Fjeldlappens gjæstfri Arne, og uanmodet kommer ofte en af Kvindekjønnet hen til den Reisende, trækker af ham Komagerne og forsyner dem med nyt, tørt og blødt Græs. Mad kan man ogsaa faa, kraftig Boullion og Renkjød. — Maaske er det blind Alarm. Husbonden, som er gaaet ud efter Hundene, kan Intet opdage. En eller anden Luftning, Veiret af et eller andet mindre Dyr maa have stukket Hundene i Næsen. Der er Fred og ingen Fare. Husbonden kommer ind igjen og med ham Hundene. Den ene af disse lister sig til at tage den andens Plads og

Gumpe lo botsuin! Ulven er paa Forde!

lægger sig tilfreds, smaaknurrende, atter i Ring. Hver tager igjen fat paa Sit, og gamle Bedstemor paa sin Fortælling, der ofte er lige saa lang, som de lange, mørke Vinteraftener.

Blandt de Eventyr, som endnu fortælles, er der en hel Del, som sandsynligvis ere uægte, det vil sige, ikke af lappisk Oprindelse, men laante af Finner, Svensker eller Nordmænd. De handle om Konger, Prinser, Prinsesser, Slotte og Kongsgaarde. Disse ere de talrigste. De tilsyneladende ægte lappiske Eventyr ere af 3 Slags.

Nogle handle om Dyreverdenen. I disse fremhæves i Fortællingens Løb de forskjellige Dyrs fornemste Eiendommeligheder, paa samme Tid som man faar Forklaring over enkelte Særegenheder ved Dyrenes Skabning og Farve. Rimeligvis ere disse meget gamle.

Andre dreie sig om mythiske Væsener eller indeholde Levninger af Lappernes gamle Gudelære, traditionelt opbevaret i Eventyrform.

Atter andre grunde sig lige saa tydeligt paa historiske Tildragelser og kaste et dunkelt Lys tilbage over en fjern Fortid, hvori „dette engang maaske talrige, om end aldrig mægtige, men dog altid fredelskende Folk“ har stødt sammen med andre mægtigere, bedre bevæbnede og mere krigerske Nationer, som Tschuder, Kareler, Russer og Skandinaver. Kun sjelden har disse Sammentræf været

fredelige; som oftest have de været fiendtlige, og kun ved List har den Svage kunnet undgaa Ødelæggelsen af Overmagten.

Flere af de her meddelte Eventyr kunde vistnok uden Skade have været adskilligt beskaarne eller forkortede, men jeg har foretrukket at meddele dem aldeles saaledes, som de ere nedskrevne efter Folkets egen Fortælling. Ethvert Redaktionsforsøg vil altid give et mere eller mindre falskt Begreb om Folkets egen Fortællingsmaade og Fremstillingsevne.

Derimod burde Eventyrene have været ledsagede af en gjennemgaaende Henvisning til Fortællinger af beslægtet Indhold i andre Samlinger. Men den Fritid, som har været mig levnet fra andre Arbeider, hvilke det ifølge Embedsstilling er min Pligt at beskjæftige mig med, f. Ex. for Tiden en lappisk Salmebog og en omarbeidet Oversættelse af det Ny Testamente, har været saa knap, at det ikke har været mig muligt at præstere nogen saadan Sammenligning.

En Raide.

I.

1. Ræven og Bjørnen.

(Fra Karasjok).

En Ræv var engang ude paa Vandring og kom til en Vei, hvor en Fjeldlap nylig havde kjørt, med en Raide[1]. Ræven satte sig paa Veikanten og tænkte som saa: „End om jeg anstillede mig død? Gad vide, hvordan det vilde gaa, om jeg anstillede mig død og blev liggende her paa Veikanten, til næste Fjeldlap-raide kommer?“ Som tænkt, saa gjort. Ræven lagde sig paa Veien, strakte Benene ud og laa nu der, akkurat som om han baade var død og stivfrossen. Det varede ikke længe, saa kom der en Fjeldlap kjørende med en Raide. Da Fjeldlappen saa, at der laa en død Ræv paa Veien, saa forsømte han sig ikke, men tog og kastede Ræven hen paa en Kjæris[2] og lagde ham indunder de Reb, hvormed Læsset snøres fast. Ræven lod, som om han var død, og holdt Benene udstrakte, akkurat som om de vare stive af Frost. Men, da Lappen kjørte afsted igjen, rullede Ræven ned af Slæden. Lappen, som ikke vidste Andet, end at Ræven var stendød, lagde den op igjen paa en anden Kjæris,

[1] En Række af Ren, bundne efter hverandre og hver med sin Slæde.
[2] Slæde, der trækkes af Rensdyr.

længer bag i Raiden. Men Ræven rullede af igjen. Endelig lagde han Ræven op paa den bagerste Kjæris, og det var en Kjæris med Fisk i. Da han nu igjen havde kjørt en Stund, begyndte der at komme Liv i Ræven, og han drog sig saavidt fremover, at han fik fat i Dragrebet. Det gnavede han af, og dermed saa blev Kjærissen staaende igjen. Raiden var lang, og Lappen mærkede Intet strax. Men, da han havde kjørt en Stund, begyndte der at komme Snekave, og, da han nu skulde se over Raiden, var den bagerste Kjæris borte. Saa løste han en Kjøreren ud af Raiden og reiste tilbage for at lede efter Kjærrissen; men i Snekaven var Sporet forsvundet, og det var ham ikke muligt at finde den igjen.

Ræven tog Fisken og drog afsted. Paa Veien til det Sted, hvor han pleiede at fortære sit Rov, mødte han en Bjørn.

„Hvor har du faaet den Fisken fra?“ spurgte Bjørnen.

„Aa,“ svarede Ræven, „jeg stak Halen min ned i en Brønd derhenne, hvor Retfolk[1] bo, og Fisken hang sig fast i Halen min!“

„Kan du ikke ogsaa faa Fisk til at hænge fast i min Hale?“ spurgte Bjørnen.

„Du taaler ikke det, som jeg taalte!“ mente Ræven.

„Buh,“ brummede Bjørnen, „skulde ikke jeg taale, hvad du har taalt, gamle Rævekal!“

„Ja, ja da, Bedstefar,“ sagde Ræven, „saa kan jo du ogsaa stikke Halen din ned i Retfolks Brønd og forsøge; jeg skal vise dig Veien!“

Saa tog Ræven og førte Bjørnen hen til en Brønd og sagde:

---

[1] Modsat Underjordiske.

„Se, Bedstefar, her er Brønden, hvor jeg fiskede min Fisk!“

Saa stak Bjørnen Halen sin ned i Brønden. Ræven luskede imidlertid lidt omkring der i Nærheden, medens Bjørnens Hale holdt paa at fryse fast. Da han saa om en Stund kunde skjønne, at Bjørnens Hale maatte være frossen rigtig tilgavns fast, saa gav han sig til at raabe:

„Kommer hid, Retfolk, med Buer og Spyd; her sidder en Bjørn og gjør sig ufin i Brønden Eders!“

Saa kom Folk løbende med Buer og Spyd, og da Bjørnen saa det, saa humpede han op og sled i Hastværket Halen sin tværs af; men Ræven sprang tilskovs og krøb ind under en Fururod. Saa siger han til Foden sin:

„Hvad vil du, Foden min, gjøre, naar jeg bliver forraadt?“

„Hurtigt vil jeg springe!“

„Hvad vil du, Øret mit, gjøre, naar jeg bliver forraadt?“

„Grant vil jeg høre!“

„Hvad vil du, Næsen min, gjøre, naar jeg bliver forraadt?“

„Langt vil jeg lugte[1]!“

„Hvad vil du, Halen min, gjøre, naar jeg bliver forraadt?“

„Jeg vil styre Kursen, gaa ud, gaa ud!“

Men, før Ræven kom afsted, indhentede Bjørnen ham og begyndte at rive og slide i Fururoden. Tilsidst fik Bjørnen Tag i Rævens Hale, drog ham ud efter

[1] Øiet nævnes ikke, formodentlig fordi, efter Lappernes Mening, Synet er den mindst udviklede Sands hos Ræven.

Halen, kastede ham op paa sin Ryg og drog afsted med ham. Paa Veien kom de forbi en gammel Furustubbe, og paa Stubben sad der en Hakkespæt og hakkede i Barken.

„Lidt bedre Tider var det dengang,“ klynkede Ræven ved sig selv, „da jeg malede hine smaa Fugle brogede!“

„Hvad er det, du siger, gamle Ræv?“ spurgte Bjørnen.

„Aa, jeg siger Ingenting jeg,“ sagde Ræven, „bær du mig bare til Madpladsen din og spis!“

Saa gik de videre, men det varede ikke længe, førend de igjen kom forbi en Hakkespæt.

„Lidt bedre Tider var det dengang, da jeg malede hine smaa Fugle brogede!“ siger Ræven igjen.

„Kan du ikke ogsaa male mig broget?“ spørger Bjørnen.

„Du taaler ikke de Smerter og holder ikke ud alt det Arbeide, som der skal til,“ svarede Ræven. „Dertil skal en Grav graves, Vidier vrides, Pæle slaaes fast, Tjære hældes i Graven, og Ild tændes paa Altsammen!“

„Det faar ikke hjælpe, hvor stort Arbeide det end kan være“, svarede Bjørnen, „jeg skal nok gjøre det Altsammen!“ og saa begyndte han strax at grave paa Graven. Da han vel var færdig med den, bandt Ræven ham fast med Vidierne lige paa Kanten af Graven. Saa tændte han Ild paa Tjæren, og da Flammen blussede i Veiret, satte han sig op paa Bjørnens Ryg og begyndte at bide Vidierne af, hvormed han havde bundet ham fast. Bjørnen troede, at Ræven nu var ifærd med at udstyre Ryggen hans — og just holdt han paa at bide Vidierne af — og sagde: „Haitis, haitis, rieppo-gales!“ — Hedt, hedt, gamle Rævekal! —

„Jeg kunde nok tænke det, at du ikke taalte den Smule Smerte, som hin bittelille Fugl taalte!“ sagde Ræven.

„Jeg taaler det, jeg taaler det!“ raabte Bjørnen, — Haarene hans vare alt begyndte at svides.

I det samme, Ræven fik afbidt den sidste Vidie, gav han Bjørnen et Puf, saa han tumlede ned i Graven. Selv sprang han tilskovs og forblev der saa længe, til han kunde skjønne, at Alt maatte være baade brændt og sluknet. Saa gik han did igjen og havde med sig en Sæk, samlede Benene op i Sækken og drog afsted med den paa Ryggen. Om en Stund saa mødte han en Fjeldlap, der kom kjørende med en Raide. Da Ræven saa Lappen, rystede han paa Sækken, saa det skramlede i Benene. Lappen hørte det og tænkte:

„Klang det ikke akkurat som Sølv og Guld! Hvad har du der?“ spurgte Lappen.

„Fars- og Mors-Arven min!“ svarede Ræven, „skal vi handle?“

„Aa ja, men vis mig Betalingen, vis mig det Sølv og Guld, som du vil betale med!“ svarede Lappen.

„Nei, det nænner jeg ikke“, svarede Ræven; det er Arven efter Far og Mor!“

„Naa, hvad forlanger du da for Sækken? „spurgte Lappen.

„Aa, naar du giver mig den Kjørerenen din der“, svarede Ræven, „den Tovintringen der, den Trevintringen og den lille Simlen der, saa skal du faa baade Sækken, og hvad der er i Sækken!“

„Det skal du faa!“ svarede Lappen. Saa kjøbsloge de. Lappen tog Sækken, og Ræven tog Rensdyrene.

„Men,“ sagde Ræven, „du maa ikke kige i Sækken, førend du er kommen et godt Stykke i Vei, „bag om fem, sex Smaafjeld“. „Ser du i Sækken før, saa bliver alt Sølv og Guld til bare brændte Ben!“

Saa drog de hver sin Vei, Lappen med Sølvsækken og Ræven med Rensdyrene. Men Lappen kunde ikke dy sig længe; han kigede i Sækken, førend han var kommen „bagom fem, sex Smaafjeld,“ og fandt bare brændte Ben. Det var da let at forstaa, at Ræven havde narret ham, og han satte derfor afsted paa Ski efter Rævens Spor i Sneen. Da Ræven mærkede, at han blev forfulgt, saa ønskede han: „Tværs af, tværs af gaa Mandens Ski!“ Og i samme Øieblik knak Lappens ene Ski tværs af. Saa tog han en Kjøreren og satte igjen afsted efter Ræven. Men, da Ræven mærkede, at han atter blev forfulgt, saa ønskede han: „Tværs af, tværs af gaa Renens Fod!“ I samme Øieblik brak Renen det ene Ben, og Lappen maatte opgive Forfølgelsen. Nu drog Ræven i Fred videre hen til det Sted, hvor han pleiede at holde sine Maaltider. Men slagte Rensdyrene kunde han ikke, og derfor maatte han se til at faa Nogen til at hjælpe sig. Saa raabte han sammen alle Slags Rovdyr: Bjørnen, Ulven, Jærven, Røskatten, Musen, Hvidræven, Ormen, Øglen og Padden. Disse skulde nu være hans Tjenere og hjælpe ham med at slagte Rensdyrene. Saa kom de og tog fat hver paa sin Maade. Bjørnen skjød i Kjævebenet. Derfor er der en Marv i Renens Kjæveben, som endnu den Dag idag kaldes „Bjørnepilen“. Ulven skjød i Baglaaret, og derfor har Renen et Mærke i Baglaaret, ligesom en Pil, som kaldes „Ulvepilen“. Jærven skjød i Nakken; derfor har Renen et Mærke i Nakken efter „Jærvepilen“. Røskatten skjød i Struben;

derfor findes Mærket efter „Røskatpilen“ i Roden af Barken. Musen skjød i Klovaabningen; derfor findes dens Mærke, „Musepilen“, imellem begge Kløverne. Øglen skjød i Endetarmen; derfor findes dens Mærke, „Øglepilen“, i Enden af Tarmen. Hvidræven skjød i Øreroden; derfor findes der paa Bagsiden af Øret et ganske lidet Ben, som kaldes „Hvidrævpilen“. Ormen skjød i Tarmefedtet; derfor findes der mellem Fedtet og Tarmen et Mærke, som kaldes „Ormepilen“. Padden skjød i Hjertefedtet; derfor findes der mellem Hjertefedtet og Hjertet en liden Brusk, som kaldes „Paddepilen“. Saa slagtede de alle Rensdyrene.

„Nu gaar jeg hen for at skylle Gorren af Renmaverne,“ sagde Ræven og tog Maverne med sig bag en Sten. Ret som det er, saa begynder han at skrige og hyle, som om Nogen havde faaet Tag i ham og vilde tage Livet af ham. Da Rovdyrene hørte Ræven hyle saa stygt, bleve de bange og fløi afsted hver til sin Kant. Kun Røskatten og Musen bleve igjen. Nu havde da Ræven alt Kjødet for sin egen Mund og skulde til at koge. Men da han vel var begyndt, kom der en Fjeldlap, netop den samme, som han havde narret.

„Hvad bestiller du her?“ spørger Lappen; „hvorfor løi du for mig og solgte mig brændte Ben, og hvorfor har du slagtet alle Rensdyrene?“

„Kjære Bror,“ klynkede Ræven, „tro ikke, at det er mig, som har gjort det, Selskabet mit slagtede dem!“ I det samme fik Lappen Øie paa Røskatten og Musen, som snege sig omkring mellem Stenene, aldeles glinsende af Fedt om Snuderne. Saa greb han Trækrogen, hvori Gryden hang, og slog efter Røskatten, men traf den blot i Halespidsen, og derfor blev blot Hale-

spidsen sort. Men Musen traf han med en Brand slig, at den blev sort over hele Kroppen. Ræven selv sprang tilskovs og kom frem til Bredden af en Elv, hvor en Mand just holdt paa at sætte istand en Elveb aad.

„Gid jeg ogsaa havde en Baad, som jeg holdt paa at sætte istand!“ siger Ræven.

„Aa, hold op med slig uvettig Snak!“ siger Manden, „ellers tager jeg og kaster dig ud i Elven!“

„Gid jeg ogsaa havde en Baad, som jeg holdt paa at sætte istand!“ siger Ræven igjen. Saa tog Manden og kastede ham ud i Elven. Ræven kravlede op paa en Sten og begyndte at raabe:

„Kommer, Fiske, og sætter mig over paa Stranden!“ Saa kom Fiskene. Først kom Gjedden. „Nei, paa din flade Ryg sætter jeg mig ikke!“ sagde Ræven. Saa kom Laken. „Nei, paa dit slimede Skind sætter jeg mig ikke!“ Saa kom Harren. „Nei, paa din Pukkelryg sætter jeg mig ikke!“ Saa kom Aborren. “Nei, paa din taggede Ryg sætter jeg mig ikke!“ Saa kom Røen. „Saa du ogsaa er her, men heller ikke du duer!“ Saa kom Ørreten. „Saa du ogsaa er her, men heller ikke du duer!“. Saa kom Laxen. „Naa, ja du kan gaa an,“ sagde Ræven; „men kom lidt nærmere hid, saa jeg ikke væder Fødderne mine!“ I det Samme, Laxen lagde sig med Siden ind mod Stenen, greb Ræven den i Nakken, kastede den paa Land, gjorde op Ild og satte den paa et Stegespid. Da Ilden flammede rigtigt op, begyndte det at knage og sprage i Fiskeskindet.

„Nu kommer der Folk igjen!“ sagde Ræven; han troede, det var Tørgrene, der knagede under Fødderne paa Folk, som kom gaaende. Men i det Samme kastede han Øiet paa Laxen. „Aa, det er jo min lille

Fisk, som det sprager i!“ Tog saa og slog Laxen mod en Sten, saa Fedtet sprudede op i Øinene hans. Saa forbrændte han sine Øine. Saa drog han afsted iblinde. Først traf han paa Birken og spurgte Birken:

„Har du et Par smaa Øine tilovers?“

„Nei, jeg har ingen Øine tilovers!“ svarede Birken.

Saa kom han til Furuen og søgte at faa Øine tillaans af Furuen:

„Har du et Par Øine tilovers?“ spurgte Ræven.

„Nei, jeg har ingen Øine!“ svarede Furuen.

Saa kom han til Aspen.

„Har du et Par smaa Øine tilovers?“

„Ja, det har jeg nok,“ svarede Aspen, „men jeg laaner dem ikke bort paa lang Tid; en liden Stund kan du nok sagtens faa dem tillaans!“

„Jeg behøver dem ikke længe!“ svarede Ræven, „bag Haugen der har jeg et Par andre Øine!“

Saa fik han Øinene, og i det Samme sprang han afsted og raabte:

„Fra Slægt til Slægt har jeg faaet Aspens Øine!“ Deraf kommer det, at Aspen har ligesom brændte Øine, fordi den byttede med Ræven.

Aspen blev forbitret og slog efter Ræven, men naaede blot Halespidsen, og derfor blev blot Halespidsen hvid.

---

2. Laxen og Aborren.

(Fra Tanen.)

En Lax svømmede engang tidligt om Vaaren op igjennem Tanaelven, strax efter at Isen var gaaet løs. Da den var kommen langt, langt op igjennem Elven,

slog den sig endelig til Ro under en stor Fos og valgte sig ud en bekvem Plads, hvor den kunde gyde sin Rogn, naar den Tid kom. Men, medens den stod der under Fossen, kom en Dag en Sø-Abor eller Rødfisk op til den.

„Hvad er du for en Fisk?“ spurgte Laxen.

„Aa, jeg er en nok saa vakker, rød Fisk jeg, en Halvbroder af Ferskvandsaborren“, svarede Rødfisken, „og mine Finner ere saa hvasse som Synaale!“ I det samme stak den til Laxen, saa han øieblikkelig for til Siden.

„Hvad vil du her oppe i Ferskvandet, du, som ikke har det mindste Fedt paa dig?“ spurgte Laxen.

„Jeg har mere Fedt i mit Hoved,“ svarede Rødfisken, „end mangen Fjeldlap har Gods i sit Stabur! Vil du svømme ikap med mig?“

Laxen gad først ikke engang svare paa Rødfiskens Opfordring; thi Laxen vidste meget vel det, at den selv var den sprækeste af alle Fiske til at svømme op igjennem Elvefossene. Men Rødfisken lod ham ikke være i Fred. Ret som det var, stak den igjen til ham med sine hvasse Finner og spurgte: „Vil du svømme ikap med mig?“

„Saa lod da Laxen sig glide lidt nedover, for at faa godt Tilsprang, og derpaa for den i Vei op igjennem Fossen. Men i det Samme bed Rødfisken sig fast i Laxens Hale. Da Laxen var kommen op i den øverste Fosseskavlen og hovedkuls braavendte nedover igjen, raabte Rødfisken, som hang i Halen:

„Se, nu er jeg høiere end du, og du kommer her og vil svømme ikap med mig, jeg, som Folk sjelden faar fat i, men du, du staar her og lader dig fange af enhver gammel Kjærring!“

3. De vilde og de tamme Dyr.

(Fra Koutokæino.)

Der var engang en Præst, som skulde gifte sig. Saa sendte han Bud omkring og indbød til Bryllups alle Markens vilde Dyr: Bjørnen, Ulven, Jærven, Ræven, Hvidræven, Hesten, Koen, Gjeden, Faaret og Rensdyret. Først drog Bjørnen afsted. Paa Veien mødte han en Gut.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Gutten.

„Jeg skal til Bryllups hos Præsten!“ svarede Bjørnen.

„Reis ikke did!“ sagde Gutten, „du har saa udmærket Pels, at Folk vil faa Lyst paa den, dræbe dig og flaa dig!“ Bjørnen gjorde, som Gutten raadede ham. Han vendte om og gik tilskovs igjen. Saa kom Ulven.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Gutten.

„Jeg skal til Bryllups hos Præsten!“ svarede Ulven.

„Reis ikke did!“ sagde Gutten. „Du har saa vakkert Skind, at du aldrig kommer levende derfra igjen!“ Ulven gjorde som Bjørnen. Den vendte om og gik tilskovs igjen. Saa kom Jærven.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Gutten.

„Til Bryllups hos Præsten!“

„Reis ikke did!“ sagde Gutten. „Du har saa udmærket Skind, at, kommer du først did, saa sætte de dig fast, og du slipper aldrig derfra igjen!“

„Aa, jeg er stærk nok til at slippe ud igjen, naar jeg vil,“ mente Jærven; han vidste, at han baade kunde gnave sig ind i Hus og ud af Hus igjen, men alligevel, — ogsaa han gjorde, som Gutten raadede ham. Saa kom Ræven.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Gutten.

„Til Bryllups hos Præsten!“

„Vogt dig!“ sagde Gutten. „Du har saa kostbart Skind, at Folk strax vil tage Livet af dig og flaa dig!“

Ræven var ikke sen om at luske hjem igjen.

Saa kom Hvidræven.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Gutten.

„Til Bryllups hos Præsten!“

„Aa, din Stakkel, hvad vil du gjøre der? Kommer du did, æde Hundene dig op!“ Hvidræven blev bange og vendte om igjen. Men saa kom Hesten.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Gutten.

„Til Bryllups hos Præsten!“ svarede Hesten.

„Reis ikke did!“ sagde Gutten. „Kommer du did, du, som er saa stærk, saa sætte de dig til Arbeide, og du slipper aldrig fri igjen!“

„Aa, Ingen orker at holde mig,“ sagde Hesten; „jeg river mig løs, naar jeg selv vil!“ Saa gik han, uden at bryde sig om, hvad Gutten sagde; men, da han kom did, hvor Brylluppet skulde være, blev han bunden og gjort til Trældyr. Saa kom Koen.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Gutten.

„Til Bryllups hos Præsten!“

„Drag ikke did,“ sagde Gutten, „du har saa meget Mælk, saa godt Skind og saa godt Kjød, at, kommer du did, saa binde de dig, og du slipper aldrig fri igjen“. Men Koen agtede heller ikke paa, hvad Gutten sagde, og derfor gik det den, som det gik Hesten. De bleve begge gjorte til Husdyr og slap aldrig mere fri igjen. Saa kom Gjeden, og heller ikke den vilde høre paa Guttens Raad. Derfor gik det ikke den bedre end Hesten og Koen. Saa kom Faaret, men, skjønt Gutten fraraadede det at reise til Bryllups, fordi det havde baade vakker Uld og udmærket Kjød, saa hjalp det dog ikke. Faaret var dumt nok til at gaa

derhen og kom aldrig mere tilbage igjen. Til Slutning kom ogsaa Rensdyret.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Gutten.

„Jeg skal i Gjæstebud hos Præsten!“ svarede Renen.

„Aa, du Daare,“ sagde Gutten, „kommer du did, vil Folk synes saa godt om dig, at de beholde dig, du, som baade er stærk og hurtigere end noget vingeløst Dyr!“ „Ja, jeg er stærk, og jeg er rask,“ svarede Renen; „det nytter ikke at binde mig, jeg slipper nok fri igjen, naar jeg vil!“ Saa gik den, men det gik ikke den bedre end de forrige, ogsaa den blev bunden og tæmmet og gjort til Trældyr.

Saaledes gik det til, at nogle Dyr ere vedblevne at være vilde og fri, og at andre ere blevne tamme; de Første vare lydige og hørte paa fornuftige Raad; de Sidste vare egenraadige og ulydige, og derfor gik det dem, som det gaar Alle, der ikke ville følge velmente Raad.

II.

Gieddegæš-galggo, Haccis̆-ædne og Njavis̆-ædne.

I en hel Del lappiske Eventyr spille nogle overnaturlige Kvindevæsener en meget vigtig Rolle. Deres Navne ere Gieddagæš-galggo eller Gieddegæš-akko, Haccis̆-ædne eller Haccečan-nieidda og Njavis̆-ædne eller Njavičan-nieidda. Den Første af disse skildres altid som et velvilligt Væsen. Det er en meget gammel, klog Kone, som kjender til Alt, hvad der foregaar paa Jorden, og ved Raad for Alt. Hun spiller aldeles samme Rolle i de lappiske Eventyr, som „Leski-akka“, (Enke-Hustruen), i de karelske. Ligesom denne, var ogsaa hun engang gift, men

efter Mandens Død boede hun ganske alene. Hun opholder sig paa Grænsen af den dyrkede Mark og Udmarken. Deraf har hun sit Navn: Gi e d d e-g æ š-g al g g o, (Eng-Ende-Kjærring). Naar Helten i Eventyret er i Knibe eller i Tvivl, henvender han sig altid til Giedde-gæš-galggo for at faa Raad. Maaske er hun ingen Anden end Mader-akka, (Mythol. § 20). Hacciš-ædne er derimod et ildesindet, stygt og listigt Trold af en Kvinde, som ved alle Slags Kneb søger at tilsnige sig andre skikkelige Kvinders Plads. Hun svarer saaledes aldeles til Finnernes „S y ö j ä t ä r," Fraadsersken. Njaviš-ædne var godmodig og vakker, men enfoldig og lod sig derfor let narre af Hacciš-ædne.

4. Hacciš-ædne.

(Fra Skjærvø.)

Der var engang to forældreløse Børn, en Gut og en Pige. De byggede sig et Hus langt ude i Ødemarken og levede der, saa godt de kunde. Saa hændte det, at Kongssønnen engang kom did. Da han fik se Pigen, blev han saa forelsket i hende, at han ikke vilde reise igjen. Endelig kom der Bud fra Kongsgaarden, og saa maatte han da tilbage til sin Faders Slot. Men, da Aaret var omme, fødte Pigen et Barn. Da Kongssønnen fik dette at vide, saa sendte han Bud, at baade Broder og Søster skulde komme til ham i Kongsgaarden. Men, for at komme til Kongsgaarden, maatte de reise tilsøs. Saa lagede da Gutten Baaden istand, og saa reiste de afsted. Da de havde reist en Stund, kom Hacciš-ædne springende ned til Stranden, raabte efter dem og tiggede og bad dem om at maatte faa følge med

som Tjenestepige. Søsteren vilde ikke. „Hvorfor kan du ikke tage hende med dig som Tjenestepige?“ mente Gutten, og endelig saa fik hun da Lov til at komme med i Baaden. Søsteren sad i Forenden, Broderen i Bagskotten, óg Haccis-ædne i Midten af Baaden. Saaledes kunde hun godt høre Alt, hvad Broder og Søster sagde til hverandre, medens de selv derimod ikke godt kunde høre hinanden. Da de havde roet baade langt og længe, begyndte de endelig at nærme sig til Kongsgaarden.

„Nu faar du tage paa de bedste Klæderne dine,“ sagde Gutten til Søsteren; „nu har vi ikke langt igjen til Kongsgaarden!“

„Hvad er det, min Broder siger?“ spurgte Søsteren.

„Hvad din Broder siger!“ svarede Haccis-ædne, „han siger, at du skal tage paa dig dine bedste Klæder og springe i Havet, saa bliver du til en Guldand!“ Søsteren holdt op at ro og begyndte at klæde sig paa. Da de havde roet en Stund, siger Broderen igjen:

„Skynd dig nu, Søster, med at tage paa dig dine bedste Klæder; nu er vi ganske nær ved Kongsgaarden!“

„Hvad er det, min Broder siger?“ spurgte Søsteren.

„Din Broder,“ svarede Haccisædne, „siger, at du skal tage dine bedste Klæder paa dig og springe i Havet, saa bliver du til en Guldand, og saa vil Kongssønnen synes endnu bedre om dig end før!“

Søsteren saa gjorde. Broderen vilde redde hende, men, før han kunde naa hende, forvandledes hun til en Guldand og svømmede sin Vei. Haccis-ædne greb strax Barnet og lagde det til sit Bryst og begyndte at give det Die. Da de kom til Stranden, hvor Kongsgaarden laa, saa kom Folk ned for at tage imod dem og førte

Haccis-ædne og Barnet op i Kongsgaarden til Kongssønnen. Broderen turde Intet sige, men næste Dag tog han Barnet, bar det ned til Strandbredden og begyndte at raabe:

Oabbačam-aj,	Kjære Søster,
Boađe gaddai!	Kom til Stranden!
Mannat čierro,	Barnet græder,
Gussat mækko,	Koen brøler,
Boađe gaddai!	Kom til Stranden!

Strax kom Guldanden svømmende lige ind til Stranden, og, da Gutten strakte Barnet hen til den, forvandledes den igjen til hans Søster, og hun tog Barnet og gav det Die. Da hun havde givet det at die, rakte hun det igjen til Broderen, men, da han i det Samme vilde gribe fat i Søsteren, forvandledes hun igjen til en And og svømmede ud paa Havet. Saa gik Gutten op igjen med Barnet og tænkte paa Veien over, hvorledes han skulde bære sig ad med at faa sin Søster igjen. Han vidste da ikke noget Bedre, end at gaa til Gieddegæs-galggo for at spørge hende om Raad. Hun gav ham det Raad, at han skulde gjøre sig en slig Klædning, at to Mand kunde tage den paa sig og dog se ud, som om det bare var en Mand. Saa skulde de igjen gaa til Stranden med Barnet og raabe: „Kjære Søster, kom til Stranden, Barnet græder, Koen brøler, kom til Stranden!“ Gutten gjorde, som Gieddegæs-galggo raadede ham. Da Søsteren gav Barnet tilbage til Broderen, greb den anden Mand, som hun ikke havde seet, hende om Livet og holdt hende fast. Men nær havde hun sluppet løs igjen. Hun forvandledes imellem Hænderne paa ham snart til en liden Orm, snart til en Myg, snart til et Stykke Tang, snart til

en Padde; men han slap ikke Tag, han holdt fast i, hvad det end var, han havde mellem Hænderne, og endelig blev hun til Menneske igjen. Saa vilde de have hende med sig op til Kongsgaarden, men did vilde hun ikke gaa, hvormeget de end søgte at overtale hende, førend Haccis-ædne var brændt og alle Spor efter hende aftvættede med Svovl, Ild og Vand. Saa lavede Kongssønnen istand en stor, dyb Grav og fyldte den med Tjære og tændte Ild paa den. Derpaa indbød han Haccis-ædne til at spadsere med hen for at se paa Ilden. Saa gik de derhen. Medens de spadserede omkring den, listede Kongssønnen sig til at komme bag om Haccis-ædne og puffede hende ud i Tjæregraven. Der brændte hun op. Saa gik Kongssønnen tilbage igjen, tog sin første Kjæreste til Hustru og holdt Bryllup; og saa reiste jeg derfra, og ved ikke Noget om, hvordan det senere er gaaet.

---

5. Haccis-ædne og Njavis-ædne.

(Fra Alten.)

Haccis-ædne og Njavis-ædne vare Naboer. Saa fik de hver sit Barn, Haccis-ædne en Datter og Njavis-ædne en Søn. En Dag sagde Haccis-ædne til Njavis-ædne: „Kom, saa gaar vi ud for at plukke Multer! Den, som først faar sin Æmber fuld, skal have Gutten, den, som taber, skal beholde Pigebarnet!“ Haccis-ædne vilde gjerne komme i Besiddelse af Gutten, da hun vidste, at han med Tiden vilde blive Jæger og saaledes godt vilde kunne ernære hende paa hendes gamle Dage. Njavis-ædne havde, som rimeligt

var, ingen Lyst til at gaa ind paa denne Handel, men, hvordan det nu var eller ikke, saa fik Hacciš-ædne hende dog omsider forledet til at gaa ind paa Væddemaalet. Saa tog de hver sin Æmber og drog afsted for at plukke Multer. Men Hacciš-ædne passede sit Snit, saa Njaviš-ædne ikke saa det. Hun tog Mose og Lyng og lagde paa Bunden af Æmberen, og saa plukkede hun Bær ovenpaa. Njaviš-ædne rappede sig, alt hvad hun kunde, med at plukke; men det hjalp ikke. Bedst som det var, raabte Hacciš-ædne: „Se her, nu er min Æmber fuld! Nu er Gutten min, og Pigen tilhører dig!“ Og dermed blev det. Hacciš-ædne tog Gutten, og Njaviš-ædne fik Pigebarnet, og saa gik de hjem hver til Sit. Da Gutten voxte til, blev han en flink Jæger. Han gik paa Vildrenjagt og skjød mange Dyr, og Hacciš-ædne levede godt og vel og manglede ingen Ting. Men Njaviš-ædne og Pigebarnet havde ikke Andet at koge Suppe paa end gamle Skosaaler og Skindfiller. Hun angrede hver Dag paa, at hun havde været saa letsindig at lade sig forlokke til Væddemaalet med Hacciš-ædne. En Dag gjorde Njaviš-ædne og Datteren, som sædvanligt, Ild op for at koge paa de gamle Skindfillerne og Skosaalerne. Samme Dag var Gutten gaaet ud efter Vildren. Da det led ud paa Dagen, skjød han en Ren og flaaede den. Kjødet grov han ned, men et Par fede Stykker tog han med sig i Nisteskræppen. Paa Veien ned fra Fjeldet blev han var, at der steg Røg op fra en Tue. Han forundrede sig over, hvad det kunde være, og gik nærmere for at se efter. Da han kom derhen, listede han sig til at kige ned igjennem Hullet, hvorfra Røgen steg op, og saa nu, at der hang en Gryde paa Ilden inde i en Jordhytte, og i Gryden var der bare gamle

Skofiller. En ung Pige stod og passede Gryden og saa af og til ned i den. Idet hun vendte sig bort, slap Gutten et Par fede Kjødbeter ned i Gryden. „Mor, Mor, kom og se,“ sagde Pigen, „Gryden vor skyder Fedt!“ „Aa, du snakker, som du har Vet til,“ sagde Kjærringen; „jovist, gamle Skofiller skulde vel skyde Fedt! Nei, Mor din, hun har det nok federe end vi!“

Gutten hørte godt, hvad de sagde, og forundrede sig over, hvordan dette kunde hænge sammen. Han begyndte at faa en Mistanke om, at det ikke var hans rette Moder, som han var opfostret hos, og, jo længer han hørte efter, des vissere blev han paa, at det var hans Moder, som boede her. Saa fattede han den Beslutning at gaa hjem og tage af Dage sin gamle Stedmoder, som han kunde skjønne maatte være en Troldkjærring. Da han det havde gjort, gik han til sin rette Moder. Saa tog de ogsaa Livet af Haccis̆-ædne-Datteren, og fra den Tid af levede de baade godt og vel.

---

6. Čacce-haldek eller Havfolk.

(Fra Næsseby.)

En Mand havde to Sønner. Den ene var trættekjær og slem til at bande, den anden var godmodig og fredsommelig. Saa drog de ud paa Fiske. Da de havde trukket Baaden fuld af Fisk, roede de til Stranden igjen og gjorde op Ild og kogte sig Kveldsmad. Da de havde spist, lagde Faderen og den ældste Sønnen sig til Hvile, men den yngste var ikke søvnig. Han gik for Moro Skyld og spadserede nordover langs Stranden. Da saa han, at der kom en liden Baad

roende. Gutten satte sig paa en Sten for at vente og se, hvem det vel kunde være, som kom roende der ganske alene. Da Baaden kom nærmere, raabte det op til Gutten:

„Hvad er det, du sidder der og ser efter?"

„Aa, jeg vilde bare se, hvem som kom," sagde Gutten. — I Baaden var der en gammel Kal.

„Kom ned i Baaden, Gutten min, saa skal vi reise ud og fiske med Haandsnøre!" sagde Gamlingen.

Gutten sprang i Baaden, og de roede ud paa Fjorden. Men, da de havde roet omtrent midtfjords, kom der slig tyk og tæt Skodde paa dem, at de ikke nogetsteds kunde se Land mere.

„Det bliver slig Tykskodde," sagde Gutten, „at jeg mener, vi ikke finder tilbage til Stranden igjen!"

„Aa, vær ikke bange," sagde den Gamle, „det har ingen Nød!"

Da de havde roet et Stykke til, begyndte det at klarne igjen. Taagen lettede sig op, omtrent saa høit som 3 Favne, men der stod den tæt og tyk som et Loftstag. Da de saa havde roet en Stund til, skimtede de langt borte Noget, som saa ud som en By. „Hvad er det for en By, den der borte?" spurgte Gutten. „Det er vor By det," sagde Gamlingen. Da de naaede frem til Stranden, kom Gamlingens Sønner ned til Fjæren for at hjælpe til med at drage Baaden op. Gutten begyndte at blive ængstelig; han kunde ikke skjønne, hvor i al Verdens Rige han var kommen hen, han kjendte hverken Land eller Strand eller Folket.

„Kom nu og følg med mig, saa gaar vi op i Byen!" sagde Gamlingen.

Gutten vilde nødig i Vei, men Gamlingen bad ham saa vakkert, at han tilslut maatte gaa med. Da de

vare komne op, satte Manden Mad frem baade til sig og Gutten og bød ham spise. Gutten turde ikke røre Nogenting.

„Bora, bora!“ — Spis, spis! — sagde Kallen, „du skal ikke have nogen Nød af det, du spiser her hos os, vi er ikke slig vi, som de underjordiske Goveiter![1]“

Saa spiste han. Da de havde spist, vilde begge Gamlingens Sønner ud paa Fiske.

„Har du Lyst, kan du gjerne drage med dem ud paa Fiske, du ogsaa,“ sagde den Gamle. Gutten saa gjorde. Da de kom tilbage fra Søen, skulde de hen og sælge Fisken paa en Handelsplads. Gutten vilde ogsaa være med did, men den Gamle sagde til ham:

„Det er bedst, du bliver her, til mine Sønner kommer tilbage igjen fra Handelen. Du skal nok faa din Del du ogsaa, og du behøver ikke at være bange; du skal ingen Nød have. Naar mine Sønner komme hjem igjen, skal du komme tilbage til Dine! Hvad vil du have for din Del af Fisken, — Mel, Gryn eller Penge?“

„Aa, jeg tager helst Penge jeg,“ sagde Gutten. Da begge Sønnerne vare reiste afsted, gik Gutten op igjen i Byen med Gamlingen.

„Har du Lyst,“ sagde Gamlingen, „saa kan du gjerne gaa omkring i Byen og se dig om. Men skulde du se nogen Ting, som du ikke skjønner, saa skal du ikke spørge Nogen eller fortælle det til Andre end mig. Jeg skal nok siden forklare det for dig.“ Saa gik Gutten afsted. Da han havde spadseret omkring en Stund, blev han var en hel Del Gjeder, som gik og snusede og snappede Smaating hist og her paa Gaardstunene. Dernæst saa han ogsaa, at der hang Haandsnører

[1] Folketroen siger nemlig, at, naar man nyder Noget af de Underjordiskes Kost, slipper man ikke mere bort fra dem igjen.

ned fra Skodden, som stod oventil lig et Tag i en Stue. Bedst som det var, tog en af Gjederne i Krogen paa et af Snørerne, og dermed saa for den op igjennem Skodden og forsvandt. Gutten saa paa dette og undrede sig over, hvordan det hang sammen, men han sagde ingen Ting. Ret som det var, saa saa han igjen en Gjed bide paa en Krog og fare op igjennem Skodden, ligesom den første. Nu syntes han dette var saa besynderlig rart, at han gik tilbage igjen til den gamle Kallen for at faa Forklaring over Sagen. I det samme kom ogsaa begge Sønnerne, som vare reiste til Handelspladsen for at sælge Fisk, og Gutten fik for sin Andel 100 Spd. Saa tog Gamlingen Gutten med sig i Baaden igjen, og de begav sig paa Tilbageveien. Underveis spurgte Gutten: „Hør, Bedstefar, hvad kunde det være, at jeg saa Gjeder snuse om paa Tunene og en og anden af dem bide paa Kroge af Fiskesnører, som hang ned igjennem Skodden, og saa fare op igjennem Luften?“

Saa begyndte den Gamle at forklare:

„Haandsnørerne som du saa, tilhøre dit Folk, og Gjederne, som du saa, er deres Fisk. Dine Folk ligge oppe paa Havet paa Fiske, og de trak netop Fisk, da du saa Gjederne bide paa Krogene. Gjederne ere ikke Andet end Fisk, skjønner du, men de se nu saa ud her nede hos os. Vi er Sø-Goveiter vi, og her er vore Bosteder og Byer og Liv og Levnet og Alting.“

Da de vare komne ud fra Stranden et Stykke, traf de igjen paa den samme tætte Skodden, som kom over dem paa Udfarten, og, da de kom ud af den, øinede de atter Stranden saavidt, at Gutten kjendte sig igjen. Gamlingen førte Gutten tilbage til det Sted, hvorfra han havde taget ham med sig, og til Slutning sagde han:

„Du skal ikke give din Broder nogen Del med dig af Pengene, som du har faaet hos os, og du skal ikke fortælle Nogenting til Andre end din Fader!“

Gamlingen vilde ikke unde den ældste Broder Nogenting, fordi han var ondskabsfuld og bandede, og Goveiterne have altid meget imod Folk, som ere forfaldne til at bande.

---

7. Ulta-Pigen.

Der var engang to Gutter, som friede til samme Pige. Da Vaaren kom, drog baade Pigen og Gutterne sammen med en Del andre Folk ud til en Ø, langt ude ved Havkanten, for at drive Fiskeri. Paa Øen var der nemlig bygget op Fiskerhytter, og Stedet havde fra gammel Tid af Ord for at være en udmærket Fiskeplads. Der opholdt de sig nu lige til Høsten. Pigen og begge Gutterne boede i samme Stue og fiskede i samme Baad. Efterhaanden begyndte den ene af Gutterne at mærke, at Pigen brød sig mindre om ham end om hans Kammerat. Herover blev han misundelig og lagde Raad op med sig selv om, hvorledes han skulde faa ryddet sin Medbeiler af Veien. Da de nu skulde reise, lagede han det saa, at han, Pigen og hans Kammerat vare de Sidste, som forlod Fiskepladsen. Da saa de ogsaa havde bragt alle sine Sager ned i Baaden og stode nede ved Stranden, færdige til at ro afsted, siger Gutten, som Pigen ikke brød sig om, til sin Kammerat: „Aa, jeg har glemt Kniven min igjen oppe i Stuen, spring op og hent den for mig, saa er du snil!“ Han saa gjorde, uden at ane noget Forræderi, men han var ikke kom-

men langt, førend Kammeraten stødte Baaden fra Land og roede afsted med Pigen. Saa stod han da der igjen ganske alene og havde intet Andet at bjerge sig med end Kniven, som Kammeraten havde ladet ligge igjen. Han gjorde sig en Bue, og med den skjød han Strandfugle, som han stegte paa Ilden. Paa det Vis levede han til henimod Jul. Juleaften drog han sammen en hel Del Ved og lagde den op i en stor Stabel, strax udenfor Døren, for at slippe for at hente Ved i selve Juledagene. Ud paa Aftenen, da han var færdig med Vedstellet, sad han udenfor Døren en Stund og saa længselsfuldt over til Fastlandet. Pludselig faar han Øie paa en Baad, som kommer roende ud imod Øen. Glad blev Gutten, da han saa, at der kom Folk. Men, da Baaden kom nærmere, syntes han rigtignok, at den saa lidt rar ud, og, da den naaede Land og Folkene gik op paa Stranden, opdagede han snart, at det nok ikke var „Albma-olbmuk,“ Folk af denne Verden eller rigtige Folk, men Ulta-Folk. Han krøb derfor bag Vedstabelen og lagde sig i Skjul, saaledes at han useet kunde iagttage dem. Saa gik de i Land allesammen. Et stort Følge var det, og iblandt Kvindfolkene var der to unge Piger, som baade vare vakre og vakkert klædte. Hver af disse bar en Nistebomme i Haanden, da de gik opover mod Stuen. Da de vel vare færdige med at bære alt sit Tøi op i Stuen, kom begge Pigerne ud igjen for at se sig om, og, ret som det var, fik de Øie paa Gutten, som laa bag Vedstabelen. Først blev de lidt bange og vare nær paa at løbe sin Vei, men, da Gutten laa stille, kom de nærmere, begyndte at fnise og le og gjøre Løier med ham. Gutten havde en Knappenaal i det ene Trøieærme. Idet de nu sprang omkring

ham og af og til nappede i ham, passede han engang sit Snit og stak den ene i Haanden, saa hun begyndte at bløde. Hun til at skrige og jamre sig herover. De, som vare inde, kom farende ud for at se, hvad der var paa Færde, og, da de saa Gutten, styrtede de ind igjen. Hver tog i Huj og Hast, hvad han kunde faa fat i af det, som de havde med sig, og dermed for de afsted. Væk var i et Øieblik Altsammen, baade Folk, Tøi og Baad; kun et Nøgleknippe laa igjen inde paa Bordet. Men Pigen, som Gutten havde stukket tilblods, stod der alene igjen; hun var magtstjaalen og kunde ingen Vei komme.

„Nu faar du tage mig til Hustru,“ sagde Pigen, „siden du har stukket mig tilblods!“

„Aa ja, hvorfor ikke,“ svarede Gutten, “det skal jeg gjerne gjøre, men hvorledes tror du, vi skulle kunne leve her paa Øen Vinteren over?“

„Dermed har det ingen Nød,“ mente Pigen, „naar du bare vil love at tage mig til Hustru; du faar rige Skyldfolk!“

Gutten lovede det, og saa levede de da sammen paa Øen til Vaaren, da der atter kom Folk ud, med hvem de slap over til Fastlandet.

„Hvor skal vi nu flytte hen?“ spurgte Pigen Gutten. „Det ved ikke jeg,“ sagde Gutten, „men hvad mener du om det?“ Pigen mente, at hun skulde have mest Lyst til at bosætte sig paa et Sted, hvor hendes Forældre boede, „om du saa vil,“ lagde hun til. „Hvorfor ikke!“ svarede Gutten, og saa reiste de derhen og søgte sig ud en bekvem Boplads.

„Nu faar du selv maale ud Pladsen til Huset,“ sagde Konen hans, „du kan gjøre den stor eller liden, som du selv vil!“ Gutten maalte.

Da de om Aftenen lagde sig, sagde Pigen: „Dersom du i Nat skulde høre Noget, medens vi ligge og sove, saa maa du ikke staa op, heller ikke maa du se efter, hvad det er!“

Om Natten hørte han, hvorledes det murede, tømrede, huggede og hamrede, men han rørte sig ikke. Om Morgenen, da han og Konen stode op og saa sig om, saa stod Huset der fuldt færdigt i alle Dele, baade med Tag og med Tun, med Traak og med Tærskel.

„Nu faar du maale ud Plads til Fjøset,“ sagde Konen næste Dag, „men gjør ikke den Pladsen altfor stor, heller ikke for liden!“ Gutten maalte. Om Natten hørte han igjen, at det tømrede, huggede og hamrede. Om Morgenen stod Fjøset der fuldt færdigt, med Baas og med Bøtter og Klaver, men Kjør var der ikke. Nu bad hun ham at maale ud Stabursplads, og den kunde han gjøre saa stor, han selv vilde. Da ogsaa Staburet var færdigt, opfordrede hun ham til at reise hen til hendes Forældre. Did reiste de da og blev der, saalænge de havde Lyst. Men, da de skulde reise igjen, sagde Konen hans: „Naar vi har sagt Farvel og skal gaa, saa pas dig og faa Benene med dig over Dørtærskelen, saa fort du kan!“ Gutten saa gjorde, og netop i det Samme, han steg over Tærskelen, kastede Pigens Fader en stor Hammer efter ham. Havde han ikke været saa rap, som han var, men standset bare et lidet Øieblik, saa havde Far hendes slaaet begge Benene af ham. Da de vare komne et Stykke paa Vei hjemover, sagde Pigen:

„Nu maa du ikke se dig tilbage, i hvad du end hører eller fornemmer, førend du er kommen i Hus!“ Gutten lovede det, men da han var kommen lige til Husdøren, kunde han ikke bare sig længer, men vendte

sig om. Netop Halvparten af en stor Buskap, som Svigerforældrene havde sendt efter dem, var kommen indenfor Gjærdet, den anden Halvpart stod udenfor, og væk vare alle, som stode udenfor, i samme Øieblik. Saa giftede de sig for Præsten og fik Børn og levede lykkeligt og vel. Det Eneste, som Manden ikke syntes om, var, at Konen undertiden forsvandt, uden at det var ham muligt at skjønne, hvor hun blev af. En Dag beklagede han sig herover.

„Kjære Husbond,“ sagde Konen, som holdt af Manden sin, „dersom du ikke synes om, at jeg somme Tider er borte, saa slaa bare en Spiger i Dørtærskelen, saa slipper jeg hverken ud eller ind, medmindre du vil!“

8. Pigen fra Havet.

(Fra Lebesby.)

En Bondemand havde en Søn. Saa reiste Sønnen ud paa Vandring og kom en Dag til en Bugt af Havet, hvor Stranden bestod af den fineste Sand, og hvor Vandet var ganske klart, langt ud over Sandbunden. Gutten satte sig i Skovkanten og tog frem Nisten sin. Ret som det var, kom der tre unge Piger op paa Strandbredden, og han kunde ikke skjønne Andet, end at de kom lige op fra Havet. Pigerne gik op paa Grønsværet og tog sine Klæder af sig. To af dem lagde sine Klæder paa samme Plads, men den tredie lagde sine lidt afsides, for sig selv. Da de havde taget Klæderne af sig, gik de igjen ud i Søen for at bade sig. De vadede hid, og de vadede did, legede og spasede, pladskede og sloge med Hænderne i Vandet. Da de havde leget og badet sig, gik de igjen op paa Stranden og tog sine Klæder paa sig.

Saa gik de ned til Havbredden igjen og forsvandt lige saa pludseligt, som de kom. Da de vare forsvundne, gik ogsaa Gutten sin Vei, men næste Dag kom han igjen for at se, om Pigerne vilde komme nok en Gang. Da han kom hen til Sandbugten, satte han sig paa et sligt Sted, at han derfra godt kunde se Pigerne ganske nær ved, uden at de kunde se ham. Han havde ikke siddet længe, før han saa de tre Piger igjen komme op fra Havet. De gik op paa Strandbredden og tog sine Klæder af sig, og, ligesom første Gang, var der ogsaa nu en af dem, som lagde sine Klæder noget afsides. Saa gik de ud i Søen igjen og badede sig. Da de havde badet sig, gik de op og tog Klæderne paa sig og forsvandt igjen i Havet, hvorfra de vare komne. Gutten gik ogsaa sin Vei. Men tredie Dag kom han igjen og tænkte ved sig selv, at, dersom han endnu en Gang fik se de samme Piger, saa skulde han skjule de Klæder, som den ene lagde afsides. Saa gik han hen igjen til Pladsen, hvorfra han før havde iagttaget dem. Efter en Stunds Forløb kom de ogsaa ganske rigtigt alle tre og gjorde som før. De gik op paa Stranden, tog Klæderne af sig, og en af dem lagde sine afsides. Derpaa gik de i Søen og badede sig. Medens de nu holdt paa at lege og bade sig, sneg Gutten sig hen for at se paa Klæderne. Han saa da, at de Klæder, som den ene lagde afsides, vare langt vakrere end de andre, og disse tog han da med sig og skjulte dem. Da Pigerne vare færdige med Badningen, kom de igjen op paa Stranden, og de to fandt sine Klæder, som de havde lagt paa samme Sted. De iførte sig disse og forsvandt i Havet igjen, men den tredie fandt ingen Klæder. Fortvivlet herover, løb hun hid og did og raabte:

„Er du en Mand, du, som har taget mine Klæder, saa lover jeg at skaffe dig den til Kjæreste, som du aller helst vil have!“

„Er du en Pige, du, som har skjult mine Klæder, saa lover jeg at skaffe dig den til Brudgom, som du aller helst vil have!“

Saa raabte Gutten:

„Du faar ikke Klæderne dine, førend du selv lover at blive min Hustru!“

Pigen græd og jamrede sig og svarede Gutten, at det ikke gik an:

„Jeg kan ikke leve her, hvor jeg ikke er født til Verden, og du kan ikke leve der, hvorfra jeg er kommen!“

Men Gutten mente, at det nok kunde gaa an, og saa talte han saa længe med hende og bad hende saa vakkert, at hun tilsidst maatte give efter og love at blive hans Hustru, men det var baade med Sorg og Graad, at hun gav sit Samtykke. Da de vare blevne enige, reiste Gutten tilbage til sine Forældre med Pigen og lod hende døbe og give et kristent Navn. Saa giftede de sig for Præsten og levede nogle Aar sammen og fik en Søn. Da Gutten var bleven saa gammel, at han kunde gaa, fulgte han en Dag med sin Fader hen i et Udhus. I Udhuset stod der en Kiste, hvori der laa Noget, som Faderen havde Brug for. Men først tog han op nogle Klæder, som laa ovenpaa, og lagde dem tilside. Gutten, som stod der og saa paa, syntes, at det var rare og vakre Klæder, og spurgte Faderen, hvem der eiede dem. Faderen gav ikke Gutten noget Svar herpaa, men lagde Klæderne paa sin Plads igjen. Dagen efter drog Manden ud i Marken. Medens Moderen og Gutten vare alene hjemme, fortalte Gutten, at han havde seet Noget, som var saa vakkert, og som saa ud som Klædes-

plag, da han var med Far sin henne i Udhuset. Moderen tog strax Gutten med sig derhen og bad ham syne hende, hvor det Rare laa. Da hun aabnede Kisten, saa hun strax, at det netop var de Klæder, som hun havde havt paa, da hun kom fra Havet. Saa tog hun dem, og da hun kom ind i Stuen igjen, klædte hun sig om, og gik tilhavs og drog did, hvorfra hun var kommen. Da Manden kom hjem og ikke saa sin Kone nogetsteds, spurgte han Gutten:

„Hvor er Mor din henne?“

„Mor,“ sagde Gutten, „Mor er gaaet tilhavs!“

Da skjønte Manden, at hun maatte have fundet sine Havfru-Klæder, som han havde gjemt i Kisten, og at hun var reist did, hvorfra hun var kommen. Manden blev bedrøvet og vidste ikke, hvad han skulde gjøre. Endelig saa gik han til Gieddegæš-galggo og fortalte hende, hvad der var skeet.

„Har du Børn?“ spurgte Gieddegæš-galggo.

„Ja,“ svarede Manden, „et eneste!“

„Saa vær ikke bedrøvet længer,“ svarede Gieddegæš-galggo; „hun kommer nok tilbage igjen. Tre Gange indfinder hun sig igjen i dit Hus. Men, naar hun har været der tre Gange og gaar igjen, saa kommer hun aldrig mere tilbage. Inat kommer hun første Gang. Naar du har lagt dig i Sengen og hører hende komme, saa maa du ikke røre dig, men anstille dig, som om du sov. Hun sætter sig da ned hos Gutten og klapper og kjæler for ham en Stund. Næste Nat kommer hun igjen og gjør ligedan. Naar det lider ud paa Kvelden tredie Nat, saa lag dig istand et Skjul i Krogen ved Døren. Sengen skal du rede saaledes, at det ser ud, som om du laa og sov der. Men selv gaar du hen og sætter dig i Skjul bagom Døren. Naar hun

tredie Gang kommer, dvæler hun længst, og, idet hun saa vil gaa sin Vei igjen, skal du gribe hende om Livet og holde hende fast med alle de Kræfter, du har, og tale kjærligt til hende og forsøge at overtale hende. Naar hun saa giver efter og ikke længer forsøger paa at rive sig løs, saa før hende hen til Sengen og læg Eder sammen. Men strax Søvnen er kommen over hende, maa du staa sagte op og gaa ud og se til at finde det Klædebon, som hun havde over sig, da hun kom fra Havet. Det ligger bag Husvæggen. Det bringer du til mig; jeg skal gjemme det, saa det aldrig mere skal sees af noget Menneskes Øie her paa Jorden". Altsammen gik det saaledes, som Gieddegæš-galggo havde sagt. Da Moderen havde været to Gange hos sit Barn, og det lakkede ud paa Aftenen den tredie Dag, gjorde Manden, som Gieddegæš-galggo havde befalet. Lampen holdt endnu paa at brænde, da hørte han Noget komme; det aabnede sagte Døren og kom ind, og han gjenkjendte sin Kone. Hun gik langsomt hen over Gulvet til det Sted, hvor Gutten laa og sov. Der satte hun sig ned og begyndte at kjæle og klappe Gutten. Da hun saa var færdig hermed og vilde gaa igjen og var kommen midt paa Gulvet, greb Manden hende og holdt hende fast og talte kjærligt til hende med alle de overtalende Ord, han vidste, indtil hun omsider blev rolig og ikke længer forsøgte paa at rive sig løs. Saa førte han hende hen til Sengen og de lagde sig sammen. Hustruen faldt strax i en tung Søvn, og Manden lod hende ligge, gik ud og søgte og fandt det Klædebon, som hun havde lagt fra sig udenfor. Det tog han og bragte hen til Gieddegæš-galggo, som sagde: „Dette Klædebon skal jeg gjemme, saaledes at intet Menneske-Øie mere skal se det." Saa gik Manden tilbage og

lagde sig ved sin Hustrus Side, og fra den Tid levede de lykkeligt alle sine Dage. Alt lykkedes for dem, og deres Skyldfolk i Havet bragte dem Alt, hvad de behøvede og ønskede, op fra Havsens Bund.

---

9. Rauga eller Draugen.

(Fra Næsseby.)

Der var en Mand, som aldrig kunde have sin Baad i Fred for Draugen. Hvordan han stelte sig eller ikke, enten han satte Baaden i Stranden eller i Nøstet, saa var der om Natten altid Nogen, som rumsterede med Aarer, Tofter og Tiljer og gjorde al Slags Ugagn. „Hvad i al Verden skal jeg gjøre for at have Baaden min i Fred?" spurgte han sig selv. Saa besluttede han at lægge sig paa Lur. Til den Ende gik han en Kveldstund ned til Baaden i Stranden og lagde forskjellige Slags ufysne Ting paa Tofterne. Derpaa skjulte han sig under Forstavnen. Da han havde siddet der en liden Stund, saa hørte han, at der kom Noget skramlende i Stranden, akkurat som om det var ham selv, der kom gaaende i sine store Fiskestøvler. Saa var det Draugen, og Draugen steg ind i Baaden og satte sig paa Bagtoften og skulde bære sig ad, ligesom en Høvedsmand pleier at gjøre. „Hu, hu," sagde Draugen, „det er ufint her, her gaar det ikke an at sidde!" Saa flyttede den sig til Mellemtoften, tog Aarene og begyndte at ro, men, da den havde roet en liden Stund, udbrød den igjen: „Hu, hu, her er ogsaa ufint!" Saa flyttede den sig til Forstavnen, satte sig paa Fortoften og skulde være Halskarl. Men galt var det der ogsaa. „Hu, hu," sagde den, „her er ogsaa ufint!" „Det er fint nok for mig!" sagde

Manden i det Samme, reiste sig op og slog til Draugen med Kleppen midt imellem begge Skuldrene slig, at han som en tom Skindkufte drev over Bagstavnen og ned i Søen. Næste Morgen gik Manden ned i Fjæren for at se, om der var noget Mærke efter Draugen, men han fandt ikke Andet end et lidet Ben af et enkelt Led af en Menneskefinger. Draugen havde faaet sin Bekomst, og siden den Tid hverken saa eller hørte han Noget til den.

10. Avfruva eller Havfruen.

(Fra Næsseby.)

To Brødre gik engang en maaneklar Aften ned til Strandbredden for at sidde paa Lur efter en Ræv, som pleiede at gaa langs Stranden for at finde Fisk. Som de sad der, kom der en Havfrue op af Havet og satte sig paa en Sten, et Stykke ud fra Stranden. Den yngste af Brødrene lavede sig til at skyde paa Havfruen, men den ældste advarede ham og sagde: „Skyd ikke, det kunde gaa os ilde, om du skyder!“ Imidlertid sad Havfruen paa Stenen, løste op sit lange Haar og kjæmmede det. Atter vilde den yngste til at skyde, men den ældste fraraadede ham det:

„Hvad er det, du tænker paa, kan du ikke lade hende i Fred; hun gjør os jo Ingenting, hvorfor skal du saa skyde paa hende?“

Men den yngste brød sig alligevel ikke om, hvad den ældste sagde, han spændte Hanen og lagde Bøssekolben til Kinden. Da den ældste saa dette, raabte han ud til Havfruen:

„Vogt dig, Havfrue, ellers gaar det dig ilde!“ I samme Øieblik hoppede Havfruen i Søen, men kom op

igjen et Stykke længer borte og raabte til den ældste Broder, som vilde hende vel:

„Kommer du hid igjen i Morgen paa denne Tid, saa skal du ikke angre det!“ Saa gik begge Brødrene hjem. Men næste Aften gik den ældste ned igjen alene og satte sig der, hvor han havde siddet forrige Aften. Han havde ikke siddet længe, før der kom en Sortræv, og den skjød han. Strax efter kom ogsaa Havfruen op af Havet og satte sig paa samme Sten igjen og raabte til Gutten, at han skulde komme ud til hende. „Du behøver ikke at være bange“, lagde hun til, „jeg skal intet Ondt gjøre dig!“

Gutten vadede ud til Havfruen.

„Sæt dig nu paa Ryggen min,“ sagde Havfruen, „og stik Næse og Mund ind under mit Haar, at du ikke skal kvæles, naar jeg fører dig ned gjennem Havets Dyb til min Faders Bopæl!“ Gutten saa gjorde. Saa dukkede Havfruen med Gutten ned i Havet, og, da de kom ned paa Havbunden, tog hun en Dræg og gav den til Gutten og sagde:

„Naar vi kommer til min Fars Hus; saa vil Far min prøve, hvor stærk du er, men han er blind, og derfor skal du ikke hilse paa ham med Haanden, men du skal række frem Dræggen!“

Saa kom de til det Sted, hvor Havfruen boede, og der var ikke Vand, heller ikke var det mørkt der, men det var ligesaa lyst der som oppe i Dagen, og Vandet stod ovenover dem som Taget i et Loft. Da Gutten rakte frem Dræggen og sagde Goddag, greb Havfruens Fader saa haardt i den, at Tinderne bøiede sig hver til sin Kant. Saa gav de Gutten en hel Slump Sølvpenge, og dertil føiede Havfruen selv endnu et stort Guldbæger, som engang havde staaet paa en Konges Bord.

Saa reiste de tilbage igjen paa samme Maade, som de kom, men for Gutten saa det ud, som det var Glas Altsammen, og Havfruen førte ham tilbage til samme Sted, hvorfra hun havde taget ham med sig.

Gutten blev en velholden Mand og havde altid Lykken med sig paa Søen; men den yngste, som vilde skyde Havfruen, visnede hen som et ormstukkent Træ. Hvad han gjorde, og hvad han tog sig til, saa gik det galt; aldrig mere var der nogen Velsignelse i hans Gjerning.

11. Saivvo-Fisk.

(Se Mythol. § 29.)

(Fra sv. Lapmark. Efter L. Læstadius.)

To Lapper droge engang afsted til nogle Fjeldsøer for at fiske med Not. Den ene var gammel og troede paa de Underjordiskes eller Saivvo-Folkets Tilværelse og underbare Magt til at kunne trolde bort Fisken i Saivvo-Vand; den anden var ung og troede Intet, men gjorde bare Nar af den Gamles hedenske Overtro. Nu hændte det, at Fangsten for disse to blev ganske mager i de profane Vand, som ikke vare Saivvo-Vand. Den Gamle ytrede, at han nok vidste om et Vand, hvor der sikkert nok var fuldt op af Fisk, men mente tillige, at det ikke lønnede Umagen at fare did, da Kammeraten rimeligvis ikke kunde holde Munden. „Aa,“ mente denne, „kommer det alene an paa det, saa skal jeg nok holde mig saa tyst, at der hverken skal høres Knyt eller Kny af mig!“ Gamlingen lod sig overtale, og saa bar det da afsted til Saivvo-Vandet. Noten kastedes ud. De begyndte at drage, og det var tydeligt at se, allerede førend Noten kom tillands, at der var en Mængde Fisk i den. Men, da Notarmen kom

noget nærmere, brød den Anden med Forsæt sit Taushedsløfte og ytrede ét Ord. Vips forsvandt Fisken af Noten, og, da de fik den paa Land, fandtes der ikke en eneste Stjert i den.

„Aa ja," sagde Gamlingen fortørnet, „det var nok det, jeg kunde tro, at du ikke kunde holde Munden din!" og vilde strax fare derfra. Men den Anden, som endnu en Gang vilde forsøge, om der var Noget i den Gamles Overtro, overtalte ham til at gjøre nok et Kast og lovede ubetinget Taushed. Nu holdt han sit Løfte, lige indtil de fik Tag i Armene paa Noten. Han troede nu, at det var aldeles umuligt, at den Fisk, som var inde i Noten, kunde undslippe, og lod derfor igjen et Ord falde. Men den Gamle skulde have Ret. Noten kom tom i Land. Nu mente den Gamle, at det var aldeles faafængt at holde paa længer der i Saivvo med en Kammerat, som umuligt kunde holde Slarven. Men alligevel lod han sig dog efter indstændig Anmodning og høitidelig Forsikring overtale til at gjøre et tredie Forsøg. Nu ytredes ikke et eneste Ord, førend Noten var hel og holden i Land. Den var fuld af stor og fed Fisk, og fra den Stund af maatte ogsaa den unge Notkammerat indrømme, at Fisken i Saivvo-Vand ikke taaler noget Slags Prat.

12. Kadnihak.

(Fra sv. Lapmark. Efter L. Læstadius.)

Kadnihak ere et Slags underjordiske Væsener, som undertiden vise sig for Folk, — i røde Klæder, med langt Haar, der naar lige til Midjen og ligner grønt Lin. De have, ligesom Lapperne, Rensdyr og Hunde

m. m. Baade Sproget, Sangen og Klædedragten er lappisk. Man har endogsaa lært sig enkelte af deres Sange, som kaldes Kadniha-vuolle.

For omtrent 70—80 Aar siden hændte det, at en hel Del Fjeldlapper havde opslaaet sine Telte ikke langt fra Kvikjok i Luleå Lapmark. Det var paa den Tid, da der holdtes Thing og Marked i Jokmok. Da nu alle ældre Personer vare dragne afsted til Markedspladsen, slog den tilbageværende Ungdom sig løs med al Slags Leg og Kommers paa en liden Indsø i Nærheden af Teltpladsen. En gammel Lappekvinde, som var bleven tilbage, og som vidste om, at Kadnihak eller Indvaanerne i Bjerget ligeoverfor Teltpladsen ikke taalte saadant Uvæsen, advarede Ungdommen, men forgjæves. Nu blev det Aften, og Alle gik til Hvile. Men neppe var der bleven tyst i Lappernes Telte, førend Kadnihak begyndte at gjøre Allarm. Skrammel af Bjælder, Raab af Folk, Hundeglam og Gny af Renhjorder, som satte sig i Bevægelse, hørtes i Nærheden. Det lignede aldeles et stort Flyttetog af Lapper med sine Rensdyrhjorder. Lappernes egne Hunde rusede ud af Teltene og begyndte at tude, hyle og gjø. Forskrækkelse og Forfærdelse greb Alle i Teltene. Den gamle Lappekvinde reiste sig da op af Sengen og tittede ud igjennem Teltdøren. Der fik hun se den underjordiske Horden komme farende ret imod Teltene. Der var ingen Tid at spilde. Hun svøbte sig strax ind i en Skindfæld og gik saa den underjordiske Horde imøde og begyndte at dagtinge med dem. Hun lovede Bod og Bedring paa den støiende Ungdoms Vegne. Med stor Møie fik hun tilslut bevæget Kadnihak til at vende om og afvendte saaledes Faren

for at blive nedtrampet. Men tyst blev det fra den Dag, og Ungdommen holdt sig rolig, saalænge de holdt til der paa Stedet.

13. Troldkjærringen og Ješ.

(Fra sv. Lapmark. Efter L. Læstadius.)

En gammel Lap var engang paa Ikornjagt og forvildede sig saaledes, at han ikke kunde finde hjem igjen. Endelig kom han frem til en gammel Hytte, der stod paa en liden aaben Plads i Skoven. Der gik han ind for at kvare sig Natten over. Han gjorde op Ild og begyndte at koge Noget af Dagsfangsten i en liden Kjedel, som han havde med sig. Pludselig traadte en Troldkjærring ind i Stuen og spurgte:

„Hvad hedder du?“

„Jeg hedder Ješ,“ (ɔ: selv), svarede Lappen, men i det Samme tog han en Slev fuld af kogende Sod og slog lige i Flabben paa Troldet. Hun til at skrige og jamre sig og raabe:

„Ješ mu boldi, Ješ mu boldi!“ ɔ: „Selv mig brændte, Selv mig brændte!“

„Har du selv brændt dig, faar du selv svide derfor!“ svarede det fra nærmeste Bjerg, fra Troldkjærringens Kammerater. Paa denne Maade blev Lappen for den Gang kvit Troldkjærringen, men, idet hun gik, sagde hun:

„Selv mig kjendte, og Selv mig brændte, og Selv skal faa sove ad Aare!“ (ɔ: til næste Aar). Efter endt Maaltid lagde Lappen sig til Hvile, men om Morgenen, da han vaagnede og begyndte at grave i Madsækken sin, fandt han den aldeles fuld af Mug og Skimmel og forraadnede Madsmuler. Han kunde ikke begribe,

hvorledes dette var gaaet til, men, da han endelig fandt frem til Folk, fik han vide, at han havde været borte et helt Aar.

14. Goveiter-Pige.

(Fra Næsseby.)

Der var engang en Mand, som havde en Søn, og Sønnen havde sit Natteleie for sig selv i en Stue, hvor ingen Andre laa. En Nat, som Gutten laa i Halvsøvne, kom der to Goveiter-Piger ind til ham. De vare iførte hvide Vadmelskufter og havde skarlagenrøde Huer paa Hovedet, smukke Haarbaand omkring „lagjo“ eller Huepullen og brogede Tørklæder med Fryndser baade om Halsen og paa Skuldrene. Men, skjønt de vare klædte som Lappepiger, saa Gutten dog alligevel snart, at det ikke kunde være rigtige Folk, men at det var Goveiter-Piger. Den ene af dem nærmede sig mere og mere henimod Sengen.

„Gaa ikke saa nær, Sødskendebarn,“ sagde den anden, „det kunde gaa dig ilde!“

Men den første gik alligevel endnu nærmere hen til Sengen. Da hun var nær nok, greb Gutten hende over Haandledet og holdt hende fast, medens han med den anden Haand stak hende tilblods med en Knappenaal. Hendes Veninde sprang paa Dør og forsvandt, men hun, som var stukken tilblods, kunde ingen Vei komme.

„Se her, hvad du har gjort!“ sagde hun til Gutten og viste paa Haanden, hvoraf der dryppede Blod.

„Aa, det har ingen Nød!“ mente Gutten og forsøgte at stille hende tilfreds, saa godt han kunde.

Næste Morgen gik han til sine Forældre og fortalte dem, at han havde fanget en Goveiter-Pige, og at hun var henne i Stuen hans. Moderen lavede Mad istand og gav ham med til Pigen. Selv gik hun bagefter og kigede ind imellem en Sprække i Døren for at se, hvorledes hun saa ud. Derpaa gik ogsaa hun ind, hilste paa Goveiter-Pigen og kyssede hende. Saa tog hun et stort Slør og tildækkede Pigens Ansigt, for at Folk ikke skulde se paa hende, førend hun havde været hos Præsten og var bleven viet til Gutten.

Dagen efter gik de til Præsten. „Hvem er den Pige, du vil gifte dig med?“ spurgte Præsten. „Det er en Goveiter-Pige!“ svarede Gutten. „Goveiter-Pige!“ sagde Præsten, „hvorledes fik du fat i hende?“ Gutten fortalte, hvorledes det var gaaet til. Saa døbte Præsten hende og gav hende Navn, men fraraadede Gutten at ægte hende: „Tag heller en anden Pige af rigtige Folk!“ sagde Præsten, „og overlad denne til os!“ Han saa, at hun havde et kostbart Sølvbælte om Livet og var vakker. Men „nei,“ mente Gutten, „jeg bytter hende ikke bort, om jeg saa fik selve Præstedatteren!“ „Naa,“ sagde Præsten, „naar du endelig vil gifte dig med hende, saa faar jeg i Guds Navn vie Jer da!“ Saa brudeviede han dem og gav dem Sakramentet.

Gutten begyndte nu at raadslaa med Konen om, hvor de skulde bosætte sig, og hvorledes de skulde ernære sig.

„Det har ingen Nød med os,“ sagde Konen, „du har rig Svigerfader og rige Svogre!“ Om Natten bragte Goveiter-Pigens Brødre Bjælker og Bord og byggede op en stor, vakker Stue med Vinduer og Alting. Siden bragte de Gjeder, Sauer og Kjør.

„Du maa aldrig nogensinde,“ sagde Konen, „bande

Kreaturene eller skjænde paa dem eller slaa dem. Gjør du det, saa forsvinde de. Heller ikke trænge vi at slide og slæbe for Kreaturene vore. Skyldfolket dit sørger nok for dem!“

Buskapen trivedes, blev talrigere og talrigere, og Alt gik godt. Saa fik de ogsaa Børn og levede lykkeligt og længe, og aldrig manglede nogen Ting.

15. Goveiter.

(Fra Næsseby.)

Der var engang en Mand, som en Vinter boede paa et Sted, hvor han aldrig fik Ro for Goveiterne eller de Underjordiske. Han havde nemlig, uden at vide det, bygget sin Gamme lige over det Sted, hvor de boede. Da Vaaren kom, rev han derfor Gammen ned og satte den op igjen paa et andet Sted, ved Bredden af en Elv. Da han vel var færdig dermed, byggede han sig et Stængsel i Elven for at fange Lax. Dagen efter, at Stængselet var opsat, drog han afsted igjen for at se til det. Medens han stagede Baaden op igjennem Elven, hørte han Nogen „joige,“ (synge), paa den anden Side Elven, inde i Skoven, og i Sangen takkede man ham, saavidt han kunde høre, fordi han havde flyttet Gammen sin. Forresten lagde han ikke synderlig Mærke til Joigingen, da han troede, at det var en af hans Bekjendte, som gik der og sang. Da han kom til Stængselet, fandt han en stor Lax i det, og med den i Baaden lod han det gaa nedover igjen med Strømmen til Landingsstedet lige nedenfor Gammen. Laxen lagde han paa en Sten, nede ved Strandbredden. Selv gik han op til Gammen og sagde til Kjærringen: „Idag

skal du faa fersk Fisk til Middag!“ „Det var bra det!“ mente Kjærringen, men, da Manden igjen kom ned til Elvebredden med et Traug til at salte Laxen i, var Laxen væk. Han op igjen til Kjærringen og fortalte, at han ikke mere kunde finde Laxen. „Aa, du er en Tul,“ sagde Kjærringen, „er du nu bleven blind ogsaa?“ Saa gik de begge afsted for at lede efter Laxen, men væk var den, og væk blev den. Næste Dag drog Kjærringen afsted med Manden for at se til Laxestængselet, og, da de havde et lidet Barn, tog de ogsaa det med sig. Nede ved Stranden satte Moderen Barnet fra sig ved den Stenen, hvorfra Laxen var forsvunden Dagen forud. Da de havde sat ud Baaden, gik Kjærringen op igjen for at tage Barnet, men, da hun kom hen til det, hørte hun, at der var Noget, som skramlede i Barnets Skjød. Hun saa nærmere efter og opdagede, at Barnet havde faaet fat i flere blanke Sølvdalere, som det legede med. „Hvor i al Verden har du faaet dem fra?“ spurgte Moderen. Barnet kunde ikke snakke saameget, at det kunde svare ordentlig, men begyndte at grave i Mulden ved Siden af sig. Moderen skjønte da, at Barnet maatte have fundet dem lige ved Siden af sig, og begyndte at lede efter flere. Saa raabte hun paa Manden, og de væltede om Stenen, hvorpaa Laxen havde ligget, og under den fandt de endnu to Sølvspecier. Om Aftenen, da de havde lagt sig og vare sovnede, syntes de i Drømme, at der kom en gammel Kal ind til dem og takkede, fordi de havde flyttet Gammen. „Fisken din,“ sagde han, „har vi taget, men Betaling har du faaet, og lev nu vel og i Fred alle dine Dage!“

16. Bædnag-njudne.

(Fra sv. Lapmark. Efter L. Læstadius.)

Ligesom Nordmændene og Svenskerne have Fortællinger om et Væsen, som de kalde Trynetyrk eller Hundetyrk, saaledes have ogsaa Lapperne og Finnerne Fortællinger om lignende Væsener. Lapperne kalde disse Uhyrer: Bædnag-njudne, Hunde-Næse, og Finnerne: Koiran-kuonalainen, der har samme Betydning. Disse Uhyrer vare Mennesker, hvis Næse var formet som en Hundenæse, saaledes at de som Hunden kunde veire Mennesker paa langt Hold og følge Sporet efter dem. De vare ikke blot forfærdeligt store og stygge, men de havde heller ikke mere end et Øie, der sad midt i Panden. Bædnag-njudne spiste Mennesker, og det var følgelig meget farligt at komme ud for ham.

En Lappepige for engang vild og kom til Bædnagnjudnes Bopæl. Manden selv var ikke hjemme. Kjærringen hans derimod var hjemme. Lappepigen var liden, ussel og forfrossen og saa saa bange ud, at Kjærringen syntes det var Synd, at Bædnag-njudne skulde æde hende op, naar han kom hjem. Saa tog hun og skjulte hende under Stakken sin. Da Bædnagnjudne kom hjem, begyndte han strax at veire og snuse og sagde til Kjærringen: „Her lugter Folk!“ Kjærringen foregav forskjellige Ting for at indbilde ham, at det ikke var saa, men, da hun ikke længer turde have Pigen hos sig, slap hun hende uformærket ud og bad hende flygte, saa fort hun kunde. Imidlertid holdt Bædnag-njudne paa at snuse allesteds omkring i Huset. Men, da han ikke fandt Noget, gik han uden-

for, og nu varede det ikke længe, førend han kom paa Sporet. Da Pigen mærkede, at Bædnag-njudne var efter hende, hoppede hun i Forskrækkelsen ned fra en Bro og gjemte sig under Broen. Paa den Maade tabte Bædnag-njudne Sporet, og Pigen blev frelst.

Jetanas eller Jetanis.

Lapperne have mange Fortællinger om et forfærdeligt stort Uhyre i Menneskeskikkelse, som de kalde Jetanas eller Jetanis. Efter Beskrivelsen er Jetanas samme Væsen som Finnernes Jatuni og Skandinavernes Jætte eller Rise. Ligesom i det sydlige Skandinavien, saaledes viser man ogsaa i Lapmarkerne endnu uhyre store, løse Stene, som skulle være slyngede afsted af Jætter fra langt borte liggende Fjelde. Ligesaa antages enkelte Fjeldtoppe, der have faaet nogen Lighed med en Menneskefigur, at være forstenede Jætter. I Torneå Lapmark have flere Steder endnu beholdt sit Jetanis Navn. Saaledes har man Jetanis čielgge, Jætteryggen, og Jetanis jänkä, Jættemyren, m. fl. Omtrent en Mil nedenfor Karasuando findes en stor Helle, som skyder ud i Elven og ser ud som en Stenbro. Denne Helle skal være lagt der af en Jætte, som vilde gjøre sig en Bro over Elven, og deraf har Stedet faaet sit Navn Jatuni niva, Jættestryget, samt Jatuni suando, Jættelonen.

De saakaldte Jættegryder eller større og mindre af Vandet dannede Huller i Bjerghamre findes ogsaa i Lapmarkerne. Men disse antages ikke at hidrøre fra Jætter eller at være benyttede af Jætter. De kaldes

Kadniha basatam garre, de Underjordiskes eller Bjergfruernes Vaskefad.

Ganander mener, at Finnernes Kalevan pojat, Kalevas Sønner, have været af Jætteslægt. Sædvanlige Mennesker kunne de heller ikke have været, naar en Kalevas Datter kunde tage Hest og Karl tilligemed Plogen i sit Forklæde og spørge sin Moder: „Hvad er dette for en Tordivel, som jeg fandt ude paa Marken, og som holdt paa at rode i Jorden?" I Størrelse og Styrke maa de saaledes omtrent have været jævngode med Folketroens Jætte, der med Lethed tager en Lap imellem sine Fingre og putter ham i sin Vestelomme.

17. Jætten, som havde skjult sit Liv i et Hønseæg.

(Fra Utsjok.)

En Kone havde en Mand, som i syv Aar havde ligget i Krig med en Jætte. Jætten syntes godt om Konen og vilde tage Manden af Dage, for selv at faa Konen til Hustru. Efter syv Aars Forløb lykkedes det endelig Jætten at dræbe Manden. Men Manden og Konen havde en Søn. Da Sønnen voxte til, tænkte han paa, hvorledes han skulde tage Hævn over Jætten, som havde dræbt hans Fader og taget Moderen til Hustru. Men Gutten kunde ikke faa Livet af Jætten. Alt, hvad han gjorde, og Alt, hvad han forsøgte, det hjalp ikke. Det var akkurat, som om der slet ikke fandtes noget Liv i Jætten.

„Kjære Moder," sagde Gutten en Dag, „du har vel ikke faaet Noget at vide om, hvor Jætten har skjult sit Liv?" Moderen vidste Intet derom, men lovede at

udfritte Jætten, og en Dag, da han var i godt Lune, spurgte hun ham ogsaa om, hvor hans Liv var henne.

„Hvorfor spørger du om det?“ svarede Jætten. „Jo,“ mente Konen, „dersom du eller jeg kommer i nogen Slags Nød eller Fare, saa er det jo trøsteligt at vide, at dit Liv er vel forvaret!“ Jætten, som ikke anede Uraad, fortalte nu Konen om sit Liv og sagde:

„Ude paa et brændende Hav er der en Ø, paa Øen er der en Tønde, i Tønden en Sau, i Sauen en Høne, i Hønen et Æg, og i det Ægget er mit Liv!“ Næste Dag kom Gutten til sin Moder og spurgte: „Kjære Moder, har du nu faaet Noget at vide om, hvor Jætten har skjult sit Liv?“. „Ja, min kjære Søn,“ svarede Moderen, „nu har jeg faaet Kundskab om Jættens Liv. Han har fortalt, at hans Liv findes gjemt langt herfra. „Ude paa et brændende Hav er der en Ø, paa Øen er der en Tønde, i Tønden en Sau, i Sauen en Høne, i Hønen et Æg, og i det Ægget er Jættens Liv.“ „Saa maa jeg,“ sagde Sønnen, „leie mig Tjenere, med hvem jeg kan drage hen over det brændende Hav!“ Saa leiede han en Bjørn og en Ulv og en Høg og en Ymmer[1], og saa drog han afsted. Selv gik han midt ud i Branden og satte sig ind under et Jerntelt, og Høgen og Ymmeren tog han ligeledes til sig ind under Teltet, for at de ikke skulde forbrændes; men Bjørnen og Ulven satte han til at ro. Deraf kommer det, at Bjørnen har sortbrune Haar, og at Ulven har sortbrune Flekker paa Haarene; thi begge have de gjort en Reise over et brændende Hav, hvis Bølger vare som Ildsluer.

Saa kom de til Øen, hvor Jættens Liv skulde være. Da de vare komne op paa Øen og havde fundet Tønden,

[1] En stor Søfugl.

slog Bjørnen med Forlabben til den, saa at Bunden drev ind. Ud af Tønden sprang en Sau. Men Ulven satte efter Sauen, greb Sauen i Baglaaret og rev den i Stykker. Ud af Sauen fløi en Høne. Høgen efter Hønen, slog Kløerne i Hønen og rev den i Stykker. I Hønen var der et Æg, og Ægget faldt i Havet og sank. Saa fløi Ymmeren ud og dukkede efter Ægget. Første Gang, den dukkede ned, blev den længe borte, men, da den ikke holdt ud at være længer under Vandet i Et, uden at aande, saa kom den op paa Vandets Overflade igjen for at puste. Da den havde pustet lidt, dukkede den igjen ned anden Gang og blev nu længer borte end første Gang, men fandt alligevel ikke Ægget. Saa dukkede den tredie Gang og blev endnu længer borte end de to foregaaende Gange, og nu fandt den Ægget paa Havets Bund. Saa tog den Ægget og kom op paa Vandet igjen. Da Gutten saa, at Ymmeren havde Ægget i sit Næb, blev han meget glad. Ymmeren bragte Ægget til Gutten, og Gutten drog sammen Ved og gjorde op et stort Baal paa Øen. Saa lagde han Ægget midt i Baalet, forat det skulde brænde op. Da Baalet var kommet rigtig i Brand, vendte han tilbage igjen. Han havde nu opnaaet, hvad han var reist ud efter. Strax han kom tilbage til Stranden, hvorfra han var reist ud, sprang han op til Huset, og nu saa han, at Jætten holdt paa at brænde op, ligesom Ægget paa Øen. Moderen blev ogsaa meget glad, da hun saa, at Sønnen kom i god Behold tilbage fra sin farlige Reise og skjønte, at han havde faaet Bugt med Jættens Liv. „Stor Tak skal du have, kjære Søn, fordi du har vundet Seir over Jættens Liv!“ Endnu var der lidt Liv i Jætten, medens Moder og Søn talede sammen. „Jeg Daare,“ udbrød Jætten, „som skulde

lade mig forlede til at fortælle den gamle, ondskabsfulde Kvinde om mit Liv!“ Saa greb Jætten sit Sugerør eller det Jernrør, hvormed han pleiede at suge Blodet af Folk, og det havde Kjærringen lagt med den ene Ende ind i Ildmørjen i Peisen. Saa slugte han i sig Gløder og Aske og Ild, og saa forbrændte han indvendig og udvendig, og Alt det af hans Legeme, som kunde forbrænde, det fortæredes af Ilden. Saa sluknede Ilden, og med Ilden sluknede Jættens Liv.

---

18. Jætten og Veslegutten.

(Fra Hammerfest.)

En liden Gut gjætede Sauerne. Saa kom der en Jætte og vilde have ham til sin Dreng. Gutten lovede det. „Naar du har drevet Sauerne hjem, skal du finde mig her!“ sagde Jætten. Da Gutten havde drevet Sauerne hjem og kom tilbage, fandt han ganske rigtigt Jætten der, og saa droge de afsted til Jættens Hjem. Paa Veien kom Jætten ihu, at han burde tage med sig lidt Tørved til at koge Kveldsmaden med. Saa fandt de en Birk.

„Denne tænker jeg, vi tager!“ mente Jætten.

„Den er noget liden den!“ mente Gutten. Saa gik de et lidet Stykke videre og fandt en Eg, som Vinden havde blæst overende.

„Denne tænker jeg, vi tager!“ sagde Gutten.

„Den er noget stor den!“ mente Jætten.

„Aa, bær du i Toppen, saa skal jeg selv bære Rodenden!“ sagde Gutten og gav sig til at tælje paa et Par lange, spidse Træpinder.

„Hvad vil du med Pinderne?“ spurgte Jætten.

„Stikke dem i Øinene paa dig, dersom du ser dig tilbage!“ sagde Gutten. Da Jætten tog i Topenden og begyndte at drage, satte Gutten sig paa Rodenden. Jætten vovede ikke at se sig tilbage. Da de vare komne et Stykke frem, siger Jætten: „Aa, haa, det var tungt!“ „Aa, Stakkar,“ sagde Gutten, „jeg er ikke det mindste træt jeg.“ Saa drog de videre, og, da de begyndte at nærme sig til Stedet, hvor Jætten boede, siger Gutten til Jætten: „Du skal ikke kaste Træet i Marken, førend jeg siger dig til, saa skal vi kaste det paa en Gang!“ Da de kom frem, kastede Jætten Træet af Skulderen, stønnede og sagde: „Aa,haa, det var tungt!“ Da de skulde gaa ind i Stuen, sagde Jætten til Gutten:

„Nu vil jeg sige dig en Ting, min Gut, og det er, at du aldrig maa gaa hen i Svalen der og heller ikke hen i den Skjaaen der!“

Men Jætten var ikke før kommen ind i Stuen, før Gutten løb hen i Svalen, og i Svalen var der en Hest. Saa siger Hesten: „Ved du, hvad Husbond giver dig til Arbeide imorgen?“ „Nei, det ved jeg ikke!“ svarede Gutten. „Han befaler dig at sætte ud Baaden, og da skal du sige: „Dersom jeg skal sætte ud Baaden, saa tager jeg vist saa haardt i den, at Alting gaar i Knas.“ Saa blev det Morgen. Jætten satte sig til at spise Frokost og sagde til Gutten: „Gaa og sæt ud Baaden!“

„Skal jeg sætte ud Baaden din,“ sagde Gutten, „saa gaar det nok i Knas altsammen!“

„Aa, jeg skal sætte den ud selv!“ sagde Jætten. Saa satte han ud Baaden, og saa skulde de da ro ud paa Fjorden for at fiske. „Sæt dig nu til at ro!“ sagde Jætten.

„Skal jeg til at ro,“ sagde Gutten, „saa gaar nok snart Aarene dine i Knas!“ Aarene vare af Jern.

„Aa, jeg skal ro selv!“

Saa roede de et lidet Stykke, saa siger Jætten:

„Her er mit Hyse-Med!“

„Tvi,“ sagde Gutten, „har du ikke likere Med end det?“ Saa roede de igjen et lidet Stykke, saa siger Jætten:

„Her er mit Torske-Med!“

„Tvi,“ sagde Gutten igjen, „har du ikke likere Med end det?“ Saa roede de igjen et lidet Stykke, saa siger Jætten:

„Her er mit Hval-Med, sæt dig nu til at fiske!“ Gutten tog Fiskegreierne og begyndte at se paa dem.

„Hvorfor glaner du saa paa Redskaben min?“ spurgte Jætten.

„Saa dette er Redskaben din!“ sagde Gutten, „skal jeg til at fiske med slige Greier, saa gaar det nok i Filler altsammen!“

„Aa, jeg skal fiske selv!“ sagde Jætten. Saa begyndte han at fiske, og saa fik han Tvebedt og drog to Hvalfiske op med en Gang. Med dem roede de til Stranden, og, da de kom til Stranden, tog Jætten en Hvalfisk i hver Haand, bandt dem sammen ved Halerne og hængte dem op paa Fiskehjellen til Tørring.

„Gaa og gjør op Ild!“ siger Jætten til Gutten.

„Skal jeg blæse op Ild,“ svarede Gutten, „saa kommer jeg til at blæse Taget af Huset dit!“

„Aa, jeg skal selv gjøre op Ild,“ siger Jætten. Men, da Jætten begyndte at blæse op Ild, føg Gutten som en Fjær op under Taget og drev baade hid og did, alt eftersom Jætten pustede paa Ilden. Jætten skjelede efter Gutten, som for omkring oppe under Taget.

„Hvad bestiller du deroppe, Gut?“ spurgte Jætten.

„Aa, jeg røsker Næver til Ilden vor!“ svarede Gutten og drattede ned igjen.

„Jeg mener Gutten er slig, at han kan flyve ogsaa!“ sagde Jætten ved sig selv. Saa kogte de Middagsmad, og, da de havde kogt og spist, lagde Jætten sig til at sove paa Maden. Men Gutten sprang ud i Svalen til Hesten.

„Gaa nu hen i Skjaaen,“ sagde Hesten, „og slaa ihjel Koen og skjær Hjertet tværs over, i to Stykker, for, ser du, Jættens Liv er skjult i Koens Hjerte. Naar du det har gjort, skal du gaa ind igjen og se efter, om Jætten er begyndt at blive klein af sig. Saa gaar du igjen hen i Skjaaen, og saa skal du tage og hakke Hjertet i smaa, smaa Stykker. Naar du det har gjort, skal du gaa ind igjen og tage hans Bøsse, hans Sværd, som hænger paa Væggen, samt et Stykke Svovl, Flint og en Kam, og saa skal du komme hid til mig og slippe mig løs; saa reise vi vor Vei.“ Alt, hvad Hesten sagde, det gjorde Gutten, og da han gik ind for at se efter, hvordan det var med Jætten, saa laa Jætten overende midt paa Gulvet. Død var han i samme Øieblik, som Gutten huggede Koens Hjerte i Stykker. Saa tog han Bøssen, Sværdet, et Stykke Svovl, en Flint og en Kam og gik til Hesten. Saa løste han Hesten, satte sig paa Hestens Ryg, og saa bar det afsted. Da de havde reist baade langt og længe, næsten en hel Dagsreise, begyndte Jætten at komme tillive igjen, og da han mærkede, at Hesten var forsvunden og Gutten med, saa satte han afsted efter dem. Saa siger Hesten til Veslegutten:

„G u l a k g o, o a i n a k g o m a i d e g e?“ Hører du, eller ser du Nogenting?

„I m g u l a, i m g e o a i n e m a i d e g e!“ Jeg hverken hører eller ser Nogenting! svarede Gutten. Saa reiste de igjen et godt Stykke Vei. Atter spørger Hesten:

„Hører du, eller ser du Nogenting?“

„Jeg hører ligesom et Vindstød fare hen under Himmelen!“ svarede Gutten.

„Saa er Jætten efter os!“ sagde Hesten, „kast Svovlstykket bag dig og ønsk, at deraf maa blive en slig Indsø, at Jætten hverken kan komme over den eller forbi den!“ Gutten saa gjorde, og strax var der en stor Indsø bag dem. Da Jætten kom til Indsøen, ønskede han:

„Gid min store Øse var her, saa skulde jeg drikke op dette som Ingenting!“ Saa vendte han tilbage for at hente Storøsen sin, og da han igjen kom til Indsøen, drak han op Altsammen. Saa siger han til Øsen sin:

„Lig nu du her, til jeg kommer tilbage igjen!“ I det Samme kom der flyvende en liden Fugl og siger:

„Bi, bi, dersom du lægger Øsen din igjen her, saa tager jeg og hakker den i Stykker og bærer den tilskovs!“

„Aa, din lille Fillefugl,“ sagde Jætten, „dersom jeg fik fat i dig, skulde jeg hugge Hovedet af dig; før skal jeg bære Øsen min hjem igjen, før jeg skal unde dig den!“ Saa bar han Øsen sin hjem igjen og lagde paany i Vei.

„Hører du, eller ser du Nogenting?“ spørger Hesten Veslegutten.

„Jeg hverken hører eller ser Nogenting!“ svarede Gutten. Saa reiste de et Stykke igjen, med Et spørger Hesten igjen:

„Hører du Nogenting, eller ser du Nogenting?“

„Jeg hører ligesom en Sus under Himmelen!“ siger Gutten. „Saa er Jætten efter os igjen! Kast Flinten bag dig og ønsk, at den maa blive til et sligt Fjeld,

at Jætten hverken kan slippe over eller omkring!“ Da Jætten kom til Fjeldet, ønskede han:

„Gid min store Naver var her, saa skulde jeg bore Hul igjennem Fjeldet som Ingenting!“ Saa reiste han tilbage efter Naveren sin, og da han igjen kom til Fjeldet, borede han saa stort Hul, at han slap igjennem. Saa siger han til Naveren sin:

„Bliv nu du her, til jeg kommer tilbage igjen!“ I det Samme kommer der flyvende en liden Spurv og siger: „Bi, bi, dersom du lægger Naveren din igjen her, saa tager jeg den og bærer den tilskovs!“

„Aa, din lille Fillefugl! Før skal jeg bære Naveren min tilbage igjen, før jeg skal unde dig den!“ Saa bar han Naveren sin tilbage og lagde i Vei igjen.

„Hører du, eller ser du Nogenting?“ spørger Hesten Veslegutten.

„Jeg hverken hører eller ser Nogenting!“ Saa reiste de videre en Stund. Atter spørger Hesten: „Hører du, eller ser du Nogenting?“ „Jeg hører ligesom en Dur under Himmelen!“

„Saa er Jætten efter os, og sint er han,“ siger Hesten, „kast Kammen bag dig og ønsk, at den maa blive til en slig Skov, at Jætten hverken kan komme igjennem den eller omkring den!“ Da Jætten kom til Skoven, ønskede han:

„Gid min store Øxe var her, saa skulde jeg hugge hele Skoven ned som Ingenting!“ Saa drog han tilbage efter Øxen, og da han kom til Skoven, huggede han en Aabning saavidt, at han slap igjennem. Saa siger han til Øxen sin:

„Bliv nu du her, til jeg vender tilbage igjen!“ I det Samme kom en liden Fugl og siger: „Bi, bi, dersom du lægger den igjen her, saa tager jeg den

og bærer den tilskovs!“ „Aa, du din Fille-Fante-Fugl,“ siger Jætten, „før jeg skal unde dig den, før skal jeg bære den tilbage igjen!“ Saa maatte han hjem igjen med Øxen, og saa lagde han i Vei tredie Gang. Nu havde Hesten og Gutten faaet et langt Forsprang. Men saa var der etsteds paa Veien en dyb og bred Fjeldkløft, og over Fjeldkløften var der en Klop. Naar Gutten og Hesten bare kunde naa did og slippe vel derover, saa vilde de være frelste. Endelig nærmede de sig Stedet, men Jætten var heller ikke langt borte, og da han fik se, at de nærmede sig Fjeldkløften, saa lagde han slig i Vei for at naa dem, at han rendte den ene Armen tværs af mod en Stubbe. I det Samme sprang Hesten ud paa Kloppen, men Jætten var heller ikke sen, han greb Hesten i Halen og skreg:

„Aa, dersom jeg havde begge mine Hænder, skulde jeg holde dig som Ingenting!“ I det Samme gik Hestens Hale tværs af, og Jætten stupte saa hvast bagover, at han slog Nakken sin iknas imod Klippen. Død var han paa Flekken. Saa var de da slupne vel fra den Fare. Saa siger Hesten til Veslegutten:

„Nu kommer vi til en Kobberskov, og nu maa du love mig, at du ikke brækker nogen Gren af i Skoven. Dersom du brækker af den mindste Gren, saa kommer vi i stor Fare!“ Gutten lovede det. Saa reiste de igjennem Kobberskoven, men, netop som de kom forbi det sidste Træ i Skoven, kom Gutten til at brække en Gren af Træet. Saa kom der farende en Jætte, som eiede Skoven. Kobberharnisk havde han paa Kroppen og Kobberhjelm paa Hovedet.

„Hvem er det, som drager igjennem min Skov og brækker istykker mine Træer?“ skreg Jætten, saa fælt, at det grøssede i Gutten.

„Aa, det er nok os det!“ sagde Gutten, „hvad vil du os?“

„Jo, du skal snart faa se, hvad jeg vil Eder!“ skreg Jætten og for paa Hesten. Men Hesten slog saa fra sig, at Jætten snart maatte bide i Græsset. Saa tog de hans Kobberharnisk og Kobberhjelm med sig og drog videre.

„Nu kommer vi til en Sølvskov,“ siger Hesten, „og dersom du brækker nogen Gren af i Skoven, saa kommer vi i stor Fare igjen!“ Gutten lovede, at han ikke skulde brække den mindste Gren. Saa drog de igjennem Skoven, men, netop som de kom forbi det sidste Træ, brækkede Gutten af én Gren. Strax kom Jætten farende, som eiede Skoven. Sølvharnisk havde han paa Kroppen og Sølvhjelm paa Hovedet.

„Hvem er det, som drager igjennem min Skov og brækker af mine Træer?“ skreg Jætten.

„Aa, det er nok os det!“ sagde Gutten, „hvad vil du os?“

„Du skal faa se, hvad jeg vil Eder!“ sagde Jætten og sprang paa Hesten. Men Hesten blev ogsaa den Gang Seirherre. Han dræbte Jætten, og saa tog de Sølvharnisken og Sølvhjelmen med sig og drog videre.

„Nu kommer vi til en Guldskov,“ siger Hesten igjen, „og dersom du brækker af den allermindste Gren, saa bringer du os i den største Nød og Livsfare!“ Gutten lovede ikke at brække af den aller mindste Gren. Saa drog de gjennem Skoven, men det gik som før, netop som de kom forbi det allersidste Træ i Skoven, saa brækkede Gutten af en Gren. Strax kom Jætten, som eiede Guldskoven. Guldharnisk havde han paa Kroppen og Guldhjelm paa Hovedet.

„Hvem er det, som drager igjennem min Guldskov og brækker istykker mine Guldtræer?“ skreg Jætten.

„Aa, det er nok os det!“ sagde Gutten, „hvad vil du os?“

„Du skal strax faa se, hvad jeg vil Eder!“ sagde Jætten og begyndte at kjæmpe med Hesten. Det var ikke mere end netop saavidt, at Hesten kunde staa sig mod Jætten, men endelig blev han dog Seirherre og dræbte ham, og saa tog de Guldharnisken og Guldhjelmen med sig og drog videre. Saa var de da slupne vel fra den Fare ogsaa, og, da de saa havde reist en Stund, kom de til Kongsgaarden.

„Nu kan du lade mig staa igjen her udenfor,“ sagde Hesten, „og selv kan du gaa ind i Kongsgaarden, men glem mig ikke!“ Gutten gjorde, som Hesten sagde, og, da han kom ind i Kongsgaarden, sagde han:

„Buorre bæive!“ God Dag!

„Ibmel addi!“ Gud give det! svarede Kongen, som man pleier at svare. Gutten tog ikke Hatten af sig.

„Hvorfor staar du med Hatten paa?“ spurgte Kongen.

„Ruobas læ oaivve!“ Jeg har Skurv paa Hovedet! sagde Gutten, han vilde ikke vise frem Guldhjelmen sin. Da Kongen hørte det, fik Gutten Lov til at beholde Hatten paa. Saa forløb den Dag, og det blev Morgen næste Dag. Kongen satte Gutten til at hugge Ved i Kongsgaarden. Men Kongen havde tre Døttre, og den yngste var den vakreste. Medens Gutten holdt paa at hugge Ved, sad Kongsdatteren i Vinduet og saa ud. Bedst som det var, kløede Gutten sig i Hovedet og lettede derved lidt paa Hatten, saaledes at den yngste Kongsdatter fik se et Glimt af Guldhjelmen. I det Samme vendte hun sig mod sine to Søstre og siger: „Jeg gad vide, om ikke Far snart vil udse os Kjæ-

rester?" Kongen, som hørte dette, mente: „Ješ diettebætte!" Det maa I selv om!

„Ja, ja," mente den yngste, „naar saa er, saa tager jeg Gutten der, som kom igaar!"

„Aa, hvad vil du med den Skurveskolten da?" sagde Kongen.

„Han er god nok til mig!" mente Datteren. De to andre tog hver sin høifornemme og fine Herre. Næste Dag sendte Kongen sine tilkommende Svigersønner ud paa Jagt. De to fornemme Herrer gav han hver sin udmærkede Hagelbøsse med tillaans, men Gutten gav han en gammel, rusten Hagelbøsse, hvormed han ikke kunde gjøre Nogenting. Saa drog de tilfjelds, men først gik Gutten til Hesten. Der tog han sin egen Hagelbøsse, som han havde taget med fra Jættegaarden, og saa strøg han afsted efter de Andre. Gutten skjød to Tylvter Ryper; men de to Andre skjød ikke en eneste en. Paa Tilbageveien traf de sammen igjen alle Tre, og nu fik de fornemme Svigersønner se, at Gutten havde skudt to Tylvter Ryper, medens de selv ikke havde faaet en eneste. Saa begyndte de at ville kjøbe af ham. Gutten var ikke uvillig til at sælge, men i Betaling vilde han have de Foræringer, som de havde faaet af sine Kjærester; paa andre Betingelser vilde han ikke sælge. Saa maatte de da give ham disse og fik derfor hver sin Tylvt Fugl. Dermed drog de vel tilfredse hjemover, og Gutten stod tomhændt igjen. Paa Veien skjød han en Katugle, og med den kom han dragende. Da Kongen og Prinsesserne saa dem komme, siger Kongen til den yngste Datter sin:

„Hvad vil du med den der Fantegutten? Ser du ikke, hvor flinke de to Andre har været, og han, han har bare skudt en Katugle!"

„Aa, han er god nok til mig!“ mente alligevel Datteren. Saa begyndte de da at holde Gjæstebud med Drik og Dans og Spil, og Gutten tænkte ikke mere paa Hesten. Hesten havde han rent glemt. Hesten vrinskede en Gang, men Gutten hørte det ikke. Hesten vrinskede anden Gang, men heller ikke det hørte Gutten. Saa vrinskede den tredie Gang. Nu hørte Gutten det og sprang strax ud til Hesten.

„Hug nu Hovedet af mig!“ sagde Hesten.

„Hugge Hovedet af dig?“ udbrød Gutten forfærdet; „skulde jeg hugge Hovedet af dig, du, som har vist mig saa mange og store Tjenester!“

„Hugger ikke du Hovedet af mig, saa bider jeg Hovedet af dig!“ sagde Hesten. Saa tog da Gutten Jættesværdet og huggede Hovedet af Hesten, og af Hesten blev der en deilig, ung Prins, og det var Kongens egen Søn, som var bortrøvet af Jætten. Saa tog Gutten paa sig sine Guldklæder, og saa gik de begge To ind igjen. Saa blev der Glæde over al Glæde, og saa først begyndte de at ture Bryllup rigtig tilgavns.

---

19. Jætten og Drengen hans.

(Fra Tanen.)

Der var engang en Gut, som drog ud paa Vandring og kom til et Sted, hvor der boede en Jætte. Jætten spurgte Gutten, om han vilde blive Dreng hos ham, og Gutten lovede det. Næste Dag vilde Jætten, saaledes som han altid pleier, prøve Styrke med Gutten og sagde til ham:

„Kom, saa gaar vi ud i Furuskogen!“ Gutten vilde ikke gaa med strax den første Dag, men næste

Dag gik de afsted, og saa sagde Jætten til Gutten: „Lad os nu rende med Hovedet mod en Furustamme, saa skal vi faa se, hvem af os der er stærkest i Skallen!“

„Kan saa det!“ sagde Gutten, og saa løb de til begge to mod hver sin Furustamme. Gutten rendte Hovedet lige til Ørene ind i Furustammen; han havde været saa listig, at han Dagen forud havde gjort Hul i Stammen og dækket det til igjen med Bark. Da Jætten stangede mod Furustammen, flaknede bare Barken fra.

„Aa, stang en Gang til!“ sagde Jætten og satte sig ned — han var lidt ør i Skallen — „stang mod en Furustamme til!“ Gutten saa gjorde og rendte igjen Hovedet lige til Ørene ind i en Furu, som han ogsaa havde gjort Hul i.

„Hei, hei gul!“ sagde Jætten og reiste sig, „galle bat læge rængas apalaš!“ — Jo, nu kan du tro, jeg har faaet Dreng, som er stærk sa'n! — „Lad os nu gaa videre!“ De havde ikke gaaet langt, saa siger Jætten: „Nu skal vi høre, hvem af os der kan raabe høiest!“ Dermed opløftede Jætten et sligt Skrig, at der gik Stenskred rundt omkring i Fjeldene. Gutten gik hen i et Vidiesnar og saa sig ud en Baandstage.

„Hvad vil du med den?“ spurgte Jætten.

„Jo,“ sagde Gutten, idet han kvistede af Baandstagen, „for Sikkerheds Skyld saa vil jeg nok først bænde denne om Hovedet dit, førend jeg skriger til, jeg er bange for, det ellers kunde revne!“

„Aa, kjære Drengen min,“ sagde Jætten, „skrig ikke, mit Hoved er noget svageligt! Kom, lad os gaa videre!“ Saa gik de. De havde ikke gaaet langt, saa siger Jætten:

„Nu skal vi se, hvem af os der er flinkest til at kaste! Se, her har jeg en femvogs Hammer!“

„Ja, lad os kun prøve et Kast!“ sagde Gutten. Saa tog Jætten Femvogshammeren og kastede den saa høit op i Luften, at Hammeren ikke saa større ud end en Myg. Saa skulde Gutten kaste, men, da han tog i Hammerskaftet, var det netop saavidt, at han orkede at reise Skaftet op. Gutten holdt i Skaftet og saa op imod Himmelen.

„Hvad glor du efter?“ spurgte Jætten, „hvorfor kaster du ikke?“

„Aa, jeg ser efter, i hvilken Skydot jeg skal kaste Hammeren!“ sagde Gutten. „Skal jeg kaste den op i en Skydot, som staar stille, eller i en, som driver for Vinden?“

„Aa nei, kjære Drengen min,“ bad Jætten, „kast ikke bort Hammeren min, jeg har arvet Hammeren efter Bedstefar min! Kom, lad os gaa hjem igjen!“ Dertil var Gutten villig, og saa gik de hjem igjen. Da det led ud paa Kvelden, førte Jætten Gutten hen i et afsides Hus og sagde, at han skulde have sit Natteleie der. „Naar er din Søvn tungest?“ spurgte Jætten. „Ved Midnatstid!“ svarede Gutten og gik hen og lagde sig. Men, da Jætten vel var gaaet, stod Gutten op igjen, gik ud og hentede ind store, ukløvede Vedskier og lagde dem ind under Fælden. Selv gik han udenfor og borede Hul i Væggen og lagde sig paa Lur. Ved Midnatstid kom Jætten med Storhammeren sin og begyndte at hamre løs paa Fælden, saa det knagede og bragede i Vedskierne — han tænkte, det var Benene, han knuste paa Gutten — og saa gik han ind i Storstuen og lagde sig. Da Jætten vel var gaaet, kom Gutten ind igjen, slængte Vedskierne ud, krøb ind under Fælden og sov i Fred til om Morgenen.

„Drømte du Ingenting i Nat?“ spurgte Jætten Morgenen efter.

„Nei,“ svarede Gutten, „jeg drømte Ingenting, engang var det rigtignok, ligesom om jeg kjendte, at en Lus bed mig!“ Næste Aften bragte Jætten igjen Gutten tilsengs, men, da Jætten vel var gaaet sin Vei, stod Gutten op igjen, hentede ind Vedskierne og lagde dem i Sengen som første Gang. Om Natten kom Jætten og tændte op Ild under Sengen og gik sin Vei. Strax efter gik Gutten ind og slukkede Ilden, men alligevel brændte dog op Halvparten af Sengen, Halvparten af Renskindet, som laa under, og Halvparten af Fælden, som laa over. Gutten krøb ind under Halvparten af Fælden og sov i Fred til om Morgenen. Om Morgenen kom Jætten og raabte ind til Gutten:

„Drømte du Ingenting i Nat heller, Gut?“

„Nei,“ raabte Gutten igjen, „jeg drømte Ingenting, engang var det rigtignok, ligesom jeg hørte et Vindstød suse forbi!“ Jætten begyndte at blive baade ræd for Gutten og lei af Gutten og tænkte, at det var bedst at blive ham kvit paa en skikkelig Maade.

„Kom nu, skal du faa Lønnen din,“ sagde Jætten, „jeg har ikke mere Brug for dig!“

„Det er lidet, du har brugt mig til endnu!“ mente Gutten, „men du faar selv raade!“ Saa gik de. Gutten tog med sig en Tretøndesæk. Jætten øste først en Skuffel med Sølvpenge op i Sækken til Gutten.

„Orker du at bære mere?“

„Hvorfor skulde jeg ikke orke,“ svarede Gutten, „øs en Skuffel til, Pengebør er let at bære!“ Saa øste Jætten en Skuffel til og sagde til Gutten:

„Du skal bære med dig Alt paa en Gang, uden at lette af Noget paa Veien! Jeg kommer efter dig for at se, om du har lettet paa Børen!“ Saa gik Gutten afsted. Men, da han var kommen bag en Aasryg, tømte han af

Halvparten. Da Jætten kom efter og saa, at Gutten havde lettet paa Børen, saa løb han hurtigt tilbage igjen, raabte paa Kjærringen sin, og saa reiste de i Vei begge to. Da de begyndte at naa ind paa Gutten, kastede denne et Blad bag sig, som han havde taget af et Træ i Jættens Gaard. Bladet blev til en stor Skov midt imellem Jætten og Gutten, og Skoven var saa tæt og tyk, at Jætten ikke slap igjennem. Saa maatte han løbe tilbage efter Øxen sin. Med Øxen huggede han en Gangsti igjennem Skoven, løb efter Gutten og var igjen nær paa at naa ham. Saa kastede Gutten et Flintestykke, som han havde til at slaa Ild med, og Flintestykket blev til en stor Klippe, saa Jætten maatte tilbage efter Bilen sin. Saa tog han Storbilen med sig og løb igjen afsted. Med Bilen huggede han en Kløft igjennem Klippen og var igjen nær paa at indhente Gutten. Saa kastede Gutten et Svovlstykke efter sig, og Svovlstykket blev til en stor Indsø, som Jætten ikke kunde omgaa. Saa maatte han tilbage for at hente baade Kjærringen og Datteren, og saa drog de afsted igjen alle tre, Jætten forud, Kjærringen og Datteren efter, saa fort de orkede. Da de kom til Indsøen — Gutten sad paa den anden Side — begyndte de at drikke. De drak, og de drak, og snart var der ikke mere igjen.

„Hold for Endetarmen min!“ sagde Jættekjærringen til Datter sin og forsøgte paa at drikke op Resten. I det Samme kom der en Rævunge frem af en Urd og begyndte at hoppe og danse og bære sig paa saa mange snurrige Maader, at Datteren, som saa paa Rævungens Lader og Fakter, tilslut hverken kunde holde sig eller Endetarmen længer, men pludselig brød ud i at storle og slap Tarmen. Saa løb alt Vandet ud igjen af Kjærringen, og alle Tre druknede i Indsøen.

20. Jætten, Katten og Gutten.

(Fra Alten.)

En Gut var engang ude paa Rypeskytte. Som han gik, kom der løbende imod ham en Jættegut og efter Jættegutten en græsselig stor Kat. Jættegutten sprang forbi Gutten og raabte: „Gutten min, skyd Katten!“ Katten, som kom bagefter, raabte: „Gutten min, skyd Jætten!“ Jættegutten skreg igjen: „Kjære Gutten min, skyd Katten!“ Gutten saa gjorde, og død laa Katten, men Jættegutten var saa forsprængt, at han svimede af med det Samme. Gutten gav sig til at flaa Katten. Da han var færdig, kom Jættegutten tillive igjen. „Hvor er Katten?“ spurgte Jættegutten. „Her er Skindet!“ svarede Gutten. Jættegutten tog og lugtede til det. „Ruolla be læge!“ — Jo, ganske rigtigt, en Troldkat er det! — „Kan hænde det!“ sagde Gutten. Saa puttede Jættegutten Skindet i den ene Vestelomme og Gutten i den anden, og saa gik han hjemover igjen til Jættegaarden. Paa Veien sagde han til Gutten: „Far betaler dig nok, fordi du har reddet mit Liv. Han tilbyder dig en forgyldt Hest og en Skarvehest. Du faar Lov til at tage, hvilken du selv vil, men tag ikke den forgyldte Hest, tag Skarvehesten, den er du bedst tjent med! Saa tilbyder han dig en Gulddaase og en Trædaase, men vælg du Trædaasen. Saa tilbyder han dig endnu to Ting, en Guldfløite og en Benfløite, vælg den sidste! Nu har du faaet Besked, og nu ved du selv, hvad du skal gjøre, naar du kommer til min Faders Gaard!“ Saa drog de videre og kom til det Sted, hvor Jætten boede. Den gamle Jætte tog strax Skindet og lugtede til det og sagde, som Sønnen havde sagt: „Ruolla be læge!“ — En Troldkat er det! —

Saa skulde han belønne Gutten, som havde reddet hans Søns Liv. Som Jættesønnen havde sagt, saa gik det. Han fik Lov til at vælge, hvilke tre Ting han vilde have. Gutten valgte den usle Hesten, den usle Daasen og den usle Fløiten, og med disse tre Ting drog han afsted til Kongsgaarden. Kongen havde netop Brug for en Veddrager, og Gutten fik strax Tjeneste. Næste Dag bad Kongen ham gaa tilskovs og hente et Læs Tørved. Kongen havde en eneste Datter. Det traf sig saa, at hun netop i det Samme stod ved Vinduet og saa ud i Gaarden. Da Gutten saa, at hun lagde Mærke til ham, og Kongen allerede var gaaet sin Vei, tog han frem Daasen og aabnede den. „Hvad forlanger du?“ spurgte Daasen. „At Øxen min skal blive til en Hest!“ sagde Gutten saa høit, at Kongsdatteren hørte det. Hun syntes, dette var et rart Ønske, og brast ud i Latter. Gutten blev ærgerlig, tog igjen frem Daasen og aabnede den. „Hvad forlanger du?“ „At Kongsdatteren skal være med Barn!“ sagde Gutten, og frugtsommelig var hun fra samme Stund. Da Gutten kom fra Skoven, blev Hesten til Øxe igjen, og Gutten kløvede Ved. Det varede ikke længe, førend det bares for Kongen, at hans Datter var frugtsommelig. Herover blev han meget forbitret, saa meget mere, som hans Datter ikke selv kunde sige, hvem der var Barnets Fader. Da Barnet var født til Verden, samlede han alle fornemme Herrer i hele Riget sammen i Kongsgaarden og lod Barnet bringe frem for hver enkelt for at se, til hvem det smilede. Den, til hvem det smilede, maatte være dets Fader. Men Barnet bare græd, det smilede ikke til nogen af de fornemme Herrer. Kongen vidste ikke sin arme Raad. Endelig blev Barnet ogsaa bragt hen til Tjenestegutten

eller Veddrageren, og strax smilede det til ham. Vred var Kongen før, men endnu vredere blev han nu, da han fik vide, at hans Datter havde havt med en slig Fantegut at bestille. Han befalede derfor, at Datteren skulde puttes i en Tønde og kastes i Havet. Tønden blev gjort saaledes, at der var en Bund i Midten og et Rum paa hver Side. I det ene Rum satte de Gutten, og i det andet satte de Datteren. Datteren gav de et Stykke Lever med til Niste, men Gutten fik Ingenting. Tønden blev kastet i Havet og drev omkring for Veir og Vind. Endelig blev Gutten sulten, aabnede Daasen, fik Mad og begyndte at spise. Kongsdatteren hørte, at Gutten spiste, men kunde ikke skjønne, hvor han fik Mad fra, da Kongens Folk ikke havde givet ham det mindste med. Saa blev ogsaa hun hungrig, men var alligevel ikke istand til at spise noget af Leveren. Saa bad hun Gutten om at faa Noget af det, han spiste. „Hvorledes skulde jeg kunne dele med dig,“ sagde Gutten, „selv om jeg havde Mad, saalænge der er en stærk Fjælevæg mellem os? Far din gav dig jo Mad med, kan du ikke spise den? Men — det er det samme, dersom du vil love at blive min Hustru, saa kanske jeg kan hjælpe baade dig og mig!“ sagde Gutten. Kongsdatteren lovede det, og Gutten aabnede Daasen. „Hvad forlanger du?“ „Mad for os begge to!“ sagde Gutten, og dermed var den Nød afhjulpen. Det var nu vel sagtens god Mad, kan En vide, for det var lige dyrt for Daasen, enten den skaffede dyr eller daarlig Kost. Atter tog Gutten frem Daasen og aabnede den. „Hvad forlanger du?“ „En Gaard, saa stor som Kongsgaarden,“ sagde Gutten, „Tjenere og Tjenestepiger, Indbo og Alt, som godt er!“

Saa skulde de til at holde Bryllup. Gutten sendte

Bud til Kongen og alle fornemme Herrer, som boede rundt omkring. Alle kom de til Bryllups, spiste og drak, dansede og legede.. En Dag gik Gutten ud at spadsere og havde glemt Daasen igjen paa et Bord inde i Gjæstestuen. Da han kom tilbage, var Daasen borte. En Troldkjærring var kommen op fra Havsens Bund og havde taget den. Bryllupsgjæsterne vidste af Ingenting, førend baade de og Gaarden og Alting stod paa Havets Bund. Gutten blev bedrøvet og vidste i Førstningen ikke, hvad han skulde gjøre, men saa kom han ihu, at han endnu havde i Behold en af de tre Ting, som Jætten havde givet ham. Saa fandt han frem Fløiten, satte den for Munden og blæste. Jætten hørte det og reiste sig op paa Albuen. Gutten blæste anden Gang. Jætten hørte det endnu tydeligere og sagde med sig selv: „Hvad kan der være i Veien med Gutten?“ Gutten blæste tredie Gang. Da sprang Jætten op paa Benene og udbrød: „Sandelig, Gutten er i Fare!“ og saa sendte han afsted sin Hund og sin Kat og befalede Katten at sige Gutten, at naar Hunden begyndte at gaa rundt i Ring paa samme Sted, saa skulde han sende Katten i Vei for at hente, hvad han havde tabt. Katten satte sig paa Ryggen af Hunden og Gutten paa Ryggen af Katten, og saa droge de afsted over Land og over Hav. Endelig begyndte Hunden at gaa rundt i Ring. Saa sendte Gutten Katten afsted til Havsens Bund. Der laa Gaarden. Katten lurede sig ind og snappede Daasen, saa Ingen mærkede det. Da Troldkjærringerne bleve det var, satte de nok i Flok og Følge efter Katten, men den havde allerede faaet saa langt Forsprang, at det ikke nyttede dem. Gutten ventede og ventede, Katten blev længe borte, men endelig kom den med Daasen i Munden. Glad

blev Gutten, satte sig paa Ryggen af Katten og Katten igjen paa Ryggen af Hunden. Da de kom tillands igjen, aabnede Gutten Daasen. „Hvad forlanger du?“ „Jeg ønsker, at Gaarden hel og holden med Brud og Bryllupsgjæster og Alting skal staa paa sin Plads igjen!“

Saa sendte han Bud til Kongsdatterens Fader, og det kan vel hænde at Kongen blev forundret, da han fandt sin Datter igjen i Glands og Herlighed. Han havde mindst tænkt det, da han stængte hende og Gutten inde i Tønden og kastede den tilhavs. Men Somme har Lykken med sig.

21. Ruobba, Jætten og Fanden.

(Fra Lyngen.)

En Mand havde tre Sønner. Først vilde den ældste drage ud for at faa Tjeneste og prøve sin Lykke. Han lavede sig istand Niste, og saa drog han afsted. Saa gik han den Tid, han gik, og saa satte han sig ned for at spise af Nisten sin. Medens han spiste, kom der hoppende først en Øxe, saa en Naver, saa en Høvel og saa alle andre Slags Værktøi, og Alle begyndte de at tigge Gutten om Mad. Men Gutten gav ikke Nogen af dem en eneste Bid. Saa stod han op, drog videre og kom til Kongsgaarden.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Kongen.

„Jeg er reist ud for at søge Tjeneste!“ sagde Gutten.

„Dét kan du faa hos mig,“ sagde Kongen. „Jeg har et Træ i min Have, hvorpaa der voxer Guldblade. Dersom du en eneste Nat kan holde Vagt over Træet, skal du faa min Datter og Halvparten af Riget!“

„Faar prøve!“ sagde Gutten. Om Kvelden gik han ud i Haven, hvor Træet stod, og, da han kom

derhen, satte han sig ned og saa paa, hvorledes Guldbladene voxte op, større og større. Endelig saa vare de næsten udvoxne, men saa kom Søvnen over ham, saa tung, at han ikke orkede at vaage længer, men sovnede ind. Da han igjen vaagnede, var alle Guldbladene borte. Om Morgenen kom Kongen. „Naa, har du holdt Vagt?“ spurgte Kongen. „Nei,“ sagde Gutten, „jeg orkede ikke!“ Saa befalede Kongen, at man skulde tage Livet af ham.

Nu vilde den næst ældste Søn drage ud for at faa Tjeneste. Faderen vilde nødig slippe ham afsted, men det hjalp ikke, han lavede sig istand Niste, og saa drog han i Vei. Saa gik han den Tid, han gik, og satte sig ned for at spise. Saa kom Øxer, Høvle, Navere, Knive og alt Slags Værktøi hoppende og tiggede om Mad. Gutten gav dem ikke en eneste Smule, men stod op og drog videre. Om en Stund kom han til Kongsgaarden.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Kongen.

„I Tjeneste hos hvem, som vil have mig!“ sagde Gutten.

„Saa kan du faa Tjeneste hos mig!“ sagde Kongen. „Dersom du en eneste Nat kan holde Vagt over et Træ i min Have, hvorpaa der voxer Guldblade, skal du faa min Datter og Halvparten af mit Rige!“

„Faar prøve!“ sagde Gutten. Om Aftenen gik han ud og satte sig ved Træet og saa paa, hvorledes Guldbladene voxte frem. Men, jo større de bleve, des søvnigere blev Gutten, og, da de vare nær paa at blive fuldvoxne, sovnede han ind. Da han igjen vaagnede, var Alting borte. Om Morgenen blev han bragt for Kongen. „Naa, har du holdt Vagt?“ spurgte Kongen. „Nei, jeg orkede ikke,“ svarede Gutten, og dermed saa lod Kongen ogsaa ham aflive.

Nu vilde den tredie Søn, som de andre kaldte Ruobba, Skurveskolten, eller Gudnavirus̄, Askeladden, ogsaa afsted. Faderen vilde ikke, at han skulde reise, og mente, at han fik det værre andre Steder end hjemme. Men Gutten vilde i Vei, og saa maatte da Far hans lade ham drage afsted. Stor Niste fik han ikke med, bare en liden Smule. Saa tog han Nisteposen i den ene Haand og en stor Vante i den anden, og saa lagde han i Vei. Saa gik han den Tid, han gik, og saa satte han sig ned for at spise. Saa kom der Øxer, og saa kom der Navere, og saa kom der Høvle og alt Slags Værktøi og tiggede om Mad, og Gutten gav dem allesammen af det, han havde. Saa stod han op, drog videre og kom til Kongsgaarden.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Kongen.

„I Tjeneste hos hvem, som vil have mig til Dreng!“ svarede Gutten.

„Saa kan du blive Dreng hos mig!“ sagde Kongen.

„Hvori skulde vel jeg kunne tjene dig?“ spurgte Gutten.

„Jeg har et Træ i min Have, hvorpaa der voxer Guldblade,“ sagde Kongen. „Dersom du kan vogte det en eneste Nat, skal du faa min Datter og halve Riget!“

„Faar prøve!“ sagde Gutten. Da det blev Aften, førte de Gutten hen til Træet, og, da han var liden, løftede de ham op paa en af de nederste Grene og lod ham sidde der. Da det blev mørkt, begyndte Guldbladene at voxe. Alt som de voxte, blev Gutten søvnigere. Alligevel holdt han sig og sovnede ikke. Bedst som det var, og netop som han holdt paa at sovne ind, saa hørte han en fæl Dur i Luften. Gutten blev bange, og saa var det forbi med Søvnigheden. Da saa han, at der kom farende to fæle Fanter. Den

ene var en Jætte, den anden var Fanden selv, men begge to havde de tilsammen bare et Øie. „Se efter, om der er Vagt ved Træet!“ sagde Jætten til Fanden, som bar paa Øiet. „Aa, Pyt,“ sagde Fanden, „vi tager nok Guldbladene for Vagtens Skyld, vi har jo taget dem før som Ingenting!“ „Ja, gaa nu du op i Træet da!“ sagde Jætten. „Nei, gaa du!“ sagde Fanden, „jeg skal nok række dig Øiet.“ Saa klatrede Jætten op i Træet. „Giv mig nu Øiet!“ sagde Jætten. Fanden rakte Øiet op, men i det Samme greb Gutten det og puttede det i Vanten sin. „Giv mig nu Øiet da, for Fanden!“ skreg Jætten igjen. „Nu fik du jo Øiet, din Blindbuk!“ sagde Fanden. Herover blev Jætten saa sindt, at han hoppede lige ned paa Fanden, og saa begyndte de at slaas og sloges saa længe, til de sprak begge to. Saa blev det Morgen, og Gutten gik til Kongen.

„Naa, har du holdt Vagt?“ spurgte Kongen.

„Ja, jeg har,“ sagde Gutten.

Saa sendte Kongen Folk hen for at se efter, og det viste sig da, at det var sandt, som Gutten havde sagt. Træet stod der fuldt af deilige Guldblade.

„Naa, faar jeg nu Datter din?“ spurgte Gutten.

„Endnu ikke!“ svarede Kongen.

„Hvad mere skal jeg da gjøre for at faa hende?“ spurgte Gutten.

„Dersom du kan bygge et Skib paa en Nat og bringe det hid for min Dør, skal du faa min Datter!“

„Det er jo umuligt det,“ sagde Gutten, „hvorledes skulde jeg paa en eneste Nat kunne gjøre et helt Skib og bringe det for din Dør! Faar prøve alligevel!“

Om Aftenen gik Gutten ud i Marken. En Øxe tog han med sig, og, da han var kommen derud, huggede han den i et Træ og sagde:

„Hør, I Værktøi allesammen, som jeg har givet at æde, kommer nu og gjører et Skib færdigt til imorgen og bringer det for Kongens Dør!“

Saa begyndte det at pusle, rusle og tusle, hamre, ramle og skramle, hugge og høvle rundt omkring i hele Skoven. Gutten satte sig og saa til. Da saa han, at det begyndte at blive til et Skib, og det blev større og større, til det var ganske færdigt. Da det var færdigt, gik Gutten ind i Skibet, og Skibet for afsted. Som han for afsted, fik han se en Mand, som holdt paa at gnave Ben. Da han kom hen til ham, sagde Gutten:

„Hvad bestiller du, min Mand?“

„I hele min Livstid har jeg gnavet Ben,“ sagde Manden, „men endnu er jeg ikke bleven mæt!“

„Kom ind i mit Skib, skal du faa Marvben!“ sagde Gutten. Manden saa gjorde, og saa fik Gutten en Kammerat. Strax efter kom han forbi en anden Mand, som holdt paa at gnave paa et Stykke Is. „Hvad bestiller du, min Mand?“ spurgte Gutten. „Hele min Livstid har jeg gnavet Is, men endnu er ikke min Tørst bleven slukket!“ „Kom ind i mit Skib, skal du faa Utørstedrikke!“ (Lædskedrikke), sagde Gutten. Saa fik han en Mand til. Saa drog han videre og saa igjen en Mand, som stod og løftede, snart paa det ene Ben, snart paa det andet, men ikke kom af Flekken. „Hvad bestiller du, min Mand?“ spurgte Gutten. „Hele min Livstid har jeg prøvet paa at gjøre et Skridt, men endnu har jeg ikke gjort et eneste et!“ „Kom ind i mit Skib, skal du faa Fart!“ sagde Gutten. Nu havde han tre Mand. Saa drog han videre og saa En, som stod og sigtede, uden dog at skyde. „Hvad bestiller du, min Mand?“ spurgte Gutten. Hele min Livstid har

jeg sigtet, men endnu har jeg ikke faaet det til at gaa af!“ „Kom ind i mit Skib, skal det gaa løst!“ sagde Gutten. Manden saa gjorde, og nu havde Gutten Mandskab nok. Saa drog han videre og naaede frem til Kongens Dør til om Morgenen og gik til Kongen.

„Naa,“ sagde Kongen, „er Skibet færdigt?“ „Færdigt!“ sagde Gutten. Kongen ud for at se efter, og færdigt stod Skibet udenfor Døren. „Faar jeg nu Datter din?“ spurgte Gutten. „Endnu ikke!“ svarede Kongen. „Hvad staar nu paa?“ spurgte Gutten. „Dersom du i Nat kan hente et Guldbæger fra Kongen, min Nabo, og bringe det hid paa mit Bord til imorgen, skal du faa min Datter!“ „Det kan jeg ikke gjøre,“ sagde Gutten, „det er umuligt; hvorledes skulde jeg paa en Nat kunne naa did og atter komme hid igjen til imorgen tidlig?“ „Ja, se du dertil!“ sagde Kongen. „Faar prøve alligevel da!“ sagde Gutten. Gutten kaldte paa Storskridteren og sagde til ham: „Naa, du Storskræver, har du aldrig i dit Liv før faaet gjøre et Skridt, saa skal du faa det nu! Skridt nu i Vei til Nabokongen! Hent hans Guldbæger og bring det hid til imorgen tidlig!“ Han i Vei. Da Morgenen begyndte at gry, var Storskridteren endnu ikke kommen. „Skyd nu, du Storskytter, i Fodbladet paa Storskridteren,“ sagde Gutten, „at han kan rappe paa sig!“ Storskridteren havde truffet en Jomfru paa Veien og dvælede hos hende. Men, da Skytteren skjød, kom han igjen ihu sit Ærinde, skridtede i Vei og naaede frem med Guldbægeret, endnu førend det blev rigtigt lys Morgen. Gutten bragte det til Kongen og satte det paa Bordet. „Naa, faar jeg nu Datter din?“ „Ja, nu faar du faa hende da!“ svarede Kongen. Saa holdt de Bryllup, og saa gik jeg min Vei.

III.

Stallo.

Et noget mere menneskeligt Væsen end Jetanas, var Lappernes Stallo, som dog ogsaa gjerne aad Menneskekjød og var meget farlig at komme ud for. Han beskrives forøvrigt som en stor, stærk og velbevæbnet Mand, som man undertiden stødte paa i Ødemarker og især i store, øde Skove. I Almindelighed var han iført en vid Kufte, med et Sølvbælte om Livet, i hvilket hang en Kniv med Sølvskaft. En hel Del andre Sølvzirater havde han i Regelen ogsaa hængende paa sig, ligesom en stor Pung, fuld af Sølvpenge. Han var altid ledsaget af en Hund, som troligt passede paa, at Ingen overfaldt ham, naar han sov. Men skjønt Stallo var større, stærkere og bedre bevæbnet end de smaa Lapper, lod han sig dog ofte, paa Grund af sin Dumhed eller Godtroenhed eller Klodsethed, narre af disse, naar nogen af dem tilfældigvis kom i hans Vold. Især var han udsat for at blive narret af de saakaldte Gudnaviručak, Askegravere, smaa Drengebyttinger, svarende til Skandinavernes Askeladder, der i sit Hjem tilbragte den meste Tid med at sidde i Peisen og rode i Asken eller med at spekulere paa at gjøre alle Slags Skjælmsstykker og Løier.

Undertiden hændte det, at en eller anden Lap, der var bekjendt for sin Styrke, udfordrede Stallo til Tvekamp, eller ogsaa selv blev udfordret af en Stallo. I sidste Tilfælde kunde det aldrig nytte at undslaa sig; thi man blev da uden Ophør forfulgt af Stallo og til Slutning myrdet af ham. Før Kampen begyndte, aabenbarede de

Kjæmpende for hinanden, hvor deres Skat laa skjult, og den Seirende beholdt alt den Faldnes Gods. Saadant Sølv, der var erhvervet i Kamp med Stallo, kaldtes Stallo-silba. L. Læstadius fortæller, „at der endnu findes adskilligt af dette Stallo-Sølv hos enkelte Lappefamilier, hos hvem det er gaaet i Arv fra Fader til Søn. Det bestod især i Knapper eller Spænder og Søljer, som Lapperne fæste til sine Bælter. Men Formen paa disse Sølvpjeser var ganske anderledes end Formen paa de Sølvzirater, som nu bruges og tidligere have været brugte af Lapperne.“ I Striden var den den Seirende, som fik den Anden under sig, og havde da Ret til at dræbe den Underliggende. Dette udførtes, for Stallos Vedkommende, i Regelen med hans egen sølvskaftede Kniv, Sværd eller Øxe; thi andet Vaaben bed ikke gjerne paa ham. Hans Hund maatte man ogsaa passe paa at dræbe; thi fik denne slikke sin Herres Blod, levnede han op igjen. Blev Stallo Seirherre, var han ikke forpligtet til at begrave Lappen. Han kunde enten lade ham ligge eller kaste ham i Vandet. Stallo betingede sig derimod altid, at Lappen skulde begrave ham ordentligt, i Tilfælde af at han blev overvunden. Den, der havde overvundet en Stallo, fik aldrig Fred, førend han havde overvundet hans to Brødre, eller i det Hele taget tre Stalloer. Men blev alle Tre overvundne, havde han siden aldrig Noget at frygte af Stallo, paa samme Tid som han i disse Kampe naturligvis ogsaa havde erhvervet sig umaadelige Skatte.

Lapperne kunne nævne flere Steder, hvor Tvekampe have staaet, og hvor Stalloer skulle være begravede. Sagnet fortæller ogsaa, at de Menneskeben, man har fundet paa slige Steder, skulle have været

dobbelt saa store som Lappernes. Forholdet til Stallo var dog ikke altid fiendtligt. Det kunde hænde, at en af Lappens Sønner indgik Ægteskab med en af Stallos Døtre, eller omvendt. Læstadius fortæller, „at der for ikke lang Tid siden i Jukkasjärvi levede en gammel Lappekvinde, som regnede sine Aner fra Stallo i 24 Led. Regner man 3 Led paa hvert Aarhundrede, saa skulde den Stallo, fra hvem Lappekjærringen troede sig at nedstamme, altsaa have levet omkring Aar 1000 efter Kristus“. Saavel heraf, som af Mangt og Meget i de efterfølgende Fortællinger vil Læseren let skjønne, at disse Stalloer oprindelig ikke have været andet, end gamle Vikinger eller Røvere af norsk eller svensk Herkomst, der have flakket omkring i Finmarken og svensk Lapmarken for at leve af at plyndre iblandt Lapperne. Stallo betyder formodentlig heller ikke Andet end „Staalmanden“, eller den i Jern Klædte, (lap. stalle, Staal). I Lappernes Sagn om Stallo forekommer nemlig Udtrykket ruovdegakte, ɔ: Jernkufte, som Stallo bar paa sig. Man har saaledes tydeligt nok for sig en af de gamle Bersærker med sin Jernsærk eller Brynje. Ogsaa den ædle Helteskik havde Stallo, at, naar han engang var slaaet til Marken af en Lappekjæmpe, saa reiste han sig ikke op igjen, men laa stille, medens Lappen hentede Kniv eller Øxe for at gjøre det af med ham. Alt dette, siger L. Læstadius, tyder hen paa gamle Vikingedata, saaledes som det hedder om Atle i Frithjofs Saga:

Det skall ej hinder bringa,
sad Atle, stolt i håg.
Gå du og tag din klinga,
jag ligger som jag låg.

22. Stallo og Patto-Poadnje.

(Fra sv. Lapmarken.)

Under en Sten i Luleå Lapmark, i Nærheden af Gellivarre, der fordum var Nedeby-Lappernes Stuoramus Basse, (Mythol. Pag. 135), skal der for mange Aar siden være funden en Øxe, hvorpaa ingen Rust kunde bide. Denne Øxe kom did paa følgende Maade: En Lap, ved Navn Patto-Poadnje, kom i Slagsmaal med en Stallo, som han mærkede havde Omgjængelse med hans Datter. Hermed kom han under Veir paa følgende Maade: Lappen havde sin Gamme staaende tæt ind ved en Blødmyr, over hvilken hans Datter nødvendigvis daglig maatte gaa. Nu lagde han Mærke til, at hun aldrig var vaad paa Benene, naar hun kom hjem, og sluttede heraf, at Stallo bar hende over Myren. Da han i Kampen med Stallo mærkede, at han ikke fik Bugt med ham, anraabte han Stenen eller Gudebilledet om Hjælp. Men, da Stallo ogsaa gjorde det Samme, fik ingen af dem Overhaand; thi Alt, hvad Lappen lovede at ofre til sin Hjælper, det lovede ogsaa Stallo. Omsider lovede Lappen at ville skjænke den Øxe, som Stallo havde i sin Haand, og i det Samme fik han sligt Overtag, at Stallo satte Livet til. Ifra den Tid af laa Øxen under Stenen. Men om Høsten 1745 blev den borttagen af en Kajtum-Lap, som skal have lovet i dens Sted at lægge did Hornene og Benene af en Oxeren, Noget han formodentlig ogsaa har gjort. (Efter Högstrøm. Kap. 11, § 11.)

Denne Fortælling berettes noget anderledes eller paa følgende Maade af L. Læstadius, som har hørt den i Kvikjok, i samme Luleå Lapmark.

32. Stallo og Fiskerlappen.

Der var engang en Fiskerlap, som daglig satte sine Garn ud i en Indsø, beliggende ikke langt fra det Sted, hvor hans Gamme stod. En Morgen fandt han en stor Sten i sin Baad. Lappen, som strax forstod, at det var Stallo, som paa denne Maade foreløbigt vilde prøve hans Styrke, lod, som han blev meget vred over dette Paafund, bandede Stallo, som han nok vidste var i Nærheden, og kastede Stenen ud igjen af Baaden med følgende Trudsel: „Du forbandede Stallo, havde du været her, skulde jeg have kastet Stenen midt i Skallen paa dig!“ Han lod saaledes, som om han slet ikke var det mindste bange for Stallo. Næste Dag fandt han en større Sten i Baaden. Denne løftede Lappen ogsaa ud med samme Trudsel som Dagen forud. Tredie Dag havde Stallo lagt en saa stor Sten i Baaden, at Lappen med Nød og neppe orkede at vælte den ud. Nu taug Lappen stille, thi han forstod, at det gjaldt Liv eller Død. Da Lappen nu havde trukket sine Garn og kom tilbage til Baadpladsen, stod Stallo der paa Stranden og udfordrede ham til Tvekamp. Lappen var bekjendt for at være en stærk Mand, og saaledes blev der da Nappetag mellem Kjæmperne. Da Lappen mærkede, at han ikke kunde raade med sin Modstander, begyndte han at gjøre allehaande Løfter til sit Basse eller Afgudsbillede. Men Stallo lovede det Samme eller Noget, der var af samme Værdi, og derfor havde Lappens Løfter ingen Virkning. Til Slutning lovede Stallo Lappens Hoved til Basse. Da faldt Lappen i Knæ. Stallo nænnede ikke at love hele Lappen til Basse, fordi han rimeligvis tænkte at gjøre sig et lækkert Maaltid af Resten. Da sprang Lappen op

og lovede til Basse ikke blot Hovedet af Stallo, men ogsaa Kroppen og hans Øxe oven i Kjøbet. Dette Løfte virkede. Stallo faldt og laa stille, medens Lappekjæmpen tog hans Øxe og huggede Hovedet af ham. Men, inden han kunde udføre sit givne Løfte, at bringe Stallos Krop tilligemed Øxen hen til Basse, havde hans hjemmeværende Slægtninger allerede flyttet fra Gammen, eftersom de ikke kunde tro Andet, end at Lappen var bleven overvunden, da han blev saa længe borte.

---

24. Patto-Poadnje hævner sig paa Stallo.

(Fra sv. Lapmarken. Efter L. Læstadius.)

Der var engang en gammel Lap, som hed Patto-Poadnje, og som havde flere Børn. Nu hændte det sig, at Lappens Børn forsvandt, det ene efter det andet, uden at Lappen Stakkar kunde skjønne, hvor Børnene toge Veien. Endelig kom han alligevel underfund med Sagen. Der var nemlig en Stallo, som boede i Naboskabet, og som havde sat ud Snarer ved en Kilde, hvor Børnene pleiede at have sin Legeplads og more sig. Disse Snarer vare saaledes stillede, at, naar Børnene indvikledes i dem, rullede de ned i Kilden og druknede. Herfra hentede Stallo dem hemmeligt hjem og aad dem op. Nu tænkte P. Poadnje paa at tage Hævn over Stallo for denne grusomme Fremfærd. I den Hensigt tager han paa sig en gammel, udslidt Skindpels og lader, som om han er bleven hængende fast i Stallos Snarer. Da nu Stallo kom for at veide sine Snarer og fik Øie paa gamle P. Poadnje, der laa overende i Kilden, smaalo han godt og sagde:

„Ha, ha, ha, de ets påres Patto pättatalai!“

Ha, ha, ha, nu blev selve Gamlesuggen narret! Stallo drog nu Gamlingen op af Kilden, lagde ham paa sine Skuldre og bar ham hjem. Derpaa hængte han ham op i „reppen raige“ eller Røghullet over Ilden, forat han skulde tine op. Imidlertid gav Stallo sig til at arbeide paa et stort Traug, som han havde staaende udenfor Gammedøren, og hvori han tænkte at lægge Kjødet af Gamlingen. Stallos tre Sønner stode ogsaa udenfor og saa til, hvorledes Faderen snedkererede paa Trauget. Nu var Trauget saa vidt færdigt, at det kun tiltrængte lidt Afpudsning med Traugøxen, et eget Jern, der ser ud som et Græv. Men dette Værktøi traf til at være inde i Gammen. Da siger Stallo til sin ældste Søn: „Aa, gaa ind i Stuen efter Traugøxen min!“ Gutten gik og søgte, men fandt den ikke, da Gamlingen, som hang i Røghullet, allerede havde gjemt den unda. Saa siger Stallo til sin næstældste Søn: „Gaa du efter Øxen, kan hænde, du tør finde den!“ Ogsaa han gik og ledte, men fandt Ingenting. Tilslut siger Stallo til sin yngste Søn, som endnu var en liden Gut: „Gaa du ind og se efter, du finder den ganske sikkert!“ Gutten gik ind og ledte. Han fandt nu ikke Øxen han heller, men han kunde ikke bare sig for at se paa Gamlingen, som hang i Røghullet, og, dahan mærkede, at Gamlingen blinkede med det ene Øie, sprang han i en Fart ud igjen og udbrød: „Påres Patto tjalmeh gal jilladek!“ — Det lyser i Øinene paa Gamlingen! — Stallo svarede: „Suddomen le de!“ — Naa, han holder paa at tine op da!

Nu maatte Stallo selv gaa ind for at finde Rede paa Øxen, men imidlertid havde Gamlingen sluppet sig ned fra Røghullet og stod nu med Øxen i Haanden bag Døren. I det Samme Stallo tittede ind gjennem Døren,

fik han et Hug i Nakken, saa han stupte og blev liggende. Da flygtede Stallosønnerne. Under Alt dette havde Stallos Hustru ikke været hjemme. Hun forestilles altid at være en arg og sint Kjærring, som suger Blod af Folk, ligesom en Vampyr, og dette udfører hun ved Hjælp af et Jernrør, som kaldes ruovdde-bocce. Stallo-Kjærringen hedder derfor paa Lappisk altid Ludak, ɔ: Væggelusen. Gamle Patto vilde ogsaa hævne sig paa hende. Han tog paa sig Stallos Klæder og sønderlemmede Stallos Krop. Derpaa gjorde han op Ild og satte Gryden paa, samt kogte en Del af Stallos Kjød for dermed at traktere Kjærringen, naar hun kom hjem om Kvelden. Da Stallokjærringen fremstilles som ligesaa dum, som Kallen, og dertil temmelig nærsynt, saa vil det ikke forundre Nogen, at hun ikke kunde se Andet, end at det var Stallo selv, som stellede med Gryden. Da det blev Kveldvorstid, øste Gamlingen op Kjødet og gav Kjærringen hendes Del, idet han underrettede hende om, at hun nu endelig havde faaet en rar Steg, nemlig selve Gamlingen Patto-Poadnje. Kjærringen aad og smaskede, men sagde til Slutning: „Kåktes tat males njadda tego tattak etja?“ Hvoraf kommer det, at Maden smager ligesom af dig selv, Far? Gamlingen svarede: „Vaipa mon tjettjeram tjakkaliv, the jå taşte!“ Jeg skar mig i Lillefingeren, deraf kommer det! Da Kjærringen ved denne Forklaring var bleven beroliget, lod han hende æde sig vel mæt af Stallokjødet. Derpaa begyndte han at udfritte hende. „Gonnes mun rutta le?“ Hvor ligger mine Penge gjemte henne? „Kan du ikke erindre det?“ svarede Kjærringen, noget forundret. „Boaššo bælje duogen!“ Under Boasshjo-Spærren! „Hvor ligger min ældste Søns Penge?“ spurgte han igjen.

„Under Midtspærren!“ „Hvor er min næst ældste Søns Penge?“ „Under Dørspærren!“ „Hvor er min yngste Søns Penge?“ „Under Huggestabben i Boašŝo!“ „Hvor er dine Penge?“ „Under Dørtærskelen!“ Nu reiste Patto-Poadnje sig op og viste hende, hvem han var. Stallokjærringen fik travlt med at lede efter Jernrøret sit, som Patto-Poadnje havde stukket hen i Ilden. „Se, der ligger det i Ilden!“ sagde Patto-Poadnje. Stallokjærringen greb det og satte det for Munden, men slugte i sig bare Gløder og Aske, og saa forbrændte hun sine Indvolde og laa snart død paa Stedet.

---

25. En Datter af Stalloslægten flygter fra sine Forældre og gifter sig med en Lap.

(Fra sv. Lapmark. Efter L. Læstadius.)

Der var engang et Par Ægtefolk af Stalloslægten, som havde tvende Børn, en Søn og en Datter. Nu hændte det, at der blev Mangel paa Mad for Stallofolket, hvorfor de tænkte paa at tage et af Børnene og spise det op. Men de kunde ikke komme overens om Valget. Manden vilde skaane Sønnen og sagde derfor til Kjærringen: „Im mon juoksa guoddejam!“ Jeg dræber ikke min Buebærer! (eller Vaabendrager). Kjærringen derimod vilde have Datteren skaanet og sagde derfor med skrigende og arrig Stemme: „Im mon snaldo bådnjejam!“ Jeg dræber ikke min Spinderske! Denne opbyggelige Samtale hørte Datteren, som var ældst og stod udenfor Døren paa Lur. Til Slutning hørte hun, at Moderen, som hørende til det svagere Kjøn, maatte give efter, og at det følgelig var hun, Datteren, som var bestemt til Offer. Pigen rømte derfor og kom

til en Lappegamme. Her spurgte man hende, hvem hun var, og hvorfra hun kom. „Aa,“ sagde hun, „jeg har rømt for at redde Livet. Forældrene mine vilde æde mig op! Vil I ikke være saa snille at tage mig til Vandbærerske?“ (Den simpleste Tjeneste iblandt Lapperne er at bære Vand). Stallos Datter forblev da hos Lappefamilien, og, da hun var voxen, blev hun gift med Sønnen i Huset. Da Ægteparret havde levet sammen et Par Aar, fik Lappen eller Stallos Svigersøn Lyst til at hilse paa sine Svigerforældre, samt tillige høre efter, om der ikke skulde vanke nogen Medgift. Hustruen søgte vel at raade ham fra et saadant Besøg og sagde: „Du bliver ganske vist opædt, dersom du gaar did!“ Men Manden troede ikke, at Begjærligheden efter Menneskekjød kunde være saa stor hos Stallo. „Jeg har jo Rensdyr,“ sagde Manden, „jeg skal give dem en Slagteren, saa behøve de ikke at æde os, medens den varer!“ „Ja, ja!“ sagde Konen, „du faar vel se, hvordan det gaar!“ Saa flyttede det unge Par med Buskap og Bohave hen til det Sted, hvor Stallo boede. De havde ogsaa med sig et Spædbarn, en Gut, som de havde avlet sammen. Da de naaede frem til Stallos Hjem, bleve de meget venligt modtagne af Svigerforældrene. Lappen gav strax sin Svigerfader en Slagteren, saa at han altsaa ikke manglede Ferskmad. Svigermoderen syntes ogsaa at være meget glad over deres Ankomst. Hun tog sit Barnebarn ud af Komsen eller den lappiske Vugge, kyssede det og sagde til Datteren: „Kjære, maa jeg faa Lov til at stelle med Barnet, medens I sætte op Teltet?“ Moderen havde just ikke synderlig Lyst til, at Mormor skulde pusle med Barnet, men maatte dog lade hende faa det. Ludak eller Stallokjærringen, Blodsugersken, gik strax

ind i sin egen Gamme med Barnet, vred Halsen om paa det og tog paa at æde det op. En yngre Søn af Stallo, som var født efter Datterens Flugt, stod og saa paa dette. Han fik da ogsaa Lyst til at smage paa Søstersønnens Kjød og begyndte at tigge Moderen: „Ninnes, Ninnes, vadde munjen njeputjen tjalmatjest!“ Mamma, Mamma, giv mig lidt af Søstersønnens lille Øie! „I Morgen skal du faa tygge paa din Søsters Bryster!“ svarede Ludak. Datteren, som stod ude for at lytte, stødte til sin Mand og sagde: „Tror du nu, hvad jeg har sagt? Nu har hun ædt op Barnet og i Morgen vil hun æde os ogsaa!“ Imidlertid kunde de for Øieblikket Intet gjøre ved Sagen. Da Ungfolket havde faaet Teltet og Alt i Orden, kom den gamle Stallo og hans ældste Søn hen til dem for at høre Nyt samt fordrive den lange Vinteraften med Passiar, saaledes som Lapperne pleie at gjøre. Under det, at man pratede om Dit og Dat, spurgte Stallo sin Svigersøn i al Fortrolighed: „Kåsses le tu kassamus naker?“ — Naar sover du som sødest? — Svigersønnen lod, som om han aldeles ikke anede den egentlige Mening med dette Spørgsmaal, men svarede ganske roligt: „Naar Morgenrøden gaar op, da sover jeg sødest!“ Nu spurgte Svigersønnen igjen i sin Tur Svigerfaderen: „Naar sover du sødest?“ „Kask ija pali!“ Ved Midnatstid! svarede Stallo. Efterat nu Svigerfader og Svigersøn havde udfrittet, naar hver af dem laa i den dybeste Søvn, skiltes de. Stallo og hans Søn gik tilbage til sin Gamme og Ungfolket blev alene igjen i Teltet. Men ved Midnatstid, da Stallo skulde ligge i den dybeste Søvn, stode de op og flyttede i al Stilhed tilbage samme Vei, de vare komne. Manden drog forud med Renhjorden, men Hustruen

standsede et Stykke fra Gammen for at se, hvorledes Stallofolket bar sig ad, naar Morgenrøden gik op. Hun havde dog for Sikkerheds Skyld spændt en stainak eller Gjeldsimle, en Hunren, som aldrig føder Kalv, for sin Slæde. En saadan ansees for at være det hurtigste og mest udholdende af alle Rensdyr. Med denne for Slæden sad nu Stallos Datter, den unge Lappekone, bagom en stor Gran, som hun havde ladet Manden fælde tværs over Veien. Da Morgenrøden gik op, kom Stallo og hans ældste Søn ud af Gammen, Begge bevæbnede med hver sit Spyd. De sprang hen til Svigersønnens Telt, som endnu stod der, og stak her og der igjennem Dugen paa det Sted, hvor de formodede, at de Sovende laa i sin dybeste Søvn. Sønnen lagde endda til, da han stak med Spydet: „Ta le maga tjåkkai, ta le obba tjåkkai!“ Det gik i Svogers Hjerte! Det gik i Søsters Hjerte! Strax efter kom Ludak, Blodsugersken, med et Traug og raabte: „Alle, ti manatjak, mallatsid kålkåtallo!“ Kjære Børn, lad ikke Blodet rinde bort! Kjærringen vilde vel gjøre Pølse af Blodet. Nu raabte Stallos Datter, som sad henne bag Granen og saa til: „Taste le ain obba tjåkke!“ Her er Søsterens Hjerte! Da sagde Stallo: „Na, juobe matav!“ Jeg kunde nok forstaa det! Nu begyndte Stallo og Kjærringen at rende efter Datteren, som kjørte med Stainaken eller Simlen, som aldrig havde baaret Kalv. Men, da Stallo snart mærkede, at det ikke kunde nytte at springe efter, gav han sig til at raabe: „Vent mit Barn, vent mit Barn, jeg vil lægge en Skat i Slædekarmen til Medgift for dig! Vent mit Barn!“ Nu holdt Datteren Renen igjen og ventede, indtil Stallo naaede med Hænderne frem paa Slædekarmen. Men i det Samme hug

hun Fingrene af ham med en Øxe, som hun havde med sig i Slæden, og kjørte saa afsted igjen i fuldt Firsprang. Stallo, som mistede sine Fingre, viste frem Stumperne til Kjærringen, som kom løbende bagefter: „Pånne, pånne kä!“ Mor, Mor, se her! „Det kunde jeg nok tænke,“ svarede Ludak, „ikke raader du med hende, nei, lad mig selv prøve!“ Nu begyndte Kjærringen at løbe efter og raabe: „Vent, vent, jeg har her en rar Skat, som du skal faa i Medgift, vent bare lidt!“ Datteren holdt og ventede, til Kjærringen fik Tag i Slædekarmen, men hug saa Fingrene af hende ogsaa, saa at baade Skatten og Fingerstumperne rullede ind i Slæden, og saa piskede hun paa Renen, saa den i fuldt Firsprang satte afsted efter Sporene af Hjorden. Men Stallos gamle Kjærring hørtes længe bagefter at raabe og skrige: „Tjaske, tuona hæppo, mo kadsa kaskosid!“ Kast tilbage Fingerstumperne, du Helvedes Skamløse!

26. Stallo og Lappebrødrene Sodno.

(Fra sv. Lapmark. Efter L. Læstadius.)

Der var engang to Brødre, som hed Sodno, og de eiede en stor Renhjord. De havde en eneste Søster, som hed Lyma, og, naar Brødrene vare borte paa Jagt, maatte Lyma passe Renhjorden. Flere Mile fra Brødrene Sodno boede der tre Brødre af Stalloslægten sammen med sin gamle Moder. En Dag, medens Sodno-Brødrene vare paa Jagt, kom Stallo-Brødrene og tog baade Lyma og hele Hjorden med sig. Men, før de fik Lappepigen afsted, stjal hun sig til at knytte Enden af et Traadnøste fast i Gammen. Traaden lod

hun løbe ud efter sig langs Veien, og, da Traadnøstet ikke rak længer, tog hun Rentalle, som hun havde gjemt i en Pose, og lod smaa Klumper falde langs Veien efter sig, forat Brødrene skulde kunne se, hvor det var blevet baade af hende og Hjorden. Da Brødrene kom hjem fra Jagten, fandt de Gammen tom, og, da de saa, at Alting var røvet bort, kunde de skjønne, at det maatte være Stallofolket, som havde været ude paa Plyndring, og som havde taget med sig Søsteren og Hjorden. Røverne havde ikke levnet den mindste Madsmule igjen i Huset. Der var intet andet Raad for Sodno-Brødrene end at sætte efter saa snart som muligt, og, veiledede af Traaden og Rentallen, lagde de da i Vei, for muligens at tage Hævn over Stallobrødrene.

Tredie Dag, ud paa Kvelden, naaede de frem did, hvor Stalloerne boede. De vovede ikke at anfalde Stalloerne aabenbart, men maatte gaa frem med List. De kløv derfor op i et Træ tæt ved en Kilde, hvor Stallofolket pleiede at hente Vand, og tænkte, at de kanske paa den Maade kunde faa tale med Søsteren eller give hende et Vink, om Stalloerne sendte hende ud for at hente Vand fra Kilden. Ud paa Kvelden, da det var klart Maaneskin, kom ogsaa virkelig Søsteren til Kilden. Brødrene gav nu sin Nærværelse tilkjende ved at vifte med Huerne, saaledes at Skyggen af disse bevægede sig paa Sneen. Nu foreskrev de Søsteren, hvorledes hun skulde bære sig ad med at forhjælpe dem til at befri hende og Hjorden og faa Hævn over Stalloerne. „Du ved," sagde de, „at naar Stallo ikke finder sin Mad aldeles renligt tillavet, saa rører han den ikke, men kaster den for Hundene. Naar nu Stallo har sat Gryden paa Ilden, og Kjødet har kogt

en god Stund, saa skal du ligesom af Vanvare træde paa Enden af et af Vedtræerne under Gryden, saa Gryden hælder saavidt, at lidt Sod skvulper over og derved lidt Aske spruder op i Gryden. Du ved, at Stallo ikke spiser den Mad, hvori der er kommen Aske, og saa vil han da rimeligvis befale dig at tage Gryden og bære den ud og kaste hele Kogningen for Hundene. Men du bærer den hid til os, vi har ikke smagt Mad i tre Dage.“

Lyma gjorde, som Brødrene sagde, og det gik, som de ventede. Da den ældste Stallo blev var, at der kom Aske og Kul op i Gryden, befalede han Lappepigen at bære Gryden ud, slaa Indholdet for Hundene og igjen hente rent Vand fra Kilden til en ny Kogning. Lyma bragte Kjødet til Brødrene, som nu foreskrev hende videre:

„Naar du har kogt anden Gang, og den ældste af Stallobrødrene lager sig til at gaa tilsengs, saa skal du lade, som om du ikke længer, som før, aldeles bortviser hans Frieri, men du skal lade dig føre hen til Sengen og spase med ham, saa du faar ham til at trække af sig Jernskjorten, som han har paa. Naar du har faaet af ham Jernskjorten, skal du ganske hemmeligt skaffe den hen til Ilden, saa den bliver dygtigt hed. Resten skal vi sørge for!“

Lyma gjorde, som Brødrene bad hende. Hun havde før vist aabenbar Afsky for sin Frier, den ældste Stallobroderen, men den Aften lod hun, som om hun havde skiftet Sind. Stallo følte sig meget smigret og fornøiet tilmode over hendes forandrede Opførsel og gjorde ingen Modstand, da hun forsøgte paa at tage Jernskjorten af ham. Han tænkte, at hun nu begyndte at blive husvarm.

Nu nærmede Sodnobrødrene sig Huset. Stallo havde samme Dag hentet nogle Renoxer hjem fra Marken og bundet dem fast tæt inde ved Husvæggen. Han vilde slagte dem næste Dag. Brødrene tog nu i Hornene paa Renoxerne og stødte dem voldsomt sammen, saa det hørtes inde i Stuen, som om Dyrene holdt paa at stanges og strype hverandre i Rentømmerne. Det vakte strax den ældste Stallos Opmærksomhed, og han befalede den yngste at gaa ud og skille Rensdyrene ad, at de ikke skulde strype hverandre. Denne gik, men han var ikke før kommen udenfor Døren, før han faldt for Sodnobrødrenes Hug, uden at give mindste Lyd fra sig. Sodnobrødrene begyndte igjen at gjøre Allarm med Renoxerne. Da sagde Stallo til sin anden Broder: „Gutten raader nok ikke med at faa Dyrene løs, du faar vist gaa ud og hjælpe ham!“ Ogsaa han gik, men faldt ligesaa øieblikkelig og lydløst som den første. Renoxerne vedbleve fremdeles at stanges. Da sagde Stallo: „Det var da besynderligt, at de ikke skulde kunne skille Oxerne ad! Jeg faar staa op og gaa ud selv!“ Nu skulde Stallo trække paa sig Jernskjorten, men den var bleven altfor hed ved at ligge ved Ilden. Saaledes maatte han gaa uden Jernskjorte. Brødrene Sodno vare ikke ganske sikre paa, om Stallo vilde komme ud igjennem den almindelige Dør eller krybe igjennem den lave Bagdør. (Se Mythol. Pag. 27) Derfor havde den ældste Sodno stillet sin Broder ved Bagdøren, forat Stallo ikke skulde undgaa Mordjernet, om han ogsaa fik det Indfald at krybe igjennem den lave Bagdør. Stallo, som rimeligvis begyndte at ane Uraad, da begge hans Brødre ikke kom ind igjen, krøb ogsaa ud igjennem Bagdøren. Dette hørte den ældste Sodno og ilede strax sin Broder til Hjælp, men Stallo havde allerede faaet Dødshugget og reiste sig ikke mere.

Den gamle Stallokjærringen, Moder til de tre Brødre, laa imidlertid og sov under alt dette og vidste Intet af, hvad der var foregaaet. Brødrene Sodno trak nu paa sig de to yngste Stalloers Klæder og gik ind. Det stod endnu tilbage at faa vide, hvor Stalloerne havde skjult sine Skatte. Da det begyndte at lysne om Morgenen, nærmede den yngste Sodno sig Kjærringen og lagde sit Hoved i hendes Skjød, forat hun skulde lyske ham. Med Et faar han da pludselig ligesom et barnagtigt Indfald, falder hende i Talen og spørger: „Men, kjære Moder, hvor ligger min ældste Broders Sølv skjült henne?“ „Ved du ikke det?“ spurgte den Gamle, noget forundret over Guttens Uvidenhed. „Nei, jeg er saa glemsom!“ „Det ligger jo under Dørtærskelen!“ Saa taug han stille en Stund, men spurgte saa igjen: „Men, kjære Moder, hvor er min mellemste Broders Sølv?“ „Ved du ikke det?“ udbrød Kjærringen, næsten vred paa Gutten. „Uf nei, jeg har glemt det!“ „Det ligger under Huggestabben!“ Atter taug Sodno en Stund, men spurgte saa til Slutning: „Mor, kjære Mor, hvor er mit eget Sølv henne?“ Da blev den Gamle vred for Alvor og greb efter et Ris for at give Gutten paa Ryggen for hans utilgivelige Glemsomhed. Men Sodno forstod dog at stille hende tilfreds, saa at han omsider ogsaa fik at vide, at den yngste Stallos Sølv laa lige under der, hvor den Gamle sad. Nu havde de faaet at vide Alt, hvad de ønskede.

„Kjære Bedstemor,“ siger nu Lyma, som sad ved Ildstedet, „ved du ogsaa rigtigt, hvem det egentlig er, du taler med?“ „Hvad,“ udbrød den Gamle, „det skulde da vel aldrig være Sodno?“ „Jo, ham er det!“ svarede Pigen. Forfærdet søgte den Gamle efter sit

Sugerør eller det Jernrør, hvormed hun pleiede at suge Blodet af sine Ofre. Troldrøret var borte. Lyma havde listet sig til at putte det i Ilden. „Hvor er mit Jernrør?“ raabte Kjærringen. „Se der, Bedstemor, der ligger det!“ svarede Lyma og pegte paa Ilstedet. Stallokjærringen greb det glødende Rør og slugte i sig igjennem Røret Aske og gloende Kul, saa hendes Indvolde forbrændte og hun døde paa Stedet. Nu grov Sodnobrødrene efter Sølvskattene, fandt alle tre, tog saa Søsteren og Renhjorden med sig og reiste tilbage igjen til sit eget Hjem.

---

27. En Askelad narrer Stallo.

(Fra sv. Lapmark. Efter L. Læstadius.)

En Askelad havde engang paa en eller anden Maade forvildet sig og var kommen til en Stallos Bopæl. Denne Stallo havde baade Hus, Kjør og Faar. Nu pleiede altid Stallo, naar han fik Tag i en slig liden Bytting af en Lappegut, at beholde ham nogen Tid hos sig for at gjøde ham, førend han spiste ham. Saa tænkte han nu ogsaa at gjøre med denne; men imidlertid hittede Askeladden paa et listigt Kneb til at gjøre Stallo blind. Han anstillede sig nemlig, som om han var overordentlig klarsynt, og foregav, at han saa allehaande forunderlige Ting paa langt Hold. Stallo forsøgte at stirre i samme Retning, men kunde Ingenting opdage. „Hør, Gutten min,“ sagde Stallo, „hvorledes er du bleven saa klarsynt?“ „Jo,“ svarede Askeladden, „jeg lod engang dryppe en Draabe Bly i Øinene mine, deraf kommer det!“ „Aa, nei da,“ sagde Stallo, „kjære, held lidt smeltet Bly i Øinene paa mig ogsaa, jeg

vilde saa gjerne blive ligesaa klarsynt som du!" „Ja," sagde Askeladden, „det skulde jeg gjerne gjøre, men du taaler det vel ikke, det gjør lidt ondt, ser du!" „Taale det," mente Stallo, „jeg vil taale Alting, bare jeg bliver saa klarsynt som du, Askelad!" Askeladden maatte saaledes ligesom mod sin Villie støbe Bly i Øinene paa Stallo. Han lod Stallo lægge sig paa Ryggen, og derpaa hældte han først i det ene Øie. Stallo jamrede sig, men sagde alligevel: „Kjære, skynd dig og hæld hurtigt i det andet Øie ogsaa!" Askeladden saa gjorde. „Nu kommer du," sagde Askeladden, „til at være blind en Stund, indtil Øinene undergaa Forvandling, men efter den Tid bliver du rigtig klarsynt!" Imidlertid maatte nu Askeladden forestaa Husholdningen, medens Stallo var blind. Han tog en fed Saubuk blandt Stallos Faar og slagtede den. Derpaa tog han Stallos gamle Hund og slog den ihjel. Om Kvelden kogte han fedt Faarekjød til sig i den ene Gryde, men i den anden kogte han Hundekjød for Stallos Regning, og da det var færdigt, øste han Hundekjødet op i et Traug til Stallo, medens han selv satte sig til at spise af det fede Faarekjødet. Nu hørte Stallo, at Askeladden spiste baade med god Smag og Behag af sit Maaltid, medens hans egne Tænder knapt vilde bide paa det seige Hundekjødet. „Hør, Gutten min," sagde Stallo til Askeladden, „koktes tun njalbme fal snjaiska, ja mun njalbme fal stauka, stauka?" Hvoraf kommer det, at din Mund snasker og smasker, medens min Mund bare knarker? Askeladden fandt paa noget til Svar herpaa, og dermed maatte Stallo lade sig nøie. Imidlertid varede det dog ikke længe, førend Stallo indsaa, at han maatte være bleven narret af Askeladden, eftersom den belovede Klarsynthed al-

deles ikke indfandt sig. Blind var han, og blind blev han. Han spekulerede derfor paa, hvorledes han skulde faa hævne sig og betale Askeladden hans Bedrageri. Til den Ende bad han Askeladden en Dag at gaa ind i Faarehuset for at tælle over Faarene. „Kan gjerne det gjøre,“ sagde Askeladden og gik ind. Men skjønt Stallo var blind, kom han dog strax efter og stillede sig i Døren. „Haa, haa,“ tænkte Stallo, „nu har jeg dig i Fælden, du skal vel ikke slippe ud igjen, uden at jeg faar Kløerne i dig!“ Men Askeladden lod sig ikke saa let forknytte heller. „Nu skal du slippe ud alle Faarene mine,“ sagde Stallo, „men et om Gangen, og min store Saubuk skal du slippe ud aller sidst!“ „Ja, ja,“ sagde Askeladden, „det skal ske!“ Saa lod da Askeladden Faarene slippe ud, et for et, mellem Benene paa Stallo, som stod midt i Døren, men den store Saubukken tog han og slagtede og drog Skindet af den. Da det endelig blev Storbukkens Tur, krøb Askeladden ind i Skindet og gik paa alle Fire ud imellem Stallos Ben. „Aa haa,“ sagde Stallo, „du min prægtige, store Saubuk!“ og klappede den paa Ryggen. Endelig sagde Stallo: „Kom nu selv ud, Gutten min!“ Da raabte Askeladden udenfor: „Jeg er jo alt for længe siden ude jeg!“

28. En Askelad narrer Stallo til at flygte fra Hus og Hjem.

(Fra sv. Lapmark. Efter L. Læstadius.)

En Askelad havde engang forvildet sig og var kommen til en Stallos Bopæl. Stallo beholdt ham hos sig nogen Tid for at gjøde ham. Da han nu syntes,

han var fed nok, sendte han ham en vakker Dag ud i Skoven for at hente et Stegespid. Askeladden gik; men, da han havde en Mistanke om, hvad Stegespiddet skulde bruges til, saa hentede han hjem med sig fra Skoven nogle raa og krogede Vidiegrene. „Det duer ikke,“ sagde Stallo, „hent bedre Spid!“ Askeladden gik, men kom atter tilbage med nogle krogede Vidiekviste. „Findes ikke bedre i Skoven?“ spørger Stallo. „Nei, siger Askeladden, „jeg kan ingen bedre finde!“ „Saa faar jeg gaa selv,“ siger Stallo. Medens Stallo lager sig til at gaa, spørger Askeladden: „Agjam, agjam, maste don ænemusat balak?“ Kjære Bedstefar, hvad er du mest bange for? „Sjuda guolest!“ For Hvæsfisken![1] svarer Stallo. Medens Stallo var i Skoven for at hugge sig et Stegespid, tog Askeladden og kastede de raa Vidiekvistene paa Ilden. Derpaa tog han og snoede sammen nogle sorte Uldtraade og bandt dem om Stallos Sølvsæk. Vidiekvistene, som laa paa Ilden, begyndte snart at syde og hvæse, som om det var et helt Ormebøle. Da nu Stallo kom hjem fra Skoven, siger Askeladden: „Agjam, agjam, gula sjuda guole!“ Bedstefar, Bedstefar, hør paa Hvæsfisken! Stallo lyttede, og, da han hørte Sydingen af de raa Vidiekvistene paa Ilden, blev han saa forskrækket, at han troede, at hele Huset var fuldt af Orme. Han sprang strax op og greb efter Sølvsækken for at begive sig paa Flugt. Men i det Samme raabte Askeladden: „Bedstefar, se, se, Ormene har bidt sig fast i Sølvsækken din!“ Idet Stallo kastede Øinene paa Sølvsækken og fik se de sorte Uldtraade, som Askeladden havde knyttet fast i den, troede han, det

[1] Med „Hvæsfisken“ menes Ormen, og Stallo fremstilles altid som meget bange for denne.

var Orme, som kravlede op af den. Han var ikke sen med at slænge Sækken fra sig, sprang paa Dør og raabte: „Nu hopper jeg fra Aas til Aas!“ Saaledes frelste Askeladden sit Liv og blev Eier af alt Stallos Sølv og Gods.

29. Fogden i Vadsø, som gjorde sig til en Stallo.

(Fra Varanger.)

For mange Aar siden levede der en Foged paa Vadsø, som skulde være gruelig stærk og saa rask tilbens, at Ingen kunde naa ham. Men paa samme Tid levede der ogsaa en Fjeldlap, som iblandt sine Folk ligeledes havde Ord for at være baade stærk og rask, og Lappen hed Andras Bæive.[1] Fogden havde hørt megen Tale om denne Andras, og, da han nu engang

[1] Saavel i svensk som finsk Lapmarken fortælles der Sagn om en berømt Lappefamilie, der havde Navnet Bæive, (ↄ: Sol), eller Päiviä. Stamfaderen Peder Päiviä boede i Nærheden af Enare-Søen og skal have havt tre Sønner, Vuolab, Issak og Jouhan, der vare de stærkeste Kjæmper og flinkeste Bueskyttere. De vare ogsaa berømte for sin Dygtighed til at fange Vildren i dertil indrettede milelange Indhegninger paa Høifjeldene, en Fangstmaade, der beskrives af Joh. Tornäus, Pag. 49. Den ældste og stærkeste af Brødrene, Vuolab, kom engaag i Kamp med en Stallo. Kampen begyndte, som sædvanligt, med at løfte Stene. Stallo kom tilkort i denne Kamp og rømte til Ishavet, men Vuolab forfulgte ham. Stallo hoppede over Neidenelven, men Vuolab hoppede efter, indhentede og dræbte ham og vendte derpaa tilbage med rigt Bytte i Sølv. Vuolab kunde i Spranget indhente en Vildren og en Ulv. Med bare Hænder dræbte han engang en Bjørn. (Se „En Sommer i Finmarken, Russ. Lapl. og Nordkarelen“, P. 66.)

kom til Vadsø, begyndte Fogden at egge ham til paa forskjellige Maader at vise sin Styrke, blandt Andet opfordrede han ham til at prøve paa at hoppe over en otteaaret Baad, som just var hvælvet op paa Stranden og tjærebredt. Andras var villig til at prøve sig, naar Fogden ogsaa vilde prøve. Saa indgik de da et Væddemaal om en hel Del Gods. Den, der hoppede saa høit over Ottæringen, at Kuftebræmmerne hans ikke kom nær Kjølen, han skulde være den Vindende. Først hoppede Andras Bæive, og Kuftebræmmerne hans kom slet ikke nær Kjølen. Saa hoppede Fogden, men det var ikke frit for, at han strøg lidt an imod Kjølen. Da spyttede Andras og sagde: „Du kom nok tilkort dengang, Fogd, du har faaet Tjære paa Kuftebræmmerne dine!“ Fogden blev vred og truede med: „Du skal nok faa bruge Benene dine endnu en Gang, Andras Bæive!“ Imidlertid saa skiltes de nu ad dengang for det Første. Næste Vaar flyttede Andras med sine Rensdyr til en Fjord paa Vestsiden af Vadsø, som hedder Bieccavuodna eller Persfjord. Fogden var vidende herom, og, da Andras vel var kommen til Persfjord, gjorde Fogden sig til Stallo[1], tog sin Søn og sin Hund med sig og roede afsted til Persfjord. Da Fogden kom ind i Fjorden, saa han Andras gaa og spadsere i Nærheden af Søen. Saa forvandlede Fogden sig til et Vragstykke af et Skib, og, da Andras saa Vragstykket drive ind imod Stranden, steg han ned i Fjæren for nøiere at undersøge, hvad

[1] Efter Folketroen kunde enhver Troldkarl eller Enhver, der var noget indviet i Trolddomskunster, gjøre sig til en Stallo ved at frasige sig sin Daabspagt. Man vaskede sit Ansigt og Hoved og frasagde sig Daaben og Korset; saa blev man til en Stallo og kunde som saadan tilføie Menneskeheden allehaande Ondt.

det var. Men, medens han stod der og saa paa Vragstykket, som drev nærmere og nærmere ind imod Stranden, blev han pludselig ganske fælen, og der kom en slig besynderlig Angest over ham, at han løb sin Vei opover fra Stranden, saa fort han kunde. I det Samme, han løb afsted, plystrede det, saaledes som Stallo pleier at plystre. Andras indsaa nu, at det maatte være Vadsøfogden, som havde gjort sig til Stallo og var efter ham. Det randt ham nu ogsaa i Hu, at Fogden havde truet ham med de Ord: „Du skal nok faa bruge Benene dine endnu en Gang, Andras Bæive!“ Andras, som nu heller ikke var uvidende i Trolddomskunsten, ønskede sig da en Vildrenoxes Fødder. Dem fik han, og med dem løb han et godt Stykke, førend han standsede for at lytte efter Stallo. Men, idet han standsede, hørte han Stallo plystre et godt Stykke foran sig, og netop i den Retning, hvorhen han løb. Saa ønskede Andras sig Fødderne af en Vildrenkalv; thi, naar en Vildrenkalv er i den Alder, at den første Gang begynder at fælde Haar, da er den saa hurtig i Spranget, at intet vingeløst Dyr kan indhente den. Saa fik han Fødderne af en Vildrenkalv og sprang med dem et godt Stykke. Da han igjen standsede for at lytte, hørte han Stallo plystre langt bag sig. Nu løb Andreas hen paa en Kant, hvor han vidste, at der var to mindre Indsøer og mellem Indsøerne et smalt Sund. Midt i Sundet var der en Sten; men, da Vandet løb ganske stille, og Stenen laa lidt under Vandet, kunde Ingen se den. Men Andras vidste nøiagtigt, hvor den laa, løb derhen, hoppede ud paa Stenen og fra den over paa den anden Side af Sundet. Saa løb han endnu et Stykke, indtil han var kommen midt for den ene af Indsøerne. Der begyndte han saa at

huje og raabe, forat Stallo skulde høre, hvor han var. Stallo hørte det ogsaa og løb efter Lyden. Da han kom frem til den modsatte Bred, ligeoverfor Andras, raabte Andras til ham: „Hop nu du ogsaa over her, hvor jeg har hoppet!“ „Jeg orker ikke at hoppe over her!“ svarede Stallo. „Aa, tvi for Skam,“ raabte Andras, „orker ikke du at hoppe der, hvor enhver Stakkar af en Lap kan hoppe!“ Da blev Stallo sint og hoppede til, men dumpede ned midt i Indsøen. Nu skulde Andras til at skyde ham ihjel, medens han svømmede tillands. I gamle Dage brugte Lapperne Buer, og Pilespidsen var et Lommenæb. Da Andras skjød første Gang, hoppede Stallo saa høit i Veiret, at Pilen fløi imellem Benene hans. Saa sigtede Andras midt paa Panden og skjød anden Gang, men Stallo hoppede igjen saa høit, at Pilen gik imellem Benene. Tredie Gang holdt Andras i øverste Kanten af Skallen og traf Stallo i Underlivet. Han naaede dog ind til Stranden, men var næsten aldeles kvit med det Samme, og døende sagde han til Andras: „Du skal love at begrave mig sømmeligt, og, naar du det har gjort, kan du drage hen i Persfjorden til min Baad og tage mit Gods, og Hunden kan du dræbe, men min Søn skal du ikke dræbe, Andras!“

Andras begravede Stallo, saaledes som han havde begjæret, og Hunden slog han ihjel; thi Stallohunden er slig, at, naar den faar slikke sin Herres Blod, levner Stallo op igjen. Derfor har Stallo altid Hunden med sig. Andras tog først alt Godset, som fandtes i Baaden, derpaa tog han Aarene bort og stødte saa Baaden med Gutten tilhavs, saa den drev afsted for Vind og Veir. Saa løb han hjem igjen, og, da han kom ind i Gammen, kastede han sig ned paa sit Leie og

udbrød: „Aa, jeg er mest kvit!“ Andras havde en Broder. Da Andras vel var falden i Søvn, gik Broderen udenfor, tog et Vedtræ og slog et haardt Slag i Væggen ligefor Andras's Hoved. Andras for op i Søvne og raabte: „Aa, jeg skjønner det nok!“ — Han tænkte, at Stallo var paa Færde igjen. Men i det Samme udbrød Broderen udenfor: „Nu skjønner jeg det ogsaa!“ „Naa,“ svarede Andras, „siden du skjønner, hvordan det hænger sammen, saa faar du vel faa Halvparten med mig af det Gods, som jeg har vundet idag!“

---

30. Stallobruden.

(Fra Ibestad.)

Der var engang en Stallo, som friede til en Lappepige. Pigens Fader turde for det Første ikke andet end love, at Stallo skulde faa hende, og takke til for den Ære, som vistes ham. Men med sig selv tænkte han, at det nok ikke skulde blive noget af. Kommer Tid, kommer Raad, mente han. Imidlertid saa bleve de nu enige om en bestemt Dag, paa hvilken Stallo skulde komme og hente Bruden. Dagen kom, og Stallo kom ogsaa. Imidlertid havde Lappen laget istand en Træblok og trukket Datterens Klæder paa den. En ganske ny Kufte havde han taget, ny Hue, Sølvbælte om Livet, nye Komager (Lappesko) og nye Komagbaand. Da Alt var i Orden stillede han Dukken paa Huk henne i en Krog i Teltet med et „bæitalidne“ eller tæt Slør over Hovedet, saaledes som en lappisk Brud pleier at bære det. Da Stallo kom ind og saa, at Bruden sad henne i Krogen, iført sine bedste Klæder, blev han

meget fornøiet og gik om en Stund udenfor igjen med sin Svigerfader for at tage imod de Rensdyr, som han skulde faa i Medgift. Imidlertid holdt Datteren med en Del forspændte Ren sig skjult bag en Høi tæt ved Teltet. Da nu Stallo havde faaet sine Rensdyr og holdt paa at slagte et af dem til Kveldsmad, lurede Lappen sig hen til Datteren, og afsted gik det nu i flyvende Fart indover Fjeldene. Da Stallo vel havde slagtet Renen, gik han ind igjen til sin „Nanna“ eller Kjæreste. „Naa Nanna?am, min lille Kjæreste,“ sagde Stallo, „sæt nu Gryden paa Ilden!“ Nanna rørte sig ikke. „Aa, Nanna er undselig!“ tænkte Stallo, „jeg faar gjøre det selv!“ Da Gryden havde kogt en Stund, siger han igjen: „Naa, Nanna, nu faar du kløve Marvbenene!“ Nanna rørte sig ikke. „Nanna er undselig, jeg faar gjøre det selv,“ sagde Stallo. Da Kjødet var kogt, siger han igjen: „Nanna, kom nu og øs op Kjødet!“ Men Nanna var fremdeles undselig og rørte sig ikke. „Faar gjøre det selv da!“ tænkte Stallo. Da han havde øst op Kjødet, bad han Nanna komme og spise, men Nanna var fremdeles undselig. Saa spiste han da alene. Da han havde spist, bad han hende om, at hun vilde rede Sengen. „Aa, Nanna, er du saa undselig, saa faar jeg gjøre det selv da!“ „Naa, Nanna, kom nu og læg dig!“ Nei, hun var undselig! „Jeg faar nok selv hente dig da!“ tænkte Stallo og gik hen til Bruden, men hvad fandt han? Da han greb efter sin Nanna, mærkede han, at det var en Træklods. Herover blev han saa arg og sint, at han sprang ud i bare Skjorten og satte efter Lappen over Haug og Hamre. Men det var nu til ingen Nytte. Stygt Veir blev det ogsaa, Snefog og Kulde, og snart begyndte Stallo at fryse saa jammerligt som en Hund. Endelig kom

Maanen op paa Horizonten. Da Stallo saa den, troede han, det var Lappen, som havde gjort op Ild, og satte afsted igjen, alt hvad han orkede. Men nei, han blev træt, førend han kom frem og fik varme sig ved den Ilden. Saa krøb han op i Toppen af en Gran, og der frøs han ihjel. Den Ende fik det.

---

31. Stallo-Brylluppet.

(Fra Ofoten.)

En Stallo kom engang til et Sted, hvor en Lap boede. Lappen havde en Datter, og, da Stallo fik se hende, syntes han saa godt om hende, at han spurgte, om hun vilde blive hans Sønnekone; han havde en voxen Søn, som skulde gifte sig. Pigen svarede Ingenting, men Faderen turde ikke sige Nei; han maatte love, at Datteren skulde blive Stallos Sønnekone. Saa blev de enige om, hvad Tid Brylluppet skulde staa, og Stallo drog sin Vei igjen. Da Tiden kom, sendte Lappen Bud til Stallo, som boede bag et Fjeld, en Dagsreise borte, at han, hans Kone og Søn skulde komme til Bryllups. Lappen havde sendt sine to Sønner afsted med Rensdyr for at hente Stallofamilien og sagt til dem, at de skulde tage Veien nordenom Fjeldet eller paa „Natsiden“ af samme, men, naar de kom frem til Stallos Gaard, og han spurgte dem: „Hvad Vei kom I?“ saa skulde de svare: „Paa Solsiden!“ Nu drømte Stallo samme Nat, at dersom de, som kom for at hente ham til Bryllups, kom paa Natsiden af Fjeldet, saa var det et Forbud paa Ulykke. Da derfor Lappens Sønner paa Stallos Spørgsmaal om, hvad Vei de kom, begge to svarede: „Paa Solsiden!“ saa blev Stallo veltilfreds

og tog vel imod dem. Derpaa lagede han, hans Kone, „Nanna“, og hans Søn, som Brudgom skulde være, sig istand for at følge med tilbage. Bryllupsmad tog de ogsaa med sig, og hele Følget reiste tilbage paa Solsiden af Fjeldet. Imidlertid havde Lappen med sine Folk hugget Hul i Isen paa en Indsø, tæt udenfor sin Bopæl, men Hullet havde de igjen omhyggeligt dækket med Sne. Dernæst havde de laget til flere store Træklubber, og disse havde de ligeledes skjult under Sneen rundt omkring Hullet.

Saa kom Stallo med Kone og Søn kjørende i Følge med Lappens to Sønner, og Brylluppet begyndte. Der blev slagtet to Rensdyr, og to Kjedler bleve satte paa Ilden. Da Kjødet havde kogt længe nok, tog Lappens ældste Søn den ene Kjedel af Ilden, bar den hen i Boašso og satte sig ned med den paa Knæerne. Stallo, som saa dette Vovestykke af Lappens Søn, vilde, at hans egen Søn ikke skulde vise sig mindre haardfør, og sagde derfor til ham: „Tag nu du den anden Kjedel af Ilden og sæt dig med den, ligesom Lappegutten gjorde!“ Nu var Stallos Søn ikke saa vel vant med Sligt som Lappens Søn. Da han havde taget den fulde Kjedel af Ilden og satte sig med den i Boašso, spildte han en Del kogende Sod paa sig, saaledes at det randt ned over Brystet og Maven og lige ned til Underlivet. Stallo, som saa dette, spurgte: „Brændte du dig, Gutten min?“ „Aa, ikke saa farligt!“ svarede Sønnen. Saa satte de sig til at spise; men Stallos Søn orkede ikke at tage for sig. Han havde brændt sig værre, end Nogen troede. Han forlod Selskabet, gik hen i Lappens Stabur og lagde sig ned der og jamrede sig. Kjæresten gik efter ham og satte sig ved Siden af ham. Da han ikke kom ind

igjen, begyndte Stallo at blive ængstelig og sagde: „Kanske Gutten har brændt sig slemt!“ Saa gik han selv hen til Staburet for at høre, hvordan det stod til. „Naa, hvordan er det med Gutten?“ spurgte han Lappepigen, som sad i Døren. „Aa, han sover nu!“ svarede hun. Heraf skjønte hendes Fader, som ogsaa var fulgt med, at det var forbi med Gutten, men Stallo mærkede ikke Uraad. Da de nu havde spist og drukket, spurgte de Stallo, om han ikke havde Lyst til at gaa med dem ned paa Isen for at more sig med forskjellige Lege, som Lapperne pleie at bruge. Jo, dertil var Stallo villig. Efter en Stund fik de Stallo til at lege den Leg, som Lapperne sig imellem kalde „stallostallat“, ɔ: lege Stallo eller Blindebuk. En Lappehue drages ned over Øinene paa en af Selskabet, saa han Ingenting kan se. Derpaa springer man rundt omkring ham og napper ham i Klæderne. Han paa sin Side ser til at faa Tag i, hvem han kan. Saa blev det engang ogsaa Stallos Tur at være Blindebuk. Da han fik fat i den Første, klappede han ham med Haanden ned over Ansigtet og sagde: „Simme sammas, du skal være Frokosten min i Morgen!“ Saa fik han fat i En til: „Simme sammas, dig skal jeg have til Middagsmad i Morgen.“ Saa fik han fat i den Tredie: „Simme sammas,“ sagde Stallo igjen, „nu har jeg faaet En til Kveldsmad ogsaa!“ Saa løb de igjen omkring, raabte, lo og morede sig. Stallo sprang efter dem, men bedst som det var, løb han lige i Hullet i Isen. I samme Øieblik vare Lapperne færdige med Kniplerne til at dænge ham i Hovedet, alt hvad de orkede. Stallo skreg og raabte paa „Nanna“ eller Kjærringen, at hun skulde komme ham tilhjælp. Men, medens dette foregik nede paa Isen, sad Lappekjærringerne oppe i Teltet

og beskjæftigede Stallokjærringen paa en anden Vis. De havde faaet hende til at lægge sit Hoved i Skjødet paa en Lappekvinde, og, medens denne lyskede hende, løste andre op hendes lange Haarfletninger og bandt Haartotterne fast i Telttræerne. Derpaa lod de, som de høilig beundrede alle de forskjellige Sager, som hun havde hængende i sit Bælte, og derunder fik de fat i hendes ruovdebocce eller Jernrør, hvormed hun suger Liv og Blod af Folk. Dette listede de sig til at faa løst af Bæltet og putte i Ilden, saa det blev gloende hedt. Pludselig hørte Stallokjærringen sin Mands Stemme nede paa Isen og spurgte Lappekvinderne: „Hissogos dobbe læ vai hasso?“ Hvad er paa Færde, Spøg eller Slagsmaal? „Hisso!“ svarede Lappekvinderne, — det er bare Spøg! — Saa lagde hun sig til Ro igjen i Lappekvindens Skjød og lod sit Hoved fremdeles lyske. Men pludselig hørte hun igjen ganske tydeligt, at Stallo raabte: „Nanna, Nanna buvte ruovdebocce!“ Nanna, Nanna, kom med Jernrøret! Nu kunde hun ikke være i Tvivl længer. Stallo maatte være i Livsfare. Forfærdet herover, sprang hun op og mærkede i sin Skræk ikke engang noget til, at hun sled af Haartotterne, som vare bundne fast i Telttræerne. Hun bare rumsterede og ledte omkring sig efter Jernrøret, der skulde hænge blandt de andre Sager, som hun havde i sit Bælte. Men borte var det. „Hvor er Jernrøret mit? Hvem har taget mit Jernrør?“ spurgte hun Kvinderne. De pegte paa Ilden og sagde: „Der ligger det i Ilden!“ Hun hen og greb det gløddende Jernrør[1] og satte det for Munden, men, istedetfor

[1] Maaske Fortællingen om dette ildsprudende Jernrør, som Stallo bruger, kan være en dunkel Erindring om det første Syn af Virkningen af Ildvaaben.

Menneskeblod, sugede hun i sig Aske, Ild og Gløder, saaat hendes Indvolde forbrændte, og dermed saa segnede hun død omkuld. I samme Stund knuste de Stallos Hoved med Klubbeslag nede paa Isen. Den Ende fik det Bryllup.

32. En Stallo bliver narret ved Bæverfangsten.

(Fra sv. Lapmark. Efter L. Læstadius.)

En Stallo havde sat ud Garn for at fange Bæver. Et Stykke derfra havde han gjort op Ild i Skoven samt klædt af sig og lagt sig til Hvile. For nu at kunne vide, naar der kom Bæver i Garnet og for strax at kunne springe derhen og faa Tag i den, førend den gnavede sig løs, saa havde han fæstet et Snøre i Garnet, og i den anden Ende af Snøret, lige ved Nyingen, hvor han laa, havde han fæstet en Bjælde. Naar Bjælden begyndte at klinge, vidste han, at der var Bæver i Garnet, og, selv om han sovnede ind, vilde han blive vækket af Bjældeklangen. Men nu havde en Lap seet denne Tilstelling, og, da Alt var i Orden, og Stallo havde lagt sig, gik Lappen hen og rykkede i Snøret. Stallo skyndte sig hen til Garnet, men fandt Ingenting. Imidlertid havde Lappen skyndt sig hen og kastet alle hans Klæder paa Ilden. Da Stallo kom tilbage, fandt han alle sine Klæder opbrændte og harmede sig over, at han skulde have faret frem i slig Braaske, at han havde revet Klæderne hen i Ilden. Han satte sig imidlertid ned og varmede sig. Saa ringede det atter i Bjælden. Stallo afsted til Garnet, men ikke var der mere Bæver denne Gang end første Gang. Det værste var, at Ilden var aldeles udslukket, da han kom tilbage.

Nu begyndte Stallo at fryse jammerligt, og i denne Knibe tog han det Parti at gaa til Maanen, som lyste over Horizonten. „Se, Fader, din Søn fryser!“ raabte han, idet han strakte Hænderne op imod Maanen. Men det hjalp nu ikke, han frøs alligevel ihjel.

33. To Lappepiger gifte sig med Stallo.

(Fra sv. Lapmark. Efter L. Læstadius.)

To Lappepiger havde giftet sig med to Brødre af Stalloslægten. Den ene af disse Stallohustruer havde faaet Barn, den anden havde intet. Efter et Par Aars Forløb tænkte Stalloerne paa at æde op sine Hustruer. Den ene af Brødrene siger derfor en Dag til den anden. „Kåsses ton, vieljam, tun stainak-ronoha?“ Naar tænker du, min Broder, at æde op din Gjeldsimle? eller den Hustru, som ingen Børn fik. Den anden Broder svarede: „De mon, dego ton miessealtoha!“ Naar du æder op din Simle med Kalv, skal jeg ogsaa æde op min Gjeldsimle!

Denne forblommede Tale synes imidlertid Hustruerne at have forstaaet. Ialfald flygtede den børnløse sin Vei og vilde ogsaa, at den anden skulde gjøre det Samme, men hun svarede, at hun ikke nænnede at forlade sit Barn. Nu gav den Stallo, hvis Hustru havde rømt, sig til at forfølge hende. Sin Hund tog han med sig, forat den skulde veire hendes Spor. Da Hustruen mærkede, at Stallo, hendes kjære Mand, begyndte at naa ind paa hende, kløv hun op i et stort Træ. Men Hunden, som løb efter Sporet, standsede under Træet og gjøede paa hende som paa en Ikorn.

Det var derfor ikke vanskeligt for Stallo at faa Øie paa hende. Han hidsede Hunden paa hende og sagde: „Hoc, hoc, pænnam, buoidè bitta balkkan!“ Hus, hus, Hunden min, en Fedtklump skal du faa i Løn! Nu tog Stallo sin Øxe og begyndte at hugge ned Træet. I denne Nød gav Lappekvinden sig til at raabe: „Påtet pædnagatjak, kæita i le·attje, edne pakka liema tjuokkat vaddam!“ Kommer, smaa Hunde, som Far og Mor aldrig have givet varmt Sod at lefse! (ɔ: drikke med Tungen). Da kom Bjørne, Ulve, Gauper, Ræve og alle Slags Dyr fra Skoven og sønderrev Stallo og hans Hund. Det var altsaa lidt Troldskab, som dengang frelste Lappekvinden fra Stallos Tænder.

---

34. Stallo-vagge, Stallo-Dalen.

(Fra Lyngen. Meddelt.)

I Lyngens Præstegjæld ligger der en Dal, omtrent en Mil indenfor Markedspladsen Skibotn, paa den vestre Side af Storfjorden. Opsidderne paa Gaarden Storeng skal i gamle Dage, førend denne Dal blev beboet, have havt Græsgange der for sin Buskap. En Dag, da en ung, vakker Lappepige vogtede Kreaturene i Dalen, kom der en Stallo og beilede til hende, og, da hun ikke strax sagde Ja, truede han med at bortføre hende med Magt. For svag til at sætte sig til Modværge, havde hun intet andet Raad end at love ham baade Haand og Hjerte, men haabede dog endnu at skulle kunne blive reddet ved en eller anden List, naar Tid og Leilighed kom. Hun tiggede nu Stallo saa længe, at hun fik Lov til at gaa hjem for, som hun foregav, at hente noget af sit uundværlige Tøi og sine Stads-

klæder. Men Stallo truede med at dræbe alle Kreaturene, dersom hun ikke kom tilbage saa snart som muligt. Da hun kom hjem, blev der stor Bestyrtelse og Skræk paa Gaarden; thi, hvis hun reiste afsted, frygtede de for aldrig mere at faa hende at se, og, sveg hun sit Løfte til Stallo, vilde Lapperne miste Hjorden, der udgjorde deres eneste Eiendom. Pigen tog da Mod til sig, og, stolende paa sin udtænkte List, vilde hun, som en anden Judit, vove sit Liv for sin kjære Hjord. Hun pakkede da sammen en Bylt Klæder, tog paa sig den smukkeste Kufte og spændte det smukkest broderede Bælte om sin smale Midie. Derpaa hængte hun Sax, Kniv og Sytøi i Bæltet, udsmykkede sin Hue med de mest brogede Baand, tog nyt Sennegræs og stoppede i sine bedste Komager og endelig et stort Nøste af Seilgarntraad i Lommen. Saa vandrede hun da afsted op igjennem Dalen til det Sted, hvor hendes barske Frier ventede paa hende med Utaalmodighed. Glad over at se sin smukke Kjæreste igjen, rakte Stallo hende sin høire Haand og vandrede opad den med tyk Skov bevoxede Dal. Hun lod strax Garnnøstet falde paa Marken og trak Traaden efter sig. Paa Stallos Forundring herover foregav hun, at hun derved fik Snuren af Traaden. Da hun antog, at Garnnøstet var udrullet, slap hun Traaden, uden at hendes Tilbeder mærkede Uraad. Nu begyndte hun at flække Næver af et og andet Birketræ, efterhvert som de gik opover Dalen, og paa Stallos Spørgsmaal om, hvad det skulde være godt for, svarede hun, at hun vilde have Næveren til at gjøre op Ild med, naar de skulde hvile og holde Maaltid. Endelig kom de til en skovløs Slette, hvor Stallo standsede og satte sig. Pigen gjorde strax op Ild med Næveren, bar Tørved sammen og lagde den

paa Ilden. Efterat de havde spist, overøste Stallo hende med Kjærtegn og viste sig saa glad i sin unge Brud, at hans Barskhed forvandledes til øm Elskov. Han bønfaldt hende om at hvile sig i hans Arme, men med kvindelig Undseelse undslog hun sig herfor, medens Ilden endnu brændte, men lovede, at, naar den var ganske udbrændt, skulde hun føie ham i alle hans Ønsker, da han var saa særdeles god imod hende. Stolende paa sin Styrke og henreven af Kjærlighed, lagde han sit Hoved i hendes Skjød og bad, at hun der skulde anstille Jagt efter Vildt.

Efter Aftale havde imidlertid hendes Husbond, fulgt af flere af Naboerne, gaaet paa Spor efter Stallo. Veiledede af Seilgarntraaden og de mærkede Birketræer, fandt de snart frem til de Forelskedes Opholdssted og nærmede sig uformærket saa nær, at de kunde iagttage den unge Piges Vink. Saasnart hun mærkede paa Stallos tunge Aandedræt, at han var falden i dyb Søvn, vinkede hun ad dem. Hemmeligt listede de sig frem og gav Stallo, som laa næsegrus med Hovedet i Pigens Skjød, et saa vældigt Hug lige i Ryggen, at det blev hans Bane.

Hans store Kjæmpekrop lagde de indunder en stor Sten og kastede derpaa en Stenrøs baade over ham og Stenen. Lapperne vil vide, at man engang for mange Aar siden har gravet op i Stenrøsen og da fundet Menneskeben der af usædvanlig Størrelse. Stenen kaldes endnu Stallo-gæđge, (Stallo-Sten), og Dalen af Lapperne Stallo-vagge, (Stallo-Dal), af Nordmændene Skogspeiderdal. (Se „Ethnografisk Kart over Finmarken“ af I. A. Friis, Plade 4.).

---

35. Stallo og Rigepaal.

(Fra Lyngen. Meddelt.)

En Stallo kom paa sine Streiftog engang nedover Nordnæsfjeldet, paa østre Side af Storfjorden, i Lyngen, men blev itide opdaget af Beboerne paa Nordnæsgaarden, saaledes at de kunde tage Flugten og føre med sig alle de Baade, som fandtes ved Stranden. Stallo havde saaledes ingen Farkost at sætte over Fjorden med, men i Mangel af Baad gjorde han sig en Flaade af Tømmerstokke og lagde paa denne i Vei med at ro over Fjorden. Da Beboerne paa vestre Side saa ham komme roende, bleve de helt forskrækkede, men en Mand paa Gaarden Øxvig ved Navn Paal, som for sin Rigdom havde faaet Navnet Rigepaal, vovede sig til at reise ham imøde. Han tog Fiskeredskaber med sig i Baaden og roede i Begyndelsen omkring, som om han fiskede efter Sei. Da Stallo nærmede sig Landet lige overfor Karnæs Gaard, tilraabte Rigepaal ham og spurgte, hvor han agtede sig hen og i hvad Ærinde. Stallo svarede ved at spørge igjen, om han vidste, hvor Rigepaal boede. „Jo,“ svarede Rigepaal, det vidste han godt. „Men hvad vil du ham?“ „Jeg vil prøve Styrke med ham!“ svarede Stallo. „Dersom jeg overvinder ham, skal hans Rigdom tilhøre mig. Dersom han vinder, faar han alt det Sølv, jeg har.“ „Det vil vorde dig en let Sag at overvinde ham,“ mælede Rigepaal, „thi han er mere rig end stærk.“ Glad herover, bad Stallo nu Fiskeren om at vise ham det Sted, hvor Rigepaal boede. Solen stod netop midt indover Fjorden. „Der lige under Soløiet!“ svarede Rigepaal. Da Solen stod Stallo lige i Øinene, havde han ondt for at se Land og maatte skygge

med Hænderne for at kunne opdage Stedet. Dette mærkede Paal, tog hurtigt sin Bue op og skjød Stallo en Pil igjennem Skuldrene. Han bemægtigede sig derpaa Stallos Bælte og alle de kostbare Sølvsager, som hang deri. Stallos afsjælede Legeme bragte han hen til Skogholmen og lagde det indunder en fremstaaende Helle samt dækkede det derpaa med en Stenrøs. Ogsaa her paastaa Lapperne, at deres Forfædre have fundet Menneskeben. Gaarden, hvorpaa Rigepaal boede, kaldes endnu Paalspladsen.

IV.

Čuđek og Karjelak.

En langt sikrere historisk Grundvold end de foregaaende Stallo-Eventyr har Lappernes Beretninger eller Sagn om Čuđek og Karjelak eller Garjelak. Ved disse Navne fæstede man ikke, som ved Jetanas og Stallo, Begrebet om et fremmed og overnaturligt stort Væsen, men Tschuderne og Karelerne vare almindelige Mennesker, som Lapperne selv. Čuđek er Pluralis af Čutte, der nu i Lappisk har faaet den almindelige Betydning „Fiende“; men oprindelig var dette Ord Navnet paa et finsk Folkefærd, med hvilket Lapperne rimeligvis have ligget i Feide, endnu førend de fordreves fra det mellemste og nordlige Finland. Levninger af dette finske Folkefærd, Tschuderne, findes endnu i Guvernementerne Novgorod og Olonetz samt paa Grænsen af Ingermanland og Estland. Tidligere vare de især udbredte i Guvernementet Olonetz eller boede rundt om den sydlige Strand af Hvidehavet, og, førend Karelerne trængte ind mellem Tschuderne og Lapperne,

vare disse Naboer. Karelerne, der paa Lappisk kaldes Garjelak eller Karjelak, fortsatte under sin Fremtrængen de gamle Tschuders Røverier og arvede deres Navn eller kaldtes af Lapperne Garjel-Čuđek. Senere kom ogsaa Russerne og røvede iblandt Lapperne. Čutte, der havde faaet den almindelige Betydning Fiende, gik da ogsaa over paa dem, og de benævnes derfor Ruošša-Čuđek. At de gamle Tschuder have gjort Streiftog over Hvidehavet til det nuværende russiske Lapland, er sandsynligt paa Grund af, at man iblandt Lapperne paa Kola-Halvøen især finder talrige Sagn om dem. Om de ogsaa have streifet indover i finsk Lapmarken og norsk Finmarken, er uvist. Vistnok skulde man tro dette af flere Stedsnavne. Saaledes er der et høit Fjeld, ikke langt nordenfor Enare Kirke, som den Dag idag kaldes Čuđi varre, og „som skal have faaet sit Navn deraf, at Tschuderne i fordums Tid skal have opholdt sig der og derfra bespeidet det omkringliggende Land“. I Torneå Lapmark, fortæller L. Læstadius, findes der en Dal, som kaldes Čuđi korsa, Tschude-Dalen. Ligesaa kaldes Kistrand i norsk Finmarken Čuđi giedde, som paa Norsk i Almindelighed pleier at oversættes med „Russemark“. Da nemlig baade Karelerne og Russerne arvede Navnet Čuđek, saa kan Stedsnavnene ligesaa godt hidrøre fra Sammenstød med Røverhorder af disse Nationer. Med disse omstreifende Flokke af Tschuder og Kareler har Lapperne bestaaet ordentlige Feider, tildels i samlede, større Masser. Med Jetanas og Stallo var det derimod næsten altid Tvekampe. Den Tid, da Lapperne især vare udsatte for Plyndringer af disse Røverhorder østenfra, kaldes endnu Čuđi aigge eller vainoi aigge,[1] Tschude-Tiden eller Ufredstiden. De maatte

[1] Voina, russ. Krig.

skjule sig i Jordhuler for at undgaa Opdagelse. Af saadanne Huler findes der flere i Finmarken. Røgen blev gjennem en lang, smal Gang ledet langt bort for ikke at røbe Beboerne.

„I syv Aar,“ hedder det, „gjorde Karelerne 178 Indfald i Finmarken, hvilke fulgte saa hyppigt paa hverandre, at et gammelt Sagn fortæller, at der mellem hvert ikke var længere Tid, end at man kunde faa en Renkjødsuppe kogt, og at kun 1 Mand blev levende i Alten og 1 i Varanger.“[1] Intet Under derfor, at disse Overfald har gjort den Epoke i Lappernes Historie, at de fra samme af begyndte en ny Tidsregning.

---

36. Tschude-Sagn fra Jokonga i russisk Lapland.

(Meddelt paa Lappisk ved D. E. D. Europäus.)

Der levede fordum en Mand. Der fødtes ham en Datter, og der fødtes ham en Søn. Saa levede han en Tid. En Dag lagede han sig til at drage ud i Marken. Da han var færdig at drage afsted, sagde han til Sønnen og Datteren:

„Gaa ind og sig til Eders Moder, at hun ikke maa bære Fliser ud og kaste dem i Elven, medens jeg er borte!“ Tiden, da dette foregik, var Čuđi aigge eller vainoi aigge, Tschude-Tiden eller Ufredstiden. Saa reiste han afsted. Men enten nu Børnene sagde til Moderen, eller ikke sagde, hvad deres Fader havde paalagt dem, saa hændte det, at Moderen kort Tid efter tog et helt Fang fuldt af Fliser, bar dem ud

[1] Lapperne og den lapske Mission, ved I. Vahl.

og kastede dem i Elven. Saa gik hun ind igjen og tænkte ikke paa nogen Fare. Børnene legede ved Strandbredden. Men langt nede ved Elven havde der leiret sig en Flok Tschuder. En af disse gik til Elven efter Vand og blev var, at der kom Fliser rækende ned med Strømmen.

„Der findes Folk længer oppe ved Elven!“ siger han, idet han kom op igjen til Ildstedet.

„Hvoraf ved du det?“

„Der kommer Fliser drivende ned med Strømmen!“ Saa brød de op og vandrede opover langs Elvebredden. De vandrede og vandrede, indtil de kom did, hvor Lappehytten stod. Børnene legede endnu ved Stranden. En af Tschuderne gik hen til Børnene:

„Hvad bestille I her, Smaabørn!“ Gutten og Pigen bleve bange. De tog tilbens og kom løbende ind til sin Moder og raabte:

„Anna, anna, narod puedi!“ Mor, Mor, der kommer Folk! Kjærringen gik ud og hilste paa dem.

„Vær saa god, Fremmede, at komme ind i Gammen!“ Saa satte hun Kjedelen paa, kogte Mad og bad dem spise:

„Vær saa god at spise, Fremmede, forsmaa ikke, om I har Lyst!“

„Er Husbonden hjemme, eller er han borte?“ spurgte Tschuderne.

„Han kommer strax!“ svarede Kjærringen. Børnene vare igjen gaaede ud og legede udenfor Døren. Saa kom Husbonden fra Marken. Gutten løb ham imøde og sagde:

„Far, hvad er det for Folk, som ere komne?“

„Folk!“ udbrød Faderen forfærdet, „har Mor kastet Fliser i Elven?“

„Ja, Mor bar Fliser ud og kastede dem i Elven!“

„Naa, hvad hun har gjort, det har hun gjort!“ sagde Manden. Dermed gik han ogsaa selv ind i Gammen og hilste paa de Fremmede:

„Velkommen, Fremmede, hvorfor spise I ikke? Kom og spis, mine Gjæster, forsmaa ikke, om I har Lyst!“ Saa satte han sig selv til at spise, og saa spiste de ogsaa. Da de havde spist, skulde de lægge sig til at sove. Men, før de lagde sig, tog de Manden og bandt ham fast til Dørtærskelen. Derpaa lagde de sig og sovnede. Da de havde sovet en Stund, vaagnede en af dem, den største af Tschuderne, og sagde til Manden:

„Naa, min Mand, har du sovet godt, og hvad har du drømt?“

„Kjære Far,“ sagde Manden, „hvorledes skulde jeg kunne have behagelige Drømme, som ligger her bunden? Men du, Far, som har sovet ved min Hustrues Side, hvad drømte du?“

„Aa jeg, jeg drømte, at der kom otte Ravne og hakkede Øinene ud paa mig! Hvad drømte saa du?“

„Jeg drømte,“ svarede Manden, „at en Ravn hakkede Øinene ud paa otte Ravne!“

„Aa Snak,“ sagde Tschuden, „den ene Ravn hakker ikke Øinene ud paa den anden!“ Saa lagde han sig til at sove igjen. Da han vel var sovnet, strakte Manden sig saa langt frem, at han fik Tag i en Sabel, som Tschuderne havde lagt fra sig. Med den skar han over sine Baand, reiste sig op og huggede Hovedet af den ene Tschude efter den anden, indtil han var færdig med dem allesammen. Derpaa løste han af dem Pengebælterne, og saa bar han dem ned til Stranden og kastede dem i Elven. Saa gik han tilbage og begyndte at tælje til nogle lange Træpinder.

„Hvad tæljer du paa, Far?“ spurgte Gutten.

„Pinder til at spile ud et gammelt Simleskind og et Aarskalveskind!“ sagde Faderen.

„Nei Far,“ sagde Gutten, „det er ikke sandt, du narrer mig!“

„Jeg narrer dig ikke,“ sagde Faderen, „gaa ind og bed din Moder komme ud til mig!“ Da hun kom ud, tog Manden og spilede Kjærringen fast til Væggen af Gammen. Derpaa greb han Datteren ved Haanden, men slap hende igjen og gik frem og tilbage, ligesom uvis om, hvad han skulde gjøre. Saa greb han igjen Datteren og spilede ogsaa hende fast til Væggen:

„Der, hvor din Moder er, kan du ogsaa være!“ Gutten tudede og græd.

„Aa, græd ikke du,“ sagde Faderen, „du skal faa blive med mig!“ Saa gik han ind og satte sig til at spise, og, da han havde spist, stod han op og gik ned til Stranden. Der tog han Baaden og roede over til den anden Side. Saa trak han Baaden paa Land og vandrede afsted med Gutten. De vandrede og vandrede, indtil de kom til Landsbyen, og der levede de siden.

---

37. Tschude-Sagn fra Jokonga i russ. Lapland.

(Meddelt af D. E. D. Europäus.)

Der levede engang en Mand med sin Hustru. De fik en Søn, de fik to Sønner, de fik tre Sønner; til Slutning fik de ogsaa en Datter. Saa levede de en Tidlang med sine Børn. En Dag drog Sønnerne paa Jagt. Faderen blev igjen hjemme og anede ikke, at der kunde være nogen Fare paa Færde. Men hvad sker? Kort efter hørte han, at der kom Folk. Hun-

dene gjøede. Manden sprang ud og ser til sin Skræk, at det er Tschuder. Naa, her var intet Andet at gjøre, end at vise sig forekommende og gjæstfri. Han sagde derfor:

„Vær saa god, Fremmede, at komme ind i Gammen og hvile Eder!“ De krøb ind i Gammen.

„Sætter Eder, I Reisende, sætter Eder!“ Til Hustruen sagde han:

„Løb, Hustru, til Staburet og hent Mad til de Fremmede!“ Husfruen løb, men Manden fik i det Samme Anledning til at hviske Noget til hende, som gjorde, at hun ikke kom tilbage igjen. Derpaa siger han til sin Datter:

„Løb, min Datter, løb til Staburet og hjælp din Moder!“ Hun gik ogsaa, men heller ikke hun kom tilbage. Saaledes var Manden alene igjen med sine Gjæster, og saa siger han til dem:

„Venter lidt, mine Gjæster, jeg maa nok selv løbe til Staburet for at hente Maden!“ Men, idet han gik ud, stængte han Døren til udenfra. Derpaa tog han et langt Spyd og krøb op paa Taget af Gammen og kigede ned igjennem Røghullet for at se, hvad de tog sig til. Det lod til, at de strax havde mærket hans List, og de raabte derfor ud til ham:

„Ah, du gamle Ræv, du har bedraget os, men, lukker du ikke strax op, skal du faa smage Kjeppen!“ Derpaa begyndte de at støde og hamre løs paa Døren og Væggene. Men Lappen spildte heller ikke Tiden. Med sit lange Spyd stak han ihjel den ene efter den anden, indtil han havde gjort Ende paa dem allesammen. Derpaa gik han hen til Staburet til Konen og Datteren.

„Naa, Husbond,“ sagde Hustruen, „hvorledes er det gaaet, hvor ere de blevne af?“

„Allesammen, Hustru, Allesammen har jeg dræbt, ikke En er i Live!“ I det Samme kom Sønnerne hjem fra Jagten og vidste om Ingenting.

„Hvorfor bo I i Staburet, hvorfor bo I ikke i Gammen?“

„Gaar, mine Sønner, gaar ind i Gammen og I skulle se et Syn!“ Sønnerne gik hen og aabnede Døren. Hvad saa de? Faderen havde dræbt Tschuder. Saa sprang de tilbage til sin Fader og udbrød:

„Hvor listig du har været, Fader! Hvorledes kunde du faa dræbt dem allesammen, Fader?“

„Naar Døden truer, mine Sønner, saa kommer Klogskaben!“

„Du har gjort et stort Underværk, Fader! Men hvor skal vi gjøre af dem?“

„Drager dem ned til Elven og kaster dem ud i den!“ Saa tog de og drog dem til Elven. Først løste de Pengebælterne af dem, derpaa stak de Hul paa deres Tarmer, og saa kastede de dem allesammen i Elven. Derpaa gik de tilbage til Gammen og levede der, som de før havde levet.

---

38. Sagn om karelske Røverhorder.

1. „Mange Stedsnavne,“ siger Læstadius i sin Journal, 2den Del, Pag. 482, „med dertil knyttede Sagn vidne om Karelernes fiendtlige Streiferier omkring i Luleå Lapmark. Blandt de sidste af dette Slags maa vel det være, som en Arjeplog, Lap, Anders Nielsen Ruonga har fortalt. Paa en Reise, medens vi opholdt os i en Gamme ved Barthurte, fortalte han, at paa et Sted, ikke langt derfra, havde der staaet et Slag mellem

Lapper og Karjelak. Dette havde gaaet for sig paa følgende Maade. En Lappekone, som en Kveld skulde bade sit Barn, havde til den Ende staaende foran sig en Kjedel, fyldt med Vand. Idet hun nu skulde sætte Barnet ned i Kjedelen, blev hun til sin Forfærdelse var Billedet af et Mandshoved med Hat paa, som afspeilede sig i Vandet. Det forsvandt vel i samme Øieblik, men, da hun atter forskrækket tittede ned i Vandet, saa hun igjen samme Syn. Da skjønte hun, at det var en Mand, som kigede ned fra Røghullet i Gammen, og at det var hans Billede, som afspeilede sig i Vandet. Ganske sagte vækkede hun sin Mand og underrettede ham herom. Han greb strax sin Bue, spændte den og lagde Pilen til Rette. Idet nu Manden atter kigede frem i Røghullet, skjød Lappen Pilen midt i Panden paa ham, saaledes at man tydeligt hørte, at han ramlede ned af Taget og faldt paa Marken. Lappen vovede dog ikke strax at gaa ud for at se efter, af Frygt for, at der kunde være Flere ude. Men om Morgenen fandtes Manden liggende død paa Marken med Pilen i Panden. Lappen forstod, som Sagen ogsaa var, at denne var udsendt som Speider, og at den øvrige Trop af Fiender var etsteds i Trakten. Flere Lapper samlede sig derfor, fulgte Sporet og overrumplede Karelerne, medens de laa og sov omkring et Baal i Skoven. De bleve samtlige ihjelslagne, og af det tagne Bytte skal endnu Noget være i Behold, nemlig et Slags Kjedler, som kaldes Karjela skalo. En saadan har jeg (Læstadius) seet. Der er, saavidt jeg skjønner, af Messing, og Lapperne sige, at disse Karjela skalo aldrig irre. Der findes kun faa i Behold af saadanne, og disse ere endogsaa forsynede med ny Bund, efterat den gamle er udslidt.“

2. Ifølge et andet Sagn om Karelerne var en Skare af dem kommen op igjennem Lapmarken for at drage over til Norge. De havde faaet Tag i en Lap, som de tvang til at være deres Veiviser. Han havde sagt dem, at Nedstigningen var meget vanskelig, saaledes som den i Virkeligheden ogsaa er. De maatte derfor, sagde han, følge ham lige i Hælene. Lappen løb foran paa Ski og bar et Blus i Haanden, thi det var mørkt om Aftenen. Som nu han, som kjendte ganske nøie til Lokaliteterne, kom farende ned over mod en Tværbrandt, tværsvingede han pludselig og kastede Blusset ud for Fjeldet. De, der kom efter, fore samtlige udover og sloge sig ihjel. Næste Dag drog han nedover, og, stolt over sin Bedrift, skjød han en Pil i Væggen paa den første Stue, han kom til. Dette optoges ilde eller som et fiendtligt Tegn, og man vilde tage fat paa Lappen. Men saa bad han dem følge med og se, hvad han havde gjort, saa vilde de snart gjøre Andet end behandle ham ilde. Efterat de havde faaet Syn for Sagen, blev han da ogsaa baade vel behandlet og belønnet. (Læstadius's Jour., Pag. 484).

Samme Sagn fortælles ogsaa i Torneå Lapmark, men med lidt Forandring. Det skal have været en rig Lap, som havde svedet Haarene af paa sine Rensdyr, saa at Karelerne ikke brød sig om dem, da de saa stygge og magre ud. De tvang ham imidlertid til at være Veiviser over til Norge. De kjørte allesammen med Ren, bundne efter hverandre i en saakaldt Raide, undtagen Lappen, som kjørte foran med en løs Ren og med et Blus i Slæden. Dette kastede han udfor en Styrtning, og hele Følget styrtede udover, medens han selv kastede tilside med sin Ren.

3. En anden Gang var der kommen en stor Sværm

Kareler, som havde leiret sig i en Dal i Torneå Lapmark. Disse Kareler havde en Anfører, som over hele Kroppen var beklædt med Kobber. En Lap ved Navn Jssak, (Søn af Päiviä), som var en udmærket flink Bueskytte, havde listet sig ganske nær ind til Karelernes Leir. Deres Anfører var saa stiv af sin Kobberbeklædning, at han ikke kunde spise paa nogen anden Maade, end ved at lade sig made af en Tjener. Under Maaltidet skjød Lappen med en Pil efter Anføreren og slumpede til at træffe Gaffelskaffet, netop som Tjeneren holdt paa at stoppe Mad i Munden paa Anføreren. Stødet af Pilen gjorde, at Gaffelen for ind i Halsen paa Anføreren, saa han strax faldt død om. Men Karelerne, som ikke saa Pilen, dræbte først Tjeneren, som de troede var Aarsag i Anførerens Død, og begyndte derpaa at slaas indbyrdes. Herunder faldt den ene efter den anden for de Pile, som Lappen afskjød i Nattens Mørke.

4. Et andet Streifparti var kommet op til Torneå Lapmark om Sommeren. De havde ogsaa faaet Tag i en Lap, som de tvang til at vise dem Vei til andre Lapper. Denne Lap hed Lavrekas eller paa Finsk Laurukainen, og om hans Bedrifter fortælles flere Sagn, der snart henlægges til Torneå Lapmark, snart til Kemi Lapmark, snart til Enare. Indholdet er omtrentlig det samme i alle Sagn. Det hedder, at Karelerne etsteds paa Veien roede i flere Baade over en Indsø. Trætte af Roingen, lagde de i Land paa en Holme for at hvile sig. To af dem skulde vaage og holde Vagt, medens de øvrige sov. Men til Slutning søvnede ogsaa Vagtkarlene. Da passede Lappen sit Snit. Han stødte alle Baadene, 9 i Tallet, ud fra Stranden og sprang selv i den sidste. Da Lappen nu saa sig i Sikkerhed,

begyndte han at raabe til Karelerne og bad dem staa op. Da nu disse mærkede, at de vare efterladte paa Holmen uden Brød og uden Vaaben og Niste, som altsammen var i Baadene, saa begyndte de at raabe til Lappen, som roede paa Indsøen: „Laurukainen, Laurukainen, forbarm dig over os!“ Men Laurukainen var haardhjertet; han følte ingen Medlidenhed med Karelerne. Da begyndte nogle af dem at svømme for at naa Fastlandet. Men Lappen roede til og slog med en Klubbe ihjel alle dem, som forsøgte paa at komme bort paa denne Maade. De øvrige sultede da omsider ihjel, eftersom de ingen Mad havde. Nogle skulle have levet til det niende Døgn, og en Kvinde, som de havde med sig, levede til det tiende Døgn. Paa hvilken Indsø dette er foregaaet, ved man ikke bestemt at fortælle; men af den Mængde Menneskeben, som ere fundne paa en Holme i Sarisjärvi, nær Muonioniska, har man formodet, at det har været her, at Karelerne sultede ihjel.

5. Høgstrøm fortæller, at Lapperne i Kaitom-Trakten, i Luleå Lapmark, kunne berette om et Feltslag, som deres Forfædre skal have vundet over Russerne eller Karelerne; men Tiden, naar det foregik, eller hvor længe det er siden, kunne de ikke angive. Det hedder, at et Parti Russer, eller, efter Andre, Kareler, havde begivet sig opover til Lapmarken. Ved uforvarende at overfalde en Lappeby fik de et anseligt Bytte af Penge og Rensdyr. Begjærlige efter mere Bytte, gav de sig til at streife omkring efter alle de Veie, hvor Lapperne færdedes, idet de om Vinteren betjente sig af Ski. Man har vist mig, siger Høgstrøm, Huler i Jorden, som man om Sommeren havde gjort i den Mening at skjule sig deri.

(Se forud Pag. 112). Da nu Lapperne begyndte at frygte for en almindelig Undergang, havde de omsider samlet sig sammen i et stort Antal og taget en Mand til Anfører. Denne anførte dem paa den Maade, at, da de kom did, hvor de formodede, at Fienden vilde komme, betjente han sig af et Krigspuds, idet han lod føre en stor Del Tømmer op paa et høit Bjerg. Derpaa lod han Sneen vel nedtrampe rundt omkring hele Bjerget, og saa lod han øse Vand over Sneen, saaledes at hele Bjerget lige til Toppen blev belagt med Is. Derefter lod han gjøre Trappetrin i Isen samt Veie eller Gangstier fra alle Kanter og Sider, forat Fienden skulde finde frem til Lappernes formentlige Leir. Dette gik ogsaa efter Ønske. Da Karelerne kom, havde Lappen opstillet hele sit Mandskab paa den øverste Skrænt af Fjeldet, som kunde sees temmelig langt paa alle Sider. Men, da Fienden, som vovede at stige op til dem efter de udhugne Trappetrin, var kommen halvveis, slap Lapperne paa en Gang alt sit Tømmer løst og knuste dermed Størstedelen, paa nogle Faa nær, som de siden dræbte. Men To slap de afsted med Livet, den ene med 1 Arm den anden med 1 Fod. Disse fik Lov til at reise hjem for at berette sine Folk, hvad Endeligt deres Kammerater havde faaet. Paa Antallet af de Ihjelslagne have de ingen anden Regning, end at de berette, at, da de tog de Fyrstaal, der fandtes hos dem, og trædde dem ind paa Strængene af sine Træbuer, fyldtes 2½ Buestræng. Men, da nu enhver Stræng paa disse Buer i Almindelighed var en god Favn lang, saa maa det have været en ganske anselig Flok. De paavise endnu en dyb Dal, der skjærer sig op igjennem Fjeldet, gjennem hvilken de skal have ført Vandet op. Ligeledes viser man

visse Steder paa Nordsiden af Fjeldet, hvor der er bedre Græsvæxt end andre Steder, foregivende, at det er Blodet af de ihjelslagne Kareler, der har gjort Stederne frugtbarere. Det samme Fjeld kaldes endnu den Dag idag, efter den karelske Anførers Navn, Käppovarre. Det ligger omtrent 4 Mil nord for Gellivarre og er det eneste Fjeld paa den Kant, som endnu i Juli Maaned har Sne og Is paa sine høieste Punkter.

39. Familienavnet Tschudda.

(Fra Koutokæino.)

Om Oprindelsen til Familienavnet Tschudda har Lapperne i Koutokæino følgende Fortælling:

En Lap og hans Søn, en halvvoxen Gut, bleve en Sommer igjen inde i Fjeldene for at fiske i nogle Indsøer, medens de øvrige Fjeldlapper derimod, som sædvanligt, droge til Søkanten med sine Rensdyrhjorder. En Dag, da de vare ude paa en mindre Indsø, siger Gutten, som sad ved Aarerne, medens Faderen trak Garnet: „Fa'r, se, der er Folk ved Stranden!" Faderen saa op og blev til sin Forbauselse var, at der ikke blot var Folk paa et enkelt Sted, men at der var flere, som havde fordelt sig rundt Indsøen, og at han saaledes var omringet. At det ikke var Slægtninger eller Venner, som vilde besøge ham, vidste han godt; thi i den Trakt, hvor han laa paa Fiske, fandtes der ikke en Menneskesjæl i mange Miles Omkreds. Det maatte følgelig være „Ruošša-čuđek" eller Russetschuder, som vare ude paa et af sine Røvertogter. Hans Stilling var fortvivlet, og han blev liggende ude paa Vandet en Stund, hvor han for det

Første var i Sikkerhed, da Tschuderne ingen Baad havde. Men iland maatte han nu alligevel engang, og, da det led ud paa Dagen, tog han Mod til sig, greb Aarerne og roede raskt ind mod Stranden. Lappen var en usædvanlig stor Mand og havde Ord for ikke blot at være stærk, men ogsaa snild og kløgtig. I det Samme, han og Gutten sprang iland, tog Faderen Baaden, som var ganske liden og let, med begge Hænder og løftede den i Veiret saa letvindt, som om det blot havde været et stort Traug. Han vilde vise Tschuderne, at han ikke var at spøge med. De lode sig ogsaa for saa vidt skræmme af denne Prøve paa usædvanlig Styrke, at han uantastet fik gaa op i sin „darfe-goatte“ eller Torvhytte, som laa ganske nær Stranden. Den var ganske liden, lav under Taget og havde saa trang Døraabning, at kun en Mand ad Gangen kunde krybe ind. Han gjorde strax Ild op, satte Gryden paa og skar op i denne en Del af den aller fedeste Fisk, som han den Dag havde fanget. Men Salt havde han ikke i Gryden. Gutten satte han med en spændt Bue til at passe paa Døraabningen og sagde til ham saa høit, at det godt kunde høres udenfor, at den første den bedste, som forsøgte at smyge sig ind i Gammen, skulde han skyde Pilen midt i Panden. Til sig selv lagede han istand en tung Lurk og satte den saaledes, at han kunde gribe den, hvad Øieblik det skulde være. Da Gryden tog til at koge, og Fisken at skyde Fedt, begyndte Lappen at „blæse Fedt“ sammen og samle det op i en Trækop. Da han havde faaet Koppen fuld, satte han sig til at stirre ned i Fedtet. Han saa hverken hen til Døren eller op til Røghullet, men lagde blot lidt mere Ved paa Ilden og vedblev at stirre ned i Koppen, ret som om Alt beroede paa, hvad han saa

i den. Endelig var det rette Øieblik kommet. Koppen var aldeles fuld af Tschudeansigter. Tschuderne laa nemlig rundt omkring Røghullet og kigede ned i Gammen for at se, hvad Lappekjæmpen tog sig til, og deres Ansigter afspeilede sig ganske tydeligt i Fedtet i Koppen. Uden at se op eller lade, som om han mærkede nogen Ting, tog Lappen Gryden af Ilden, og, førend Russetschuderne, som tittede ned igjennem Røghullet, anede mindste Uraad, slog Lappen Fedtet i Ilden. En stor Ildtunge slog i det Samme høit i Veiret og slikkede Tschuderne saaledes om Øinene, at de som svedne Fluer tumlede ned over Gammetaget. I det Samme greb Lappen Lurken, smøg sig ud og begyndte i Mørket saaledes at bearbeide de hel- og halvblinde Tschuder, at ingen af dem saa Dagens Lys mere. For denne Heltegjerning fik han Tilnavnet „Tschudda," og dette har hans Familie efter ham beholdt lige til den Dag idag.

---

40. Samekongen og Russetschuderne.

(Fra Koutokæino.)

Samernes eller Lappernes Konge var engang i gamle Dage, i den saakaldte „vainoi aige" eller Ufredstiden, ude paa en Vandring paa Fjeldene omkring Koutokæino. Der traf han pludselig paa en Flok Russetschuder. De kjendte ham ikke, men spurgte: „Kjender du Samekongen, og ved du, hvor han opholder sig?" „Aa ja," svarede Samekongen, „nu kjender jeg ham og kan ogsaa give Jer Besked om ham!" Men med sig selv tænkte han som saa, at de nok til rette Tid skulde lære Samekongen at kjende.

„Naa“, sagde Tschuderne, „siden du kjender ham og ved, hvor han findes, saa før os til ham!“

„Det vilde være farligt“, sagde Samekongen, „thi han har mange Folk hos sig! Men det er det samme, hvad give I mig, saa skal jeg bringe ham til Eder?“ Saa meget desto bedre, tænkte Tschuderne og lovede ham baade Gods og Guld, om han kunde bringe Samekongen i deres Vold. En bestemt Aftale blev da sluttet med Tschuderne om, at de skulde træffe sammen paa en Indsø ikke langt derfra. Det var Vinter, og Isen laa blank paa Indsøen.

„Naar I nu,“ sagde Kongen, „ser Samekongen komme med sine Folk ned til Stranden paa den anden Side Indsøen, saa kunne I komme fra denne Side, og saa træffe I sammen midt paa Isen.“ Saa drog Kongen sin Vei, og Tschuderne sloge sig ned der, hvor de vare, for at oppebie Samekongens Ankomst. Kongen ilede til sine Telte og samlede sine Folk. Han bød dem allesammen at tage Skalkomager paa eller det Slags Sko, hvorpaa Haarsiden vender ud. Med disse Komager paa Benene vilde de nemlig ikke være udsatte for at glide, men vilde kunne være raskere til at løbe paa Glatisen end Tschuderne, som havde almindelige Sko paa. Ligesaa bød han dem hugge sig lange Knipler til Værge. Endelig valgte han sig ud en lang Tømmerstok, som han lod afkviste og afbarke. Saa drog de afsted med Kniplerne og den lange Tømmerstokken. Da Samekongen og hans Folk kom til Bredden af Indsøen, hvor Tschuderne ventede dem, begav disse sig strax ud paa Isen fra den modsatte Side. Men, da de nærmede sig hen imod den Side, hvor Samekongen endnu stod med sine Folk, satte disse pludselig Tømmerstokken i Fart ud over Glatisen lige imod Tschu-

dernes Fødder. Tschuderne rullede overende og Kongen og hans Folk faldt strax over dem med sine Knipler. Nogle Tschuder forsøgte vel at flygte til Strandbredderne, men Lapperne rullede Tømmerstokken efter dem, saa de igjen tumlede overende, og sloge dem derpaa ihjel med Kniplerne. Lapperne, som havde Komager paa, sprang lige saa godt paa Glatisen som paa Land, medens Tschuderne vare ganske hjælpeløse og kunde vanskeligt gaa, endnu mindre løbe. Paa den Maade tilintetgjorde Samekongen dengang en hel Flok Tschuder.

41. Anika.

(Fra russ. Lapland.)

Strax østenfor Jakobselven i Sydvaranger stikker der ud i Ishavet en stor Halvø, som kaldes Fiskerøen. Paa Østsiden af denne findes en ganske liden Ø, som har Navnet Anikijef. Stedet er en udmærket Fiskeplads, og Øen har været besøgt i gamle Dage baade af Fiskere og Hvalfangere. Herom vidner en hel Del Navne med Aarstal, som findes indhugne paa en flad Skiferklippe oppe paa Øen. Om Oprindelsen til Øens Navn kunne Lapperne der i Trakten fortælle et Sagn, som ogsaa er almindelig bekjendt blandt Russerne i hele Archangels Guvernement. Det gjengives her dels saaledes, som Lapperne fortælle det, dels efter en russisk Forfatter Weretschagin.

For mange Aar tilbage maatte Alle, som fiskede omkring ved Fiskerøen, betale Afgift af sit Fiskeudbytte til en Sørøver eller Viking, som hed Anika, (efter hvem Øen rimeligvis har faaet sit Navn Anikijef). Denne

Anika indfandt sig der hver Vaar med Skib og Mandskab og aftvang med Magt Fiskerne Tiende af deres Udbytte. Om Vinteren var han der ikke, og Ingen vidste, hvor han da opholdt sig. Men de aller første Fiskere, som kom did om Vaaren, kunde være sikre paa at træffe Skibet der og Anika spadserende paa Stranden for at tage imod dem. Selv de, som havde sit Tilhold andre Steder paa Fiskerøen end i Bugten ved Anikijef, maatte dog lægge indom paa Anikijef for at afgive sin Tribut. Gav de ikke med det Gode, saa tog han med Magt, og man kunde da være glad til, om man fik beholde Livet. Paa den anden Side var han heller ikke uden en vis Ridderlighed. Han gav dem nemlig hvert Aar Leilighed til ved Tvekamp at blive fri for dette Herredømme. Hver Vaar, naar han og Fiskerne vare ankomne, samlede han dem nemlig sammen og spurgte dem, om Nogen vovede sig til Holmgang med ham. Men Anika var større og stærkere end noget almindeligt Menneske, og Ingen vovede at indlade sig i Kamp med ham. Derfor vovede heller Ingen at nægte ham Afgift af Fiskeudbyttet. I mange Aar varede denne Plage, og i mange Aar var Anika en Skræk for alle Fiskere paa Fiskerøen. Han gjorde, hvad han vilde. For ham existerede hverken Lov eller Ret. Men saa hændte det en Dag, at et Baadlag paa fire Mand, som sædvanligt, skulde reise ud paa Fiske fra Havnen ved Anikijef. I sit Hastværk efter at komme afsted lagde de ikke Mærke til, at en ung Gut var kommen hen til dem. Han hilste høfligt paa Høvedsmanden og sagde:

„Tager mig med Eder ud paa Fiske, Kammerater, jeg skal tjene som Lineægner!“ (Manden, som sætter Agn paa Fiskelinens Kroge). Høvedsmanden saa paa Gutten,

men kunde ikke mindes, at han havde seet ham før. Han svarede, at de allerede havde Lineægner, Linedrager og Rorskarl, og at det saaledes bare vilde være til Bryderi, om de tog Flere med i Baaden. Men Gutten vedblev at tigge Høvedsmanden om at maatte faa reise ud med.

„Naa, siden du har slig Lyst“, siger Høvedsmanden, „saa faar du blive med da! Kors dig, bed din Bøn og stig i Baaden!“

Gutten saa gjorde, og de for afsted. De havde Lykken med sig den Dag. Baaden var snart fuld af Fisk, og de roede tilbage igjen, men, som sædvanligt, maatte de først lægge indom Anikijef for at afgive en Del af Fisken til Anika. Da de landede ved Øen, kastede de Fisken iland for at rense den. Dette Arbeide blev overdraget til den unge Gut, som den Dag havde været med dem. Han gjorde, som man pleier at gjøre. Først skar han Hovederne af, derpaa tog han Indvoldene ud, og saa flækkede han Fisken. Men Arbeidet gik saa hurtigt fra Haanden for ham, at de Øvrige stode ganske forbausede og saa paa. Da han var færdig, tog han sine Skindhandsker af Hænderne og bad Rorskarlen at skylle dem rene. Denne saa gjorde og leverede ham dem tilbage. Men Gutten syntes, at Rorskarlen ikke havde presset Vandet rigtigt af dem. Han tog derfor selv og vred dem, men i det Samme gik de tværs af imellem Hænderne paa ham, som om det havde været en raadden Fille. Baadmandskabet, som saa denne Prøve paa uhyre Styrke, begyndte at faa en Anelse om, at Gutten ikke kunde være noget almindeligt Menneske. I det Samme kom Kjæmpen Anika gaaende hen imod dem.

„Hør I Folk der,“ skreg han, „hvorfor bringe I mig ikke Afgift af Fisken idag?“

„Du ser mig ud til en underlig En, du," svarede Fiskernes unge Kammerat, idet han vendte sig om imod Anika, „hvad vil du her? Du er ikke kommen til de Rette, gaa din Vei, eller saa . . . . .!"

„Hvad saa? Ha, ha, ha," lo Anika, „jeg ser, at du ikke kjender mig; pak dig selv bort, ellers slaar jeg dig saaledes i Marken, at du aldrig reiser dig mere!" Gutten lod, som han slet ikke ændsede Anikas Trudsler, men gik lige hen til ham.

„Aa haa, min lille Ven," skreg Anika, „jeg ser, du mangler ikke Mod; jeg tror næsten, at du tænker paa at slaas med mig!" Ja, han var ikke bange for det, mente Gutten. Saa udvalgtes der et Sted oppe paa selve Fiskerøen, hvor Kampen skulde holdes. Pladsen blev indhegnet med et Gjærde af Stene, og begge de Kjæmpende skulde holde sig indenfor Ringen, som ved en almindelig Tvekamp eller Holmgang. Men Kampen skulde foregaa paa den besynderlige Maade, at hver af de Kjæmpende tre Gange efter hinanden skulde kaste sig paa Hænderne og slaa sin Modstander med Benene i Brystet. Først skulde Gutten staa for Kjæmpen Anikas Slag, og han stillede sig derfor op midt inde i Stenringen. Anika kastede sig paa Hænderne, gik rundt som et Hjul og slog Gutten midt i Brystet med Benene. Men Gutten rørte sig ikke af Pletten. Anika gik nogle Skridt tilbage og gjorde et nyt Rundkast. Gutten veg et Skridt bagover, men blev staaende. For det tredie Kast veg Gutten en Favn tilbage, men blev alligevel staaende paa Benene indenfor Ringen. Nu var det Anikas Tur at staa for Guttens Slag. Denne gjorde, som Anika havde gjort, kastede sig paa Hænderne og slog ham med Benene i Brystet. Allerede for det første Slag veg Kjæmpen

en Favn bagover, men indtog atter sin Plads. For det andet Slag drev han tre Favne tilbage og for det tredie syv Favne og blev liggende død udenfor Stenringen. Fiskerne gravede en Grav inden Ringen, hvor Kampen havde staaet. I denne blev Anika lagt og en Stenhaug kastet over ham. Derpaa gik de, der havde overværet Kampen, tilbage til Stranden sammen med den gaadefulde unge Mand. Han samlede alle Fiskerne om sig og sagde til dem: „Takker alle Gud! Eders Fiende existerer ikke mere, og fra nu af skal Ingen mere vove at forurette Eder i Eders Fiskebedrift! Gud være med Eder! Farvel!“ Efter disse Ord forsvandt han for deres Øine, og Ingen ved, hvorfra han kom, eller hvor han drog hen. Men oppe paa Fiskerøen, et Stykke fra Havnen, skal der efter Lappernes Sigende paa en Slette endnu findes Spor af Stenringen, hvor Kampen holdtes, og Kjæmpen Anika fandt sin Død.

(Om Oprindelsen til Navnet Anika se „En Sommer i Finmarken, russ. Lapland og Nordkarelen“, Pag. 117—180.)

V.

42. Gutten, Havfruen og Ridder Rød.

(Fra Lyngen.)

Der var engang en Konge, som skulde gjøre en lang Søreise. Han efterlod sin Hustru hjemme, og hun var frugtsommelig, men Kongen vidste ikke noget derom. Han havde ikke seilet længe, førend Skibet løb paa et Skjær og blev staaende saa fast, at hele Mandskabet ikke kunde faa det af igjen. Men, da Alt

forgjæves var forsøgt, kom der en Havfrue op paa Vandets Overflade og sagde til Kongen:

„Du slipper ikke løs, førend du lover mig det Barn, som din Hustru føder, medens du er borte!“ Kongen lovede det, og Skibet seilede videre. Da Kongen kom hjem igjen, havde hans Hustru født et Drengebarn. Da Gutten blev større, og den Tid nærmede sig, at Havfruen skulde komme for at hente ham, vilde han ud paa Vandring for at slippe fra hende. Saa tog han med sig til Niste tre Brød og tre Brændevinsflasker, og saa drog han afsted. Da det led ud paa Aftenen, søgte han sig ud et Sted, hvor han kunde hvile Natten over, og lagde sig til at sove. Ret som det var, hørte han en Dur i Luften. Gutten blev bange og reiste sig op. Saa kom der en Løve og sagde:

„Hvad bestiller du her, Gut?“

„Jeg flygter for Havfruen!“ svarede Gutten.

„Giv mig Noget at æde!“ siger Løven. Gutten tog frem det ene Brød og den ene Brændevinsflaske, og saa spiste de Brødet sammen og drak Brændevinet sammen, og derpaa lagde de sig til at sove ved Siden af hinanden. Saa blev det Morgen.

„Hug af mig den ene Ørespids!“ siger Løven, „og, naar du kommer i Nød, saa ønsk, at du maa blive en Løve!“ Derpaa drog de hver sin Vei. Gutten ønskede, at han maatte blive til en Løve. Det blev han da ogsaa, og saa sprang han paa fire Ben den Dag. Om Aftenen ønskede Gutten sig til Menneske igjen og lagde sig til Hvile. Atter hørte han en Dur i Luften. Saa kom der en Bjørn.

„Hvad bestiller du her, Gut?“

„Jeg flygter for Havfruen!“

„Giv mig Noget at æde!“ siger Bjørnen. Gutten

tog frem det andet Brød og den anden Brændevinsflaske. Brødet spiste de sammen, og Brændevinet drak de sammen, og saa lagde de sig ved Siden af hinanden. Om Morgenen siger Bjørnen:

„Hug af mig den ene Ørespids, og, naar du kommer i Fare, saa ønsk, at du maa blive en Bjørn!“ Gutten saa gjorde og sprang afsted som en Bjørn den Dag. Om Aftenen, da han havde lagt sig til Hvile, susede det igjen i Luften, og saa kom der en Humle og sagde:

„Hvad bestiller du her, Gut?“

„Jeg flygter for Havfruen!“

„Giv mig Noget at æde!“ siger Humlen. Gutten tog frem det tredie Brød og den tredie Brændevinsflaske. Saa spiste og drak de sammen, og saa lagde de sig til Hvile sammen. Om Morgenen siger Humlen:

„Ryk af mig en Vingefjær, og, naar du kommer i Nød, saa ønsk, at du maa blive en Humle!“ Gutten saa gjorde, og saa fløi de afsted, hver til sin Kant. Da det led ud paa Aftenen, syntes Gutten, at han langt borte skimtede en stor Stenurd. Did fløi han da og ønskede, at han var et Menneske igjen. Men Stenurden var en stor By. Den forekom ham bare som en Stenurd, da han var en Humle. Saa kom han til Kongsgaarden og gik ind og satte sig i Forsvalen. Der fik han høre af Tjenestefolkene, at Kongen havde en Datter, som aldrig taalte at se nogen Mandsperson for sine Øine. Saa blev det Aften, og Pigerne vilde lage Seng istand til Gutten.

„Behøves ikke,“ sagde Gutten, „jeg kan godt sove paa Bænken her; jeg er ikke bedre vant!“

„Nei, det kan da ikke gaa an, at du sover her,“ mente Pigerne, „vi skal nok lage Seng istand til dig!“

Men Gutten sagde nei og lagde sig paa Bænken. Da Alle havde lagt sig, ønskede Gutten sig til Humle og fløi op paa det Loftkammer, hvor Kongsdatteren laa. Vagt stod der udenfor Døren. Da han var kommen gjennem Nøglehullet, ønskede han sig til Menneske igjen. Kongsdatteren til at skrige:

„Her er et Mandfolk, her er et Mandfolk!" Vagten styrtede ind, men i det Samme ønskede Gutten sig til Humle igjen, og væk var han. Da Vagten kom ind paa Kongsdatterens Værelse, sagde hun:

„Nu var netop et Mandfolk herinde!" De til at søge i alle Kroge, men fandt Ingenting. Men de vare ikke før komne ud igjen, før Gutten atter stod der og gik frem imod Sengen.

„Her er et Mandfolk, her er et Mandfolk!" skreg Kongsdatteren, endnu værre end før. Vagten ind igjen, men i samme Øieblik sad Gutten som en Humle paa Vinduesruden.

„Nu var han her igjen!" sagde Kongsdatteren.

„Aa Snak," sagde Vagten, „dersom nogen Mandsperson var her, maatte vel vi ogsaa se ham! Skriger du endnu en Gang for Ingenting, saa tage vi Livet af dig!" Dermed gik de ud igjen. Gutten gjorde sig til Gut igjen og stod midt paa Gulvet. Kongsdatteren vovede ikke længer at raabe om Hjælp. Saa gik Gutten hen og satte sig paa Sengekanten. Kongsdatteren vovede ikke at kny. Saa lagde Gutten sig i Sengen ved Siden af Kongsdatteren. Hun stødte ham fra sig, men Gutten blev liggende. Saa begyndte Gutten at godsnakke med Kongsdatteren. I Begyndelsen vilde hun slet ikke høre paa ham, men lidt efter lidt begyndte hun at svare, og til Slutning bleve de gode Venner og gave hinanden sit Troskabsløfte. Nu

fortalte Kongsdatteren, at hendes Fader om tre Dage skulde drage ud i Krig, og at hans Sværd var gjemt paa hendes Værelse, og at den, som kunde hente det der, skulde faa hende til Hustru. Ved Afskeden sagde Gutten:

„Dersom jeg ikke kommer tilbage fra Krigen, hvori ogsaa jeg drager med din Fader, saa skal du tage en Violin og hver Aften gaa ned til Stranden og spille, saa alle Søtroldene komme op fra Havsens Bund!" Efter tre Dages Forløb drog Kongen og alle hans Folk i Krig. Men Kongen glemte sit Sværd og mærkede det først, efterat han var kommen langt paa Vei. Saa siger han til sine Folk:

„Den, som kan hente mit Sværd fra min Datters Værelse, skal faa min Datter tilægte og Riget efter mig!" Saa drog de afsted for at hente Sværdet, Ridder Rød, Gutten og mange Andre. Men Gutten ønskede, at han maatte blive en Løve, og naaede frem til Kongsgaarden længe før Nogen af de Andre. Da han var kommen did, ønskede han sig at blive en Humle og fløi ind paa Kongsdatterens Værelse, hvor Sværdet hang. Saa tog han Sværdet og sagde til Kongsdatteren:

„Glem ikke, hvad jeg har bedet dig gjøre!" Saa tog Kongsdatteren sin Guldring og brød den af i to Stykker. Den ene Halvdel gav hun Gutten, den anden Halvdel beholdt hun selv. Saa drog Gutten afsted igjen, og, da han var kommen et godt Stykke paa Tilbageveien, mødte han Ridder Rød og alle de Andre, som løb omkap til Kongsgaarden. Ridder Rød begyndte at forsøge paa at narre Sværdet fra Gutten, men Gutten var ikke saa dum. Han drog videre; men saa blev han tørst og lagde sig ned for at drikke af en Indsø.

I det Samme greb Havfruen ham. Væk var han, og Ridder Rød kom og fandt Sværdet og bragte det til Kongen. Alt gik godt og vel, og Kongen kom endelig tilbage til sit Rige. Da hans Datter saa, at Gutten ikke var med i Følget, blev hun ilde tilmode. Ridder Rød skulde nu faa hende, skjønt Kongsdatteren forsikrede og paastod, at han aldrig havde været paa hendes Værelse, og at det ikke var ham, som havde hentet Sværdet. Det hjalp ikke; hun maatte rette sig efter sin Faders Villie, og Bryllupped skulde holdes. Første Bryllupsdag, om Aftenen, tog Kongsdatteren en Violin og gik ned til Strandbredden og begyndte at spille:

„Hør, hør," sagde Havfruen, nede paa Havsens Bund, til Gutten, „din gamle Kjæreste spiller!"

„Jeg kan ingen Ting høre," sagde Gutten, „der er Vand i Ørene mine! Løft mig høiere op, saa at jeg ogsaa kan faa høre!" Havfruen tog ham paa sine Skuldre og løftede ham midtveis op i Søen.

„Hører du nu?"

„Nei," sagde Gutten, „der er Vand i Ørene mine; jeg kan Intet høre, løft mig høiere op!" Havfruen løftede ham op i Vandskorpen.

„Hører du nu?"

„Nei," sagde Gutten, „der er endnu Vand i Ørene mine! Løft mig høiere op!" Havfruen løftede ham lige op paa det tørre Land.

„Hører du nu?"

„Endnu ikke," sagde Gutten, „vent lidt, til Vandet rinder af Ørene mine!" I det Samme ønskede han sig at blive en Humle og fløi ind i Kongsdatterens Kjolelomme. Væk var han for Havfruen, men Kongsdatteren følte, at der var Noget i hendes Lomme, og gik hjemover igjen. Paa Veien blev Gutten til Gut igjen,

og Kongsdatteren tog ham med sig ind i Gjæstestuen. Her fortalte hun, at der var kommen en Mand, som kunde gjøre de mærkværdigste Kunststykker. Saa skulde da han og Ridder Rød forsøge, hvem der kunde vise den største Kunstprøve.

„Gjør dig til en Løve!“ sagde Kongsdatteren til Ridder Rød. Han til at vride og vende og skabe sig saa fælt, som han orkede, men dermed blev det. Løve blev han ikke.

„Gjør dig til en Bjørn!“ sagde Kongsdatteren. Ridder Rød begyndte igjen at skabe sig, det værste han kunde, men Bjørn blev han dog ikke.

„Gjør dig til en Humle!“ sagde Kongsdatteren. Ridder Rød begyndte at surre og snurre og dure, men Humle blev han ikke.

„Gjør nu du dig til Løve!“ sagde Kongsdatteren til Gutten. Gutten bare ønskede det, saa blev han til en forfærdelig stor Løve, saa at alle Bryllupsgjæsterne i Forfærdelse flygtede hver til sin Kant. Løven for paa Ridder Rød og havde revet ham i Stykker, dersom ikke Kongsdatteren havde sagt:

„Bliv til Menneske igjen!“ og Gutten blev Menneske igjen.

„Gjør dig nu til en Bjørn!“ sagde Kongsdatteren. Gutten saa gjorde og vilde atter paa Ridder Rød. Kongen og alle hans Folk undrede og forundrede sig over alt dette og vidste ikke, hvad de skulde tænke eller tro eller gjøre.

„Bliv Menneske igjen!“ sagde Kongsdatteren, og saa stod samme Gutten der igjen midt iblandt dem. Nu begyndte Kongen at faa en Anelse om, at kanske det dog kunde være Gutten, som havde hentet Sværdet, og ikke Ridder Rød.

„Ja, saa er det,“ sagde Kongsdatteren, „han og ingen Anden har hentet Sværdet, og vis nu frem Halvdelen af Ringen, som du fik, da du hentede det!“ Gutten tog den frem, og Kongsdatteren kom med den anden Halvdel, og Kongen prøvede og fandt, at begge Halvdele passede sammen. Saa blev Ridder Rød hængt, men Gutten fik Kongsdatteren.

43. Kjærringen og Fanden.

(Fra Utsjok).

Der var engang en Mand, som havde en Kjærring, der var saa sint, at ikke selve Fanden kunde raade med hende. En Dag var hun og Manden ude paa en Myr for at samle Multer. I Myren var der et Hul, som gik dybt ned i Jorden, men rundt omkring Hullet fandtes de deiligste Bær. Medens de nu samlede Bær rundt omkring Hullet, passede Manden sit Snit og puffede til Kjærringen, saa hun stupte paa Hovedet ned i Hullet. Væk var hun, og væk blev hun. Det varede imidlertid ikke længe, førend Manden blev kjed af at være alene. Han begyndte at angre, hvad han havde gjort, og ønskede Kjærringen tilbage igjen. Saa gav han sig til at vride Vidier, og dermed holdt han paa i tre Aar. Da han nu syntes, det kunde være nok, bandt han Vidierne i hverandre og tog en stor Sten og bandt den i Enden paa Vidietouget. Saa gik han hen og firede Stenen og Vidietouget ned i Hullet. Han firede og firede i mange Dage. Endelig gik Stenen ikke dybere ned, og han begyndte at drage op igjen. Tungt var det, men han drog og drog og gav

sig ikke. Endelig kom Stenen, og hvad kom med Stenen? Jo, Fanden selv, som siger til Manden:

„Tak skal du have, min gode Mand, fordi du drog mig op fra den arge Kjærringen. Hun var saa sint, at ikke selve Fanden kunde bjerge sig mod hende. Nu skal jeg fortælle dig en Ting, og det er, at nu gaar jeg hen til en Handelsplads og farer i Kjøbmanden der og plager ham. Saa kan du komme efter, og, naar du hører dem fortælle, at Fanden plager Kjøbmanden, saa skal du sige:

„Jeg er Mand for at jage Fanden paa Porten, dersom man giver mig 200 Rubler.“ Som sagt, saa gjort. Manden fik sine 200 Rubler af en Kjøbmand, 300 Rubler af en anden og 500 af en tredie; thi Fanden for fra den ene til den anden, og Manden efter ham, og den sidste Kjøbmand var den rigeste.

„Er du nu fornøiet med Betalingen?“ spurgte Fanden.

„Aa ja,“ sagde Manden, „nu kan det sagtens være nok, fordi jeg drog dig op fra Kjærringen, som hverken du eller jeg kunde raade med.“

„Nuvel,“ sagde Fanden, „saa har du ikke mere her at gjøre, saa kan du gaa din Vei herfra!“

Manden kom alligevel ikke til at reise afsted saa fort, som Fanden havde tænkt, og imidlertid plagede Fanden en Kjøbmand lidt for egen Regning. Ret som det var, traf Manden og Fanden paa hinanden igjen.

„Naa, er du ikke reist?“ siger Fanden. „Det er nok bedst, du ser til at komme afsted, ellers kunde det gaa dig ilde!“ Manden vidste ikke andet Raad end at løbe hen paa Fæstningen og bede dem lade alle Kanonerne og skyde dem af, den ene efter den anden. Saa traf han igjen paa Fanden.

„Er du ikke endnu kommen afsted?“ siger Fanden. „Hører du ikke, hvor det dundrer?“ spørger Manden. „Nu er den sinte Kjærringen kommen op af Hullet igjen, og hun er det, som kommer durende slig for at hente dig!“ Fanden afsted, saa fort han kunde, ned i Hullet igjen til den sinte Kjærringen, og der er han den Dag idag.

---

44. Bondesønnen, Kongesønnen og Solens Søster.

(Fra Tanen.)

Der var engang en Kongesøn og en Bondesøn. De vare Legekammerater og havde af Kongen faaet hver sin Bue, hvormed de skjød Pile op i Luften, for at se, hvis Pil gik høiest. Engang, som de saaledes holdt paa at skyde, og begge skjød paa en Gang op i Luften, hændte det, at, da Pilene faldt ned igjen, sad der paa Spidsen af den ene Pil en Halefjær af en Guldhøne. Om denne kom de op at strides. Kongesønnen paastod, at det var hans Pil, paa hvis Spidse Guldfjæren sad, men Gutten paastod det Samme, og Bondegutten havde den Gang Ret. Da de ikke kunde blive enige, gik de til Kongen og fortalte, hvorledes det var gaaet til. Da Kongen fik det at høre, sagde ogsaa han det, at det var hans Søn, som eiede den Pil, paa hvis Spidse Halefjæren sad. Men Bondegutten gav sig ikke; han vedblev at paastaa, at det var hans. Til Slutning blev Kongen vred og sagde til Gutten:

„Naa, lad saa være da, at det er din Pil, men, er det din Pil, saa skal du ogsaa faa Lov til at hente den Guldhøne, som mangler en Fjær i sin Hale, og, henter du den ikke, skal du miste dit Liv!“

Gutten blev ilde tilmode; han vidste ikke, hvor i al Verden han skulde lede efter Guldhønen. Men han havde intet Valg; reise maatte han, om ikke for Andet, saa for at undgaa Kongens Vrede. Saa lagede han sig istand en Sæk med Niste, og saa drog han afsted, men endnu vidste han ikke, hvorhen han skulde tage Veien. Alligevel, afsted drog han paa Lykke og Fromme. Da han havde vandret en Dag, og Natten kom paa, lagde han sig til Hvile. Nistesækken lagde han under Hovedet. Han havde ikke sovet længe, førend han vaagnede igjen derved, at der var Nogen, som drog i Nistesækken. Gutten reiste sig overende, og, da han saa sig om, opdagede han, at det var en Ræv, som drog i Sækken.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Ræven.

„Aa, jeg er reist i Vei for at lede efter en Guldhøne, som har mistet en Fjær af sin Hale!“ sagde Gutten, „men jeg ved ikke, hvor jeg skal finde Hønen.“

„Jeg skal vise dig Veien,“ sagde Ræven. „Ser du, der er en deilig Jomfru langt i Øst, som kaldes „Solens Søster,“ (Bæivaš oabba), eller „Morgenrøden“. Hun har tre Guldhøns i sin Gaard.

Saa drog Gutten og Ræven afsted og vandrede sammen hele Dagen. Ræven foran, og Gutten efter. Da Aftenen kom, lagde de sig til Hvile. Nistesækkene sine lagde de under Hovedet. Ved Midnatstid begyndte Ræven at klynke og bære sig ilde for Gutten.

„Husbond,“ sagde Ræven, „der er Nogen, som vil drage Nistesækken fra mig!“ Da Gutten saa sig om, blev han var, at et Menneske stod der lige ved dem.

„Hvor skal I to hen?“ spurgte Manden. Gutten

og Ræven fortalte, hvor de skulde hen, og, da Manden fik høre det, saa tilbød han sig at blive med og være dem behjælpelig. Saa reiste de afsted alle tre. Ræven foran, Manden og Gutten efter. Endelig kom de til Solens Søsters Slot, hvor Guldhønsene skulde være. Nu standsede de og raadsloge om, hvem af dem der først skulde gaa ind.

„Jeg skal forsøge at gaa ind og stjæle Hønen," sagde Ræven. Men Gutten havde ikke rigtig Lyst til, at Ræven skulde gaa først.

„Jeg skal gaa selv!" sagde Gutten.

„Du kommer aldrig derfra uden Fortrædelighed!" sagde Ræven.

„Aa, jeg skal nok komme baade ind og ud uden at tage Skade!" mente Gutten.

„Saa gaa da," sagde Ræven, „men tag ikke feil; grib blot den Høne, som du ser mangler en Fjær i sin Hale!" Saa gik Gutten ind i Gaarden og saa strax, at der var tre Guldhøns, og at den ene af dem manglede en Fjær i sin Hale. Gutten greb Hønen og gik med den henimod Porten. Men, da han kom henimod Porten, fik han se, at der stod en Dør lidt aaben til ét Værelse inde i Gaarden.

„Hvorfor skulde jeg ikke gaa hen og se mig lidt om?" tænkte Gutten. Saa slap han Hønen og gik sagte nærmere og saa sig om og opdagede, at Solens Søster laa og sov i en Seng inde i Værelset. Saa gik han ud igjen, fik fat i Guldhønen og gik henimod Porten.

„Hvorfor skulde jeg ikke betragte Solens Søsters Ansigt?" tænkte Gutten. Saa slap han Hønen, gik ind igjen og saa, at Solens Søster var usigelig deilig af Ansigt. Atter gik han ud igjen, tog Guldhønen og gik til Porten.

„Hvorfor skulde jeg ikke kysse Solens Søster, siden hun sover og er saa deilig?“ tænkte Gutten og standsede. Saa slap han Hønen igjen, listede sig ind og kyssede Solens Søster. Men, da han saa kom ud igjen og skulde faa Tag i Hønen, var denne bleven saa sky, at han slet ikke kunde fat i den. Da han sprang efter den, begyndte alle Hønsene at skrige. Derved vaagnede Solens Søster og kom ud i Døren og sagde til Gutten:

„Du faar ikke Lov til at tage min Guldhøne, medmindre du henter min Søster, som er røvet af Jætter og ført langt, langt bort!“ Gutten blev bedrøvet og gik ud og fortalte sine Kammerater, hvorledes det var gaaet ham inde i Gaarden, at han ikke fik Lov til at tage Guldhønen, førend han havde hentet Solens Søsters Søster, „Aftenrøden,“ som var røvet af Jætter og ført langt, langt bort.

„Jeg vidste nok, at du ikke kom derfra uden Fortrædelighed,“ sagde Ræven. Saa reiste de videre. Ræven var fremdeles den, som skulde vise Veien. Da de havde vandret flere Dage og nærmede sig Jættegaarden, siger Ræven:

„Naar vi nu ere komne frem til Jættegaarden, saa skal I to blive igjen udenfor, medens jeg gaar ind forat hente Pigen. Naar jeg saa kommer ud med hende, maa I strax tage hende og fare afsted saa hurtigt, som I orke. Jeg selv skal gaa ind igjen og forsøge at opholde Jætterne, saa de ikke mærke, hvor Pigen er bleven af!“ Efter denne Aftale gik de videre og kom til Jættegaarden. Ræven, som var en gammel Bekjendt, slap let ind. Da han kom ind, holdt Jætterne paa at danse med Pigen, og, da de saa Ræven, udbrød de:

„Kom og tag dig en Dans med os, gamle Ræv!“ Ræven saa gjorde, men, da han havde danset en liden Stund, sagde han til Jætterne:

„Lad nu mig ogsaa engang faa Lov til at tage Pigen i mine Arme og danse med hende!“ Jætterne overlod Pigen til Ræven, men i det Samme blæste Ræven ud Lysene og for afsted med Pigen ud igjennem Døren til sine Kammerater udenfor. Selv sprang han strax ind igjen. Da han kom ind, holdt Jætterne paa at blæse op Ild; men de fik ikke før tændt Lys, før Ræven blæste det ud igjen.

„Hu, hu, hvor er Pigen?“ brølede Jætterne.

„Pigen er her i mine Arme!“ sagde Ræven. Paa den Maade opholdt han Jætterne, indtil han kunde skjønne, at hans Kammerater maatte være naaede bagom „fem, sex Smaafjeld.“ Saa sprang han ogsaa selv afsted og raabte til Jætterne:

„Pigen er her, kom og tag hende!“ Jætterne bleve rasende forbitrede paa Ræven og sprang efter ham. Men Ræven sprang ikke den Vei, hvor hans Kammerater vare dragne, men paa maafaa ud i Vildmarken, saa langt og saa længe, at han til Slutning blev træt og maatte hvile sig. Saa lagde han sig rundt i Ring, med Halen over Næsetippen, og sovnede ind. Ret som det var, kom Jætterne. Ræven var saa træt og sov saa trygt, at de nær havde trakket paa ham, førend han mærkede dem. Saa for han afsted igjen paa en anden Kant og sprang saa længe, til han igjen var nødt til at lægge sig i Ring og hvile sig. Men saa kom Jætterne igjen, og Ræven maatte atter tage Benene fat og løb nu saa længe, til Dagen begyndte at gry. Jætterne vare ikke langt tilbage. Men, da Morgenrøden viste sig i Horizonten, standsede Ræven og

ventede paa Jætterne. Da de kom lige ind paa ham, pegede han mod Østen og raabte:

„Se, der kommer Solens Søster!“ Jætterne opløftode sine Øine mod Morgenrøden og bleve alle forvandlede til Stenstøtter. Nu drog Ræven afsted og søgte op Sporet efter sine Kammerater, og, da han igjen indhentede dem, reiste de alle fire tilbage i Følge til Solens Søsters Slot. Her blev der Jubel og Glæde, og Gutten blev naturligvis vel modtagen, da han bragte den forsvundne Søster tilbage. Guldhønen, som han var reist efter, fik han strax, men det var ikke nok med det. Solens Søster lovede, at hun selv om nogen Tid vilde komme did, hvor Gutten boede, blive hans Hustru og bo hos ham. Men Solens Søster var slig, at det lyste af hende som af en skinnende Stjerne, og, naar hun kom ind i et Hus, blev det saa lyst der som den klareste Dag, selv om der forud var mørkt som Natten. Saa sluttede de Troskabspagt med hinanden og bleve enige om, hvad Tid Solens Søster skulde komme. Da Gutten nu havde udrettet sit Ærinde og dertil endnu faaet Løfte om Solens Søster til Hustru, saa reiste han og hans Følge tilbage igjen. Paa Hjemveien blev Manden igjen der, hvor han var stødt til dem, og Ræven blev igjen der, hvor han kom fra. Saa gik Gutten alene. Da han kom hjem, gik han til Kongen og bragte ham Guldhønen, som manglede en Fjær i sin Hale. Derpaa fortalte han ogsaa, at han skulde gifte sig og faa en slig Hustru, at det lyste af hende i Huset som af det klareste Lys. Hertil svarede Kongen:

„Dersom det ikke forholder sig saaledes, som du siger, saa skal du kastes levende i en brændende Tjæretønde!“ Gutten forsikrede, at det var sandt, og fortalte end ydermere, hvad Dag og Time hans Brud skulde

komme, efter den Aftale, som de havde gjort, førend de skiltes. Men, da Tiden begyndte at nærme sig med stærke Skridt, begyndte Gutten at blive ængstelig og sorrigfuld i Hu; thi Kongen havde allerede antændt Tjæretønden, hvori han skulde kastes levende, dersom Solens Søster, hans Brud, ikke kom til den fastsatte Tid, som Gutten havde sagt. Timen nærmede sig, Tjæretønden flammede, og Gutten var bedrøvet og angstfuld til Døden. Han vidste ikke andet Raad mere i denne Verden, end at kaste sig ned og anraabe den almægtige Gud om at sende ham Frelse fra en forsmædelig Død i en brændende Tjæretønde. Og, just som hans Angst var paa det Høieste, kom der Folk løbende, som fortalte, at man langt ude paa Havet saa et stort Skib komme for fulde Seil ind imod Byen. Ingen vidste endnu, hvad Skibet førte i sit Skjød. Tiden var omme, da Solens Søster skulde være kommen, eller ogsaa Gutten kastes i Tjæretønden. Men Kongen sagde, at man skulde vente hermed, indtil Skibet var seilet videre. Han vilde ikke, at Gutten skulde brændes, og derved styg Lugt udbredes i Byen, medens Skibet laa paa Havnen. Skibet seilede ind paa Havnen, og snart spurgtes det, at det var Solens Søster, som eiede det, og at hun nu kom for at gifte sig med Bondegutten, saaledes som hun havde lovet. Hun gik lige op til Bondeguttens Stue, hvor hendes Brudgom laa næsten døende af Sorg og Angst.

„Kjender du mig?“ spurgte Solens Søster.

„Nei, jeg kjender dig ikke!“ svarede Gutten.

„Kys mig!“ sagde Solens Søster. Gutten kyssede hende.

„Kjender du mig ikke?“

„Nei,“ svarede Gutten, „jeg kjender dig ikke!“ Saa

maatte Solens Søster da selv fortælle, at hun var hans trolovede Brud, som nu var kommen for at gifte sig med ham. Nu fik ogsaa Kongen høre, at Solens Søster var kommen, og han lod Tjæretønden slukke og gik hen for at se, om det virkelig var sandt, hvad Gutten havde sagt om hende, at det blev ganske lyst i det Hus, hvor hun var inde. Men, da han kom ind i Bondeguttens Stue, saa han, at der var lige saa lyst inde i Stuen som midt om Dagen. Kongen begyndte nu at forsøge paa at overtale Solens Søster til at ægte hans Søn istedetfor Bondegutten; men Solens Søster vilde Intet høre derom. Bondegutten vilde hun have, og næste Dag skulde Brylluppet staa. Næste Dag, da Vielsen skulde holdes, sagde Bondeguttens Fader, at Vielsen ikke kunde foregaa, medmindre Kongen var tilstede. Men da Kongen kom, sagde han:

„I faa ikke Lov til at holde Bryllup, førend Gutten har udrettet tre Ting, og det første er, at han paa en Dag skal hugge ned alle de Træer, som findes i min Skov!“ Dermed var det forbi med Bryllup for den Dag. Gutten vidste ikke, hvorledes han skulde udføre, hvad Kongen havde befalet; men Solens Søster sagde til ham:

„I mit Skib findes en Øxe, gaa og hent den og gaa saa ud i Skoven og hug ned et Træ. Naar det falder, saa skal du sige: „Saa falde den hele Skov!“ Men tre af de Fliser, som falde, naar du hugger Træet, skal du samle op og putte i din Lomme!“

Gutten gjorde, som Solens Søster befalede ham. Da det første Træ faldt, saa faldt ogsaa alle de øvrige. Men tre Fliser tog han og puttede i Lommen. Næste Morgen begyndte de igjen paa Brylluppet. Men Bondeguttens Fader sagde igjen, at Vielsen ikke kunde

foregaa, medmindre Kongen var tilstede. Saa blev da Kongen hentet; men, da han kom, sagde han:

„I faa ikke Lov til at holde Bryllup, førend Gutten har reist op paa Roden igjen alle de Træer, som han igaar fældede!“ Ikke heller den Dag blev der noget af Brylluppet. Gutten maatte gaa til Skoven og gjøre, som Solens Søster sagde ham. Hun gav ham en liden Flaske med Salve og sagde:

„Reis op et Træ og salv det og sig: „Saa reise sig alle Skovens Træer!“ Gutten saa gjorde, og Skoven stod der, som den før havde staaet. Tredie Dags Morgen begyndte de igjen paa Brylluppet, men heller ikke da kunde Vielsen gaa for sig, uden at Kongen var tilstede. Da han blev hentet, sagde han:

„Bondegutten faar ikke gifte sig, førend han har dræbt en Slange med tre Hoveder, som findes i Indsøen udenfor mine Vinduer!“ Gutten blev bange; han vidste, at Slangen var et forfærdeligt Dyr, som han ikke med egen Styrke og paa egen Haand kunde overvinde. Men hans Brud vidste Raad ogsaa denne Gang.

„Gaa ud paa mit Skib,“ sagde hun til sin Brudgom, „og hent mit Sværd. Gaa saa hen til Indsøen og kast Fliserne i Vandet. Tag saa Baaden og ro midt ud paa Indsøen. Naar Slangen dukker op, saa hug til den med Sværdet, saa hugger du alle tre Hovederne af den paa en Gang. Hug saa Spidsen af hver Tunge og gaa næste Morgen hen i Kongens Kjøkken. Naar Kongen om Morgenen kommer ud i Kjøkkenet, skal du sige:

„Her bringer jeg dig et Morgenoffer til Vederlag for, at du har bragt mig tre Morgenofre! Kast saa Tungespidserne og skynd dig ud til Skibet, men vogt dig for at se dig tilbage!“

Bondegutten gjorde, som hans Brud befalede ham.

Af Fliserne, som han kastede i Søen, blev der en Baad. Med den roede han ud paa Indsøen, og, da Slangen hævede sit Hoved op, huggede han alle tre Hovederne af den med en Gang. Derpaa huggede han Spidsen af Tungerne og gik næste Morgen med dem til Kongens Kjøkken. Da Kongen kom ud i Kjøkkenet, sagde Gutten:

„Naadigste Konge, du har bragt mig tre Morgenofre, derfor bringer jeg dig her et Morgenoffer!“ I det Samme kastede han Tungespidserne og sprang sin Vei ned imod Skibet. Men paa Veien snublede han og faldt saaledes, at han kom til at se sig tilbage. Da han saa sig om, var der hverken By eller Kongsgaard mere. Altsammen var tilintetgjort af Tungespidserne. Og, da han saa efter Skibet, var det saa langt ude paa Havet, at han neppe kunde øine det. Der stod han saa igjen, ganske alene, og vidste ikke, hvad han skulde gjøre. Bedrøvet vandrede han afsted, uden at vide hvorhen. Da han havde vandret en Dag, saa han ud paa Aftenen, at der steg Røg op af en Tue. Gutten gik hen til Tuen og raabte:

„Bedstemor, slip mig ind!“ Gieddegæš-Kjærringen slap Gutten ind i Gammen, og, da han var kommen ind, spurgte han:

„Kan du give mig nogen Underretning om Solens Søster?“ Nei, det kunde hun ikke. Gutten vilde gaa igjen, men, idet han gik, gav Kjærringen ham et Brev og bad ham tage det med til hendes næst ældste Søster og sagde:

„Naar du begynder at blive træt, saa tag Brevet ud af Barmen og ryst Bladene!“ Dermed reiste Gutten, og, da han havde vandret lang Vei og begyndte at blive træt, kom han ihu, hvad den gamle Kjærringen

havde sagt om Brevet. Han tog det da frem og rystede Bladene, og strax forsvandt al Træthed. Saa reiste han videre og kom atter til en Tue, hvoraf der opsteg Røg.

„Bedstemor, slip mig ind!“ raabte Gutten. Gieddegæš-Kjærringen slap ham ind.

„Her sender din ældste Søster dig et Brev!“ sagde Gutten. Den Gamle modtog Brevet og takkede Gutten for hans Umage.

„Du kan vel ikke give mig nogen Underretning om Solens Søster?“

„Nei, jeg ved ingen Besked!“ sagde Kjærringen, men, da Gutten vilde gaa, gav hun ham et Brev med til hendes yngste Søster og sagde:

„Naar du bliver træt, saa tag Brevet frem og ryst Bladene!“ Dermed drog han da videre, indtil han igjen saa Røg stige op af en Tue:

„Bedstemor, slip mig ind!“ sagde Gutten. Gieddegæš-Kjærringen slap ham ind.

„Se, her er et Brev fra din næst ældste Søster!“ sagde Gutten. „Ved du nogen Besked om Solens Søster?“

„Ja,“ svarede Kjærringen, „hun bor paa Banka-Slottet, og hendes Fader har nylig lidt et stort Nederlag i Krig, fordi du blev borte med hans Sværd, og Solens Søster selv er næsten døende af Sorg og Græmmelse. Men, naar du kommer til hende, skal du tage en Knappenaal og stikke hende inde i Haandfladen, og, naar en Blodsdraabe kommer frem, skal du suge den op! Da vil det blive bedre med hende, og hun vil gjenkjende dig. Men, førend du kommer til Banka-Slottet, vil der møde dig mange underlige Ting!“

Da Gieddegæš-Kjærringen havde givet Gutten denne

Besked, reiste han videre. Han havde ikke vandret langt, førend han traf paa to Brødre, som stredes om et Klædebon.

„Hvad strides I om, Godtfolk?“ spurgte Gutten.

„Vor Fader har efterladt os et Klædebon, som er sligt, at, naar man tager det paa sig, kan Ingen se En,“ sagde de. „Derom strides vi!“

„Lad mig se det et Øieblik,“ sagde Gutten, „saa skal jeg sige, hvem der skal beholde det!“ Brødrene overlod Klædebonnet til Gutten, men han havde ikke før faaet det, før han kastede det over sig og forsvandt, saa de ikke saa ham mere. Saa vandrede han videre og traf paa To, som stredes om en Borddug.

„Hvad strides I om?“

„Om en Dug,“ svarede Brødrene, „som er slig, at, naar den bredes paa Bordet, er Bordet med det Samme dækket med de kosteligste Retter.“

„Lad mig se Dugen,“ sagde Gutten, „saa skal jeg afgjøre, hvem der skal beholde den!“ Da Gutten fik Tag i Dugen, gjorde han sig usynlig og forsvandt. Saa vandrede han videre og traf paa To, som stredes om en Stok.

„Hvorom strides I?“ spurgte Gutten.

„Om en Stok,“ svarede Brødrene, „som er slig, at man med den ene Ende kan dræbe Folk og med den anden Ende gjøre dem levende igjen.“

„Vis mig Stokken,“ sagde Gutten, „saa skal jeg afgjøre, hvem der skal beholde den!“ Da Brødrene rakte Stokken frem, vogtede Gutten sig vel for at tage i den Ende, de rakte mod ham; det var den Ende, som dræbte. Han bad om at maatte faa tage i den anden Ende, og, da han det fik, saa gjorde han sig usynlig og forsvandt. Væk var han, og endt var Striden. Endelig traf han To, som stredes om et Par Sko.

„Hvad strides I om?“ spurgte Gutten.

„Om et Par Sko, som ere slige, at, naar man har dem paa sig og ønsker sig et Sted hen, saa er man der med det Samme.“

„Lad mig ogsaa faa prøve dem,“ sagde Gutten, „saa skal jeg afgjøre, hvem der skal beholde dem!“ Da han fik Skoene, tog han dem paa sig og raabte: „Gid jeg var paa Banka-Slottet!“ Strax var han der og fandt Solens Søster næsten døende af Sorg. Men saa tog han en Knappenaal og stak hende inde i Haandfladen, saa at en Blodsdraabe kom frem. Den sugede han op, og strax kom Solens Søster tillive igjen og fortalte ham, hvorledes det var gaaet hende og hendes Fader fra den Tid af, at hun skiltes fra ham.

„Men værst af Alt,“ sagde hun, „er, at min Fader har lidt store Tab i Krig, fordi du blev borte med hans Sværd.“

„Hvor ligge de Døde?“ spurgte Gutten, „jeg maa hen og se dem!“ De viste ham Veien, og Gutten gik hen paa Slagmarken, hvor de Faldne laa, og med Stokken bragte han dem tillive igjen allesammen. Saa blev der Fryd og Glæde paa Banka-Slottet, og saa holdt de Bryllup og levede lykkeligt alle sine Dage.

---

45. Bæive[1]-Kongens Datter.

(Fra Tanen.)

Der var engang en Mand, som havde tre Sønner. Den yngste kaldte de Gudnavirus eller Askeladden, fordi han holdt mest af at ligge i Peisen og grave i

[1] Om Slægten Bæive eller Päiviä se „En Sommer i Finmarken Russ. Lapland og Nordkarelen“, P. 66.

Asken. Manden havde en stor Lade, fuld af Korn, men ud paa Høsten mærkede han, at der var Nogen, som aad af Kornet, uden at han kunde opdage, hvem eller hvad det var. Saa sagde han til sin ældste Søn, at han en Nat skulde holde Vagt i Laden. Sønnen gik derhen om Aftenen, men, da det led ud paa Natten, hørte han en Dur i Luften, og derover blev han saa bange, at han løb tilbage til Stuen igjen og lagde sig. Næste Aften gik den næst ældste afsted for at holde Vagt; men det gik ikke ham bedre. Da det led mod Midnatstid hørte han en Dur og en Sus, og derover blev han saa ræd, at han tog tilbens og sprang ind i Stuen igjen. Tredie Aften drog Askeladden afsted, og, da han kom hen i Laden, krøb han bagom en Grind af Jernstænger, som stod henne i enKrog. Han havde ikke ligget længe der, førend han hørte en Dur og en Sus i Luften, men bange blev han ikke. Bedst som det var, kom der tre hvide Svaner ned og satte sig paa Kornstaalet. Saa tog de Hammene af sig og bleve til tre Jomfruer, og en af dem, som var den yngste og vakreste, lagde sin Ham afsides fra de andre. Askeladden listede sig hen og tog Hammen og gjemte den bag Jerngrinden. Da de tre Jomfruer om en Stund vare færdige med at plukke Korn sammen, gik de til sine Hamme, og de to ældste fandt ogsaa sine og tog dem paa sig og fløi did, hvorfra de vare komne; men den yngste fandt ikke sin Ham. Hun maatte blive, hvor hun var, og begyndte at græde og raabe:

„Dersom du er en Mand, du, som har taget min Ham, saa kom frem, at jeg maa tale med dig, jeg vil give dig Gods i Overflod!“

„Dersom du er en Kvinde, du, som har taget min Ham, saa kom, lad mig faa tale med dig, jeg vil give dig Rigdom i Overflod!“

„Dersom du er en Ungkarl, du, som har taget min Ham, saa kom frem, at jeg faar tale med dig, jeg vil love at blive din Hustru!“ Da reiste Askeladden sig bag Jerngrinden og kom frem og spurgte:

„Hvis Datter er du?“

„Bæivekongens Datter!“ svarede Jomfruen. „Giver du mig ikke nu Hammen min tilbage?“

„Nei,“ sagde Gutten, „ikke førend du lover at blive min Hustru og giver mig et Pant derpaa!“ Pigen havde en Guldring, og paa Ringen stod Faderens og Moderens Navn og hendes eget Navn. Saa gav hun ham Ringen som Pant paa, at hun skulde blive hans Hustru, og saa fik hun Hammen igjen. Da hun havde faaet den, sagde hun Farvel til Gutten og lovede at komme igjen om et halvt Aars Tid. Derpaa fløi hun afsted. Om Morgenen spurgte Askeladdens Fader:

„Naa, fik du Rede paa, hvem eller hvad det er, som æder op vort Korn?“

„Det har ingen Nød længer,“ sagde Askeladden, „der er Ingen, som rører det mere!“ Saaledes fik ikke Faderen vide, hvorledes det egentlig hang sammen. Efter et halvt Aars Forløb kom Bæivekongens Datter for at hente Gutten med et Skib, som fløi i Luften.

„Se nu til at blive færdig, saa reise vi!“ sagde Pigen til Brudgommen sin.

„Jeg kan ikke reise, førend jeg har været henne i Kongsgaarden og faaet Kongens Tilladelse!“ sagde Gutten.

„Gaa ikke derhen!“ sagde Pigen, „han giver dig en Befaling, som du ikke kan udføre, og kanske heller ikke jeg kan hjælpe dig. Men Askeladden gik alligevel til Kongen og sagde:

„Farvel, naadigste Konge, nu reiser jeg hen for at gifte mig med Bæivekongens Datter!“

„Du faar ikke Lov til at drage afsted, førend du har hugget ned alle de Træer, som findes i min Skov!“ Gutten gik til Kjæresten og beklagede sig:

„Nu har Kongen givet mig en Befaling, som jeg ikke kan udføre!“

„Ja, hvorfor vilde du ikke høre paa, hvad jeg bad dig om?“ sagde Kjæresten. Men saa gav hun ham en Øxe og sagde:

„Gaa ud i Skoven, hug ned et lidet Træ, og, naar det falder, saa sig: „Gid alle Skovens Træer falde, som dette lille Træ nu falder!“ Gutten saa gjorde, og alle Skovens Træer faldt.

„Gjør dig nu færdig,“ sagde Kjæresten igjen, „saa reise vi!“

„Jeg kan ikke reise, førend jeg har sagt Farvel til Kongen,“ sagde Gutten.

„Gaa ikke til Kongen!“ sagde Kjæresten hans, „du faar en saadan Befaling, at jeg kanske ikke kan hjælpe dig.“ Men Gutten gik alligevel til Kongen og sagde:

„Farvel, naadigste Konge, nu har jeg hugget ned alle Træer i din Skov, og nu vil jeg reise!“ Da sagde Kongen:

„Du faar ikke reise, førend du har reist op igjen paa Roden hvert Træ, som findes i min Skov!“ Gutten gik igjen til Kjæresten og beklagede sig.

„Ja, hvorfor kunde du ikke tro mig, da jeg sagde dig, at du faar en saadan Befaling, at jeg kanske ikke kan hjælpe dig?“ sagde Kjæresten, men alligevel gav hun ham en liden Flaske og sagde:

„Gaa hen til det Træ, som du huggede ned, salv det med denne Salve og reis det op paa Roden og sig: „Gid hele Skoven reise sig som dette Træ!“ Gutten saa gjorde, og Skoven stod der som før.

„Gjør dig nu færdig,“ sagde Kjæresten igjen til Gutten, „saa reise vi!“

„Jeg kan ikke reise,“ sagde Gutten, „førend jeg faar sagt Farvel til Kongen!“

„Gaa ikke til Kongen,“ bad Kjæresten, „du faar en saadan Befaling, at jeg aldeles ikke kan hjælpe dig mere i denne Verden!“ Men Gutten gik alligevel til Kongen og sagde:

„Lev nu vel, naadigste Konge, nu har jeg reist op igjen hvert eneste Træ i din Skov, og nu vil jeg reise!“

„Du faar ikke Lov til at reise,“ sagde Kongen, „førend du henter mig en Guldlasso, som findes i Mørkets Rige!“ Gutten gik til Kjæresten og fortalte, hvad Kongen havde befalet ham.

„Ja, hvorfor kunde du ikke tro mig, da jeg sagde dig, at du faar en saadan Befaling, at heller ikke jeg kan hjælpe dig?“ sagde Kjæresten. Saa tog hun Afsked med Gutten og udbrød:

„Nu sees vi vist aldrig mere i denne Verden!“ Derpaa gik hun til sit Skib, og Skibet fløi tilbage did, hvorfra det var kommet. Men Askeladden gik afsted til Mørkets Rige. Først vandrede han saa længe, indtil Lyset fra denne Verdens Sol ophørte. Saa begyndte Maanens Lys, og han vandrede saa langt, som Maanens Lys varede. Saa kom Stjernernes Lys, og han vandrede saa langt, som Stjernelyset varede. Da det ophørte, kom han til Mørkets Rige. Der fandt han strax Guldlassoen, som det skinnede af paa lang Vei. Han snoede den op paa sin Arm og drog tilbage igjen. Først kom han til Stjernernes Lys, og, da det ophørte, kom han til Maanens Lys, og, da det ophørte, kom han til Solens Lys. Medens han vandrede videre, fik han

se to Jættegutter, som sloges. Askeladden gik hen til dem og sagde:

„Hvad slaas I om?“

„Vi have faaet en Hat i Arv, og vi slaas om, hvem der skal have den!“

„Hvad er det for Slags Hat?“

„Det er en slig Hat,“ svarede Jættegutterne, „at, naar man sætter den paa Hovedet, bliver man usynlig!“

„Hvorfor skulle I slaas,“ siger Askeladden, „det er ikke vakkert af Brødre at slaas, lad mig faa se Hatten, saa skal jeg sige, hvem der skal have den!“ Men i det Samme, Askeladden fik se Hatten, satte han den paa Hovedet, og væk var han. Da han havde vandret en Stund, fik han se to Jættegutter, som sloges om et Par Støvler, som vare slige, at, naar man satte dem paa Benene, tog man en Mil i hvert Skridt.

„Lad mig faa Lov til at prøve dem lidt!“ bad Gutten. Det fik han. Men i det Samme satte han Hatten paa Hovedet, og væk var han. Nu tog han Støvlerne paa Benene og drog videre. Han havde ikke gaaet mange Mil, førend han igjen mødte to Jættegutter, som sloges om en Stok.

„Hvad Rart er der ved den Stokken da?“ spurgte Askeladden.

„Den er slig,“ sagde Jættegutterne, „at, naar man med den ene Ende peger paa Levende, saa dø de, og, naar man med den anden Ende peger paa Døde, saa levne de op igjen.“

„Lad mig ogsaa faa se Stokken!“ bad Askeladden. Da han fik Stokken, satte han Hatten paa Hovedet, og væk var han. Saa vandrede han videre og kom til Gieddegæs-Kjærringens Bopæl.

„God Dag, Bedstemor!“ sagde Askeladden, „du ved vel ikke, hvor Bæivekongens Rige er?“

„Nei,“ svarede Troldkjærringen, „men jeg skal pibe Fuglene mine sammen, kanske nogen af dem ved det, eller kan faa det at vide!“ Saa gik hun ud og peb Fuglene sammen, og, da de allesammen vare komne, spurgte hun dem, hvor Bæivekongens Rige var, men ingen vidste Besked. Saa sendte hun en gammel Ørn afsted for at flyve rundt alle Lande og søge op Bæivekongens Rige. Ørnen fløi rundt alle Lande, men kom tilbage igjen uden at have fundet Bæivekongens Rige.

„Flyv nu rundt alle Have,“ sagde Troldkjærringen, „og, dersom du ikke finder Noget, saa svider jeg Fjærene dine!“ Ørnen fløi rundt alle Have, men heller ikke der fandt den Bæivekongens Rige.

„Flyv nu rundt omkring Himmelen, og, dersom du tredie Gang kommer tilbage uden at have fundet Bæivekongens Rige, saa brænder jeg dig!“ Ørnen fløi rundt omkring Himmelen, og endelig fandt den Bæivekongens Bige udenfor Maanens Lys. Saa kom den tilbage og sagde:

„Nu har jeg fundet Bæivekongens Rige!“

„Hvor?“ spurgte Troldkjærringen, „er det langt borte?“

„Udenfor Maanens Lys!“ svarede Ørnen, og didhen skulde nu Ørnen vise Gutten Veien.

„Farvel, Bedstemor!“ sagde Gutten og gik, men, da han kom ud i Forsvalen, kom han ihu, at hans Hoved var skurvet. Saa vendte han om igjen og spurgte:

„Ved du ikke Raad for Skurv, Bedstemor?“

„Stik Hovedet ned i Kjedelen, som staar ude i Forsvalen,“ sagde Troldkjærringen. Gutten saa gjorde, og han blev saa vakker som en Prins, og hans Haar

skinnede som det pure Guld. Saa drog da han og Ørnen afsted. Gutten sprang, og Ørnen fløi, men det gik hurtigere for Gutten end for Ørnen, og Gutten naaede før frem til Bredden af det store Hav end Ørnen. Da Ørnen kom efter, dalede den ned for at hvile sig.

„Orker du at bære mit Tøi ogsaa?“ spurgte Gutten. Jo, det orkede den nok, mente Ørnen og sagde til Gutten:

„Nu skal du gaa hen og tage tre Stene fra Stranden. Den ene skal du tage fra øverste Flodmaal, den anden fra Halvflodsmaal og den tredie fra laveste Fjæremaal. Da Gutten kom med Stenene, sagde Ørnen:

„Sæt dig nu paa min Ryg, og, naar jeg begynder at blive træt, saa kaster du en Sten i Havet!“ Saa fløi Ørnen afsted og vedblev at flyve, indtil den blev træt.

„Kast nu Stenen fra øverste Flodmaal ned i Havet!“ sagde Ørnen. Gutten saa gjorde, og Stenen blev til en Ø, hvorpaa Ørnen dalede ned og hvilede sig. Da den fløi afsted igjen, sank Øen i Havet. Næste Gang Ørnen blev træt, kastede Gutten Stenen fra mellemste Flodmaal, og tredie Gang den sidste fra laveste Fjæremaal. Fra den af naaede Ørnen frem til Stranden hinsides det store Hav. Herfra vendte Ørnen tilbage igjen, og Gutten gik afsted til Bæivekongens Gaard. Da han kom i Nærheden af Gaarden, saa han, at Kongsdatteren stod og vadskede Klæder ved en Kilde udenfor Gaarden. En liden Søn, hun havde faaet, var ogsaa hos hende og sad paa Kanten af Kilden og saa ned i Vandet. Saa gik Gutten bag Sønnen og løftede paa Jættehatten, saaledes at den lille Gut saa hans Billede nede i Vandet ved Siden af sit eget.

Gutten sprang hen til sin Moder og sagde, at han havde seet sin Fader nede i Kilden.

„Ja, Fader har du nok,“ sagde Kongsdatteren, „men aldrig kommer du til at faa din Fader at se!“ Saa tog hun Gutten ved Haanden og gik op igjen til Kongsgaarden. Askeladden gik bagefter, og, da de kom ind i Kongsdatterens Værelse, begyndte hun at kjæmme sit Haar foran et stort Speil. Askeladden gik bag hende og løftede lidt paa Hatten. Forundret vendte Kongsdatteren sig om, men saa Ingenting. Atter begyndte hun at kjæmme sit Haar, atter løftede Askeladden lidt paa Hatten, men da hun vendte sig om, var der Ingenting at se. Tredie Gang begyndte hun at kjæmme sit Haar, og tredie Gang løftede Askeladden Hatten af Hovedet. Kongsdatteren saa tydeligt Billedet i Speilet, men, da hun vendte sig om og Ingenting saa, begyndte hun at græde og udbrød:

„Hvorfor viser du dig ikke for mig, dersom det er dig, min Brudgom, som jeg tre Gange har seet i Speilet?“ Da tog Gutten af sig Hatten, og Kongsdatteren faldt ham om Halsen og kyssede ham og sagde: „Aldrig havde jeg troet, at jeg skulde se dig mere i denne Verden, men nu maa jeg vel tro det, siden jeg holder dig i mine Arme! Men hvorledes kom du hid?“ Nu fortalte Gutten, hvorledes Alt var gaaet til, og sagde til Kjæresten: „Gaa nu ind til din Fader; imidlertid gaar jeg bortover Veien et Stykke og kommer gaaende tilbage igjen!“ Kongsdatteren stillede sig i Vinduet og saa ud. „Se, Fader, der kommer en Fremmed!“ sagde Datteren. „Gaa ud og byd ham ind i Huset!“ sagde Kongen. Datteren saa gjorde. Da kom Gutten ind, vakker som en Prins, og sagde:

„God Dag, naadigste Konge!“

Kongen bød ham sætte sig og sagde:

„Du er kanske den Mand, som skulde have ægtet min Datter?“

„Ja, det er nok mig det,“ sagde Gutten.

„Du faar ikke min Datter,“ sagde Kongen, „førend du vækker tillive igjen alle de Soldater, som jeg har mistet i Krigen. Men det var nu ligesaa let gjort, som det var sagt, for Gutten, som havde Jættestokken.

Saa holdt de Bryllup, og Brylluppet varede i tre Dage. De spiste, og de drak, og de dansede og skjøde med Kanoner. Saa var der en Spillopmager, som narrede mig til at springe forbi Mundingen af en Kanon, men, i det Samme, jeg sprang, saa fyrede han af, og saa drev jeg hid. Og nu er jeg her, og de er der, og derfor ved jeg ikke noget om, hvorledes det senere er gaaet dem. Kanske de leve endnu, kanske de ere døde.

46. Fattiggutten, Fanden og Guldbyen.

(Fra Karasjok.)

Der var engang en fattig Mand og en rig Mand, som vare Naboer, og den fattige var i stor Gjæld til sin rige Nabo. En Dag roede Begge ud paa Søen for at fiske. Den Rige var heldig. Han trak i kort Tid sin Baad fuld af Fisk og roede til Stranden igjen. Den Fattige blev liggende igjen, men kunde ikke faa en eneste Fisk. Endelig maatte da han ogsaa ro tilbage igjen, men, idet han roede, stødte Baaden paa Grund, og i det Samme hørtes en Røst under Baaden, som sagde:

„Dersom du lover mig, hvad din Hustru bærer

under Hjertet, skal du blive ligesaa rig som din Nabo!“ Manden lovede det.

„Kast nu Snøret ud!“ sagde Røsten igjen. Manden saa gjorde, og strax bed det paa. Tungt var det, men endelig fik han da Fisken op, og, da dens Hoved kom over Ripen, rullede der en hel Del Guldpenge ud af dens Mund. Manden kastede Snøret ud igjen og trak strax en Fisk til. Af den kom der ingen Guldpenge, men i Løbet af et halvt Flodmaal (tre Timer) drog han Baaden fuld af Fisk, roede til Stranden og gik til sit Hus. Da han kom op, saa han, at der laa en hel Del kostbart Gods inde i Huset. Han spurgte Kjærringen, hvorfra alt dette var kommet, men Kjærringen vidste ingen Besked. Hun havde ligget og sovet en Stund, sagde hun, og, da hun vaagnede, stod det der altsammen. Nu gik han hen til sin Nabo og betalte ham sin Gjæld fuldt ud med en Gang. Den rige Mand blev ængstelig og tænkte, at han maatte have stjaalet Pengene. Han saa efter i alle sine Gjemmer, men kunde ikke opdage, at Noget var blevet borte. Da Manden kom tilbage til sin Kone, fortalte hun, at hun var med Barn. Manden havde ikke havt nogen Anelse herom, men saa var det nu alligevel, og, da Tiden kom, fødte hun sin Førstefødte. Da Gutten var otte Aar, sendte de ham i Skole hos Præsten. Gutten var stor for sin Alder og nem til at lære. Den Dag, da Gutten fyldte sit femtende Aar, kom Fanden roende i en Baad, der saa ud som en grøn Ildslue, for at hente Gutten. Da de saa Baaden komme, begyndte Præsten at skrive et Brev, som Gutten skulde tage med. Saa gik Gutten ned til Stranden, imøde med Fanden, og, da denne sagde til ham:

„Kom nu, Gutten min, med mig ud i Baaden!“

rakte Gutten Brevet ud imod Fanden. Fanden vovede ikke at tage i ham, saalænge han holdt Brevet i Haanden Fanden kløede sig i Hovedet og bar sig ilde.

„Pokker tage Præsten,“ sagde Fanden, „som er Skyld i, at jeg ikke kan faa Gutten med mig! Tag Baaden der og ro med mig ud paa Søen!“ Præsten stod og saa paa.

„Tag kun Baaden og ro med ham ud paa Søen!“ sagde Præsten. Da de kom ud paa Søen, blev der strax et rygende Uveir, saa Gutten maatte lade Baaden drive for Vinden. Fanden vilde nu, at Gutten skulde gaa over i hans Baad, men, hvergang Fanden kom hen til ham, rakte Gutten Brevet ud imod ham. Herover blev Fanden til Slutning saa forarget, at han atter som en grøn Ildslue for afsted didhen, hvorfra han var kommen. Gutten vedblev at drive for Vind og Veir. Endelig kom han til et Land, som han aldeles ikke kjendte, men lige ved Stranden laa der en Kongsgaard, som skinnede som Guld. Gutten gik ind igjennem Porten, hvorover der stod en Indskrift med Guldbogstaver, og kom ind i Kjøkkenet. Kjøkkenpigen forbød ham at tale høit, da hendes Husmoder laa indenfor og sov. Men Gutten gik videre og kom ind i næste Kammer. Kammerpigen forbød ham ogsaa at tale høit, da hendes Husmoder laa i næste Værelse og sov. Men Gutten gik videre, lige ind til Husfruen selv, og saa, at hun var endnu vakrere end baade Kjøkken- og Kammerpigen. Saa talte de sammen en Stund, og det varede ikke længe, førend de bleve enige om, at de skulde gifte sig sammen. Men Gutten sagde, at, inden dette kunde ske, maatte han besøge sin Fader og sin Fosterfader, Præsten, „bare jeg vidste“ lagde han til, „hvorhen jeg skulde reise, for at finde dem igjen.“

„Det har ingen Nød,“ sagde Bruden. „Her paa min Finger jeg har en Ring, som er slig, at man med den kan ønske sig, hvad man vil, og hvorhen man vil!“ Saa tog Gutten Ringen af sin Kjærestes Finger, satte den paa sin egen Haand og ønskede sig tilbage til sin Fader og Fosterfader, Præsten. Strax var han der. Han fortalte dem nu Alt, hvad der var hændt ham fra den Tid, han forlod dem, men Ingen vilde tro ham. Han viste dem Ringen, som han havde paa Fingeren, men endda vilde de ikke tro ham. Ud paa Aftenen, da de havde spist til Kvelds hos Præsten, kunde ikke Gutten bare sig længer, skjønt hans Kjæreste strængelig havde forbudt ham og sagt: „Du maa ikke ønske mig did, hvor du og Dine er!“ Men bedst som det var, sagde Gutten:

„Gid nu Kjøkkenpigen vilde komme og tage af Bordet!“ Strax kom Kjøkkenpigen fra Guldbyen og tog bort Tallerkenen, som stod foran Gutten, og forsvandt igjen. Da det blev Tid til at gaa tilsengs, sagde Gutten igjen:

„Gid nu Kammerpigen vilde komme og rede min Seng!“ Strax kom hun og redede Sengen. Gutten gik tilsengs og ønskede:

„Gid nu min Brud vilde komme for at hvile ved min Side!“ Strax kom hun og tog Gutten om Halsen og kyssede ham. Men i det Samme tog hun ogsaa Ringen af hans Finger, gik ud igjen, og Ingen saa hende mere. Gutten begyndte snart at længes saa efter sin Kjæreste, at han forlod sin Fader og Fosterfader og drog afsted paa Vandring for at finde igjen Guldbyen Først kom han til Fiskenes Konge:

„God Dag, Bedstefar!“ sagde Gutten, „du kan vel ikke give mig nogen Underretning om Guldbyen?“

„Nei, jeg ved ingen Besked,“ sagde Fiskenes Konge, „men jeg skal kalde sammen Fiskene mine, kanske nogen af dem ved Besked!“ Saa peb han alle Fiskene sammen, men ingen af dem kunde give nogen Besked om Guldbyen. Stenbiten[1] var endnu ikke kommen, men endelig saa kom ogsaa den.

„Hvorfor kommer du saa sent?“ spurgte Kongen.

„Odderen havde faaet Tag i mig,“ sagde Stenbiden, „derfor blev jeg opholdt; det var med Nød og neppe, at jeg slap fri!“ Men heller ikke Stenbiten kunde give nogen Besked om Guldbyen. Saa drog Gutten videre og kom til Fuglenes Konge.

„God Dag, gamle Bedstefar!“ sagde Gutten, „kan du give mig nogen Underretning om Guldbyen?“

„Nei,“ sagde Fuglenes Konge, „jeg ved ingen Besked, førend jeg kalder Fuglene sammen!“ Saa peb han Fuglene sammen, men ingen kunde fortælle noget om Guldbyen. Svanen kom sidst. Den havde lagt Æg, og Folk havde stillet en Snare ved dens Rede, hvori den var bleven hængende. Med Nød og neppe slap den fri. Men, da den endelig kom, vidste heller ikke den noget at fortælle om Guldbyen. Saa drog Gutten videre afsted paa Vandring og vidste ikke selv, hvor det bar hen. Medens han gik, fik han se to Jættegutter, som holdt paa at slaas. Gutten gik hen til dem og spurgte:

„Hvad er det, I slaas om?“ Det ser ud, som I to skulde være Brødre, men, naar saa er, hvorfor slaaes I da?“

„Ja, vi ere Brødre,“ sagde begge To, „og vi slaas om en Kappe og et Par Sko, som vi har faaet i Arv

---

[1] Anarrichas lupus.

efter vor Fader.“ Gutten, som var en klog og velopdragen Gut, spurgte da, hvad Rart der var ved Skoene og Kappen. Jo, Skoene var slige, at, naar man havde dem paa Benene, kunde man hoppe, hvorhen man vilde i et eneste Hop, og Kappen var slig, at man blev usynlig, naar man havde den paa sig.

„Aa, laan mig dem et Øieblik,“ bad Gutten, „at jeg kan faa prøve, om det er sandt eller ikke!“ Jættegutterne vilde nødig betro sit Arvegods til Gutten, som de slet ikke kjendte, men til Slutning lod de sig dog overtale, da Gutten lovede, at han bare skulde hoppe et ganske lidet Stykke, bare saavidt, han fik prøve. Men Gutten havde ikke før faaet Skoene og Kappen paa sig, før han hoppede lige til Guldbyen med en Gang, og der saa han, at der laa et stort forgyldt Skib paa Havnen. Han fik snart spurgt, at det var en Kongssøn, som eiede Skibet, og at Kongssønnen var kommen paa Frieri til Guldbyens Eierinde. Gutten gik usynlig ind i Kongsgaarden, og der baade saa og hørte han paa, hvorledes Kongssønnen friede til hans Kjæreste. Imidlertid holdt han sig skjult, indtil det blev Sengetid. Da hans Kjæreste gik hen og lagde sig, gik Kongssønnen ogsaa hen og lagde sig ved hendes Side. Idet Kongssønnen vilde kysse hans Kjæreste, gav Gutten ham et Spark lige paa Munden. Kongssønnen kunde ikke begribe, hvad slig Medfart skulde betyde. Han bød sig til endnu en Gang, men atter fik han et Spark af den haarde Jætteskoen, som Gutten havde paa Benene.

„Hvorfor spænder du mig?“ spurgte Kongssønnen, ganske forfærdet over sin Kjærestes ublide Opførsel.

„Jeg spænder aldeles ikke jeg,“ sagde Kongsdatteren, men Gutten, som laa bagom Bruden, lo i Stilhed.

I det Samme gav han Kongssønnen endnu et Spark, saa denne forbitret sprang sin Vei og for afsted ned igjen til sit forgyldte Skib. Han havde faaet mere end nok af det Frieri, syntes han, og seilede sin Vei igjen. Gutten stod ogsaa op og gik udenfor og tog af sig Jættedragten. Derpaa kom han ind igjen og begyndte at tale med Kongsdatteren.

„Hvad var det for en fremmed Mand, som var her, medens jeg var borte?“ spurgte Gutten.

„Det var en Kongssøn, som kom paa Frieri til mig!“ sagde Bruden.

„Naa, hvorfor tog du ham ikke?“

„Jo, jeg vilde nok have taget ham jeg,“ sagde Kongsdatteren, „men han blev bange for mig!“

„Hvorfor hlev han bange for dig?“

„Jeg ved ikke, hvoraf det kom sig, men, medens vi laa ved Siden af hinanden, paastod han, at jeg spændte ham lige paa Munden istedetfor at kysse ham. Saa sprang han op i Vrede og løb sin Vei. Jeg gad ikke gaa efter ham; jeg vidste, at jeg ikke havde gjort ham det mindste Fortræd.“ Saa begyndte Gutten igjen sin gamle Frierpassiar, og Bryllup blev holdt, og Gutten blev Husbond over Guldbyens Kongsgaard.

---

47. Gutten, som tjente hos Kongen.

(Fra Tanen.)

Der var engang en Gut, som tjente hos en Konge. Gutten havde gjort Kongen saa mange Tjenester, at Kongen til Slutning havde lovet ham sin Datter til Hustru. Men endelig, da Bryllupet skulde holdes, siger Kongen:

„Du faar ikke min Datter, førend du henter op fra Havets Bund et Guldbæger, som jeg har mistet!“ Gutten vidste ikke bedre end at gaa til Gieddegæš-Kjærringen og spørge om Raad.

„Hvem er det, som banker paa min Dør?“ spurgte Troldkjærringen.

„Det er mig!“ sagde Gutten, han vidste, at hun kjendte ham paa Røsten.

„Hvad Ærinde har du?“ spurgte Kjærringen.

„Jeg skal hente Kongens Guldbæger op fra Havsens Bund!“ Kan du ikke give mig Raad?“

„Gaa ud i Marken,“ sagde Kjærringen, „og det, som hænger sammen, skal du skille ad!“ Gutten gik afsted, og det varede ikke længe, førend han fik se to Lomme, som hang sammen i Næbbet og ikke kunde slippe fra hinanden. Gutten løste dem.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Lommene.

„Jeg skal hente et Guldbæger op fra Havsens Bund, som Kongen har mistet, og ved ikke min arme Raad!“ sagde Gutten.

„Siden du gjorde vel mod os og løste os, skal vi hjælpe dig,“ sagde Lommene. De dukkede ned baade en Gang og to Gange; endelig, tredie Gang, fik de fat i Guldbægeret og bragte det til Gutten, som igjen bragte det til Kongen:

„Her har du dit Guldbæger, som jeg har hentet op fra Havsens Bund!“

„Du faar alligevel ikke min Datter,“ svarede Kongen, „førend du bringer alle Skovens vilde Dyr sammen i min Gaard!“ Gutten gik igjen til Gieddegæš-Kjærringen og bankede paa Døren.

„Hvem banker paa min Dør?“ spurgte Kjærringen.

„Det er mig!“ svarede Gutten.

„Hvad Ærinde?“

„Jeg skal bringe alle Skovens vilde Dyr sammen i Kongsgaarden!“

„Gaa ud i Marken,“ sagde Kjærringen, „og alt det, som hænger sammen, skal du skille ad!“

Gutten gik afsted og fik se to Ulve, som hang sammen i Halerne og ikke kunde slippe fra hinanden. Gutten løste dem.

„Hvor skal du hen?“ spurgte Ulvene.

„Jeg skal bringe alle Skovens vilde Dyr sammen i Kongens Gaard, men ved ikke min arme Raad!“

„Siden du har hjulpet os,“ sagde Ulvene, „saa faar vi hjælpe dig igjen!“ Gutten satte sig, og imedens drev Ulvene alle Slags vilde Dyr sammen til ham. Derpaa jog de dem i Forening til Kongsgaarden.

„Endnu faar du ikke min Datter,“ sagde Kongen, „men, kan du dræbe min Fiende, Jætten, og bringe mig hans Sværd, skal du faa hende!“

„Det er den visse Død,“ sagde Gutten, „men jeg faar prøve alligevel!“ og dermed gik han til Giedde-gæs-Kjærringen.

„Hvad Ærinde?“

„Jeg skal tage Livet af Jætten!“

„Gaa og byd dig til Tjener hos ham, saa findes vel paa Raad!“ Gutten saa gjorde.

„Trænger du til en Dreng,“ sagde Gutten, „saa kan du faa mig!“

„Hvorfor ikke?“ mente Jætten.

„Hvad skal vi først tage fat paa?“ spurgte Gutten.

„Aa,“ sagde Jætten, „jeg holder paa at hugge Bjælker og drage dem til Hus!“ Saa gik de til Skoven, huggede en stor Tømmerstok og skulde drage afsted med den. Men først huggede Gutten sig en lang Stang og spidsede Enden saa skarp som en Syl.

„Hvad vil du med den?“ spurgte Jætten.

„Stikke den i Øinene paa dig, dersom du ser dig tilbage,“ sagde Gutten. Jætten tog i Bjælken og drog, og Gutten satte sig overskrævs paa den anden Ende.

„Aa, haa, det er tungt!“ stønnede Jætten.

„Er det tungt,“ sagde Gutten, „jeg synes ikke, det er det mindste tungt, jeg, som liden er; men du er stor du, og alligevel er der nok ikke mere Magt i dig end i en gammel Kjærring!“

Jætten drog, saa han spyttede Blod, men endda syntes Gutten, at det gik altfor sagte. Endelig naaede de om Kvelden frem, hvor Huset skulde staa. Jætten var træt og lagde sig til Hvile. Midt om Natten stod Gutten op og stak Øinene ud paa ham med Stokken, som han havde tilspidset. Derpaa narrede han ham hen til et høit Bjerg og styrtede ham ud i en Indsø, saa han druknede. Saa tog han hans Sværd og gik til Kongen. Nu var der Intet mere at gjøre. Brylluppet holdtes, Gutten fik halve Riget, og, da Kongen døde, fik han det hele.

---

48. Ivan, Kupiskas[1] Søn.

(Fra Akkala i russ. Lapland.)

Der levede engang en Kjøbmand, som havde to Børn, en Søn og en Datter. Forældrene døde og efterlod sig store Eiendomme, samt en Hund. Eiendommen skulde være fælles, men Hunden skulde Sønnen have. Saa solgte Børnene Eiendommen og skjænkede Pengene til Kirken. Derpaa delte de Klæderne og reiste saa afsted ud i Verden paa Lykke og Fromme. Hunden

[1] Kupez, russsik: Kjøbmand.

fulgte med. De gik, og de gik over Fjelde og Dale, gjennem Skov og Mark. De saa Fjelde og Dale, Søer og Elve, hvis Navne de ikke kjendte, og hvis Vadesteder de heller ikke kjendte, men frem kom de alligevel. Endelig fandt de et stort Hus, midt i en Skov. Huset var tomt. Der gik de ind og hvilede sig. Men de havde ikke været der længe, saa kom der tre store og fæle Røvere. Det var disse, som eiede Huset. Søsteren sagde til Broderen:

„Jeg er saa bange, jeg er saa bange!“

„Aa, vær ikke bange, det har ingen Nød!“ sagde Broderen. Strax begyndte han at brydes med den ældste af Røverne. Da Hunden saa, at dens Herre var nær ved at tabe, sprang den til og bed Røveren i Foden. Røveren faldt bagover. Hunden greb ham i Struben og bed ham ihjel. Saa kom Turen til den næst ældste Røver, og det gik ikke ham bedre. Søsteren græd og jamrede sig. Saa kom Turen til den yngste. Hunden løb til for at bide ham, men i det Samme greb Søsteren i Hunden.

„Kjære Broder, dræb ikke den yngste!“ bad Søsteren.

„Hvorfor ikke?“ spurgte Broderen.

„Han er saa ung, du kan jo binde ham, og saa kan jeg have ham at tale med, naar jeg er alene hjemme, medens du er ude paa Jagt!“ Saa bandt de ham. Næste Morgen stod Broderen tidlig op og drog paa Jagt. Røverne havde tre Heste. En af disse tog han, og Hesten havde Vinger. Saa reiste han. Men, da Broderen vel var reist, løste Søsteren den unge Røver af hans Baand. Røveren var vakker, og snart bleve de enige om, at de skulde være Mand og Kone.

„Men hvad vil min Broder sige?“ tænkte Søsteren.

„Vi tage Livet af ham!“ siger Røveren. Saa blev de enige om, at de skulde tage Livet af Broderen.

„Hunden er den værste!“ siger Røveren. „Men hør nu! Naar din Broder kommer tilbage, saa sig til ham, at du er syg, og at du ikke kan blive frisk, uden at du faar Bjørnemælk!“ Da Broderen nærmede sig Huset, bandt Søsteren igjen Røveren, lagde sig paa Sengen og klynkede og jamrede sig.

„Hvad feiler dig? Er du ikke frisk, Søster?“ spurgte Broderen.

„Nei, jeg er saa syg, jeg er saa syg!“ klynkede Søsteren.

„Hvad Lægemiddel trænger du?“

„Der er ikkun et Middel, som kan hjælpe mig,“ sagde Søsteren, „men det findes langt, langt borte. Bagenfor to Have er der et tredie Hav. Ude paa Havet er der en Ø, paa Øen en Bjørn, og Bjørnen har Unger og Mælk i sine Yvere. Lidt af dens Mælk kan helbrede mig!“ Saa hvilede Broderen Natten over, men tidlig næste Morgen stod han op, tog en flyvende Hest og fløi over Land og Hav. Hunden var med og sad bag paa Hesten. Saa kom han til Øen. Bjørnen løb strax imod ham, men Ivan slog til Bjørnen med sin Stok, og Hunden bed og sled, saa Bjørnen snart maatte bede om Livet.

„Dræb mig ikke, Ivan, Kupiskas Søn!“ bad Bjørnen, „hvad du vil have, maa du tage, men tag ikke mit Liv!“

„Jeg trænger ikke dit Liv, jeg trænger din Mælk!“ sagde Ivan. Saa fik han Mælk, og foruden Mælk fik han ogsaa en af Bjørnens Unger. Strax reiste han tilbage med Mælken, Hunden og Bjørneungen. Saaledes havde han nu to Tjenere. Da Søsteren saa Bro-

deren komme langt borte, bandt hun igjen Røveren og lagde sig paa Sengen. Saa kom Broderen med Bjørnemælken.

„Det var da Pokker til Broder, som Bjørnen ikke tog!“ tænkte Søsteren, og i Ærgrelsen herover tog hun Mælken og kastede den langt henover Gulvet. Næste Morgen reiste Broderen atter paa Jagt med sine to Tjenere, Hunden og Bjørnen. Da han vel var reist, løste Søsteren igjen Røveren, og de raadsloge atter om, hvorledes de skulde faa Livet af Broderen. Aller mindst vidste de Raad med Hunden.

„Anstil dig syg igjen!“ sagde Røveren. Da Broderen kom tilbage, havde Søsteren igjen bundet Røveren, og hun selv laa paa Sengen og jamrede sig som før:

„Jeg er saa syg, jeg er saa syg!“

„Hvad Lægemiddel trænger du?“ spurgte Broderen.

„Reis til Øen igjen,“ sagde Søsteren. „Paa Øen er der en Ulv, som har Unger, og Ulvemælk er det Eneste, som kan hjælpe mig!“ Næste Morgen tidlig reiste Ivan afsted paa en flyvende Hest med Bjørnen og Hunden bagpaa. Strax han kom til Øen, kom Ulven farende imod ham, men Ivan slog den med sin Stok, saa den maatte bede om Naade.

„Dræb mig ikke, Ivan, Kupiskas Søn!“ bad Ulven. „Alt, hvad du vil have, skal du faa, men spar mit Liv!“

„Jeg trænger ikke dit Liv, jeg trænger din Mælk!“ sagde Ivan.

„Tag saameget, du vil have!“ sagde Ulven. Saa fik han Ulvemælk og desuden en af Ulvens Unger. Nu havde han tre Tjenere. Da han nærmede sig Huset, bandt Søsteren Røveren og lagde sig paa Sengen. Saa kom Broderen ind med Mælken.

„Pokker til Broder, som heller ikke Ulven kunde tage!“ tænkte Søsteren og kastede Mælken langt hen over Gulvet. Næste Morgen reiste Broderen paa Jagt med sine tre Tjenere. Hunden sporede op, Ulven jagede, og Bjørnen slog ihjel. Da han om Aftenen kom hjem, laa Søsteren atter paa Sengen og jamrede sig som før:

„Jeg er saa syg, jeg er saa syg!“

„Hvad Lægemiddel trænger du?“ spurgte Broderen.

„Langt herfra er der to Fjelde,“ sagde Søsteren, „som snart aabne sig, snart lukke sig sammen. Imellem Fjeldene er der to Katte, Han og Hun. Hunkatten steger Kager, og Hankatten smør Smør paa. Skaf mig Kagerne, saa bliver jeg frisk!“ Næste Morgen tidlig reiste Broderen afsted med sine tre Tjenere bag paa Hesten, først Bjørnen, saa Ulven og saa Hunden. Det varede ikke længe, førend han kom til Fjeldet, og netop i det Samme aabnede det sig, og dybt nede i en Kløft sad to Katte og stegte Kager. Hesten gjorde et Hop, og — en, to, tre, saa var de dernede allesammen. I det Samme greb Ivan Kagerne, og Hesten hoppede op igjen med ham; men Bjørnen, Ulven og Hunden kom ikke op paa Hesten, og Fjeldene lukkede sig over dem. Saa maatte han reise hjem uden dem. Glad blev Søsteren og ligesaa Røveren, da de saa, at Broderen kom hjem alene.

„Nu skal vi dræbe ham!“ sagde Røveren, og, da Ivan kom ind, var Røveren løs og sagde til ham:

„Gaa hen og læg i Badstuen!“ Ivan var villig dertil og gik strax derhen. Men, medens han holdt paa at varme op Badstuen, kom der en Ravn flyvende.

„Hvorfra kommer du?“ spurgte Ivan.

„Fra Fjeldene, som aabne og lukke sig!“

„Hvad Nyt?"

„Bjørnen og Ulven og Hunden leve endnu!"

„Hvad bestille de?"

„De grave Vei under Fjeldet for at komme hjem igjen!" Da Badstuen var opvarmet, og Ivan havde lagt sig paa Bænken i Dampen, kom Røveren hen for at stænge Døren og sætte Ild paa Badstuen. Men, netop som han vilde tænde paa, kom Hunden, Bjørnen og Ulven og overfaldt Røveren og søndersled ham. Saa gik Broderen ind og sagde til sin Søster:

„Tre Gange har du lagt Raad op om at dræbe mig, tre Gange er det slaaet feil; thi se, jeg lever endnu! Men nu forlader jeg dig for stedse!" Saa tog han Hunden, Bjørnen og Ulven med sig og drog afsted tilfods. Søsteren blev alene igjen, og alt det, som Røverne eiede, Hestene og Alting lod han hende beholde. Han gik, og han gik; endelig kom han til en By. Han gik ind i Byen og vandrede igjennem Byens Gader. I et Vindu sad en Kjøbmand. Kjøbmanden saa, at den Fremmede maatte være en bedre Mands Søn, og bad ham stige indenfor. Da han havde talt med ham en Stund, bad Kjøbmanden ham blive hos sig. Ivan blev, og Kjøbmanden syntes saa godt om Ivan og var saa glad i ham, at han hverken kunde spise eller drikke, naar Ivan ikke var tilstede. Han elskede ham, som om han var hans egen Søn, og til Slutning gav han ham sin eneste Datter tilægte. En Dag spurgte han Ivan:

„Har du ingen Søskende?"

„Jo, jeg har en eneste Søster," svarede Ivan, „men hun er langt, langt herfra!"

„Bring hende hid!" bød Kjøbmanden. Dagen efter satte Ivan sig tilhest og red afsted efter Søsteren. Langt om længe fandt han tilbage til Huset i Skoven,

hvor hun endnu boede, ganske alene. Saa tog han baade Søsteren, de tre Heste og alt Godset med sig tilbage igjen til Kjøbmanden, sin Svigerfader. Søsteren blev hos dem; men hun kunde aldrig glemme, at Broderen havde voldt den unge Røvers, hendes Kjærestes Død, og hun pønsede fremdeles paa Leilighed til at dræbe ham. Endelig en Dag fik hun Anledning til at stikke ham med en Kniv lige i Hjertet, saa han faldt død om. Den gamle Kjøbmand klagede og jamrede sig i mange Dage over Tabet af sin kjære Svigersøn. Han lod ham begrave lige under sine Vinduer for ogsaa efter Døden at have ham saa nær ved sig som muligt. Da Hunden, Bjørnen og Ulven mærkede, at deres Herre var forsvunden, græd de alle længe. Men Ulven fandt Graven og begyndte at grave. Bjørnen kom ogsaa og tog Liget ud af Kisten. Saa kom Hunden, og, da den havde slikket Ivans Saar, kom Ivan, Kupiskas Søn, tillive igjen. Glad blev den Gamle, da hans Svigersøn igjen stod levende for ham.

„Hvorfor dræbte du mig?“ sagde Broderen til sin Søster.

„Hvorfor dræbte du min Kjæreste?“ svarede hun. Saa blev Søsteren dømt fra Livet og begravet i sin Broders Grav, men Ivan, Kupiskas Søn, levede baade lykkeligt og længe.

Fortegnelse over Billederne.

I Mythologien.

I Eventyrene.

